

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEJİ VE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI PROGRAMI**

**11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI SONRASI
AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ VE
NATO’NUN AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE
ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BERİN KOYUTÜRK
1819101108**

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ATASAY ÖZDEMİR

**İSTANBUL
TEMMUZ 2021**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEJİ VE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI PROGRAMI**

**11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI SONRASI
AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ VE
NATO’NUN AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE
ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BERİN KOYUTÜRK
1819101108**

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ATASAY ÖZDEMİR

**İSTANBUL
TEMMUZ 2021**

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEJİ VE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI SONRASI
AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ VE
NATO’NUN AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE
ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BERİN KOYUTÜRK
1819101108

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 14.07.2021

Tezin Savunulduğu Tarih: 24.06.2021

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Atasay ÖZDEMİR	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Barış ÖZDAL	
	: Dr. Öğr. Üyesi Güngör ŞAHİN	

İSTANBUL
TEMMUZ 2021

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 259 sayfalık kısmına ilişkin, 08/07/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Berin KOYUTÜRK
14.07.2021

ETİK BEYAN

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Dönem Projesi ve Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Berin KOYUTÜRK
14.07.2021

Sevgili anne, baba ve kardeşime

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Avrupa bölgesinin ve Avrupa'nın kadim değerlerinin tarih boyunca önemli olduğu, günümüzde de bu önemini sürdürmeye devam ettiği bir gerçektir. Ancak bilinmelidir ki Avrupa olarak tabir edilen unsur sadece bir kıta değildir. Bunun yanı sıra bir ekonomik sistemdir, bir yaşam tarzıdır, bir değerler bütünüdür. Dolayısıyla, Avrupa güvenliği olarak ifade edilen husus da sadece güvenliği sağlanacak bir toprak parçasından ibaret değildir. Geçmişte Avrupa'nın güvenliğini sağlamak amacıyla inşa edilen ve yeni inşa edilecek mimarının başarılı sonuçlar elde edebilmesi Avrupa'nın bu katmanlı anlamının iyi kavranmasında yatmaktadır. Bu kapsamda Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde incelemeye çalıştığım yüksek lisans tezimin, Avrupa'nın güvenliği konusunda çalışan akademisyen, alan uzmanı, öğrenci ve sadece ilgisi olan herkese fayda sağlamasını umuyorum. Tez hazırlama sürecimde desteğini ve katkılarını hiç esirgemeyen, başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Atasay ÖZDEMİR olmak üzere, tez konumu bulmama yardımcı olan Prof. Dr. Barış ÖZDAL hocama ve ayrıca gerek tez sürecimde gerekse ders sürecimde eşsiz tecrübe ve bilgilerini paylaşan saygıdeğer hocalarıma teşekkür ediyorum. Son olarak; akademik yolculuğa çıktığım ilk günden beri hiç yanımdan ayrılmayan, bilgi ve tavsiyelerini bir an bile esirgemeyen sevgili annem Havva KOYUTÜRK'e, babam Mustafa Kemal KOYUTÜRK'e ve kardeşim Berkay KOYUTÜRK'e bana verdikleri destek için çok teşekkür ediyorum.

İstanbul; Temmuz 2021

Berin KOYUTÜRK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGÜNLÜK RAPORU	
ETİK BEYAN	
İTHAF	
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
ÖZ	xiii
ABSTRACT	xiv
1. GİRİŞ	1
2. KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİ	7
2.1. Kavramsal Çerçeve	7
2.1.1. Güvenlik Kavramı	7
2.1.2. Avrupa Güvenliği	15
2.2. Kuramsal Çerçeve	16
3. AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİ.....	27
3.1. İlk Çağlardan Westphalia Barış Antlaşmaları'na Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri	27
3.2. Westphalia Barış Antlaşmaları'ndan Birinci Dünya Savaşı'na Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri	30
3.3. İki Savaş Arası Dönemde Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri	33
3.4. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri	35
3.5. SSCB'nin Dağılmasından 11 Eylül 2001 Saldırılarına Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri	86
4. AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİ	102
4.1. Avrupa Konseyi	102
4.2. Avrupa Konseyi'nin Kurumsal Yapısı	102
4.2.1. Genel Sekreterlik	103
4.2.2. Bakanlar Komitesi	103
4.2.3. Parlamenter Meclis	104
4.2.4. Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi	105
4.2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	105
4.2.6. İnsan Hakları Komiseri	105
4.2.7. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı	106
4.3. AGM'yi Etkileyen Faaliyetleri	106
4.3.1. Sözleşmeler	106
4.3.1.1. Avrupa Konseyi Statüsü	107
4.3.1.2. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşme	108
4.3.1.3. Avrupa Kültür Anlaşması	109

4.3.1.4. Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi	109
4.3.1.5. Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi.....	110
4.3.1.6. Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi'ne Ek Protokol	111
4.3.1.7. Terörizmin (Tedhişçiliğin) Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü	112
4.3.1.8. Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi	112
4.3.1.9. Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi'ne Ek Protokol	113
4.3.2. Zirve Bildirileri	114
4.3.2.1. 1993 Viyana Zirvesi Bildirisi	114
4.3.2.2. 1997 Strasbourg Zirvesi	115
4.3.2.3. 2005 Varşova Zirvesi	116
4.3.3. Forum Raporları	117
4.3.3.1. 2012 Demokrasi için Dünya Forumu	117
4.3.3.2. 2013 Demokrasi için Dünya Forumu	118
4.3.3.3. 2014 Demokrasi için Dünya Forumu	119
4.3.3.4. 2015 Demokrasi için Dünya Forumu	120
4.3.3.5. 2016 Demokrasi için Dünya Forumu	122
4.3.3.6. 2017 Demokrasi için Dünya Forumu	122
4.3.3.7. 2018 Demokrasi için Dünya Forumu	124
4.3.3.8. 2019 Demokrasi için Dünya Forumu	124
5. AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİ	127
5.1. Avrupa Birliği'nin Amacı	127
5.2. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı	128
5.2.1. Avrupa Parlamentosu	128
5.2.2. Avrupa Birliği Zirvesi	129
5.2.3. Avrupa Birliği Konseyi	130
5.2.4. Avrupa Komisyonu	130
5.2.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı.....	131
5.2.6. Avrupa Sayıştayı	131
5.2.7. Avrupa Merkez Bankası.....	132
5.3. AGM'yi Etkileyen Faaliyetleri	132
5.3.1. Antlaşmalar	132
5.3.1.1. Avrupa Birliği Antlaşması	133
5.3.1.2. Amsterdam Antlaşması	143
5.3.1.3. Nice Antlaşması.....	150
5.3.1.4. Lizbon Antlaşması	152
5.3.2. Strateji Belgeleri	163
5.3.2.1. 2003 Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi	163
5.3.2.2. 2016 Küresel Güvenlik Strateji Belgesi	167
6. NATO VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİ	177
6.1. NATO'nun Amacı	177
6.2. NATO'nun Kurumsal Yapısı	178
6.2.1. Askerî Teşkilat Yapısı	178
6.2.2. Siyasi Teşkilat Yapısı	179
6.3. AGM'yi Etkileyen Faaliyetleri	180
6.3.1. Washington Antlaşması ve Ek Protokolleri	180

6.3.2. 2010 Stratejik Konsepti	182
6.3.3. NATO Zirve Bildirileri	184
6.3.3.1. 2002 Roma Zirvesi Bildirisi	185
6.3.3.2. 2002 Prag Zirvesi Bildirisi	186
6.3.3.3. 2004 İstanbul Zirvesi Bildirisi	189
6.3.3.4. 2005 Brüksel Zirvesi Bildirisi	193
6.3.3.5. 2006 Riga Zirvesi Bildirisi	194
6.3.3.6. 2008 Bükreş Zirvesi Bildirisi	199
6.3.3.7. 2009 Strasbourg-Kehl Zirvesi Bildirisi	202
6.3.3.8. 2010 Lizbon Zirvesi Bildirisi	205
6.3.3.9. 2012 Chicago Zirvesi Bildirisi	208
6.3.3.10. 2014 Wales Zirvesi Bildirisi	211
6.3.3.11. 2016 Varşova Zirvesi Bildirisi	214
6.3.3.12. 2018 Brüksel Zirvesi Bildirisi	218
6.3.3.13. 2019 Londra Zirvesi Bildirisi	220
7. AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ VE NATO’NUN AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	223
8. SONUÇ	239
KAYNAKÇA	246
ÖZGEÇMİŞ	267

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 5.1: AB Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması İçerik Karşılaştırması	149
Tablo 7.1: AK, AB ve NATO Üye Devletler Tablosu	224
Tablo 7.2: Güvenlik Hususları ve Sektörel Güvenlik Eşleştirme Tablosu.....	236
Tablo 7.3: Sektörel Güvenlik ve Örgütler Eşleştirme Tablosu	237

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AfB	: Afrika Birliği
a.g.e.	: Adı geçen eser
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	: Adı geçen makale
AGM	: Avrupa Güvenlik Mimarisi
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
a.g.y.	: Adı geçen yayın
AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ASİ	: Avrupa Siyasi Topluluğu
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
AT	: Avrupa Toplulukları
BAB	: Batı Avrupa Birliği
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DAEŞ	: Irak Şam İslam Devleti
DiDF	: Demokrasi için Dünya Forumu
EUFOR	: Avrupa Birliği Barışı Destekleme Harekâtı
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IFOR	: BM Barışı Uygulama Gücü
ISAF	: NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
KBRN	: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer
KFOR	: NATO Kosova Barış Gücü
KİS	: Kitle imha silahları
MC	: Milletler Cemiyeti
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
PESCO	: Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği

RF : Rusya Federasyonu
SACEUR : Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı
SACTLANT : Atlantik Yüksek Komutanlığı
SFOR : NATO İstikrar Gücü
SHAPE : Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK : Sivil Toplum Kuruluşu

ÖZ

11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrası Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve NATO'nun Avrupa Güvenlik Mimarisine Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi

Berin KOYUTÜRK

Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

İstanbul, Temmuz 2021

Avrupa güvenliği yüzyıllardan beri büyük önem arz etmiştir. Bugün hâlâ geçerliliğini koruyan siyasi sistemden ekonomik sisteme, kültürel değerlerden bilim ve teknolojiye, önem verdiğimiz her bir unsur, Avrupa'da icat edilmemiş olanlar da dâhil olmak üzere, Avrupa'da geliştirilmiş ve buradan dünyaya yayılmıştır. Eski Yunan'dan günümüze kadar uzanan bu süreçte, Avrupa'nın güvenliğini sağlamak için tek tek devletlerden ziyade birleşik ya da birleştirilmiş bir çabanın daha etkili olduğu defalarca tecrübe edilmiştir. Buna istinaden, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında her alanda yıkılan Avrupa'yı yeniden canlandırmak, savaş yaralarını sarmak ve Avrupa'nın güvenliğini yeniden sağlayabilmek için benzer çabalara başvurulmuştur. Bu bağlamda Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Birliği'nin (AB) öncüsü olarak görülen Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütler kurulmuştur. Bu kapsamda çalışmanın amacı; AK, AB ve NATO'nun 11 Eylül 2001 Saldırıları sonrasında Avrupa güvenlik mimarisine yaptıkları katkıları ayrı ayrı incelemek, söz konusu örgütlerin etkilerinin benzediği ve farklılaştığı noktaları tespit etmektir. Bu örgütlerin katkıları Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiş ve söz konusu örgütlerin hangi sektörde ne kadar etkili olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada literatür taraması ve doküman incelemesi yöntemleri kullanılarak söz konusu örgütlerin resmî belgelerinden birincil kaynaklar olarak faydalanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Güvenlik Mimarisi, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, NATO, Kopenhag Okulu.

Bilim Kodu : 114111

Sayfa Sayısı : 281

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Atasay ÖZDEMİR

ABSTRACT

Compared Analysis of the Effects of Council of Europe, European Union and NATO to the European Security Architecture After 9/11 Attacks

Berir KOYUTÜRK

Turkish National Defense University, Atatürk Institute of Strategic Studies

Istanbul, July 2021

European security has been an important issue throughout centuries. Each and every value we appreciate today from political system to economic one, from cultural values to science and technology, including those not been invented originally in Europe, have been developed in Europe and spread to the world. Throughout the historical the process beginning from the Ancient Greece until today, it has been experienced repeatedly over time that unified or joint efforts were way much more efficient in order to provide European security compared to each state tried alone. Upon that, particularly after Second World War, to revive Europe, heal the wounds of war, and ensure European security similar endeavours were applied. In accordance with this, Council of Europe (CoE), European Coal and Steel Community (ECSC) as the pioneer of the European Union (EU), and North Atlantic Treaty Organisation (NATO) were founded. In this scope, the aim of this study is to examine the contributions of CoE, EU, and NATO to the European security architecture after 9/11 attacks and to determine where their efforts resemble and differ. In this study, contributions of these organizations are concluded based on the Sectoral (Enhanced) Security Approach of the Copenhagen School, and within this framework, literature review and document analysis methods are used.

Keywords: European Security Structure, Council of Europe, European Union, NATO, and Copenhagen School.

Science Code : 114111

Pages : 281

Supervisor : Asst. Prof. Atasay ÖZDEMİR, Ph.D.

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplininde temel aktör olarak kabul edilen devletlerin en temel arzusu hayatta kalma, varlığını sürdürme yani beka olarak ifade edilebilir. Varlığını sürdürmek isteyen devletlerin de öncelikle güvenliklerini sağlamaya ya da sağlamlaştırmaya odaklanacağı söylenebilir. Tarihsel süreç içerisinde Antik Çağlardan günümüze devletin unsurları ve nitelikleri değişmiş ve buna istinaden devletin tanımı da farklılaşmıştır. Bunlara rağmen güvenlik her daim önem arz etmiştir. Dolayısıyla, zaman ve mekândan bağımsız olarak ve herhangi bir teorik yaklaşımın etkisi olmadan, diğer bir ifadeyle tüm teorilerin de bu ortak yargıda anlaşacağı üzere, devletler için en önemli unsurun güvenlik olduğunu ileri sürmek mümkündür.

İlk Çağı sonlandırıp Orta Çağı başlatan Kavimler Göçü'nün etkisiyle Orta Asya'dan batıya doğru ilerleyen insan toplulukları bir nevi domino etkisi yaratarak önündeki toplulukların kitleler hâlinde batıya doğru ilerlemesine sebep olmuştur. Bu durum neticesinde günümüzde Avrupa kıtası olarak tabir ettiğimiz bölgede daha yoğun, daha sıkışık ve birbirine daha yakın yerleşim ve yönetim birimleri oluşmaya başlamıştır. Özellikle kıtada yer alan su kaynaklarının bolluğu, toprağın tarıma uygun olması, iklimin elverişliliği gibi durumlar zamanla nüfusun artmasını sağlarken, krallıklar şeklinde örgütlenmeye başlayan bu birimlerin birbiriyle iletişime girmemelerini imkânsız hâle getirmiştir. Bu durum neticesinde Avrupa, yüzyıllar boyunca sayısız savaşa sahne olmuştur. Devletler arasındaki üstünlük mücadelelerinden din savaşlarına, veraset savaşlarından dünya savaşlarına genel itibariyle birçok savaşın hem merkezi hem de bu savaşlardan en çok etkilenen bölge olan Avrupa'da güvenlik hususunun neden bu kadar önem arz ettiğinin anlaşılması çok güç değildir.

Günümüzde hâlen varlığını sürdüren ulus-devlet sisteminin, sanayi devrimlerinin, kapitalist ekonomik sistemin ilk olarak Avrupa'da ortaya çıktığı, burada geliştiği ve sonrasında buradan tüm dünyaya yayıldığı dikkate alınırsa, söz konusu yüzlerce yıllık emeğin, çabanın ve ürünlerinin korunması için yapılan çalışmalar daha net bir

şekilde anlaşılabilecektir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem maddi hem de manevi açıdan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Avrupa'nın bu durumdan kurtarılması ve yeniden inşa edilmesi maksadıyla birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Gerek kazanan tarafta olan Birleşik Krallık veya Fransa olsun gerek kaybeden tarafta kalan Almanya veya İtalya olsun her bir Avrupa devleti savaştan çok ciddi şekilde etkilenmiş ve hasar almıştır. Dolayısıyla hiçbir devletin tek başına Avrupa için yapabileceği bir girişim olamayacağı ve hatta Avrupa'nın dışarıdan yardım almadan ayakta duramayacağı çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Söz konusu dönemde yükselen iki güç Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) çerçevesinde oluşmaya başlayan yeni iki kutuplu sistemin başta ideolojik bir karşıtlık üzerinden ortaya çıktığı düşünülürse, kendini 'Batı' dünyası içerisinde tanımlayan ABD için Avrupa önemli bir bölge olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi ve bu inşanın ABD'nin tercihi, isteği ve arzusuna uygun şekilde yapılacak olması dönem itibarıyla hayati bir önem taşımıştır. Bütün bu gelişmeler neticesinde Avrupa'nın yeniden uluslararası ilişkiler arenasına döndürülebilmesi için dışarıdan ABD'nin maddi yardımlarına ek olarak Avrupa'nın içinden gelen birtakım girişimlere de ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır.

Yaklaşık yirmi yıl arayla çok ciddi iki savaş yaşayan ve milyonlarca kişinin hayatını yitirmesine sebep olan böyle bir trajedinin yeniden yaşanmaması için Avrupa devletleri arasındaki temel düşmanlıkların sonlandırılması ehemmiyet kazanmıştır. Buna dayanarak bütün Avrupa devletlerinin bir çatı altında bir araya getirilmesi gerektiği fikirleri dönemin siyasi liderleri tarafından gündeme taşınmaya başlanmış, bu husus birçok uluslararası toplantıda dile getirilmiştir. Avrupa devletlerinin federatif bir biçimde birleşmesinin dahi ifade edildiği bu dönemde birtakım uluslararası örgütler kurulmuştur. Bunlardan ilki olan Avrupa Konseyi (AK) 1949 yılında kurulmuş ve Avrupa kıtasında yer alan bütün devletlerin¹ üyeliğine açık bir örgüt olduğu ilan edilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde ABD ve SSCB arasındaki rekabetin Avrupa'nın tam ortasında Almanya'da vuku bulmasına istinaden ABD,

¹ AK'nin kurulduğu tarihte Avrupa'nın batısında demokratik rejimlerle yönetilen devletlerin yanı sıra kıtanın doğusunda komünist rejimlere eğilim gösteren devletlerin varlığı dikkate alındığında AK'nin Avrupa'nın bütünlüğü hususunda kapsayıcı bir tutum sergilediği değerlendirilmektedir.

Avrupa'nın askerî açıdan da örgütlenmesinin aciliyet içeren bir ihtiyaç olduğunun farkına varmıştır. Buna istinaden Kuzey Atlantik (Kuzey Amerika) ve söz konusu dönem itibariyle Batı Avrupa'nın Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlamak amacıyla Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. Bu iki temel örgütün haricinde Avrupa'nın ekonomik açıdan kalkınmasını sağlamak için de farklı bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle 'Fransa ve Almanya gibi Kıta Avrupasında yer alan ve yüzyıllardır birbirine düşman olan bu iki gücün ekonomik açıdan birbirine bağımlı hâle getirilmesi gerektiği' varsayımından hareketle 1951 yılında bugün Avrupa Birliği (AB) olarak tabir ettiğimiz yapının öncüsü olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur.

Avrupa Güvenlik Mimarisinin (AGM) temel sütunları olarak değerlendirebileceğimiz ve günümüzde yetmiş yılı aşkın bir süredir faaliyet gösteren AK, AB ve NATO'nun bu süre zarfında güvenlik alanında geliştirdiği birtakım politika ve uygulamaları bulunmaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra tüm sistemi ve sistemin güvenliğini etkileyen gelişme 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları olmuştur. Uluslararası sistemde büyük bir kırılma yaratan bu saldırılar sonrasında, değişen konjonktüre paralel bir biçimde güvenlik anlayışı ve arayışı da değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, söz konusu örgütler olan AK, AB ve NATO'nun bu tarihten itibaren Avrupa güvenliği ve AGM'ye yaptığı katkılar belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma boyunca şu sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır:

- AK, AB ve NATO'nun AGM'ye etkileri var mıdır?
- Eğer varsa bu etkiler hangi alanlarda benzemekte ve hangi alanlarda farklılaşmaktadır?

Buna istinaden çalışmanın amacı;

- Söz konusu örgütlerin resmî belgelerini incelemek,
- AGM kapsamında bu örgütlerin edindikleri misyonları ne kadar uygulayabildiklerini tespit etmek,
- Bu örgütlerin AGM üzerindeki etkileri ve bu etkiler arasındaki benzerlik ve farklılıkları açığa çıkarmaktır.

Söz konusu örgütlerdeki üye devletlerin birçoğunun aynı olduğu göz önüne alındığında, çalışmada örgütlerin etkilerinin farklılaşma sebepleri ortaya koyulmaya ve buna istinaden nihai bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın önemi şu şekilde ifade edilebilecektir:

- AK, AB ve NATO örgütlerinin AGM'yi etkileme konusunda farklılaştıkları noktalar üzerinden hangi alanda daha etkili olduklarının belirlenmesi,
- Söz konusu örgütlerin etkinlik durumlarındaki bu farklılıkların diğer (ortak olmayan) üyelerin örgüt içerisindeki etkinliklerine dayanıp dayanmadığının tespit edilmesi,
- Etkin bir AGM oluşturulması için bu örgütlerin faaliyetlerinin aynı doğrultuda hareket edebilme kapasitelerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Avrupa güvenliği ve AGM kapsamında bu çalışma birtakım varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlar ise şu şekilde sıralanabilecektir:

- Söz konusu örgütler olan AK, AB ve NATO'nun her biri belirli oranlarda AGM'yi etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.
- Her bir örgüt AGM'yi hem benzer hem de farklı şekillerde etkilemektedir.
- Örgütler, etki alanlarını resmî belgelerinde belirtmektedir.
- Zaman içerisinde gelişen olaylara ve değişen dinamiklere göre bu örgütlerin AGM'ye etkilerinin yoğunluğu değişmektedir.
- Çalışmada Avrupa'nın coğrafi tanımlaması; kuzeyde Nordik devletler olan Finlandiya, İsveç ve Norveç batıda Birleşik Krallık ve güneybatıda İber Yarımadası, Akdeniz'in kuzeyinde kalan adalar ve devletler, doğuda Kıbrıs Adası² ve

² “24 Mayıs 1961 tarihinde AK'ye üye olan Kıbrıs Cumhuriyeti, adanın iki halkı arasında ortaklık temeline dayandırılan uluslararası [antlaşmalar] uyarınca 1960 yılında kurulmuştur.” O dönemde Türkiye Cumhuriyeti tarafından da tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Rumların 1963 yılında adadaki Türk nüfusuna yönelik sistematik saldırıları ile güç kullanarak ve tek taraflı bir şekilde kurucu Anayasayı feshetmelerinin neticesinde ortadan kalkmıştır. Bu tarihten sonra Rumların artan saldırıları ve çatışmaların akabinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlenmiş, adadaki Türk varlığı 1983 yılında ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) altında yaşamaya başlamıştır. Rum tarafı günümüzde hâlâ uluslararası platformlarda Kıbrıs Cumhuriyeti adını kullanırken, Türkiye tarafından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) olarak bilinmektedir. Bu çalışma kapsamında da Kıbrıs'tan bahsedilirken KKTC ve GKRY olmak üzere iki ayrı yapının adları kullanılacaktır. Detaylı bilgi için

Türkiye’den kuzeye doğru Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Polonya ve Baltık devletlerini kapsayacak şekilde yapılmıştır. Söz konusu coğrafya içerisinde yer alan Kaliningrad’ın Rusya Federasyonu (RF)’nun eksklav bölgesi olduğu, RF’nin doğrudan AGM içerisinde yer almadığı, ancak AB’nin Komşuluk Politikası ve NATO’nun NATO-Rusya Konseyi kapsamında Ortak olarak değerlendirildiği dikkate alınmış ve gerek RF gerekse Kaliningrad Avrupa coğrafyası dışında tutulmuştur.

Çalışma, konusu gereği oldukça geniş ve kapsamlı bir hususu incelemeye çalıştığından çalışmaya birtakım sınırlılıklar çizilmesi elzem addedilmiştir. Buna istinaden bu sınırlılıklar şu şekilde ifade edilebilecektir:

- Çalışma AGM’ye odaklandığından bahse konu örgütlerin özellikle Avrupa güvenliğine yönelik faaliyetleri ve bunların etkileri göz önüne alınmış, diğer alanlara ve bölgelere yönelik faaliyetler detaylı bir şekilde incelenmemiştir.
- Pandemi ve ‘Brexit’ (Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılması/ayrılma süreci) gibi güvenlik süreçlerini çalışmanın dışında tutmak maksadıyla çalışmada incelenen dönem sınırlandırılması 11 Eylül 2001 ve Aralık 2019 tarihleri esas alınarak yapılmıştır. Ancak AK, AB ve NATO’nun kuruluş sebepleri tarihsel açıdan belirli olaylara dayandığından ve bu olaylar ile farklı birtakım gelişmelerin AGM’nin ortaya çıkmasında ve günümüzdeki hâlini almasında etkileri olduğu değerlendirildiğinden bütünlüğün korunması maksadıyla çalışma kapsamında söz konusu sürece de değinilmiştir.

Çalışmada temel olarak söz konusu örgütlerin resmî belgelerinden birincil kaynaklar olarak faydalanılmış, kavram ve kuramlar kapsamında düşünürlerin görüşlerine yer vermeye çalışılmıştır. Buna istinaden çalışmada, nitel araştırma teknikleri kullanılmış, literatür taraması neticesinde elde edilen basılı ve elektronik ortamdaki veriler doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleriyle incelenmiştir.

Çalışma kuramsal açıdan Kopenhag Okulu’ndan Barry Buzan tarafından öne sürülen ve beş sektör üzerine yoğunlaşan ‘Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı’na

Bkz. “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

dayandırılmıştır. Genel olarak devletler açısından incelenen bu yaklaşım, bu çalışma kapsamında uluslararası sistemde temel aktör olmayan ancak etkili bir aktör olduğu kabul gören uluslararası örgütlere uyarlanmaya çalışılmıştır. Avrupalı devletlerin Avrupa'nın güvenliğini tek başına ve ayrı ayrı sağlayamayacaklarının anlaşılması neticesinde, bu görevi işbirliği çerçevesinde oluşturdukları uluslararası örgütlere devretmişlerdir. Bu bağlamda kurulan örgütler ise doğası gereği öncelikle belirli sektörlerle odaklanmış, tarihsel süreç içerisinde hem kendi kabiliyetlerine hem de konjonktürel gelişmelere bağlı olarak diğer sektörlerle de etki etmeye çabalamışlardır. Dolayısıyla çalışmada analiz birimi olarak uluslararası örgütler kullanılırken analiz düzeyi olarak bölgesel sistem ve uluslararası sistem kapsamında sistem düzeyi kullanılmıştır.

2. KOPENHAG OKULU ÇERÇEVESİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİ

2.1. Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve kapsamında ilk olarak güvenlik kavramı incelenmiş, akabinde Avrupa güvenliği üzerine yoğunlaşmıştır. İlk kısımda öncelikle tarihsel süreç içerisinde gelişen ve değişen güvenliğin farklı tanımlarına odaklanılmış, devamında güvenlik kavramıyla beraber düşünülmesi gereken hususlara değinilmiş ve son olarak güvensizlik kavramı üzerinde durulmuştur. Avrupa güvenliğinin incelendiği ikinci bölümde genel itibarıyla Avrupa coğrafyası kapsamında güvenlik nesnesi olarak değerlendirilmesi gereken nesnelere/unsurlara/değerlere yer verilmiştir.

2.1.1. Güvenlik Kavramı

Güvenliğe dair söylenebilecek ilk şey ‘güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu’ varsayımdır. Aslında bu varsayımın içinde güvenliğin ortak bir tanıma erişemeyeceğine dair bir önyargı bulunmaktadır. Bu varsayımın güvenliğe birtakım sınırlar çizdiği ve güvenlik kavramının dar kalıplar içerisinde değerlendirilmesine sebep olduğu söylenebilir. Uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenler, uzmanlar ve devlet liderleri güvenliği tanımlamaya çalışırken, o günün mevcut durumu ve konjonktörü içerisinde belirli hususları dikkate alarak girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca, güvenliği tanımlarken her devletin, ulus-devlet olsun ya da olmasın, genel anlamda ulusal güvenlik olarak tabir edilen kendi güvenliğine odaklanacağı tartışılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda, her bir devlet için hem içeriden hem de dışarıdan kaynaklanan tehdit algılamaları değişeceğinden güvenliğe dair literatürde birbirinden farklılaşan ancak bazı hususlarda birbirine yaklaşan tanımlar görülmektedir.

Güvenliği, “tanımlanması zor bir kavram” olarak nitelendiren Buzan; buna rağmen bu kavramı tanımlamanın sosyal bilimlerdeki diğer kavramlar olan “güç, adalet,

barış, eşitlik ... ve özgürlük” kavramlarından daha zor olmadığını belirtmiştir.³ Böylece güvenlik kavramının tanımlanması hususunda ilk ironiye parmak basmıştır.

Etimolojik açıdan güvenlik kavramının Latince kökenleri incelediğinde; ‘olmaksızın’ anlamına gelen *se* ve ‘endişe’ anlamına gelen *cura* kelimelerinin birleşiminden türetilen *securitas* kelimesine dayandığı ifade edilmiştir. “Endişeden uzak olma ve sükûnet” anlamına gelen *securitas*, “objektif bir temele oturtulduğunda ‘tehlikeden uzak olma, emniyet ve güvenlik’ şeklinde ifade edilmiştir. Diğer yandan bu temelin olmaması durumunda ise ‘dikkatsizlik, gaflet ve ihmal’ anlamına geldiği” vurgulanmış ve güvenliğin hem “olumlu” hem “olumsuz” anlamlarına işaret edilmiştir.⁴ Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, etimolojik açıdan aynı kökene sahip ancak farklı anlamlar taşıyan emniyet ve güvenlik kavramlarının birbirinden ayrıştırılması gerektiğidir. *Securitas* kökeninden türetilen *sécurité* yani güvenlik; “garanti, refah, huzur, düzen” gibi daha öznel ve soyut olgulara dayanırken, *sûrete* yani emniyet “barınak, sığınak” gibi daha nesnel ve somut oluşumlara çağrışım yapmaktadır.⁵ Diğer bir ifadeyle, güvenlik “korkacak bir şeyin olmadığına dair bir his/algı” şeklinde ifade edilirken, emniyet ise “korkulacak bir şeyin olmadığı durumları” belirtmektedir.⁶

Genel itibariyle güvenlik “güvensizlik ihtimallerinin ortadan kaldırılması durumu”⁷ şeklinde ifade edilebilir. Ancak bu tanım kapsamında göz önünde tutulması gereken önemli bir husus, güvenliğin beklenti ve algılara göre şekillenen, çoğu zaman geçmişten taşınan tecrübelerle ek olarak yeni gelişen tehditlerle de ilişkilendirilmesi gereken dolayısıyla oldukça esnek ve farklı anlamlar üstlenebilen bir kavram olduğudur.⁸

³ Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler & Korku*, 2. bs.dan çev. Emre Çıtak, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015), 29.

⁴ J. Frederik M. Arends, “Homeros’tan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, No. 22, (Yaz 2009): 4.

⁵ Mehmet Ali Bal, *Modern Devlet ve Güvenlik*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003), 21-22’den aktaran Bilal Karabulut, *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, (Ankara: Barış Kitabevi, 2015), 19-20.

⁶ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 17.

⁷ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, (İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, 2014), 29.

⁸ a.g.e., 28.

Arends'e göre, güvenlik kavramı tarihsel açıdan incelendiğinde iki aşamalı bir şekilde tanımlandığı görülmektedir. "İlk aşamada güvenliğin Romalılar tarafından ... *securitas* biçiminde [kullanıldığı ve] ... Orta Çağ'ın sonunda *certitudo*" kavramına dönüştüğü gözlemlenmektedir. İkinci aşamada ise Hobbes'un modern devlete dair çalışmalarında *securitas* kavramının devletle ilişkilendirildiği ve devletin temel değerlerinden biri hâline getirildiği görülmektedir. Ancak Arends, güvenlik kavramı incelenirken bundan daha öncesine, Eski Yunan'daki *asphalie* (güvenlik) anlayışının da dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Buna istinaden güvenlik kavramının söz konusu üç unsurun birleşiminden oluştuğunu ifade etmiştir: (1) Eski Yunan'daki devletlerin hayatta kalma amacı, (2) Romalıların buna dâhil ettiği dinî unsurlar ve (3) son olarak Hobbes'un savaş yaşanmaması ve devletin iç düzeninin sağlanması amacı.⁹

Soğuk Savaş'ın başladığı ilk yıllarda yazdığı 'Muğlak Bir Kavram Olarak Ulusal Güvenlik' başlıklı makalesinde Wolfers, güvenliğin çok çeşitli amaçları kapsadığını öne sürmüş ve güvenliği genel itibariyle "önceden edinilmiş değerlerin korunması" şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca, güvenliğe objektif ve subjektif anlamlar yükleyerek objektif güvenliği "önceden edinilmiş değerlere yönelik tehditlerin yokluğu" şeklinde ifade ederken subjektif güvenliği ise "bu değerleri hedef alan muhtemel saldırılara dair korkunun olmaması" şeklinde belirtmiştir. Dolayısıyla da güvenliği; "bir ucunda mutlak güvensizlik durumu, öbür ucunda mutlak güvenlik ve korkunun yokluğu durumunun bulunduğu geniş bir yelpaze" içerisinde tanımlamıştır.¹⁰

Wæver'a göre, güvenliğin "güvenli, emniyetli olmak, tehdit altında olmamak" gibi günlük bir anlama sahip olmasının yanı sıra; kavrama, ulusal güvenlik ve güvenlik politikası gibi uluslararası tartışmalarda türetilen birtakım çağrışım, varsayım ve imge yüklenmiştir. Ancak söz konusu tartışmalarda, güvenliğin kavramsallaştırılmasının, gündelik anlamın uygulanmasıyla alakalı olmadığını belirtmiştir. Daha ziyade, güvenliğin belirli bir problematiğin, belirli bir uygulama alanının göstergesi şeklinde kullanıldığına dikkat çekmiştir. Ayrıca tarihsel açıdan güvenliğin; devletlerin birbirini tehdit ettiği, birbirlerinin egemenliğine meydan

⁹ Arends, 4.

¹⁰ Arnold Wolfers, "'National Security" as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, C. 67, No. 4. (December, 1952): 484-485.

okuduğu, iradelerini birbirlerine dayatmaya çalıştıkları, bağımsızlıklarını savundukları bir alan olduğunu ileri sürmüştür.¹¹

Herz, güvenlik kavramını ulusal güvenlik kapsamında incelemiştir. Anarşik bir toplumda ortaya çıkan güvenlik ikileminin siyasi güç birimleri arasında ortaya çıkacağını vurgulayan Herz, bu durum karşısında Siyasi Realizm veya Siyasi İdealizm olmak üzere iki tepkinin gerçekleşeceğini belirtmiştir. Siyasi Realizmin, güvenlik dürtüsü ve iktidar için rekabetle ilişkili olguları tanımlayıp bunların sonuçlarını dikkate aldığını ifade etmiştir. Diğer yandan Siyasi İdealizm ise bireysel çıkarlar ile genel iyilik arasında bir uyumun var olduğu ya da gerçekleşebileceği varsayımına dayanarak gücün ortak fayda için kullanılabilir ve nihayetinde siyasi ilişkilerden tamamen çıkarılabilecek bir unsur olduğunu iddia etmiştir.¹²

Çalışmasında hem Siyasi Realizmi hem de Siyasi Liberalizmi tarihsel olaylara dayandırarak güvenlik bağlamında inceleyen Herz, sonuç olarak siyasetin iki uç kanadında bulunan bu iki yaklaşımın sentezinden oluşan “Realist Liberalizm” yaklaşımını önermiştir. Bu yaklaşım kapsamında; Realist teriminin söz konusu sistem ya da politikanın gerçekleştirilmesi mümkün olmayan ütopyacılığa dönüşmemesi için Siyasi Realizminin somut temelli olgusal anlayışını temel alması gerektiğini vurgulamıştır. “Liberalizm” teriminin ise bu yaklaşımda yol gösterici olacak amaç ve ideallere işaret ettiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, Liberalizmin 19’uncu yüzyıl liberalizminden yani serbest ticaret ve anayasalcılık anlayışlarından daha geniş ve kapsamlı olması gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla söz konusu Liberalizmin ticaret, ekonomi ve en iyi yönetim şekline odaklanan teorilerle sınırlandırılmaması gerektiğine dikkat çekerek nispeten özgürlük idealine dayanan ‘özgür’, ‘demokratik’, ‘insani’ ve ‘sosyalist’ gibi yüzlerce yıllık olguları merkezine alan bir Liberalizm anlayışından bahsetmiştir.¹³

Devletler arasında güvenlik tanımlamasının neden farklılaştığına yönelik Wolfers ise buna istinaden yine ulusal güvenlik üzerinden devletlerin farklı ve benzer

¹¹ Ole Wæver, “Securitization and Desecuritization”, *International Security Volume III: Widening Security*, ed. Barry Buzan and Lene Hansen, (London: Sage Publications, 2007), 69.

¹² John H. Herz, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, C. 2, No. 2, (Jan., 1950), 157.

¹³ Herz, a.g.m., 178.

davranışlarını incelemiştir. Ulusal güvenlik bağlamında tüm devletlerin aynı şekilde davranmayacaklarını belirterek, bu durumu her devletin aynı tehditlere maruz kalmadığı argümanı ile açıklamıştır.¹⁴ Devletlerin güvenlik konusunda endişe duymalarının tek sebebinin hayatta kalma amacına dayanmadığını vurgulayarak, devletlerin sahip oldukları değerleri de korumaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda aynı tehditlere maruz kalmayan devletlerin konum, saygınlık, materyal güç, hususi imtiyazlar gibi benzer değerleri korumaya çalıştıklarına işaret etmiştir.¹⁵ Daha fazla güvenlik elde etme mücadelesinin kontrolsüz bir şekilde silahların ve ittifakların artışına sebep olacağını öne çıkararak sadece güvenliğini artırabilmek için insanların nelerden vazgeçmeye razı olacaklarını sorgulamıştır. Zira güvenlik elde etme çabaları devletlere bir yük olarak ekleneceğinden ulusların bu tarz çabaları yeterli korumayı sağlayacak minimum düzeye indireceklerini eklemiştir.¹⁶

Bu bağlamda, karar alıcıların etik bir sorunla yüz yüze geldiğinde; ilk olarak hangi değerlerin korunmayı hak ettiği hususuna, söz konusu değer/değerlerin özgürlük, adalet ve barış gibi temel değerlere sağlayacağı teminat üzerinden seçim yapması gerektiğini belirtmiştir. İkinci olarak, hangi seviyede güvenlik hedeflendiğinin net bir şekilde belirlenmesinin elzem olduğuna işaret etmiştir. Son olarak ise güvenliğin sağlayacak araç seçiminin, bu araçların sağlamayı vaat ettikleri güvenlik ile onu elde etmek için feda edilecek unsurlarla karşılaştırılması ve titiz bir hesaplama neticesinde çıkan sonuçlara uygun bir şekilde yapılması gerektiğini savunmuştur.¹⁷

Güvenliğe dair bir diğer önemli unsur ise analizin hangi birime odaklanacağı mevzusudur. Bu bağlamda birey güvenliğini ön plana çıkaranlar olduğu gibi ilk önce ulusal ve uluslararası güvenliğin dikkate alınması gerektiğini savunan düşünürler de vardır. Ancak, tarihsel açıdan incelendiğinde öncelikle devletin temel analiz birimi olarak ele alındığını dolayısıyla da ulusal güvenliğin öne çıkarıldığını söylemek mümkündür.¹⁸

¹⁴ Wolfers, a.g.m., 486.

¹⁵ a.g.m., 489.

¹⁶ a.g.m., 487-488.

¹⁷ a.g.m., 500-501.

¹⁸ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, çev. Burcu Yavuz, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, 2. bs. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), 156.

1983 yılında yaptığı ‘Güvenliği Yeniden Tanımlamak’ başlıklı çalışmasında Ullman, devletlerin güvenlik tanımlamalarının askerî unsurlar üzerinden yapıldığına dikkat çekmiştir. Ancak kendisi güvenliğin yalnızca askerî unsurlar üzerinden tanımlanmasının iki yönden yanıltıcı ve tehlikeli olacağını vurgulamıştır. İlk olarak, sadece askerî tehditlere odaklanan devletlerin belki de zarar verme kapasitesi daha yüksek olan diğer tehditleri görmezden gelebileceği ve bu durumun da devletin güvenliğini azaltacağını belirtmiştir. İkinci olarak ise, bu tarz bir yaklaşımın uluslararası ilişkilerin askerîleştirilmesine neden olacağına işaret etmiş, böyle bir durumda küresel güvensizliğin artacağını savunmuştur. Wolfers’a benzer şekilde Ullman da kapsamlı bir güvenlik tanımı yapılabilmesi maksadıyla “Daha fazla güvenlik elde etmek için nelerden vazgeçilebilir?” sorusunun sorulması gerektiğine işaret etmiştir.¹⁹

Buna ek olarak Ullman, güvenliğin kendisini tehdit eden unsurlar olmadıkça tanımlanamayacağını belirtmiş ve güvenliği iki kategoriye dayandırarak açıklamıştır. Bir devletin vatandaşlarının yaşam standartlarının şu tehdit unsurlarına bağlı olarak düşmesi: (1) Dış savaşıardan iç çatışmalara, abluka ve boykottan ham madde yoksunluğuna, pandemiden sel, geniş çaplı kuraklık gibi doğal afetlere kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde yer alan tehditler; (2) ölüm ya da fiziki yok olma ile sonuçlanabilecek diğer tehditler (bu tehditlerin de yaşam standartlarını en uç noktada düşürdüğü söylenebilecektir).²⁰ Toprak ya da kaynaklar üzerine yaşanacak çatışmaları dolaylı tehditler olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda dünya genelinde artan nüfusa bağlı olarak artan talebin çevre sorunları, kaynakların azalması, kırsal kesimlerden kentlere göç, etnik veya dinî bölünmeler gibi güvenlik sorunlarına yol açacağını altını çizmiştir. Denklemin arz dengesi incelendiğinde ise kaynaklara olan talebin (sanayileşmiş bir dünyada modern ve tüketime dayalı yaşam biçiminden kaynaklanan) küresel nüfustan daha hızlı artmasına bağlı olarak kaynakların yetersizliğin gün yüzüne çıktığını belirtmiştir. Kaynaklara dair sorunların çözümü

¹⁹ Richard H. Ullman, “Redefining Security”, *International Security*, C. 8, No. 1. (Summer 1983), 129-130.

²⁰ a.g.m., 133-134.

kapsamında devletlerin yanı sıra uluslararası mekanizmaların da birtakım uygulama ve kurallar aracılığıyla düzenleme yapabileceğine işaret etmiştir.²¹

Ulusal güvenlik hususuna eğilen bir diğer teorisyen olan Buzan, bu kapsamda ilgilenilmesi gereken konu aralığının genişliğine işaret etmiştir. Buna istinaden güvenliği askerî, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş boyut üzerinden incelemiştir.²²

Güvenlik kavramının özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden gündeme geldiği ve bu dönemde yeni güvenlik tanımlamaları yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Baldwin, Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası sistem ve konjonktürde devletlerin güvenlik tanımlaması yaparken güvenlik kavramına dair nitelikli bir tanımlama yapmak yerine, kendi politik ajandalarını yeniden oluşturacak şekilde bir güvenlik tanımlaması yapmaya çalıştıklarını dile getirmiştir.²³ Bu girişimler sırasında özellikle bir devlet için yüksek öncelikli meseleleri ve dış tehditleri dikkate alarak tanımlama yapılmaya çalışıldığına işaret etmiştir. Dolayısıyla güvenlik kavramını tanımlamak maksadıyla yapılan girişimlerde şu soruların sorulması gerektiğini belirtmiştir: Güvenliği sağlanacak referans nesnesinin tespitine yönelik “Kim için güvenlik? / Hangi değerler için güvenlik?”; “Ne kadar güvenlik?”; güvenlik nesnesine yönelen tehditleri belirlemek için “Hangi tehditlere karşı güvenlik?”; güvenliğin nasıl sağlanacağına dair “Hangi araçlarla?”, maliyetine yönelik “Hangi maliyetle?” ve son olarak ne kadarlık bir süre için güvenlik arzu edildiğine dair “Ne kadar zaman?”²⁴

‘Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları’ başlıklı çalışmasında Bilgin, Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen yeni güvenlik çalışmalarının güvenliği nasıl ele aldığını incelemiştir. Wolfers’in da belirttiği üzere güvenliğin muğlak bir kavram olduğunu vurgulamış ancak bu durumun güvenliği tanımlama çabalarındaki yetersizlikten değil, güvenliğin “türe(til)miş bir kavram” olmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda güvenliğin sadece algılara

²¹ a.g.m., 141-145.

²² Buzan, *a.g.e.*, 2015, 38.

²³ David. A. Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, C. 23. No. 1. (Jan, 1997): 5. <https://doi.org/10.1017/S0260210597000053>.

²⁴ a.g.m., 12-17.

bağlı olmadığını, “kişilerin siyasi görüşlerinden türeyen farklı güvenlik anlayışlarına” dayandığını savunmuştur. Bu şekilde güvenlik ile kültür arasındaki bağlantıya dikkat çekmiştir.²⁵

Bazı uzmanlar özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler ve devletler arasındaki güvenliğe yapılan vurgunun artık eskisi kadar etkili olmadığını savunmuşlardır. Çünkü bu dönemden sonra yaşanan gelişmeler yeni tehditlerin artık sadece devletlere ve onların güvenliğine yönelik olmadığını net bir şekilde göstermiştir. Günümüzde daha sıklıkla karşılaştığımız etnik çatışmalar, terörizm, küresel finans sisteminin çökmesi gibi insan kaynaklı tehditlerin yanı sıra küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık, tsunami gibi doğal afetlerden kaynaklanan tehditlerin sadece devletlere yönelik tehdit teşkil etmediğinin altı çizilmiştir.²⁶

Benzer şekilde Bilgin, 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan terör saldırılarının geleneksel güvenlik yaklaşımlarının mevcut güvensizlikleri algılamadaki yetersizliklerine dikkat çekmiş; dünya politikasının daha iyi anlaşılabilmesi için savaş ve barış durumlarının, sert güç ile yumuşak güç ve devlet ile devlet dışı aktörler gibi unsurların bir arada incelenmesine ihtiyaç ve gerek duyulduğuna işaret etmiştir.²⁷ Bu bağlamda, yeni güvenlik yaklaşımlarının odak noktasının insan güvenliği ve ihtiyaçları olduğunu, ancak bu durumun devlet güvenliğinin önemsenmediği anlamına gelmediğinin altını çizmiştir.²⁸

Güç ve barış yaklaşımları kapsamında güvenlik kavramının güç ya da barışa ait olduğu ileri sürülerek güvenliğin genel itibarıyla bir yan etki olduğu söylemlerine karşı Buzan, güvenliğin güç ve barışın sentezi olduğunu dile getirmiştir.²⁹ Buna istinaden 1984 yılında yayımladığı ‘Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Çatışan Kavramlar’ başlıklı çalışmasında uluslararası sistemin değişmeyen ve değişmeyecek nitelikleri olarak addettiği anarşi ve silahlanma yarışı olguları üzerinden güç, barış ve güvenlik kavramlarını ayrı ayrı

²⁵ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, *Stratejik Araştırmalar*, C. 8, No. 14, (Ocak 2010), 76.

²⁶ Baylis, a.g.m., 157.

²⁷ Bilgin, a.g.m., 75.

²⁸ a.g.m., 77.

²⁹ Barry Buzan, “Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations”, *Journal of Peace Research*, C. 21, No. 2. (June 1984), 109-125.

incelemiştir. İncelemelerini genel itibariyle bu temel kavramların güvensizliği nasıl ortadan kaldırılabileceklerine odaklı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Güvensizliği “tehdit ve zaafların birleşimi” olarak tanımlayan Buzan, “devletlerin kendi güvensizliklerini iki şekilde [giderebileceklerine vurgu yapmıştır]: (1) kendi zafiyetlerini azaltmak ve (2) tehditleri engellemek ya da azaltmak”. Bu seçeneklerin güvenliğin ulusal ve uluslararası boyutlarına işaret ettiğini belirtmiş ve bu durumu şu şekilde açıklamıştır: Devletler kendi zafiyetlerini azaltmak maksadıyla içe dönük politikalar geliştirebilecektir ya da tehdidin kaynağına yönelmek maksadıyla doğrudan dış tehditleri baz alarak politikalar oluşturabilecektir.³⁰

Buzan, anarşinin ortadan kaldırılmasının devletlerin yok olmasıyla/edilmesiyle mümkün olacağını öne sürmüştür. Hobbes’un ifade ettiği herkesin herkese karşı savaşının bireysel düzeyde devletlerin yaratılmasıyla birlikte çözüldüğüne işaret ederek benzer bir şekilde uluslararası düzeyde de anarşinin evrensel bir hükûmet oluşturulmasıyla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.³¹

2.1.2. Avrupa Güvenliği

Bu bölümde Avrupa güvenliği olgusu incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle Avrupa’nın etimolojik ve coğrafi açıdan tanımlaması yapılmaya çalışılmış, devamında Avrupa güvenliği olgusunun neleri içerdiğine yer verilmiştir.

Günümüzdeki Avrupa’nın değerleri ve bütünleşmesi incelendiğinde kökenlerinin Eski Yunan’a kadar gittiği görülmektedir.³² Avrupa adının Eski Yunan mitolojisine dayandığı bilinen bir gerçektir. Fenike kralının kızı olan Europa’nın boğa kılığına girmiş Zeus tarafından Girit adasına kaçırılması ve sonrasında Girit kralı ile evlenmesi³³ ayrıca Girit kültürünün de önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir. Sadece Eski Yunan uygarlıklarıyla sınırlı kalmayan bu efsane Avrupa’da özellikle sanat alanında birçok şair, ressam, heykeltıraşa ilham kaynağı olmuş ve zaman içerisinde kültürel bir simge hâline gelmiştir. Bunun haricinde Europa’nın yaşadığı

³⁰ Buzan, *a.g.e.*, 2015, 104.

³¹ Buzan, *a.g.m.*, 1984, 116.

³² Beril Dedeoğlu, “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, der. Beril Dedeoğlu (İstanbul: Boyut Kitapları, 2003), 19.

³³ “Europa”, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Europa-Greek-mythology>. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Fenike’de ‘Europa’ sözcüğünün “güneşin battığı ülke” veya “batı ülkesi” anlamında kullanıldığı, buna istinaden aynı zamanda coğrafi bir bölgeyi temsil ettiği ifade edilmiştir. Bu coğrafi bölgede yaşayanların kendilerini Doğu coğrafyasından hem coğrafi hem de kültürel değerler üzerinden siyasi ve toplumsal anlamda ayırtıran başka bir uygarlığa, Batı uygarlığına, ait görmeleri Avrupa’nın bir uygarlık olarak görüldüğü fikrini desteklemiştir.³⁴

Dedeoğlu’na paralel bir şekilde Tanilli, Batı uygarlığının Avrupa’nın batısından doğup oradan tüm dünyaya yayıldığını; ancak buradaki Batı sözcüğünün sadece coğrafi bir niteliğe işaret etmediğini, aynı zamanda “iktisadi ve sosyal bir sistem” olarak görülebileceğini belirtmiştir. Kapitalizm adı verilen bu sistemin doğup geliştiği ülkeleri Batı uygarlığı olarak adlandıran Tanilli, bir uygarlığın sadece iktisadi sistem üzerinden tanımlanamayacağına dikkat çekmiştir. Buna istinaden bir uygarlığın sanat, edebiyat, müzik, dinsel inanışlar gibi birtakım kültürel değerlere de sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir.³⁵ Sonuç olarak, Europa kökenine dayanan Avrupa’nın, günümüzde eş zamanlı olarak hem kültürel bir aidiyeti hem bir coğrafyayı hem de bir medeniyeti temsil ettiği söylenebilir.³⁶ Buradan hareketle, Avrupa güvenliği düşünülürken Avrupa sözcüğünün bu çok katmanlı anlamının her zaman için akılda tutulması gereken önemli bir husus olduğu unutulmamalıdır.

2.2. Kuramsal Çerçeve

Çalışmada kuramsal çerçeve kapsamında Kopenhag Okulu’nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı temel alınmıştır. Ayrıca, yine Kopenhag Okulu’nun diğer çalışmaları arasında yer alan bölgesel güvenlik kompleksi ve güvenlikleştirme yaklaşımlarına da kısmen yer verilmiştir. Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımının seçilme sebebi, Avrupa güvenliğinin sadece askerî tehditler ve oluşumlar aracılığıyla açıklanamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Gittikçe küreselleşen dünyada uluslararası sistemdeki tüm aktörlerin birbirine karmaşık bağlarla bağlı olduğu ve böyle bir ortamda mevcut tehditlerin niteliğinin sürekli

³⁴ Dedeoğlu, a.g.y., 2003a, 20.

³⁵ Server Tanilli, *Uygarlık Tarihi*, 33. bas. (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2017), 31.

³⁶ Dedeoğlu, a.g.y., 2003a, 20.

değişime uğradığı dikkate alındığında, bu durum çalışmada daha geniş kapsamlı bir yaklaşımın uygulanmasını zorunlu kılmıştır.

Kopenhag Okulu teorisyenleri tarafından ileri sürülen varsayımlara geçmeden önce bu teorisyenlerin birtakım kavramları/terimleri nasıl tanımladıklarını incelemek gerekmektedir. Güvenlik kavramının nasıl tanımlandığına önceki bölümlerde yer verilmiş olduğundan burada yeniden bahsedilmeyecektir.

Çalışma kapsamında bir güvenlik mimarisi incelemesi yapılacağı için öncelikle üzerinde durulması gereken terimlerden biri ‘yapı’ terimidir. Yapı, “bir sistem içerisindeki parçaların düzenlenme kuralları ve bu parçaların birbirinden nasıl farklılaştığı” şeklinde tanımlanmıştır.³⁷ Buradan hareketle, bölgesel yapılanmalar olarak ifade edilen bölgesel güvenlik kompleksleri bağlamında ‘süper güç’, ‘büyük güç’ ve ‘bölgesel güç’ olgularının nasıl tanımlandığına yer verilmesi uygun olacaktır. Süper güç; uluslararası sistem düzeyinde uygulanabilen geniş yelpazedeki kabiliyetleri içermektedir. Süper güçler, birinci sınıf askerî ve siyasi kabiliyetlerin (günün standartlarına göre) yanı sıra bu kabiliyetleri destekleyecek ekonomilere sahip olmalıdır. Ayrıca diğerleri tarafından süper güç olarak kabul edilmelidir.³⁸

Büyük güçlerin belirlenmesi uluslararası sistemdeki güç dağılımının kısa ve orta vadede hesaplanması aracılığıyla yapılmaktadır. Genellikle bir bölgeden daha fazla bölgede faaliyet gösterebilen büyük güçler, kendilerini bölgesel güçlerden daha üst seviyede ve gelecekteki süper güçler olarak görmektedir. Burada önemli olan husus ise, diğer devletlerin onları süper güç olarak kabul edip etmemesi durumudur.³⁹

Bölgesel güçler ise, belirli bir bölgesel güvenlik kompleksinde bölgenin kutupsal durumunu belirleyen güçlerdir. Bu güçler kendi bölgelerinde oldukça etkili olmakla birlikte küresel düzeyde geniş ölçekli faaliyet gösterememektedir. Daha yüksekte yer alan güçler, bölgesel güçlerin etki ve kabiliyetlerinin o bölgenin güvenlikleştirilme süreciyle ilgili olduğunu dikkate alarak bu güçlerle iletişim kurmaktadır.⁴⁰

³⁷ Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 6.

³⁸ *a.g.e.*, 34.

³⁹ *a.g.e.*, 35.

⁴⁰ *a.g.e.*, 37.

Kopenhag Okulu teorisyenlerine göre analiz düzeyleri kapsamında uluslararası sistem, uluslararası alt sistemler, birimler, alt birimler ve bireyler yer almaktadır. Uluslararası sistemin tüm gezegeni kapsadığı belirtilirken; uluslararası alt sistemler, uluslararası sistem içinde birbirleriyle olan etkileşimlerinin belirli doğası, yoğunluğu veya karşılıklı bağımlılıkları sayesinde tüm sistemden ayırt edilebilen birim grupları olarak sınıflandırılmıştır. Birimlere devletler, uluslar ve çok uluslu şirketler örnek olarak gösterilmiş; alt birimler ise bürokrasi, lobiler gibi birimlerin davranışlarını etkileyen organize insan toplulukları olarak ifade edilmiştir. Bu düzeylere istinaden Birleşmiş Milletler (BM)'in sistem seviyesinde hareket ettiği belirtilirken, NATO ve AB gibi diğer örgüt ve yapıların alt sistem düzeyinde faaliyet gösterdiklerine işaret edilmiştir.⁴¹

Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımını ileri süren Kopenhag Okulu, sektörleşme pratiğinin disiplin içerisinde sıklıkla yapılmakta olduğuna ancak oldukça nadiren dışa vurulduğuna işaret etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın son yıllarında, disiplin çerçevesindeki çalışmalarda 'uluslararası ekonomik sistem' veya 'uluslararası siyasi sistem' gibi sistemlerin kimliği, içlerindeki belirli faaliyet sektörleri açısından nitelendirilmeye başlanmıştır. Buradan hareketle, sektörlerin belirli etkileşim türlerini tanımlayan birimler olduğu ifade edilmiş, bu görüş kapsamında şu tanımlamalar yapılmıştır: askerî sektörün güç kullanımı ve zorlama ilişkileriyle; siyasi sektörün otorite, yönetim biçimi ve tanınma ilişkileriyle; ekonomik sektörün ticaret, üretim ve finans ilişkileriyle; toplumsal sektörün kolektif kimlik ilişkileriyle ve çevresel sektörün insan faaliyetleri ve gezegenin biyosferi arasındaki ilişkilerle alakalı olduğu belirtilmiştir.⁴²

Söz konusu sektörler güvenlik analizi kapsamında Buzan'ın 1991 yılında yaptığı çalışmada şu şekilde ifade edilmiştir:

“Askerî güvenlik devletlerin silahlı saldırı ve savunma kabiliyetleri ... ve devletlerin birbirlerinin niyetlerine ilişkin algılarıyla ilgilidir. Siyasi güvenlik, devletlerin örgütsel istikrarı, hükûmet sistemleri ve onlara meşruiyet veren ideolojilerle alakalıdır. Ekonomik güvenlik, kabul edilebilir refah düzeylerini ve devlet gücünü sürdürmek için gerekli kaynaklara, finansmana ve pazarlara erişimle ilgilidir. Toplumsal güvenlik; dil, kültür ve dinî unsurlar, ulusal kimlik ve âdetlerin geleneksel kalıplarının kabul edilebilir evrim koşulları

⁴¹ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, (London: Lynne Rienner Publishers: 1998), 6.

⁴² *a.g.e.*, 7.

içinde sürdürülebilirliği ile ilgilenmektedir. Çevresel güvenlik, insan girişimlerinin bağlı olduğu temel destek sistemi olan yerel ve gezegensel biyosferin muhafaza edilmesiyle ilgilidir."⁴³

Nispeten devlet merkezli olarak algılanabilecek bu sektörel güvenlik sınıflandırması, 1993 yılında Wæver ve diğerleri⁴⁴ ile 1998 yılında Buzan ve diğerleri⁴⁵ tarafından yapılan çalışmalarda devlet ötesine geçerek diğer aktörleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Bölgesel güvenlik kompleksleri kapsamında; iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesiyle sistemde mevcut kalan büyük güçlerin artık ideolojik bir rakip kalmadığından geniş çaplı siyasi angajmanlardan kaçınmakta olduğu belirtilmiştir. Bu durumun küresel düzeyde zayıf liderlik durumu yaratacağı ve buna istinaden bölgelerin kendi ilişkilerini düzenlemesi gerektiği varsayımında bulunulmuştur. Yukarıda analiz düzeyleri hususunda belirtildiği üzere bölgelerin özel bir alt sistem türü teşkil ettiği ifade edilmiştir.⁴⁶

Güvenlik çalışmaları kapsamında analiz birimi olarak genel itibariyle ya devletlerin temel alındığı ve ulusal güvenliğe yoğunlaşıldığı ya da uluslararası sistemin güvenliği üzerinden uluslararası/küresel güvenliğe odaklanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Kopenhag Okulu kendi incelemelerinde neden analiz birimi olarak bölgelerin seçildiğini şu argümanlarla desteklenmiştir: (1) Belirli bir devletin ulusal güvenliği, sistemsel ya da alt sistemsel güvenlik bağlamları anlaşılmadan dolayı bir şekilde sadece o devletin güvenliğini merkeze almaktadır. (2) Küresel güvenlik ise gerçeklikten ziyade bir arzuyu ifade etmektedir. Dünya, güvenlik açısından sıkı bir şekilde entegre olmadığı için çoğu devletteki gerçek endişeleri yansıtacak bir değerlendirme yapmak mümkün olmayacaktır. (3) Bölge ise, aksine, devletlerin veya diğer birimlerin güvenliklerinin birbirinden ayıramayacak derecede bağlantılı olduğu düzeyi temsil etmektedir. Eylemlerin çoğunun gerçekleştiği yer olan bölgesel düzeyde söz konusu iki düzeyin kesiştiği görülmektedir. Bir yandan küresel güçlerin sistem düzeyinde karşılıklı etkileşimine tanıklık edilirken diğer yandan bölgesel

⁴³ Buzan, *a.g.e.*, 2015, 38.

⁴⁴ Ole Wæver ve diğ., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, (London: Pinter Publishers, 1993).

⁴⁵ Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 8.

⁴⁶ *a.g.e.*, 9.

düzeyde güvenlik açısından birbirine sıkıca bağlı güvenlik grupları olduğu gözlemlenmektedir.⁴⁷

Bölgesel güvenlik kompleksi; 1998 yılındaki çalışmalarında “temel güvenlik algıları ve endişelerinin, ulusal güvenlik sorunları birbirinden ayrı olarak düşünülemeyecek veya çözülemeyecek kadar birbirine bağlı olan bir dizi devlet” şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁸ Ancak bu tanım devlet merkezli ve bu sebeple daha çok askerî ve siyasi sektörleri öne çıkaran bir şekilde yapıldığı için yeniden gözden geçirilmiştir. Söz konusu tanım, 2003 yılındaki çalışmalarında “güvenlikleştirme, güvenlik dışılaştırma veya her ikisinin de yer aldığı temel süreçleri birbirinden ayrı düşünülemeyecek veya çözümlenemeyecek kadar birbirine bağlı birimler kümesi”⁴⁹ şeklinde düzenlenmiştir. Böylece devlet merkezli bir söylemden kaçınılarak daha geniş yelpazedeki aktörlerin de içerisinde yer alabileceği bir güvenlik kompleksi inşa edilmeye çalışılmıştır.

Uluslararası ilişkilerde neyin/nelerin güvenlik meselesi olduğu, diğer bir ifadeyle neyin/nelerin uluslararası güvenlik meselesi olarak değerlendirilebileceği her daim önem arz etmiştir. Buna istinaden, uluslararası güvenlik genel itibarıyla güç politikalarına bağlı geleneklere dayandırarak açıklanmıştır. Dolayısıyla, geleneksel askerî ve siyasi anlayışa dayanan güvenliğin, doğrudan hayatta kalmayla alakalı olduğu belirtilmiştir. Buradaki bağlantı, bir güvenlik sorununun belirlenmiş bir referans nesnesine karşı bir varoluşsal tehdit oluşturduğu şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁰ Doğası gereği güvenlik tehditlerinin onları bertaraf etmek maksadıyla olağandışı yöntemleri kullanmayı meşru kıldığı vurgulanmıştır. Bir hükûmet temsilcisinin ‘güvenlik’ diyerek acil bir durum bildirdiği veya ilan ettiği, dolayısıyla da tehdidin durdurulması amacıyla hangi araç gerekiyorsa onun kullanılmasını meşru hâle getirdiği ileri sürülmüştür.⁵¹ Bu bağlamda, varoluşsal tehdit ve acil durum

⁴⁷ Buzan ve Wæver, *a.g.e.*, 2003, 43.

⁴⁸ Buzan ve diğ., 1998, 12.

⁴⁹ Buzan ve Wæver, *a.g.e.*, 2003, 44.

⁵⁰ Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 21.

⁵¹ Ole Wæver, “Security, the Speech Act: Analysing the Politics of a Word”, Research Training Seminar, Jerusalem/Tel Aviv, 25-26 June 1989, 6.

önlemlerinin tanımlanması gerektiğine dikkat çekilmiş ve bunların ancak referans nesnesi kapsamında değerlendirilebileceğine işaret edilmiştir.⁵²

Sektörel güvenlik boyutları açısından referans nesneleri ve bunlara yönelik varoluşsal tehditler şu şekilde incelenmiştir:

İlk olarak askerî boyutta; referans nesnesi genellikle devlet olarak tabir edilmiştir, ancak diğer siyasi birimlerin de referans nesnesi olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca bazı durumlarda ordunun da referans nesnesi olduğu vurgulanmıştır.⁵³ Askerî boyuttaki tehditlerin devletin tüm bileşenlerini hedef aldığı ve güç kullanımını gerektirdiği için diğer tehditler arasında en yüksek önceliğe sahip olduğunun altı çizilmiştir. Buna ek olarak, askerî tehditlerin doğrudan devletlere yönelik değil, devletlerin çıkarlarına yönelik de olabileceğine işaret edilmiştir. İşgal, abluka, bombalama saldırılarının yanı sıra balıkçı teknelerinin taciz edilmesi gibi çok çeşitli şekillerde gerçekleşen askerî tehditlere karşı güç kullanılması gerektiği için özel bir kategori oluşturduğu ifade edilmiştir.⁵⁴

İkinci olarak; siyasi boyutta varoluşsal tehditlerin genellikle anayasal ilke olan egemenliğe yönelik olduğu belirtilmiştir. Bazen de devletlerin ideolojilerine yönelik olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca bu tarz tehditlerin yalnızca devletlere yönelik olmayabileceği, örneğin AB gibi uluslarüstü referans nesnelerinin özellikle bütünleşme süreçlerine yönelik tehditlerle karşı karşıya kalabileceği vurgulanmıştır.⁵⁵ Siyasi tehditlerin doğrudan devletlerin örgütsel istikrarını hedeflediği ve dolayısıyla uluslararası sistemde yer alan temel siyasi birimler olan devletler için bu tehditlerin askerî tehditler kadar endişe verici olduğu belirtilmiştir. Fikirler ve gelenekler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan siyasi tehditlerin, karşıt ideolojilerin zıtlığına dayandığı ve oldukça karmaşık bir şekilde öne çıktığının altı çizilmiştir. Bu sebeple, siyasi tehditleri belirlemenin zor olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda bir devletin iç işlerine yönelik siyasi tehditlerin anlaşılmasının daha kolay

⁵² Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 22.

⁵³ *a.g.e.*

⁵⁴ Barry Buzan, *Peoples, States, and Fear*, (Sussex: Wheatsheaf Books, 1983), 75-76.

⁵⁵ Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 22.

olduğu ancak bu durumda da söz konusu tehdidin sınırlarının çizilmesinin güç olduğuna dikkat çekilmiştir.⁵⁶

Üçüncü olarak, ekonomik boyutta referans nesnesinin ve varoluşsal tehdidin saptanmasının oldukça zor olduğuna değinilmiştir. Şirketler için iflas varoluşsal bir tehdit olarak ifade edilebilecekken, piyasa ekonomilerinde şirketlerin değişmesi beklenen bir durum olarak görülmüştür. Bu bağlamda ulusal ekonomilerin hayatta kalmasının daha fazla önem arz ettiği belirtilmiş, ancak ulusal ekonomilerin savaş gibi bazı durumlar neticesinde nadiren de olsa iflas ya da vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelebileceği vurgulanmıştır. Nüfusun hayatta kalması durumu söz konusu olmadıkça, ulusal ekonominin daha iyi veya daha kötü performans sergilemesinin bir varoluşsal tehdit oluşturmayacağı belirtilmiştir.⁵⁷ Ekonomik tehditlerin büyük bir bölümünün risk, rekabet ve belirsizlik olarak bilinen piyasa ekonomisi kurallarına bağlı olduğu düşünüldüğünde böyle bir güvensizlik ortamında hangi hususların ulusal güvenlik tehdidi oluşturduğunun tespit edilmesinin zorluğu vurgulanmıştır. Ekonomik tehditler, rakip devletin sadece ekonomisini hedef aldığı için askerî tehditler kadar etkili olmadığı ifade edilmiştir.⁵⁸

Ekonomik tehditler kapsamında üç unsurun öne çıktığı belirtilmiştir. (1) Bunlardan ilkinin ekonomik faktörler ve askerî kabiliyetler arasındaki bağlantı olduğuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda bir devletin askerî kapasitesinin sadece gerekli askerî mühimmat temininden ziyade devletin silahlı kuvvetlerini destekleyecek endüstriyel kapasiteye sahip olmasıyla da alakalı olduğunun altı çizilmiştir. Bu durumun özellikle askerî mühimmat ve araç gereç üretimi kapsamında bir devleti diğer devletlerden bağımsız kılacağı vurgulanmıştır. (2) İkinci unsur kapsamında, ekonomik tehditlerin ekonominin sadece askerî kapasite alanında değil, uluslararası diğer birçok alanda uygulanmasıyla alakalı olduğu belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bir devletin ekonomisi ne kadar güçlüyse bütüncül olarak devletin uluslararası sistemdeki gücünün de o kadar fazla olduğuna işaret edilmiştir. (3) Bir diğer unsur ise, devlet içi istikrara yönelik ekonomik tehditler olarak ifade edilmiştir. Bazı devletlerin ekonomilerinin gerek ham madde ihracatı gerekse sanayi malları ihracatı

⁵⁶ Buzan, *a.g.e.*, 1983, 77.

⁵⁷ Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 22.

⁵⁸ Buzan, *a.g.e.*, 1983, 79-80.

kapsamında doğrudan dış ticaret üzerine yoğunlaştığı dikkate alındığında, uluslararası finans sektöründe yaşanabilecek küçük dalgalanmaların dahi devletin içinde bir istikrarsızlığa sebep olabileceğinin altı çizilmiştir. Ekonomik ve siyasi istikrar arasındaki bağ kapsamında belirtilmesi gereken bir diğer husus ise ekonomi ve kalkınma arasındaki ilişki olarak öne çıkmıştır. Bu durumun özellikle ekonomik açıdan nispeten daha güçsüz devletler için bir tehdit oluşturduğu belirtilmiştir.⁵⁹

Dördüncü olarak toplumsal boyuttaki referans nesnesi devletten bağımsız olarak hareket edebilen ulus, din gibi geniş çaplı kimlik oluşumları olarak ifade edilmiştir. Söz konusu referans nesnelerinin kendine özgü doğası gereği bunlara yönelik tehditleri varoluşsal ya da daha düşük düzeyde tehdit olarak ayırıştırmanın zor olduğu belirtilmiştir. Kimlik olgusunun muhafazakâr doğası gereği buna yönelik her türlü değişim ve zorlukların bir tehdit olarak sunulabileceği ifade edilmiştir. Buna istinaden göçmenlerin veya diğer kimliklerin bir güvenlik tehdidi olarak algılanmasının, kolektif kimliğe sahip olanların doğrudan kendi kimliklerinin oluşturulma ve korunması kapsamında ne kadar açık fikirli olduklarına bağlı olduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlamda; bir dili, birtakım davranışsal gelenekleri veya bir etnisite anlayışını sürdürme ve yeniden oluşturma kabiliyetlerinin tamamının hayatta kalma açısından değerlendirilebileceği vurgulanmıştır.⁶⁰ Toplumsal tehditler genel itibarıyla ulusal kimliğe yönelik saldırılar olduğu için çoğunlukla siyasi tehdit olarak da algılanabilir. Daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde askerî ve siyasi tehditlerin birleşimi olarak da görülebilir.⁶¹

Beşinci ve son olarak çevresel boyutta ise, muhtemel referans nesnesinin nispeten daha belirgin ve daha belirsiz olmak üzere oldukça geniş bir şekilde tanımlandığı görülmüştür. Belirgin tehditler ekolojik sistemdeki bireysel türlere ve doğal yaşam alanlarına yönelik tehditler olarak ifade edilirken, gezegenin iklim ve biyosferine yönelik tehditler de daha belirsiz tehditler olarak nitelendirilmiştir. Buradaki temel endişe ise; insanların ulaştığı mevcut medeniyet seviyesinden ödün vermeden ve söz konusu referans nesnelerini de riske atmadan bu ikili arasındaki etkileşimin nasıl

⁵⁹ Buzan, *a.g.e.*, 2015, 114-117.

⁶⁰ Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 22-23.

⁶¹ Buzan, *a.g.e.*, 2015, 111.

sürdürülebileceğine dayanmaktadır.⁶² Bu bağlamda ekolojik tehditlerin de askerî ve ekonomik tehditlerle benzer bir şekilde bir devletin fiziksel yapısına ve kurumlarına zarar verebileceği belirtilmiştir. Genel itibariyle doğal tehditler olarak görülen ekolojik tehditlere, ulusal güvenlik tehditleri arasında yer verilmemiştir. Dolayısıyla, deprem, fırtına, sel, kuraklık gibi afetlerin bazen savaşlarla aynı ölçekte hasara yol açabileceği değerlendirilmiş, ancak bu hususlar doğaya karşı mücadelenin bir parçası olmaktan öteye gitmemiştir. Bununla birlikte, insan faaliyetlerinin ölçeği, çeşitliliği ve hızının artması sebebiyle gelişen ekolojik tehditlerin başka devletlerin faaliyetleri neticesinde de gerçekleşebileceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ekolojik tehditlerin sınıraşan niteliğine vurgu yapılmıştır. Diğer güvenlik boyutlarındaki tehditlere nazaran öncelik sıralamasında gerilerde yer alan ekolojik tehditlerin en az diğer tehditler kadar önemli olduğuna işaret edilmiştir. En kötü durum senaryoları arasında yer alan sera gazının ozon tabakasına etkisi, buzulların erimesi, okyanus zehirlenmesi ve/veya ormansızlaşma yoluyla oksijen arzının azalması gibi yalnızca devlet düzeyinde çözülemeyecek tehditlerin dikkat çekmekte yeterli olduğu ifade edilmiştir.⁶³

Sonuç olarak, Kopenhag Okulu çerçevesinde Avrupa güvenliği değerlendirildiğinde şu çıkarımlarda bulunmak mümkün olacaktır. Genel itibariyle, Avrupa güvenliğinin bir önceki bölümde bahsedilen çok katmanlı yapısı dikkate alınır; Avrupa'ya yönelik tehditlerin yalnızca askerî tehditler olmadığı oldukça net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Avrupalı devletlerin korumaya çalıştıkları tek unsur askerî güvenliğe dair devlet(ler)in sınırları, toprak bütünlüğü (ki bu hususlar siyasi güvenlik boyutunu da doğrudan ilgilendirmektedir) gibi hususlar da değildir. Yüzlerce yıllık çabanın ürünü olan, bugün gurur duydukları ve dünyanın her yerine yaymaya çalıştıkları değerlere (hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel unsurlar bakımından) yönelik tehditler en az askerî tehditler kadar endişe vericidir. Son yıllarda Avrupa genelinde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, bahse konu alanlar içerisinde farklı her bir unsur birer tehdit olarak algılanabilmekte, bu durum da aşırı uç noktalara gidebilmektedir. Bu bağlamda; Avrupa güvenliği kapsamında varoluşsal tehditlere maruz kalabilecek referans nesneleri; devletlerin yanı sıra

⁶² Buzan ve diğ., *a.g.e.*, 1998, 23.

⁶³ Buzan, *a.g.e.*, 1983, 82-83.

Avrupa'daki bölgesel örgütlenmeler, uluslar, halklar, bireyler, değerler, mevcut sistemler gibi unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu referans nesnelerinin Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik anlayışı çerçevesinde her sektörde varoluşsal tehdide maruz kalabileceği değerlendirilmekle beraber özel olarak hangi sektörde hangi tehditlerle karşılaşma olasılıkları bulunduğu şu şekilde açıklanabilecektir:

- Askerî güvenlik: Söz konusu tüm referans nesnelere yönelik silahlı tehditleri içeren doğrudan saldırı, terör eylemleri, bir ulus, etnisite veya azınlığa yönelik saldırılar gibi askerî güç kullanımıyla bertaraf edilebilecek tehditler.
- Siyasi güvenlik: Yine tüm referans nesnelerini içerecek şekilde devletin siyasi rejimi, bölgesel örgütlerin bütünleşme çabaları, Avrupa genelinde ulus ve halkların sahip olduğu ideoloji, Batı'nın temel ilkeleri olduğu addedilen ve Avrupa'da gelişen demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi değerlere yönelik tüm tehditler.
- Ekonomik güvenlik: Doğrudan veya dolaylı yollardan tüm referans nesnelerini etkileyebileceği değerlendirilen, Avrupa'da doğup gelişen kapitalist ekonomi sistemi ve serbest piyasa, serbest ticaret, endüstriyel kapasite, bu kapasiteyi besleyebilmek için zorunlu olan ithalat ve ihracat arz ve talebinin güvenliğini riske atabilecek her türlü tehditler.
- Toplumsal güvenlik: Devletlerden bireylere Avrupa'nın her kurumundan her bir bireyine kadar her düzeyde, devlet yönetiminden sanata kadar her alanda etkili olan ve yüzyıllar boyunca sürdürülerek günümüze kadar gelen 'Avrupa kültürü' olgusuna yönelik her tür maddi ve manevi tehditler.
- Çevresel güvenlik: Avrupa coğrafyası temelinde hem insanların hem de diğer canlıların yaşamlarını sürdürmelerini engelleyebilecek insan kaynaklı veya doğal süreçlerin sonucunda ortaya çıkan tüm tehditler.

Yukarıda sektörler kapsamında belirtilen referans nesneleri ve varoluşsal tehditlerin günümüzde iç içe geçtiği, dolayısıyla her bir tehdidin farklı sektörlerde de tehdit olarak (yüksek ya da düşük seviyede olmasına bakılmaksızın) ortaya çıkabileceği dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Askerî güvenlik bağlamındaki varoluşsal tehditlerin ortadan kaldırılamaması durumunda diğer güvenlik sektörlerinden bahsetmek pek mümkün olmayacağı gibi; çevresel güvenlik kapsamında mevcut coğrafyanın, diğer bir ifadeyle tarım alanları, temiz ve içilebilir

su kaynakları gibi unsurlara yönelik tehditlerin bertaraf edilememesi durumu da günün sonunda bir tür varoluşsal tehdit olarak karşımıza çıkabilecektir. Dolayısıyla, çalışma boyunca birçok husus sektörel açıdan incelenmeye çalışılsa da her sektörün birbirleriyle bağlantılı olduğu ve her tehdidin de birden çok sektörde etkili olduğundan hareketle etki alanlarının belirlenmesi bağlamında kesin çizgiler çizmenin doğru bir analize yönlendirmeyeceği değerlendirilmektedir.

3. AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİ

Avrupa güvenlik mimarisi (AGM) ifadesi birçok birey/lider, kurum/kuruluş, devlet tarafından sıkça kullanılmış ancak içeriğine dair özel bir tanımlama yapılmamıştır. Avrupa bölgesinin coğrafi kapsamının belirsizliği ve güvenlik tanımlarının çokluğu dikkate alındığında Avrupa güvenliği ve AGM'ye dair net bir tanım yapmanın mümkün olmadığı açıktır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında yer alan sınırlılıkları da göz önüne alarak Avrupa'daki güvenlik yapılanmaları üzerinden AGM açıklanacaktır.

3.1. İlk Çağlardan Westphalia Barış Antlaşmaları'na Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri

Avrupa bütünleşmesi ve güvenliğine dair ilk örneklerin İlk Çağ'da Eski Yunan uygarlığında görüldüğü önceki bölümde ifade edilmiştir. Bu kapsamda öne çıkan ilk oluşum M.Ö. 9'uncu ve 8'inci yüzyılda Agamemnon liderliği altında gelişen federasyondur. Kendine özgü siyasi, adli ve toplumsal bir yapı kuran bu teşkilatın özellikle askerî bir işbirliği kurduğu belirtilmiştir.⁶⁴ Yine Eski Yunan'da ortaya çıkan bir diğer oluşum M.Ö. 478 yılında Atina'nın liderliğini üstlendiği ve Pers tehdidine karşı kolektif savunma çerçevesinde kurulan 'Attik Delos Deniz Birliği' olmuştur.⁶⁵ Ayrıca yine bu dönemde Sparta tarafından da 'Peloponez Birliği'ni kurulmuştur.⁶⁶

Yunan site devletlerinden sonra Avrupa sahnesine Roma uygarlığı çıkmıştır. Roma uygarlığı, Yunan mirasından farklı olarak daha çok idari, askerî, hukuki ve mimari boyutlarıyla ortaya çıkmıştır. Tanilli; "Batı uygarlığının 'fikri' temellerini Yunanlılar kurmuşsa, 'idari ve hukuksal' temellerini de Romalılar kurmuşlardır" diyerek

⁶⁴ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 20.

⁶⁵ Barış Özdal, *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*, (Bursa: Dora Yayıncılık, 2013), 50.

⁶⁶ Temel İskit, *Diplomasi*, 6. bs. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 62.

AGM'ye İlk Çağ'daki Yunan ve Roma katkısının altını çizmiştir.⁶⁷ Nitekim, Roma uygarlığı tarafından kurulan hukuk sisteminin ve yönetimin 'Roma vatandaşları'na verdiği önem yüzyıllar sonra AB çerçevesinde gerçekleştirilecek olan AB vatandaşlığında da benzer şekilde görülebilecektir.⁶⁸

Orta Çağ'a gelindiğinde 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüş, böylece Batı ve Doğu bölünmüşlüğü başlamıştır.⁶⁹ 'Batı' tarafı Roma ve Germanlar ile anılırken Doğu Roma ve Eski Yunan 'Doğu' tarafı olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde, Papa 3. Leon tarafından Kutsal Roma German İmparatorluğunun başına Şarlman'ın getirilmesiyle birlikte yeni birlik düzenlemesi din olgusu üzerine oturtulmuştur. Bu duruma istinaden öne çıkan güvenlik oluşumu 'Haçlı Seferleri' üzerinden gerçekleşmiştir. 7'nci yüzyıldan itibaren yayılmaya başlayan İslam Uygarlığının Emeviler döneminde İspanya'ya kadar yayılarak Avrupa topraklarında doğrudan bir tehdit oluşturması, Avrupa genelinde 'ortak düşman' ve 'ortak tehdit' zemininde Hristiyan devletler tarafından yaklaşık 200 yıl sürecek 'ortak bir eylemin' başlatılmasına sebep olmuştur.⁷⁰

Birleşik bir Avrupa kurulması fikirleri ilk olarak bu dönemde yaşayan Dante Alighieri ve Pierre Debois'nın çalışmalarında görülmüştür.⁷¹ Debois 1306 tarihli 'Kutsal Toprakların Geri Alınması' başlıklı yapıtında Kudüs'ün geri alınmasını amaç olarak belirlemiş ve bu bağlamda Haçlı Seferlerini desteklemiştir.⁷² Ancak bu amaca ulaşılabilmesi için Avrupa'da gerçekleştirilecek bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmüştür. Bir çeşit uluslararası hakemliğe dayanan bu örgütün Hristiyan Cumhuriyetler Konfederasyonu'nun içinde yer almasını öngörmüştür.⁷³ Debois ile aynı yüzyılda yaşayan Dante ise 1308 tarihli *De Monarchia* adlı eserinde Roma İmparatorluğu benzeri bir örgütlenmeyle barışa erişilebileceğini belirtmiştir. Papalık ve monarklar arasındaki yapı ve ilişkinin korunması gerektiğini, hatta bunun

⁶⁷ Tanilli, *a.g.e.*, 40.

⁶⁸ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 22.

⁶⁹ Erhan Akdemir, "Avrupa Bütünleşmesi: 1957 Öncesi", *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen, 3. bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 47.

⁷⁰ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 23.

⁷¹ Akdemir, *a.g.e.*, 47.

⁷² Mesut Hakkı Caşın, Uğur Özgöker, Halil Çoklak, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 186.

⁷³ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 24.

‘Avrupa’nın kültürel birliği’ üzerine inşa edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Avrupa’nın kültürel birliği ifadesini ilk kez kullanan düşünür olan Dante, Pax Romana benzeri (belki Pax Europa olarak ifade edilebilecek) tek bir hukuk sisteminin uygulanması gerektiğinin altını çizmiştir.⁷⁴ Kurulacak bu sistemin Kutsal Roma Germen İmparatoru tarafından yönetilmesi ve diğer monarkların ona bağlı olması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁵

Orta Çağ’ın sonunda İstanbul’un Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethi ve devamında Batı Avrupa’ya doğru yayılması Avrupa tarafından yeni bir tehdit olarak görülmüştür. Osmanlı tehdidiyle mücadele kapsamında öncelikle kendi aralarındaki uyuşmazlıkları gidermeleri ve güçlerini birleştirmeleri gerektiği hususu o dönemde yapılan çalışmalarda öne çıkmıştır. 1463 yılında Bohemya Kralı Podebrad tarafından yazılan bir kitapta İstanbul’un Osmanlılar’dan geri alınabilmesi için Avrupa’nın kendi içindeki anlaşmazlıkları çözecek bir barışa ihtiyacı olduğuna işaret ederek bir tür ‘Pax Avrupa’ oluşturmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu dönemdeki diğer düşünürler arasında yer alan Machiavelli, ‘Prens’ adlı eserinde dış tehditler karşısında birleşme ve bütünleşmeyi (İtalyan kent devletleri arasında) öne çıkarmış, Jean Bodin ‘Devlet Üzerine Altı Kitap’ başlıklı eserinde egemenlik ve laiklik konularını işlemiş ve Thomas Hobbes ‘Leviathan’ adlı yapıtında toplum sözleşmesi üzerinden oluşturulacak bir devleti ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Tüm bu çabalar ise günümüzde Avrupa bütünleşmesi kapsamında ileri sürülen temel ilkeleri şekillendirmiştir.⁷⁶

Aydınlanma dönemiyle beraber, Avrupa’nın bütünleştirilmesine dair çabalar dönemin düşünürlerinin çalışmalarında sıklıkla dile getirilmiştir. Avrupa bütünleşmesine Dubois’nın tam tersi ve Dante’den biraz daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşan Emeric Crucé, 1623 tarihli ‘Yeni Cynee’ başlıklı yapıtında barışın tesis edilmesi maksadıyla tarafsız bir Avrupa kentinde bütün hükümdarların elçilerinden oluşan bir meclis kurulması fikrini savunmuştur. Diğer düşünürlerin aksine, bu örgütlenme içerisinde Osmanlı İmparatorluğu, Çin, Hindistan ve Afrika’dan da temsilcilerin yer alacağı daha evrensel bir yapılanma tasarlamıştır. Ayrıca, bu

⁷⁴ *a.g.e.*, 25.

⁷⁵ Caşın, *a.g.e.*, 186.

⁷⁶ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 25-26.

yapılanmada en üst yetkilinin Papa ve sonraki yetkilinin de Osmanlı İmparatoru olacağını ifade etmiştir.⁷⁷ 1638 tarihli ‘IV. Henri’nin Büyük Tasarımı’ başlıklı yapıtında Duc de Sully bir Avrupa senatosu kurulmasını önermiştir. Ancak Crucé’nin aksine, bu senatoya sadece Avrupa devletlerinin katılabileceğine vurgu yaparak bu oluşuma ne Osmanlı İmparatorluğu’nu ne de Rusya’yı dahil etmiştir. Yine bu dönemde hukuk alanındaki çalışmalarıyla öne çıkan Hugo Grotius, 1625 tarihli ‘Savaş ve Barış Hukuku’ adlı yapıtında uluslararası barışın tesis edilmesi ve korunması hususunda çalışacak bir tür “Milletler Cemiyeti” oluşturulması fikrini ileri sürmüştür.⁷⁸

3.2. Westphalia Barış Antlaşmaları’ndan Birinci Dünya Savaşı’na Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri

Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren 1648 Westphalia Barış Antlaşmaları’ndan 1789 Büyük Fransız Devrimi’ne kadar olan süreçte, gelecek dört yüz yılı etkileyecek yeni bir oluşumun gelişimine tanıklık edilmiştir. 1648 Westphalia Barışı’ndan sonra ‘bağımsız egemen devlet’ ortaya çıkmış ve yüz yıldan fazla bir süre içerisinde bu yapı Büyük Fransız Devrimi ile ‘ulus-devlet’e evrilmiştir. Söz konusu ulus-devlet yapılanması modern devlet ve modern uluslararası sistem anlayışını geliştirmiş ve bu anlayış günümüzde de etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Yeni ulus-devletler *raison d’état* yani devletin nedeni⁷⁹ veya devletin çıkarı⁸⁰ anlayışına dayandırılmış ve bu tarihten sonra oluşan/oluşturulan bütün güvenlik yapılanmalarında bu anlayış hâkim olmuştur. Ayrıca, bu dönemde devletlerin birlik oluşturma çabalarının amaçları da değişime uğramaya başlamıştır. Ekonomik alanda kapitalizmin gelişmesi, siyasi alanda Liberalizm düşünce sisteminin yayılması ve hem siyasi hem ekonomik hem de toplumsal alanda etkileri gözlemlenen burjuva sınıfının ortaya

⁷⁷ Caşın, *a.g.e.*, 187.

⁷⁸ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 28.

⁷⁹ Ülke Arıboğan, Gülден Ayman, Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, der. Faruk Sönmezoglu, 4. bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2010), 553.

⁸⁰ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 4. bs. (İstanbul: Vadi Yayınları, 2016), 319.

çıkması gibi gelişmeler neticesinde bu dönemdeki girişimlerin birçoğu ticaret ve barış üzerine odaklanmıştır.⁸¹

Birlik ve bütünleşme fikirlerine yer veren dönemin düşünürlerinden önde geleni John Locke'dur. Toplumsal sözleşme, güçler ayrılığı, özgürlük ve mülkiyet gibi kavramlara çalışmalarında yer veren Locke, kendisinden sonra gelen düşünörlere hem ilham hem de güçlü bir referans kaynağı olmuştur.⁸² 1693 tarihli 'Avrupa'da Şimdiki ve Gelecekteki Barışa İlişkin Deneme' adlı yapıtında William Penn, bir 'Avrupa Parlamentosu' oluşturulması fikrini ileri sürerken bu parlamentoda Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere bütün Avrupa devletlerinin temsilcilerinin yer alması gerektiğini belirtmiştir.⁸³

Askerî bir ittifak kurulması fikrini ileri süren Gustave Adolphe, Avrupa'daki mevcut parçalı birlikler şeklindeki askerî düzenin büyük güçler karşısında başarısız olacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla savaşlarda başarıya erişebilmek için 'Avrupa Ordusu' şeklinde adlandırıldığı 80.000 kişilik çok uluslu bir ordu kurmuştur.⁸⁴

Abbe de Saint-Pierre 'Avrupa'da Kalıcı Barış Tasarısı' adlı eserinde, merkezi Utrecht'te olan ve üyeleri yalnızca Hristiyan devletlerden oluşan bir Senato ve buna bağlı bir ordu kurulmasını önermiştir. Sadece siyasi alanda oluşturulacak bir birliğin askerî alana yayılmadan pek etkili olamayacağını değerlendirmiştir.⁸⁵

Montesquieu ve Rousseau'nun çalışmaları özellikle Büyük Fransız Devrimi'ne giden yolda önemli mihenk taşları olarak öne çıkmıştır. Montesquieu 'Güçler Ayrılığı Kuramı' ve 'Kanunların Ruhu' adlı eserlerinde devletin kuruluşunu tarihsel olaylara bağlayarak hükümdarların Tanrı tarafından seçilip yetkilendirilmediklerini ispatlamaya çalışmıştır. Mutlak monarşi yerine ise meşrutî monarşinin getirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁸⁶ Ayrıca Rousseau da 'Toplum Sözleşmesi' ve diğer çalışmalarında Avrupa devletlerini içeren bir Avrupa Federasyonu oluşturulmasını savunmuştur.⁸⁷ 1795 tarihli 'Evrensel ve Kalıcı Barış için Bir Plan' başlıklı

⁸¹ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 29.

⁸² *a.g.e.*

⁸³ Caşın, *a.g.e.*, 188.

⁸⁴ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 30.

⁸⁵ Caşın, *a.g.e.*, 188.

⁸⁶ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 54.

⁸⁷ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 30.

alışmasında Jeremy Bentham bir Avrupa meclisi ve buna bağlı bir ordu kurulması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁸

Immanuel Kant ise, 1795'te yayımlanan 'Ebedî Barış' başlıklı eserinde diğer düşünörlere nazaran daha zayıf bir federasyon kurulmasını, ancak bu federasyonun zamanla güçlendirilmesini savunmuştur.⁸⁹

1789 Büyük Fransız Devrimi'nin başlıca fikirleri olarak ifade edilebilecek *liberté, égalité, fraternité* (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) kavramları ve akabinde ortaya çıkan milliyetçilik fikri özellikle Napolyon Savaşları ile Avrupa'ya "silah zoruyla" yayılmaya çalışılmıştır.⁹⁰ Avrupa'daki güç dengesini değiştirebilecek bu gelişmeler karşısında Avusturya, Rusya, Prusya ve İngiltere bir araya gelerek bir koalisyon kurmuşlardır. Napolyon'un Rusya karşısındaki hazin yenilgisi sonrasında kurulacak yeni düzen 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi'nde gündeme taşınmıştır. Viyana Kongresi sonrasında Avrupa Ahengi olarak bilenen yaklaşık yüz yıl sürecek bir güç dengesi sistemi ortaya çıkmıştır. Avrupa Ahengi kapsamında dönemin büyük güçleri icra ettikleri konferanslar aracılığıyla uzlaşma ve işbirliği geliştirmenin yollarını aramıştır. Konferansların yanı sıra, birtakım uluslararası örgütlenmelere de tanıklık edilmiştir. İşlevsel işbirliği girişimleri örgütlenmeleri olarak ifade edilen Evrensel Telgraf Birliği, Dünya Postalar Birliği, Sanayi Mülklerinin Korunması Birliği bunlardan bazılarıdır.⁹¹

19'uncu yüzyıl boyunca 1789 Büyük Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan milliyetçiliğin hızla yayılmaya devam etmesine rağmen, bazı entelektüeller hâlâ "Avrupa Birleşik Devletleri"ne erişebileceklerini savunmuştur. Bunlardan biri olan Victor Hugo, 1849 Paris Barış Konferansı'nda bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında öne çıkardığı hususlar şunlar olmuştur: öncelikle evrensel barış vurgusu yaparak halkların bir araya gelip birleşmesine işaret etmiştir. Bu bağlamda Fransa, Rusya, İtalya, İngiltere ve Almanya'nın ortak fikir, ortak çıkar ile ortak kader temelinde kendi kültürel özelliklerini kaybetmeden ve bir üst otorite altında

⁸⁸ John McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, 5. bs.dan çev. Yusuf Şahin ve Hasan Hüseyin Şahin, 2. bs. (Ankara: BB101 Yayınları, 2018), 76.

⁸⁹ Caşın, *a.g.e.*, 188.

⁹⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 24. bs. (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2012), 172.

⁹¹ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003a, 36.

bütünleşmelerini savunmuştur. Savaş araçları olan silah ve mermilerin yerine barış araçları olan genel seçim ve oyların getirileceği bir Avrupa için egemen bir senato kurulmasını önermiştir. Bu sayede, bir gün iki muazzam grup olan Amerika Birleşik Devletleri ile “Avrupa Birleşik Devletleri”nin okyanus üzerinden el ele verip işbirliğine erişebileceğini ileri sürmüştür.⁹²

Yine bu dönemde görülen Alman ve İtalyan siyasi birliğinin tamamlanması da Avrupa bütünleşmesine örnek teşkil eden oluşumlar arasında yer almıştır. Özellikle Alman bütünleşmesi, daha federal bir yapılanma çerçevesinde “ekonomik ve parasal işbirliğinin siyasi bir bütünleşmeye” dönüşmesi şeklinde gözlemlenmiştir. Bu tarz bir bütünleşmenin de Avrupa bütünleşmesi için uygun bir örnek teşkil ettiği dile getirilmiştir.⁹³

3.3. İki Savaş Arası Dönemde Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde de Avrupa bütünleşmesine dair gelişmeler devam etmiştir. Bu dönemde ilk olarak Kont Richard Coudenhove-Kalergi’nin ‘Pan Avrupa’ başlıklı kitabında barışın tesis edilmesi için Avrupa’da siyasi bir birlik oluşturulması gerektiğine değinmiştir. Avrupa’da kurulacak böyle bir birliğin dünyaya örnek teşkil edeceğini savunmuş ve böylece dünyanın geri kalanında da benzer örgütlenmeler görüleceğini ileri sürmüştür. Böylece dünya barışını erişilebileceğine işaret ederken Avrupa yapılanması içerisinde SSCB’ye de yer vermiştir. Pan Avrupa girişimini başlatan Kalergi, bu kapsamda oluşturulacak “Avrupa Birleşik Devletleri”ni iki meclisli bir parlamentoya sahip ve öncelikle ekonomik ve sonrasında siyasi olmak üzere iki aşamalı bir bütünleşme süreci planlamıştır. 1924 yılında Avrupa’daki ilk federalist hareket olarak tarihe geçen bu girişim birçok devlet, şirket ve siyasiler tarafından desteklenmesine rağmen 1932 yılına kadar faaliyet gösterebilmiştir.⁹⁴

⁹² “Speech of Victor Hugo to the Peace Congress at Paris”, Trove, <https://www.thenewfederalist.eu/170-years-since-victor-hugo-s-speech-about-the-united-states-of-europe?lang=fr> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁹³ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003b, 42-43.

⁹⁴ *a.g.e.*

1927 yılında Pan Avrupa Birliği Hareketinin başkanı olarak seçilen Briand bu projeyi Milletler Cemiyeti (MC)'ne götürmüş ve burada Avrupalı halkların ortak sorunlar ve ortak çözümler konusunda dayanışma yapması gerektiğini vurgulamıştır. Yapılacak işbirliğinin öncelikle ekonomik, sonrasında siyasal ve toplumsal alanlara yansıtılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu girişime bağlı olarak, bir tarafta başta Fransa olmak üzere federal bir yapılanmayı öngören; diğer tarafta ise Birleşik Krallık tarafından desteklenen ve devletleri temel alan bir yapılanmayı savunan iki karşıt grup ortaya çıkmıştır. MC altında yürütülecek olan bu projeyi Avrupa devletleri olumlu olarak değerlendirmemiştir. Özellikle Avrupa bölgesinin tanımlanması yapılırken SSCB ve Türkiye'nin de bu projede yer alıp almadığı hususunda anlaşamamışlardır.⁹⁵

Diğer girişimler arasında yer alan 'Avrupa Ekonomik Birliği için İşbirliği' bankacılık sektöründe gerçekleşirken, 'Ren Karteli' projesi Fransız ve Alman kömür ve çeliğinin birleştirilmesini öngörmüştür. Buna istinaden, 1925 yılında Fransa ve Almanya arasında Locarno Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma kapsamında Ruhr ve Lorraine bölgelerinin silahsızlandırılması kararlaştırılmıştır.⁹⁶

Avrupa bütünleşmesine dair bir başka girişim, bir İskandinav projesi olan 'Avrupa Ulusları Birleşik Devleti'dir. Danimarkalı Dr. Heerfordt tarafından 1924 yılında yazılan 'Yeni Bir Avrupa: Birinci Deneme' başlıklı kitapta 'Avrupa Ulusları Birleşik Devleti' projesine yer verilmiştir. Ancak bu projede, coğrafi bir tanımlama kapsamında sadece Avrupa'yı içeren bir oluşum yerine ABD ve İngiliz dominyonlarını da içerecek şekilde geniş bir konfederasyon oluşturulması öngörülmüştür.⁹⁷

Sonuç olarak, bu dönemde gerçekleştirilen bütünleşme girişimleri; 1932 yılında Briand'ın vefatı, İtalya'da artan faşizm faaliyetleri, 1929 Ekonomik Buhranı,

⁹⁵ a.g.e., 44.

⁹⁶ a.g.e.

⁹⁷ Enis Coşkun, *Bütünleşme Sürecinde AB ve Türkiye*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2001), 27'den aktaran Fehmi Ağca, *AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu*, (İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2010), 57.

Hitler'in Almanya'da başa geçmesi ve en nihayetinde İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi gibi olaylar neticesinde ertelenmiştir.⁹⁸

3.4. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Sovyet Rusya'nın güç boşluklarından faydalanarak Baltık devletlerine, Finlandiya, Polonya, Romanya gibi devletlerin bazı kısımlarına ve Çekoslovakya ile Almanya'nın doğusuna yayılması ve savaş sona erdiğinde ilhak ettiği bölgelerden çekilmemesi SSCB'nin dünyaya yayılma niyetini gözler önüne sermiştir.⁹⁹ Bu durum, savaş sonrası kurulacak barış düzenini tesis etmeye çalışan kesimi rahatsız etmiş; dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill bu rahatsızlığını dönemin ABD Başkanı Truman'a çektiği telgrafta dile getirmiştir. Söz konusu telgrafta; Amerikan ve İngiliz ordularının mevcut durumunu vurgulayarak Avrupa'daki güçlü Rus ordusunun karşısında Fransızların teşkilatsız bir durumda olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca, Sovyet Rusya'yı Avrupa topraklarına inen bir "demir perde" olarak nitelendirerek ileride sıklıkla kullanılacak bu ifadeyi uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırmıştır.¹⁰⁰ Böyle bir ortamda San Francisco Konferansı'nda görüşmelere devam eden taraflar, gerek yeni kurulacak BM örgütünün yapısı gerek Polonya'nın durumu gerekse konferans başkanlığı gibi birçok hususta çekişmeler yaşamıştır. Yine bu dönemde yaşanan önemli bir gelişme dönemin ABD Başkanı Roosevelt'in vefatı üzerine yerine Truman'ın geçmesi olmuştur. ABD'nin SSCB'ye karşı tutumunu değiştirmesine yol açan bu gibi gelişmeler neticesinde 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Şartı elli bir devlet tarafından oybirliği ile kabul edilmiş ve 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu süreç içerisinde Almanya'nın 07 Mayıs 1945'te kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul etmesiyle birlikte Avrupa'da savaş sona ermiştir.¹⁰¹

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini mütakiben, Avrupa'nın başta ekonomik olmak üzere siyasi, askerî birçok açıdan yeniden inşasına ihtiyaç duyulmuştur. Savaş sonrasında fakirleşmiş ve darmadağın bir hâlde olan Avrupa'nın güçlendirilmesi

⁹⁸ Dedeoğlu, *a.g.e.*, 2003b, 44.

⁹⁹ *NATO Belgeler*, NATO Enformasyon Servisi, (Brüksel), 15.

¹⁰⁰ *a.g.e.*, 14.

¹⁰¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1914-2014*, 11. bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2019), 306-310.

için bazı girişimlerde bulunulmuş ve birtakım tedbirler alınmıştır.¹⁰² Bu duruma istinaden Birleşik Krallık eski Başbakanı Winston Churchill'in farklı yerlerde ve zamanlarda yaptığı konuşmalar önem arz etmektedir. Bunlardan ilki, daha İkinci Dünya Savaşı bitmeden 21 Mart 1943 tarihinde yaptığı halka sesleniş konuşmasında Avrupa'da bir 'Avrupa Konseyi' ile 'Asya Konseyi' kurulması çağrısı olarak tarihe geçmiştir.¹⁰³ Avrupa güvenliği kapsamında bir birlik oluşturulması hususunu ise ilk kez 5 Mart 1946'da ABD'de katıldığı Westminster Üniversitesi mezuniyet töreninde ifade etmiştir.¹⁰⁴ Bu konuşmasında Churchill özellikle Sovyet yayılcılığına dikkat çekerek Avrupa'da oluşmaya başlayan "demir perde"ye işaret etmiştir. "Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar kıta boyunca her bölgeye inen [bu] demir perde'nin Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan önemli başkentleri kapsadığını vurgulayarak bu alanların Sovyet nüfuz alanı içerisinde kalması durumuna dair endişelerini dile getirmiştir.¹⁰⁵ Bu noktadan hareketle, dünyanın güvende olması için Avrupa'da tek bir devleti dahi dışarıda bırakmayan bir birlik kurulması fikrini öne sürmüştür. Bu konuşmasını destekleyecek şekilde, 19 Eylül 1946'da Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşmasında da Churchill, 'bütün büyük Batı uygarlıklarının mirasçısı olan, Hristiyan inancı ile etiğinin kurulduğu, antik ve modern birçok kültür, sanat, felsefi ve bilim gelişmelerinin merkezi olan asil Avrupa kıtasının yaşadığı trajediye' dikkat çekmiştir.¹⁰⁶ Mevcut düzende Alman uluslarından kaynaklanan ulusal tartışma ve çatışmaların, barışı ve tüm insanlığın umutlarını yerle bir ettiğini vurgulamıştır. Bu durumun çaresini, yapılabildiği ölçüde, Avrupa'da barış, güven ve özgürlükleri tesis edebilecek bir mimari üzerinden Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi şeklinde ifade etmiştir. Bunları sağlayacak mimari yapının da "Birleşik Avrupa Devletleri" benzeri bir oluşum ile kurulması gerektiğini dile getirmiştir. Söz konusu yeni mimari içerisinde Fransa ile Almanya arasında ortaklık oluşturulması ve böylece bir Avrupa ailesinin kurulması gerektiğinin altını çizmiştir.

¹⁰² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 23. bs. (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013), 206.

¹⁰³ "Timeline-1943", Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/documents-records-archives-information/timeline-1943> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁰⁴ "The Sinews of Peace ('Iron Curtain Speech')", International Churchill Society, <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁰⁵ *Dünyayı Değiştiren Konuşmalar*, (İstanbul: İndigo Kitap, 2019), 136-137.

¹⁰⁶ Beril Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmişi", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, der. Beril Dedeoğlu (İstanbul: Boyut Kitapları, 2003), 46.

Konuşmasında, Avrupa'nın mevcut sefaletten kurtulabilmesi için geçmişte yaşananların unutulması gerektiğini vurgulayan Churchill, öncelikle bir Avrupa Konseyi kurulmasının ilk adım olabileceğine işaret etmiştir. Konuşmasını sonlandırırken Fransa ve Almanya'nın yeni oluşacak mimarinin liderliğini birlikte üstlenmeleri ve Birleşik Krallık, ABD ile Sovyet Rusya'nın da bu oluşumu desteklemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁷

Avrupa güvenliği hususunda atılan ilk somut adım, Birleşik Krallık ve Fransa arasında 04 Mart 1947 tarihinde imzalanan Dunkirk Antlaşması'dır. Bu antlaşma esasen Alman tehdidine karşı yapılmış bir girişimdir. Antlaşmanın giriş kısmında Alman saldırganlığının yeniden ortaya çıkması durumunda tarafların karşılıklı yardımlaşma içerisinde birlikte çalışacakları ifade edilmiş, Almanya'nın dünya barışına yeniden bir tehdit oluşturmamasının önlenmesi için Almanya'ya karşı icra edilecek bir eylemden sorumlu olan tüm güçler arasında yapılacak bir antlaşma arzu edildiği belirtilmiştir.¹⁰⁸

Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerle eş zamanlı olarak ABD, Avrupa'nın Sovyet tehdidinden korunması maksadıyla hem askerî hem de ekonomik girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda öncelikle Truman Doktrini açıklanmış, sonrasında Marshall Planı kapsamında Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımlara karar verilmiştir. 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman tarafından açıklanan doktrin, ABD'nin daimî bir SSCB tehdidiyle karşı karşıya olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Buna istinaden, Avrupa bölgesinde bir devlette yaşanan iç savaşa gerek SSCB gerek başka bir komünist devletin destek olması durumunda, örneğin Yunanistan'da yaşanan iç savaş, ABD'nin komünizme karşı destek sağlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, benzer bir desteğin SSCB tehdidine karşı direnen Türkiye gibi özgür uluslara da verileceği ifade edilmiştir. Özelde Türkiye ve Yunanistan'a yardım edilmesini öngören bu doktrin kapsamında SSCB'yi "Çevreleme Politikası"

¹⁰⁷ "United States of Europe", International Churchill Society, <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁰⁸ "Treaty of Alliance and Mutual Assistance between the United Kingdom and France (Dunkirk, 4 March 1947)", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/en/obj/treaty_of_alliance_and_mutual_assistance_between_the_united_kingdom_and_france_dunkirk_4_march_1947-en-1fb9f4b5-64e2-4337-bc78-db7e1978de09.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

uygulamasına başlanmıştır.¹⁰⁹ Dönemin ABD Dışışleri Bakanı George Marshall, Avrupa'nın ekonomik açıdan kalkınmasını sağlamak maksadıyla yine aynı yıl bir plan ortaya koymuştur. Marshall Planı olarak anılan bu plan çerçevesinde Doğu Avrupa ve SSCB de dahil olmak üzere tüm Avrupa'yı kapsayacak şekilde bir konferans planlanmıştır. Ancak, söz konusu devletler bu plana katılmak istememişlerdir. 'Avrupa Kalkınma Projesi' olarak da bilinen bu proje kapsamında 'Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC)' kurulmuştur.¹¹⁰

Bu dönemde "savaşız fetihler" aracılığıyla net bir şekilde görülen Sovyet yayılmacılığı, dönemin Belçika Başbakanı ve Dışışleri Bakanı Paul Henri Spaak tarafından şu sözlerle vurgulanmıştır: "İkinci Dünya Savaşı sonrasında topraklarını genişleten tek bir büyük güç vardır; o da SSCB'dir".¹¹¹ SSCB'nin özellikle Avrupa'da nüfuz alanını artırma çabaları neticesinde yaşanan birtakım gelişmelerden ilki; 1948 yılında Çekoslovakya'da gerçekleşen Prag Darbesi'dir. Diğer Orta Avrupa devletlerinden farklı olarak iki savaş arası dönemde demokratik bir rejime sahip olan Çekoslovakya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'yle yakın ilişkiler kurma niyeti taşımıştır. Özellikle 1938 Münih Düzenlemesi kapsamında Almanca konuşulan Sudetler bölgesinin Almanya'ya verilmesinin kararlaştırılmasını¹¹² 'Batı'nın bir ihaneti' olarak gören Çekoslovakya, bu sebeple güvenliği için SSCB'ye yakınlaşmıştır. Bu dönemde kurulan hükûmette Devlet Başkanı olan Beneş komünistlerin de yönetimde yer almasını desteklemiştir. 1946 seçimleri sonrasında komünist partiden Klement Gottwald Başbakanlık görevini üstlenmiş ve yeni bir hükûmet kurulmuştur.¹¹³

1947 yılı itibariyle iç ekonomik durumun kötüye gitmesi neticesinde komünistlerin iktidarı kaybetme riski ortaya çıkmış ve bu durum SSCB'yi endişelendirmiştir. Şubat 1948'de sekiz polis müdürünün komünistlerle değiştirilmesiyle başlayan olaylar, komünist olmayan on iki hükûmet üyesinin protestosu ve ardından istifası ile sonuçlanmıştır. Söz konusu yetkililerin istifalarının kabulü için Gottwald tarafından

¹⁰⁹ Atasay Özdemir, "Truman Doktrini", *Diplomasi Tarihi II*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Bursa: Dora Yayınları, 2019), 274.

¹¹⁰ Barış Özdal, "Marshall Planı", *Diplomasi Tarihi II*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Bursa: Dora Yayınları, 2019c), 275.

¹¹¹ *NATO Belgeler*, 16.

¹¹² Sander, *a.g.e.*, 2013, 59-60.

¹¹³ *a.g.e.*, 241-242.

desteklenen 200.000 işçinin genel greve gideceğini ilan etmesi ve buna istinaden gösteriler yapmaları, bunlara ek olarak Gottwald tarafından ileri sürülen “istifa eden hükûmet üyeleri arasında yer alan bakanların, fabrikaları özel mülkiyete devredeceği” iddialarına dayanarak işçiler silahlandırılmıştır. Tüm yaşananları değerlendirip bir iç savaş çıkmasını istemeyen Beneş, on iki üyenin istifasını kabul etmek durumunda kalmıştır.¹¹⁴ Çekoslovak hükûmetinin darbeyle devrilmesinin yani Prag Darbesi’nin en önemli uluslararası sonucu ise Avrupa’nın ortasında yaşanan bu gelişmeler neticesinde NATO’nun kurulmasına giden sürecin hızlanması olmuştur.¹¹⁵

1948 yılında Prag Darbesi’nin hemen ardından yaşanan ikinci gelişme ise SSCB tarafından gerçekleştirilen Berlin Ablukası (Krizi)’dir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Berlin (önce üç, sonra Fransa’nın da eklenmesiyle) dört işgal bölgesine ayrılmıştır. 1946 yılında ABD ve Birleşik Krallık kendi işgal bölgelerini ‘Bizonia’ adıyla birleştirmiştir. En başından beri Batılıların hem Batı Almanya’daki hem de Batı Berlin’deki faaliyetlerinden rahatsız olan SSCB, Mart 1948’de Batı Almanya ile Batı Berlin arasındaki ulaşımı kesmiştir. Berlin’in ablukaya alınmasının ardından Fransa’nın Haziran 1948’de kendi işgal bölgesini ‘Bizonia’ ile birleştirmesiyle ‘Trizonia’ bölgesi ilan edilmiştir. Abluka altındaki Batı Berlin’e ABD’nin havadan yardımlarla destekte bulunmasıyla ablukanın etkisinin kırıldığını fark eden SSCB, Batılıların Batı Berlin’den vazgeçmeyeceklerini anlamış ve Mayıs 1949’da ablukayı kaldırmıştır. ABD ve SSCB’yi ilk kez karşı karşıya getiren Soğuk Savaş anlaşmazlığı olarak literatüre geçen Berlin Ablukası¹¹⁶ Almanya’nın bölünmüşlüğü net bir şekilde ortaya koymuştur. İki Almanya’nın birleşmesinin bundan sonra mümkün olmadığını idrak eden Batılılar, en azından Batı Almanya’nın birleştirilmesi maksadıyla 23 Mayıs 1949’da Federal Almanya Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır. Bu olaydan sonra SSCB’nin desteğiyle 30 Kasım 1948’de Doğu Berlin’de bir komünist belediye meclisi kurulmuş, buna karşılık olarak 09 Aralık 1948’de Batı Berlin’de de belediye seçimleri yapılmıştır. Federal Almanya Cumhuriyeti’nin kurulmasına karşılık olarak Ekim 1949’da Demokratik Alman

¹¹⁴ a.g.e., 243-244.

¹¹⁵ Barış Özdal, “Prag Darbesi”, *Diplomasi Tarihi II*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Bursa: Dora Yayınları, 2019d), 281.

¹¹⁶ Barış Özdal, “Berlin Krizi”, *Diplomasi Tarihi II*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Bursa: Dora Yayınları, 2019b), 279.

Cumhuriyeti kurulmuştur. Bütün bu gelişmelerin neticesinde hem Almanya hem de Berlin, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Bu durum savaş dönemindeki işbirliğinin bittiğine işaret ederken Soğuk Savaş dönemindeki Doğu-Batı ayrımını gözler önüne sermiştir.¹¹⁷

SSCB'nin etkilerinin net bir şekilde görüldüğü Prag Darbesi ve Berlin Krizi'nden endişe duyan Avrupa devletleri (Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg); 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşması olarak da bilinen 'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Kolektif Savunma Antlaşması'nı imzalanmıştır. Bu gelişme, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'da güvenliğin sağlanması için ve ileride NATO ittifakına evrilecek bir aşama olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁸ Brüksel Antlaşması kapsamında taraflar; Avrupa'nın ekonomik açıdan iyileşmesi, uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi, saldırganlık politikalarıyla mücadele edilmesi ve özellikle Dunkirk Antlaşması'nda belirtildiği gibi Alman saldırganlığının yeniden ortaya çıkması durumunda gerekli tedbirlerin alınması doğrultusunda karar verdiklerini ilan etmişlerdir.¹¹⁹ 'Batı Birliği' olarak da bilinen bu pakt çerçevesinde genel itibariyle taraflardan herhangi birine yapılacak bir saldırı durumunda BM Şartının 51'inci Maddesi uyarınca diğer devletlerin askerî ve sivil olmak üzere bütün imkânlarıyla saldırıya uğrayana yardım edecekleri beyan edilmiştir.¹²⁰

Avrupa'nın yeniden inşası kapsamında askerî yapılanmanın yanı sıra daha sivil bir yapılanmaya dair gelişmeler de yaşanmıştır. Churchill'in 1946 yılında Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşmasında işaret ettiği 'Avrupa Konseyi'ne dair ilk girişim 7-10 Mayıs 1948 tarihleri arasında Lahey'de Batı Avrupa'dan yaklaşık 800 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen 'Lahey'deki Avrupa Kongresi' olmuştur.¹²¹

¹¹⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 339-341.

¹¹⁸ "NATO Genel Bilgi Notu", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹¹⁹ "The Brussels Treaty (17 March 1948)", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/en/obj/the_brussels_treaty_17_march_1948-en-3467de5e-9802-4b65-8076-778bc7d164d3.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹²⁰ Sander, *a.g.e.*, 263-264.

¹²¹ "The Congress of Europe in The Hague (7 to 10 May 1948)", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/en/obj/the_congress_of_europe_in_the_hague_7_to_10_may_1948-en-89514ecf-b9c1-46ec-b310-60f406ae6e25.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

On yedi devletten bakanlar, milletvekilleri, gazeteciler, sendika ve ticaret odası liderleriyle akademisyenlerin yanı sıra, ABD ve Doğu Avrupa'dan gözlemcilerin de bulunduğu kongre kendisine şu amaçları belirlemiştir: (1) Avrupa'daki tüm özgür devletlerin ve kamuoyunun oluşturduğu Avrupa'nın bütünlüğünü öne çıkarmak, (2) Avrupa'nın bütünlüğüne yönelik sorunları tartışmak, (3) hükûmetlere uygulanabilir çözüm önerileri sunmak ve (4) uluslararası tanıtım kampanyasına yeni bir ivme kazandırmak. Konferanstaki çalışmalar Ekonomik ve Sosyal Komite, Siyasi Komite ve Kültürel Komite olmak üzere üç koldan ilerlemiştir. Bu komitelerde yapılan çalışmalar sırasında Avrupa'nın bütünlüğüne dair iki farklı yaklaşım ilk kez gün yüzüne çıkmıştır. Bir tarafta Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda gibi federal yapılanmayı destekleyenler yer alırken diğer tarafta Birleşik Krallık, İskandinav devletleri gibi Avrupa hükûmetleri ve meclisleri aracılığıyla yönetilen bir yapılanmayı savunanlar yer almıştır.¹²² Bu iki karşıt yaklaşım askerî kapasite ve ortak bir eylem için egemenlik yetki devrini gerektiren güvenlik ve savunma gibi alanlarda işbirliği geliştirilmesine on yıllar boyunca engel teşkil etmiştir.

Lahey Konferansı sonrasındaki birkaç ay içerisinde konferans sırasında teklif edilen Kültür için Avrupa Merkezi, Avrupa Koleji, Avrupa Konseyi Asamblesi gibi kurumlar oluşturulmuş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hazırlanmıştır.¹²³

Bu gelişmeler yaşanırken Orta ve Doğu Avrupa üzerinde gittikçe artan Sovyet etkisi ve komünizm tehdidi ABD'yi endişelendirmeye devam etmiştir. SSCB'nin İran üzerinden Ortadoğu'ya, Basra Körfezi üzerinden Hint Okyanusu'na, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'e ve yine aynı şekilde Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz'e yayılma emelleri bu süreçte gittikçe netleşmiştir.¹²⁴ Bu sebeple, ABD tarafından 1823 yılında kabul edilen, yüz yılı aşkın bir süredir uygulanan ve Avrupa'nın iç işlerine karışmamayı öngören Monroe Doktrini terk edilmiş;¹²⁵ ABD'nin "güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan 'bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara' katılma yetkisi" veren Vanderberg Kararları

¹²² a.g.y.

¹²³ a.g.y.

¹²⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, 25. bs. (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 336.

¹²⁵ a.g.e., 61-62.

1948 yılında kabul edilmiştir.¹²⁶ Aynı dönemde, Doğu Avrupa devletleri arasında ikili ittifak antlaşmalarının yapılması endişe verici bir diğer husus olmuş ve bu durum ABD'yi Avrupa'da devletlerin örgütlenmesine katkıda bulunma yoluna sevk etmiştir. Bu amaçla, ABD'de birtakım çalışmalar başlatılmış ve bu çalışmaların sonucunda ABD'nin barışın tesisine katkıda bulunmak maksadıyla bölgesel ve toplu tedbirlere ve ulusal güvenliğe yönelik saldırılara karşı toplu bir biçimde meşru müdafaa hakkını kullanması kararlaştırılmıştır.¹²⁷

Bütün bu gelişmeler neticesinde, 04 Nisan 1949 tarihinde ABD, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz olmak üzere on iki devletin katılımıyla NATO kurulmuştur. NATO, üye devletlerin güvenliğini ve özgürlüğünü sağlamak maksadıyla kurulmuş siyasi ve askerî bir ittifaktır. Toplu savunma (kolektif savunma) ilkesinin benimsendiği NATO ittifakında, “NATO ilkelerine göre bir veya birçok üyeye karşı yapılan saldırılar tüm üyelere karşı yapılmış değerlendirilir [ve] [b]u ilke, Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesinde teminat altına” alınmıştır.¹²⁸

NATO'nun ‘Kuzey Atlantik Bölgesinin Savunulması için Stratejik Konsept’ başlıklı ilk stratejik konsepti D.C. 6/1, 06 Ocak 1950 tarihinde Kuzey Atlantik Savunma Komitesi tarafından onaylanmıştır.¹²⁹ NATO'nun kurulmasının hemen akabinde yayımlanan bu belgede, Kuzey Atlantik bölgesinin savunulması için elzem görülen askerî birleşmenin yanı sıra siyasi, ekonomik ve psikolojik alanlardaki birleşmenin önemi vurgulanmıştır. Konseptin giriş bölümünde; özellikle BM Şartında yer alan demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü gibi ilkelerin altı çizilerek, bu kapsamda NATO devletlerinin özgürlük, ortak miras ve kendi halklarının medeniyeti gibi hususların koruyuculuğunu üstlendiği belirtilmiştir. Aynı şekilde, NATO devletlerinin Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın tesis edilmesini gözetebilecekleri hususuna maddeler arasında yer verilmiştir. Barış ve güvenliği

¹²⁶ *a.g.e.*, 342.

¹²⁷ Sander, *a.g.e.*, 265.

¹²⁸ “NATO Nedir?”, NATO, https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹²⁹ “The Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Area”, NATO, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021]. Ayrıca bkz. “NATO Strategy Documents”, NATO Archives, <https://www.nato.int/archives/strategy.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

korumak için tüm çabaların ‘kolektif savunma’ altında birleştirilmesi kararı alınmıştır.¹³⁰ Stratejik Konsept’in amaçları arasında; Kuzey Atlantik bölgesinde barış ve güvenliğin tesis edilmesini tehdit edebilecek herhangi bir devlet ya da devletlerin bulunması durumunda, güçlü bir caydırıcı oluşturması maksadıyla İttifakın askerî ve ekonomik kuvvetlerinin geliştirilmesi ve birleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca savaş zamanında, bu tarz düşman tehditlerine karşı hem halkların ve toprakların korunması hem de Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanması için, İttifak devletlerinin askerî kuvvetlerinin kullanılmasını sağlayacak planların hazırlanması da amaçlar arasında yer almıştır.¹³¹

Churchill’in her konuşmasında özellikle işaret ettiği Avrupa devletleri özellikle de Fransa ile Almanya arasında oluşturulacak birlik düşüncesi 9 Mayıs 1950 tarihinde dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından Schuman Deklarasyonu (Schuman Planı) aracılığıyla yinelenmiştir. Schuman bu açıklamasında, dünya barışının korunabilmesi için barışı tehdit eden unsurlara karşılık gelecek miktarda çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Avrupa’nın tek bir plana bağlı ve tek bir günde oluşmadığının altını çizerek somut kazanımlar ve fiili bir dayanışma içerisinde Avrupa’nın yeniden inşa edilebileceğini ifade etmiştir. Avrupa’daki bütünleşmenin sağlanabilmesi için de öncelikle Fransa ve Almanya arasında yüzyıllardır süregelen düşmanlığın sona erdirilmesi ve birleşme için atılacak ilk adımın ilk olarak bu iki devleti içermesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu amaçla, Fransız Hükûmetinin, Fransız ile Alman kömür ve çelik üretiminin bir Yüksek Otorite denetimi altında birleştirilmesini teklif ettiğine değinmiştir. Böyle bir birleşmeyi özellikle ekonomik gelişmeler kapsamında Avrupa federasyonuna gidecek bir yoldaki ilk adım olarak nitelendirmiştir. Böylece, savaş teçhizatı imalatında kullanılan kömür ile çeliğin çıkarıldığı ve bu yüzden de savaşlarda öncelikle hedef alınan bu bölgelerin kaderinin değişeceğini vurgulamıştır.¹³²

Bu dönemde hem NATO’nun hem de Avrupa’nın güvenliğini odak noktası hâline getirerek gelişmeleri hızlandıran bir olay olmuştur: Kore Savaşı. İkinci Dünya Savaşı

¹³⁰ a.g.y., Preamble.

¹³¹ a.g.y., Objectives of The North Atlantic Treaty Defensive Concept.

¹³² “The Schuman Declaration – 9 May 1950”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

sonrasında Kore toprakları 38. enlem çizgisi üzerinden kuzeyde SSCB, güneyde ise ABD kalacak şekilde iki askerî etki sahasına ayrılmıştır. Gerek SSCB ve ABD arasındaki müzakereler gerekse BM'nin uluslararası çabaları Kore'nin birleşmesi için yeterli olamamıştır. 10 Mayıs 1948 tarihinde Güney Kore'de gerçekleşen ABD destekli seçimler neticesinde Güney Kore Cumhuriyeti kurulmuştur. Buna istinaden Kuzey Kore'de Sovyetler'in desteği altında seçimler gerçekleştirilmiş 9 Eylül 1948'de Kore Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.¹³³ Böylece Kore fiilen ikiye bölünmüş ve farklı devletler tarafından yönetilmeye başlamıştır.

Kore'deki durumdan memnun olmayan komünist SSCB ve Çin, ABD'yi kendi nüfuz sahası olarak gördükleri Uzak Doğu'dan atmak istemişlerdir. Bu sebeple Sovyet Rusya'nın talimatıyla Kuzey Kore, 25 Haziran 1950 tarihinde Güney Kore'ye karşı saldırılara başlamıştır. Bunun üzerine BMGK, BM Şartı hükümleri gereğince Güney Kore'ye acilen bir yardımcı kuvvet gönderilmesi hususunda çalışmalarına başlamıştır.¹³⁴

Aynı dönemde Avrupa'daki birlik faaliyetleri kapsamında AK, 11 Ağustos 1950 tarihinde toplanmıştır. Bu toplantıda yer alan Churchill, bir diğer önemli konuşmasını yapmıştır. Özellikle Kore'deki gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı dile getiren Churchill, Batı Avrupa özgürlük ve medeniyetinin SSCB saldırganlığı ve tehdidiyle karşı karşıya kaldığını vurgulamıştır. Avrupa'daki Sovyet kuvvetlerinin; aktif birlikler, hava kuvvetleri ve zırhlı araçlar açısından, Batı Birliği'nin kuvvetlerinin en az altı, yedi katı kadar olduğuna dikkat çekmiştir. Sovyet tehdidinin yeni bir unsur olmadığını, ancak bir anda patlak veren Kore Savaşı'yla özgür dünyanın tümü için bir tehlike oluşturduğunun yeni farkına varıldığına işaret etmiştir. Bu tehdit karşısında çok çaba sarf edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Avrupa'nın SSCB'ye karşı hâlâ sadece ABD'nin tekelinde bulunan 'heybetli' atom bombası kalkını altında olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak, ortak fikirlere eriştiklerinin 'Avrupa Evi'nden tüm dünyaya iletilmesi gerektiğini ifade eden Churchill, bunun sadece BM'ye bağlılığın yeniden teyit edilmesiyle değil, ayrıca pratik ve yapıcı bir hamle aracılığıyla müşterek komuta altında yer alacak bir

¹³³ Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 346.

¹³⁴ *a.g.e.*, 346-347.

‘Avrupa Ordusu’nun ivedi bir şekilde oluşturulmasıyla sağlanacağını altını çizmiştir.¹³⁵

Kore Savaşı’nın başlamasından birkaç hafta sonra ABD, Fransa’dan Almanya’nın silahlandırılmasını kabul etmesini talep etmiştir. 1949 sonlarında SSCB’nin nükleer kabiliyete eriştiğini düşünen ABD, aslında SSCB’nin Batı Avrupa’ya bir harekât düzenleyeceğinden endişe duymuştur. Ayrıca o dönemde Fransız ordularının Hindic’in’de, İngiliz ordularının ise Malezya’da bulunduğu işaret ederek Avrupa’daki 14 tümenin 180 komünist tümenle boy ölçüşemeyeceğine dikkat çekmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Avrupa’nın tam ortasında yer alan ve bir Dışişleri Bakanlığı bile bulunmayan Batı Almanya’nın bölünmüşlük durumu sebebiyle, bir Doğu-Batı çatışmasının ortasında bulunması da dikkate alınması gereken bir husus olmuştur. Dönemin Federal Almanya Cumhuriyeti Şansölyesi Konrad Adenauer; benzer şekilde devleti Doğu Almanya’dan koruyacak bir ordu, Savunma Bakanlığı veya Genelkurmay Başkanlığı olmadığına işaret ederek, Batı Almanya’da silahlı kuvvetler oluşturulması çağrısında bulunmuştur. NATO üyeleri de Almanya’nın silahlandırılmasından yana tavır sergilemiştir. Ancak özellikle Fransa ve Belçika gibi İkinci Dünya Savaşı’daki Nazi saldırganlığının etkilerinden hâlâ kurtulamamış devletler Almanya’nın silahlandırılması hususunda farklı tutum göstermişlerdir.¹³⁶

Kore Savaşı’nın Batı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bunlardan ilki ABD’nin bölgeye ait politikalarını güncellemesi gerektiğini ortaya çıkarmış olmasıdır. Komünizmin yayılmasının engellenmesi hususunun tıpkı Avrupa’da yapıldığı gibi hassas bir şekilde planlanması gerektiği gözler önüne serilmiştir.¹³⁷ İkincisi ise, bu savaşın Avrupa devletleri üzerindeki etkisidir. Benzer bir saldırının NATO bölgesinde gerçekleştirilmesi durumunda özellikle Avrupa’nın nasıl savunulacağı tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Buna dayanarak NATO üyesi devletler, Avrupa’daki savunmanın ‘ileri savunma stratejisi’ kapsamında NATO’nun savunma

¹³⁵ “Address given by Winston Churchill to the Council of Europe (Strasbourg, 11 August 1950)”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/ed9e513b-af3b-47a0-b03c-8335a7aa237d/publishable_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹³⁶ “The organisation of post-war defence in Europe (1948–1954)”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/f631cc13-af3d-43dd-8965-bd15e658155b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹³⁷ Armaoğlu, 2018, 347.

hattının “Doğu’da mümkün olan en uzak noktaya” diğerk bir ifadeyle Demir Perde’ye kadar kaydırılması gerektiğini kararlaştırmışlardır.¹³⁸ Ancak o dönemde mevcut askerî gücü oldukça az olan NATO’nun derhal askerî güç artırımına ve yeni bir planlamaya gitmesi gerektiği gün yüzüne çıkmıştır.¹³⁹ Bu duruma istinaden NATO İttifakı iki konuda harekete geçmiştir: NATO askerî yapısının etkinliği ve NATO kuvvetlerinin gücü. 26 Eylül 1950 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi tarafından merkezi komuta sistemi altında entegre askerî bir kuvvet oluşturulması onaylanmış; buna istinaden de Orgeneral Dwight D. Eisenhower, NATO’nın ilk Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı (Supreme Allied Commander, Europe-SACEUR) olarak aday gösterilmiştir.¹⁴⁰

1950 yılının yaz aylarında Schuman Planı’nın arkasındaki kişi olarak da bilinen Fransız Ulusal Planlama Kurulu Genel Temsilcisi Jean Monnet, Avrupa savunmasının uluslarüstü (supranasyonel) bir temel üzerine inşa etmenin yollarını aramıştır. ABD’nin Batı Almanya’nın silahlandırılması isteği ile aynı döneme denk gelen bu çabalarının geri planda kalmasını istemeyen Monnet, Almanya’nın Schuman Planı çerçevesindeki rolünün önemini ve gittikçe artan bağımlılığını da göz önünde tutarak müzakerelerin yürütülmesi için konumunu güçlendirmek istemiştir. Buna istinaden teklifini Fransız Bakanlar Kurulu Başkanı ve Dışişleri Eski Bakanı René Pleven’e sunmuştur.¹⁴¹

Pleven, Monnet’nin planını 24 Ekim 1950 tarihinde Bakanlar Kurulundaki konuşmasında dile getirmiş ve şu hususlar üzerinde durmuştur: Öncelikle kolektif savunmanın Kore’de zafer kazandığını vurgulayan Pleven, Atlantik Paktı üyelerinin böylesi bir güvenlik aracının Pakta kapsadığı diğerk alanlarda da geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu hususta, Schuman’ın teklifinin daha önce New York’ta gerçekleştirilen toplantıda onaylandığını vurgulayarak NATO devletlerinin herhangi bir saldırıdan korunması maksadıyla Avrupa’ya kuvvet yerleştirilmesine

¹³⁸ “Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konseptinin Geçirdiği Evreler”, BİLGESAM, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.XAQQ_WQzYy4 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹³⁹ NATO Belgeler, 30.

¹⁴⁰ “Strategic Concepts”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en# [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁴¹ a.g.y.

karar verildiğini belirtmiştir. NATO'nun bir parçası olmamasına rağmen Almanya'nın da oluşacak güvenlik sisteminden yararlanacağına değinen Pleven, bu bağlamda Almanya'nın da Batı Avrupa savunmasına katkıda bulunmasının doğru olacağına işaret etmiştir. AK çerçevesinde Avrupa'ya dair pek çok hususun tartışıldığına dikkat çekmiş ve 09 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Hükûmeti tarafından sunulan Avrupa'nın kömür ve çeliğinin birleştirilmesi teklifine tüm Avrupa devletlerinin katılması gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu birleştirme faaliyetlerine öncelikle Avrupa'daki diğer devletlerin de katılması; sonrasında ise benzer kurumların Avrupa'nın faaliyet alanları olan ulaştırma, tarımsal üretim, fiyat denetimi, ham madde ile enerji dağıtımı ve sosyal maliyetlerin tazmini gibi birleşme sürecinin fayda sağlayacağı tüm ekonomik ve sosyal alanlarda inşa edilmesini Fransız Hükûmeti tarafından temenni edildiğini belirtmiştir.¹⁴²

Buradan hareketle Pleven, demir ve çelik planının başarılı olması durumunda, Avrupalılar tarafından 'Avrupa topluluğu' fikrinin daha rahat kabul göreceği ve bu sayede daha hassas olan ortak savunma hususunun daha rahat bir şekilde ele alınabileceğinin sinyalini vermiştir. Avrupa'nın kaderinde barış olduğunu ve bu barışa da kolektif güvenlik anlayışıyla erişilebileceğini ifade etmiştir. Ancak Alman ordusunun yeniden kurulmasının bazı Avrupa devletleri için güvensizlik ve şüphe oluşturacağını belirtmiştir. Bu sebeple Batı Avrupa'nın kömür ve çelik sanayinin bundan sonra saldırı amaçlı kullanılmamasını garanti altına almak maksadıyla söz konusu kömür ve çeliğin altı devletten oluşan bir oluşum çerçevesinde birleştirilmesini vurgulamıştır. Ayrıca Churchill'in 11 Ağustos 1950 tarihindeki AK toplantısında bahsettiği Avrupa ordusu fikrinden esinlenen Pleven, böyle bir ordunun oluşturulmasının önemine dikkat çekmiş ve Almanya'nın da bu orduya katkıda bulunmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Avrupa'da barışın savunulmasına katkıda bulunulması maksadıyla Amerikan ve Kanada kuvvetlerinin de işbirliği yapması gerektiğinin altını çizmiştir. Oluşturulacak Avrupa ordusunun her türlü askerî araç, mühimmat, personel vb. temini kapsamında

¹⁴² "Statement by René Pleven on the establishment of a European army (24 October 1950), Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/en/obj/statement_by_rene_pleven_on_the_establishment_of_a_european_army_24_october_1950-en-4a3f4499-daf1-44c1-b313-212b31cad878.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

tek bir siyasi ve askerî otorite altında birleştirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.¹⁴³ Bu plana istinaden Avrupa devletleri, Avrupa ordusu kurulması yönünde çalışmalara başlamıştır.

Schuman Planı'na dayanan ve Pleven'in de konuşmasında yeniden dile getirdiği Avrupa kömür ve çeliğinin bir araya getirilmesi fikrinin gerçekleşmesi 18 Nisan 1951 tarihinde Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Kurucu Antlaşması'nın imzalanmasıyla sağlanmıştır. AKÇT kapsamında ortak piyasa, ortak amaç ve ortak kurumlar kurulması planlanmıştır.¹⁴⁴ Aslında AKÇT aracılığıyla; temelde savaş ham maddesi olarak kullanılan kömür ve çelik, devletlerin kendi isteklerine bağlı olarak barış araçlarına dönüşmüş ve bunların denetimi de dünya tarihinde ilk kez tanık olunan bir şekilde devletlerin üstünde yer alacak bir otoriteye devredilmiştir.¹⁴⁵

Pleven Planı'nın Avrupa ordusu kurulmasına dair fikri, diğer devletlerin de bu plan üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda Fransız Hükûmeti tarafından sunulan orijinal plandan daha farklı bir hâle dönüşmüştür. Bu çalışmalar sonucunda 'Avrupa Savunma Topluluğu (AST)' Antlaşması¹⁴⁶ hazırlanmış ve AKÇT tarafından 27 Mayıs 1952 tarihinde imzalanmıştır. Ancak AST'nin yürürlüğe girebilmesi için üye devletlerin yasal onay sürecinden geçmesi, yani ulusal meclisleri tarafından onaylanması gerektiğinden hemen uygulamaya konulmamıştır. AST'nin AKÇT üyesi devletlerde (Altılar) antlaşmanın onaylanma süreci devam ederken Fransa'da yoğun ideolojik tartışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Hatta bu duruma istinaden İtalya, antlaşmayı onaylamadan önce Fransız Hükûmetinin alacağı kararı beklemeyi tercih etmiştir.¹⁴⁷

Fransa'da özellikle AST'nin onaylanması konusunda ciddi baskı yapan Schuman liderliğindeki cumhuriyetçilerin karşısında General de Gaulle liderliğindeki *Rassemblement du Peuple Français* (Fransız Halklarının Partisi) ve komünist parti

¹⁴³ a.g.y.

¹⁴⁴ "Treaty Establishing the European Coal and Steel Community and Annexes I-III", European Union, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11951K:EN:PDF> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁴⁵ "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁴⁶ "European Defense Community Treaty", University of Pittsburg, <https://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁴⁷ "The organisation of post-war".

yer almıştır. De Gaulle tarafı; yüksek stratejik öneme haiz bir Avrupa projesine ulusal egemenliğin kabul edilemez bir şekilde teslim edilmesine karşı çıkılması gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte, ulusal egemenliğin devrine dayalı böyle bir projede yine Birleşik Krallık'ın yer almadığına dikkat çekmiştir. Fransa'nın kararını bekleyen İtalya hariç diğer AKÇT üyesi devletler tarafından onaylanan antlaşma, 30 Ağustos 1954 tarihinde Fransız parlamentosu tarafından daha sonraki bir tarihte görüşülmek üzere ertelenmiştir. Fransa'nın ortaya attığı 'Avrupa Ordusu' fikrini kendisinin kabul etmemesi hem Batı Avrupa devletleri hem de ABD tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Uzun yıllar boyunca Avrupa ülküsünü savunan Fransa'nın bu davranışı, Fransa'nın gözden düşmesine sebep olmuştur. AST'nin yerine oluşturulan 'Batı Avrupa Birliği' ise zayıf bir ikame olarak görülmekten ileriye gidememiştir.¹⁴⁸

AST ile eşzamanlı olarak Avrupa Siyasi Topluluğu (ASİ) oluşturulması fikri öne atılmıştır. Özellikle AK'nin Avrupa'da bir siyasi otorite olabileceğine dair umutların yitirilmesinin ardından siyasi birliğin sağlanması maksadıyla AKÇT ve AST'nin üzerinde bir yetkiye sahip bir ASİ kurulması Altılar tarafından desteklenmiştir. Özellikle ileride kurulabilecek Avrupa ordusu üzerinde liderlik ve demokratik kontrol sağlayacak bir Avrupa siyasi otoritesi kurması hedeflenen, diğer bir ifadeyle ASİ'yi kuran antlaşma taslağı 30 Mayıs 1952 tarihinde imzalanmıştır. 23 Temmuz 1952 tarihinde AST Meclisi'nin göreve gelmesini bile beklemeden Altıların hükûmetleri, Belçika Eski Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak'ın başkanlık ettiği AKÇT Meclisi'ne altı ay içerisinde bir Avrupa siyasi statüsü hazırlama görevi vermiştir.¹⁴⁹

Bu gelişmelerden sonra Anayasa Komitesi, gelecekteki ASİ'yi oluşturacak kurumları belirlemek amacıyla çalışmalara başlamıştır. Öncelikle federalist bir yapıyı savunan bir anayasa hazırlanmış, sonrasında doğrudan genel oyla seçilen bir Halklar Kamarası ve ulusal parlamentolar tarafından atanan bir Avrupa Senatosu'ndan oluşan iki meclisli bir parlamentonun kurulması planlanmıştır. Ayrıca, oluşturulan

¹⁴⁸ a.g.y.

¹⁴⁹ "The European Political Community (EPC)", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/6550430e-98c0-4441-8a60-ec7c001c357b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

yeni Anayasaya göre bir Yürütme Konseyi, Adalet Divanı ile Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulmasına dair düzenlemeler yapılmıştır. İşbirliğini teşvik eden bu atmosferin etkisi altında ekonomisi büyük ölçüde ihracata dayanan Hollanda, bu atmosferi ekonomik alanda da kullanmak istemiş ve ortak bir pazar kurulması fikrini ileri sürmüştür. Ancak bu fikir daha geleneksel ve muhafazakâr politikalar izleyen devletler tarafından riskli bulunmuştur. Aynı şekilde ASİ'nin yürürlüğe konulabilmesi için öncelikle AST'nin onaylanması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak AST'nin Fransız Hükûmeti tarafından kabul edilmemesinin akabinde ASİ projesi de rafa kaldırılmıştır.¹⁵⁰

AST'nin başarısız olmasının akabinde Alman meselesi temel sorun olarak gündemde kalmıştır. 28 Eylül-03 Ekim 1954 tarihleri arasında toplanan 'Dokuz Güçler Konferansı'nın¹⁵¹ temel gündemi, Batı dünyasının karşılaştığı en önemli sorunlar olarak addedilen barış ve özgürlüğün sağlanması amacıyla gelişen Atlantik topluluğu çerçevesinde güvenlik ve Avrupa bütünleşmesi hususu şeklinde öne çıkmıştır. Bu bağlamda Konferans, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Batı devletlerine ve Alman savunmasına katkı sağlayabilmesi için ne gibi tedbirler alınması gerektiğine odaklanmıştır. Konferansta alınan kararlar; Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki Fransa, Birleşik Krallık ve ABD tarafından uygulanan mevcut işgal rejimlerinin sonlandırılması, 1948 tarihli Brüksel Antlaşması'nın güçlendirilip genişletilmesi bağlamında Federal Almanya Cumhuriyeti'nin yeniden silahlandırılması, Federal Almanya Cumhuriyeti ve İtalya'nın Brüksel Antlaşması'na davet edilmesi, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO üyeliğine kabul edilmesi gibi hususları kapsamıştır.¹⁵²

Dokuz Güçler Konferansı'nda alınan kararlara istinaden Brüksel Antlaşması yeniden düzenlenmiş, Federal Almanya Cumhuriyeti ve İtalya'nın da katılımlarıyla 23 Ekim 1954 tarihinde Paris'te 'Düzenlenmiş Brüksel Antlaşması' imzalanmış ve

¹⁵⁰ a.g.y.

¹⁵¹ Dokuz Güçler Konferansında yer alan dokuz devlet (alfabetik sıralamaya göre) şunlardır: ABD, Belçika, Birleşik Krallık, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg'tur.

¹⁵² "Final Act of the Nine-Power Conference (London, 28 September – 3 October, 1954)", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/en/obj/final_act_of_the_nine_power_conference_london_28_september_3_october_1954-en-9929e166-3f19-4768-94fd-74564959bc5a.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

bu antlaşmayla ‘Batı Avrupa Birliği (BAB)’ kurulmuştur.¹⁵³ Bu antlaşma bağlamında; öncelikle Avrupa’nın ekonomik iyileşmesi konusunda bir birlik ruhuyla çalışılması, üye devletlerin yüksek yaşam standartlarının muhafaza edilmesi, halklarının ortak bir uygarlık altında bir araya getirilebilmesi maksadıyla bu uygarlığı oluşturacak ilkelerin daha iyi anlaşılmasının ve kültürel etkileşimin telkin edilmesi, NATO’yla yakın işbirliği içerisinde çalışılması ve tekrarlardan kaçınılması amacıyla askerî hususlarda bilgi ve danışma konusunda NATO’nun ilgili birimlerine başvurulacağı belirtilmiştir.¹⁵⁴ ‘Avrupa ordusu’ vurgusu yapan ve daha bağımsız bir örgütlenme biçim öngören AST’yle kıyaslandığında BAB, NATO’nun altında bir birim gibi hareket etmekten öteye geçememiştir.

BAB çerçevesinde Almanya’nın silahlandırılmasının resmîyete dökülmesinden rahatsızlık duyan Avrupa kamuoyunu rahatlatmak maksadıyla, Paris Anlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmalarla Batı Almanya’nın atomik, biyolojik ve kimyasal silahlar imal etmesi ve ele geçirmesi yasaklanmıştır. Fransız meclisinden de onay aldıktan sonra Federal Almanya Cumhuriyeti kendi ordusunu kurmuş ve 05 Mayıs 1955’te NATO üyesi olmuştur.¹⁵⁵

Bu dönemde NATO kanadında ise Avrupa güvenliği kapsamında farklı birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Orgeneral Eisenhower’ın SACEUR olarak atanmasından sonra, 02 Nisan 1952 tarihinde Paris’te Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (Supreme Headquarters Allied Forces Europe-SHAFE) kurulmuştur. Bunların haricinde; ilk stratejik konsept kapsamında oluşturulan Kanada-ABD Bölgesel Planlama Grubu dışındaki diğer bölgesel planlama grupları lağvedilmiş ve yerine Atlantik Yüksek Komutanlığı (SACTLANT) oluşturulmuştur.¹⁵⁶ Ayrıca yine aynı yıl, NATO’nun güney kanadını güçlendiren bir hamle olarak Türkiye ve Yunanistan NATO’ya üye olmuştur.¹⁵⁷

¹⁵³ “Modified Brussels Treaty (Paris, 23 October 1954)”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/obj/modified_brussels_treaty_paris_23_october_1954-en-7d182408-0ff6-432e-b793-0d1065ebe695.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁵⁴ a.g.y.

¹⁵⁵ “The organisation of post-war”

¹⁵⁶ “Strategic Concepts”.

¹⁵⁷ “A Short History of NATO”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Bu kadar kısa sürede yaşanan Kore Savaşı, AKÇT'nin kurulması, SACEUR ve SHAPE'in oluşturulması gibi gelişmelerin yanı sıra İttifaka yeni katılımların da olması neticesinde NATO üyeleri yeni bir stratejik belgeye ihtiyaç duymuştur. Bu sebepler dolayısıyla, NATO'nun İkinci Stratejik Konsepti, 'Kuzey Atlantik Antlaşması Bölgesinin Savunması için Stratejik Konsept' başlıklı M.C. 3/5 dokümanı 03 Aralık 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi tarafından kabul edilmiştir.¹⁵⁸

1952 Stratejik Konsepti; yukarıda bahsedilen gelişmeler dışında ilk konseptte belirtilen ilke, görev ve amaçları paylaşmıştır. İlk konseptten farklı olarak ise; özellikle askerî yöntemlerin Askerî Komite, başlıca NATO Komutanları ve Kanada-ABD Bölgesel Planlama Grupları tarafından geliştirilecek planlar doğrultusunda ve ortak savunma kapsamında koordine edilmesini vurgulamıştır.¹⁵⁹ Ayrıca; ilk konsepti desteklemek üzere hazırlanan M.C. 14 ve D.C. 13 dokümanları, 1952 Stratejik Konseptini desteklemesi için son gelişmelere uygun olarak güncellenerek 'Stratejik Kılavuz' başlıklı M.C. 14/1 dokümanı olarak birleştirilmiştir. Bu kılavuzda, temel amaç NATO bölgesinin savunulmasını garanti altına almak ve Sovyetler Birliği ile onun uydu devletlerinin savaş istek ve kabiliyetlerini yok etmek olarak belirtilmiştir.¹⁶⁰

1952 Stratejik Konsepti değerlendirildiğinde, Sovyetler'in uydu devleti olarak görülen Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması, Avrupa'nın benzer bir saldırı karşısında yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebepten dolayı güç arttırımını sağlamak adına yapılan çalışmalar hızlandırılmış ve Avrupa'nın güçsüzlüğünün bir an önce giderilmesi ve Sovyet tehdidin bertaraf edilmesi amacıyla Avrupa'da ilk NATO askerî birliği olan 'SHAPE'in oluşturulması uygun görülmüştür. İttifak üyelerinden temin edilen personel ile kurulacak olan SHAPE'in muhtemel bir saldırı durumunda derhal mücadele edebilecek kapasitede olması ve var olan güç dengesini muhafaza etmesi amaçlanmıştır.

¹⁵⁸ "Note by the Secretary to the North Atlantic Military Committee on the Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Area", NATO Archives, NATO, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁵⁹ a.g.y.

¹⁶⁰ "North Atlantic Military Committee Decision on M.C. 14/1A Report by the Standing Group on Strategic Guidance", NATO Archives, NATO, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

1952 yılında NATO'nun askerî yapısında yapılan değişiklikler bir ilerleme olarak görülmesine rağmen NATO kuvvetlerine güç kazandırma düşüncesi iddialı bulunmuş, ekonomik ve siyasi boyutlar göz önüne alındığında gerçekleştirilmesi mümkün görülmemiştir. Bunun üzerine, NATO'ya ilk SACEUR olarak atanan Eisenhower'ın liderliğindeki ABD, NATO'nun savunma politikalarındaki 'savunma' vurgusunu 'nükleer silahların kullanımına bağımlılık' olarak değiştirmeye karar vermiştir.¹⁶¹ 'Yeni Bakış' olarak adlandırılan bu stratejinin daha fazla ekonomik kaynak kullanılmasına sebep olmadan savunma sağlayabileceği düşünülmüştür.

Her ne kadar nükleer silahların NATO'nun ortak savunmasına katkıda bulunacağı belirtilse de bu uygulama bir müddet NATO strateji dokümanlarının içinde yer almamıştır. Bu amaçla kurulan 'Yeni Yaklaşım Grubu' Ağustos 1953'te çalışmalara başlamış ve kısa bir süre içerisinde diğer NATO üyeleri de nükleer silahların kullanımının NATO stratejilerinde yer almasını kabul etmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, 'NATO Askerî Gücünün Önümüzdeki Beş Yıl Zarfındaki Etkin Yapılanması' başlıklı M.C. 48 dokümanı 22 Kasım 1954'te Askerî Komite ve ardından Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanmıştır. M.C. 48, nükleer silahlar ve nükleer silahların savunma kapsamında kullanılabileceğinden bahseden ilk resmî NATO belgesi olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca, bu dokümanda yer alan konsept ve varsayımlar üçüncü konseptte de yer almış ve M.C. 48 dokümanı üçüncü stratejik konsepti destekleyen temel doküman olarak literatüre girmiştir.¹⁶²

Bu dönemde NATO'nun bir sonraki stratejik konseptini etkileyen birtakım uluslararası olaylar yaşanmıştır. Bunlar arasında öne çıkan gelişmelerden biri, daha önce de değinilen Federal Almanya Cumhuriyeti'nin 05 Mayıs 1955'te NATO'ya üye olması ve hemen akabinde 14 Mayıs 1955'te Sovyet Bloğu tarafından Varşova Paktı'nın kurulmasıdır. Varşova Paktı'nın kurulma amaçları arasında (NATO ile benzer bir şekilde) Avrupa'nın güvenliğinin kolektif bir şekilde savunulması gerektiği vurgulanmıştır. Varşova Paktı belgesinde özellikle altı çizilen hususlar ise; Avrupa'da 1948 Brüksel Antlaşması ile kurulan ve 1954'te İtalya ile Batı Almanya'nın katılımı ile büyüyen BAB haricinde yeni bir güvenlik yapılanması

¹⁶¹ "Strategic Concepts".

¹⁶² "Başlangıcından Bugüne NATO".

olduğu, bu yeni yapılanlanmanın Federal Almanya Cumhuriyeti'nin silahlanmasını sağlayarak Avrupa içerisindeki güvenlik dengesini değiştirecek bir tehdit yaratacağı ve nihayetinde savaşa neden olabileceği şeklinde belirtilmiştir. Dolayısıyla, hem kendi güvenliklerini hem de Avrupa'da barışı korumayı amaçlayan barışçıl Avrupa devletlerinin BM Şartında belirtilen ilkeler kapsamında ve devletlerin bağımsızlığı ile egemenliği doğrultusunda; Demokratik Alman Cumhuriyeti, Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti, Macaristan Halk Cumhuriyeti, Polonya Halk Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından 'Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması' imzalanmıştır.¹⁶³

Bu süreçte, Stalin'in 05 Mart 1953 tarihinde ölümü üzerine hem SSCB hem de Doğu Bloğunda birtakım karışıklıklar ortaya çıkmıştır. SSCB'de iktidar mücadelesi ön plana çıkarken, Doğu Bloğunda komünist rejim karşıtı gösteriler ve ayaklanmalar başlamıştır. Öncelikle Çekoslovakya'da başlayan ayaklanmalar, Almanya'ya, Polonya'ya ve Macaristan'a yayılmıştır.¹⁶⁴ Bunlar arasında yer alan Almanya ve Macaristan ayaklanmalarının AGM kapsamında önem arz ettiği değerlendirilmiştir.

1953 yılında Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde üretimin düşük seviyede olması sebebiyle Almanya Sosyalist Birlik Partisi tarafından işçilerin çalışma koşulları ağırlaştırılmıştır. Buna karşın yaşam standartlarında bir değişiklik yapılmaması üzerine 16 ve 17 Haziran 1953 tarihlerinde Doğu Berlin'de grevler başlamış ve hızla Doğu Almanya'ya yayılmıştır. Bu ayaklanmaların Sovyet birlikleri tarafından acımasızca bastırılması yüz binlerce kişinin Federal Almanya Cumhuriyeti'ne kaçmasına sebep olmuştur.¹⁶⁵

Almanya'ya benzer şekilde Macaristan'daki komünist rejimden etkilenen entelektüeller ve öğrenciler, 1950'lerden itibaren Sovyet birliklerinin geri çekilmesini ve özgür, çoğulcu seçimlerin örgütlenmesini talep etmişlerdir. Halk, yaşam standartlarındaki düşüşü ve ulusal bağımsızlığın elinden alınmasını giderek

¹⁶³ "Warsaw Pact Treaty, 14 May 1955", Wilson Center, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/123891> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁶⁴ Armaoğlu, 2018, 352-366.

¹⁶⁵ "The Berlin Question", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0022f507-d5cf-46b8-ac87-a3f3f4f295b6> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

daha açık bir şekilde protesto etmeye başlamıştır. 1956 yılının Ekim ayında Polonya'daki ayaklanmaların haberini alan Macaristan'ın siyasi muhalefeti; gösteriler düzenlemiş, bu gösterilere Macar ordusunda çalışan personel de katılmıştır. Daha sonra gösteriler silahlı çatışmalara dönüşmüş ve yeni seçilen hükûmet tarafından desteklenmiştir. Sovyetlerin Macarsitan'dan çekilmesi çağrısında bulunan yeni hükûmet; tek parti sistemini kaldırmış, devletin tarafsızlığını ilan etmiş ve Varşova Paktı'ndan tek taraflı çekildiğini ilan etmiştir. 04-08 Kasım 1956 tarihleri arasında Sovyet birlikleri Macaristan'a saldırmış ve bağımsız ulusal hükûmeti lağvetmiştir. Komünist rejimi destekleyen yeni bir hükûmet kurulmuştur. Macaristan ayaklanmasının SSCB tarafından acımasız bir şekilde bastırılmasının karşısında Batılı güçler yer almamıştır. Bunun başlıca sebebi, o dönemde kendi aralarında bölünmüş olan Batılı güçlerin Süveyş Krizi ile meşgul olmasından kaynaklanmıştır.¹⁶⁶

1952 yılında Mısır'da başa gelen Cemal Abdülnasır hem Arap birliği kurmak hem de Mısır'ı ekonomik açıdan güçlendirmek maksadıyla birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bölgede yeni kurulan İsrail devletiyle mücadele etmek için Çekoslovakya'dan silah satın almış, ekonomik kalkınmayı sağlamak için de Mısır'da Asuan Barajı inşa etmek istemiştir. Bu projenin gerçekleştirilebilmesi için yüklü miktarda krediye ihtiyaç duyan Nasır, ABD ve Birleşik Krallık'a başvurmuştur. Ancak Nasır'ın İsrail'e karşı Doğu Bloğu devleti olan Çekoslovakya'dan silah almasından rahatsız olan ABD ve Birleşik Krallık, Asuan Barajı'nı finanse etmeyi reddetmiştir.¹⁶⁷ Bunun üzerine Nasır, 26 Temmuz 1956 tarihinde "Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini" ilan etmiştir.¹⁶⁸ Kanal Şirketi'nin hissedarları olan Fransa ve Birleşik Krallık için bu eylem, Süveyş Kanalı'ndan elde edilecek gelirlerin kesilmesinin yanı sıra Batı Avrupa petrol yolunun kontrolünün ellerinden çıkması anlamına gelmiştir. Sorunu BM'ye taşıyan Fransa ve Birleşik Krallık bir çözüm elde edemeyince, gizli görüşmelerle ortak bir saldırı planlayarak kendi çözümlerini

¹⁶⁶ "The Hungarian Revolt", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a9efcc47-6ef1-43f1-b39b-28467f3fe18d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁶⁷ Sander, 2013, 301.

¹⁶⁸ "The Suez Crisis", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/178e0373-75b1-4c85-bf6b-81c444b33c26> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

retmeye çalışmıştır. Bir saldırı planı hazırlayan Fransa ve Birleşik Krallık'a daha sonra İsrail de dâhil olmuştur. Mısır'a yapılacak saldırının hukuksal bir zemine oturtulması istenmiş, bu amaçla da saldırı iki aşamalı olacak şekilde planlanmıştır: ilk aşamada İsrail'in Mısır'a saldırması, ikinci aşamada hem başlayan çatışmaları durdurmak hem de Süveyş Kanalı'na gelebilecek zararı önlemek için Fransa ile Birleşik Krallık'ın ortak bir harekât düzenlemesi.¹⁶⁹ Ancak Fransa ve Birleşik Krallık'ın eylemleri dünya güçleri tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Sovyetler Birliği, Paris ve Londra'yı nükleer misillemelerle tehdit ederken; ABD ise kendi müttefikleri olan Fransa ve Birleşik Krallık'ın kendisine danışmadan böyle bir eyleme geçtikleri için şikâyet etmiştir. ABD ve SSCB'nin ortak tutumuyla BM üzerinden yaptırımlar uygulanmaya başlanmış; buna istinaden Fransa ve Birleşik Krallık 1956 yılının Aralık ayı itibariyle kuvvetlerini Mısır'dan çekmiştir. Tüm bu olayların sonucunda; Nasır zellikle Arap dünyasında büyük bir prestij elde etmiş, Avrupa güçleri olan Fransa ve Birleşik Krallık artık bir dünya g olmadıklarını ve kendi rollerinin süper güç olan ABD'yi desteklemekten öteye geçemeyeceğini idrak ve kabul etmiştir. Ayrıca iki devletin Ortadoğu'da sahip oldukları nüfuz yok olma seviyesine gelmiştir.¹⁷⁰ Batı Bloğu içerisindeki ilk kırılma olarak ifade edilebilecek Süveyş Krizi, Batı devletleri arasındaki danışma ve iletişim eksikliğini gözler önüne sermiştir. Ayrıca bu olay, Fransa ve Birleşik Krallık'a eski (iki dünya savaşı öncesi dönemdeki) glerine sahip olmadıklarını hatırlatmıştır. Bu olay; Fransa ve Birleşik Krallık'ın dünya politikasının şekillendirilmesinde artık kendi başlarına etkili olamayacaklarını, dolayısıyla da bundan sonra ortak platformlar üzerinden hareket etmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Söz konusu dönemde askerî ve stratejik duruşunu belirlemeye alışan NATO, aynı zamanda siyasi bir duruş belirlemeye karar vermiştir. Bu kapsamda; Lester Pearson (Kanada), Geatano Martino (İtalya) ve Halvard Lange (Norveç) olmak üzere üç Dışışleri Bakanı, İttifak'ın danışma ve başvuru organı olarak görevini nasıl daha iyi icra edebileceğine dair NATO'ya tavsiyelerde bulunmaları için görevlendirilmiştir. nc Stratejik Konsept onaylanmadan birkaç ay önce yayımlanan ve 'ler Raporu' olarak da bilinen 'NATO'da Askerî Olmayan İşbirliği' raporunda; İttifakı

¹⁶⁹ Sander, *a.g.e.*, 2013, 302.

¹⁷⁰ "The Suez Crisis".

etkileyebilecek ve önemli sonuçlar doğurabilecek nitelikteki olayların bütün üyeler tarafından Konseye bildirilmesi hususu öne çıkmıştır.¹⁷¹ Üçler Raporu, özellikle Doğu-Batı arasında her boyutta yürütülen ilişkilerin İttifak üyeleriyle paylaşılmasının, karşılıklı siyasi danışma ve istişare ortamını teşvik edeceğini belirtmiştir. Söz konusu rapor, İttifakın güvenliğini ve dayanışmasını etkileyebilecek nitelikteki önemli meselelerin istişare edilmesinin oldukça düşük seviyede olduğu bir dönemde, 1956 Süveyş Krizi'nin ortasında, uygulamaya konulmuştur.¹⁷²

Bu gelişmelerin yaşandığı bir ortamda hazırlanan NATO'nun Üçüncü Stratejik Konsepti 'Kuzey Atlantik Antlaşması Bölgesinin Savunması için Stratejik Konsept' başlıklı M.C. 14/2 dokümanı 09 Mayıs 1957'de Kuzey Atlantik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Dört bölüm ve bir ekten oluşan 1957 Stratejik Konsepti'nin özellikle üzerinde durduğu kavram 'topyekûn mukabele' olmuştur.¹⁷³

Birinci bölümde; ilk iki konseptte de belirtilen ilkeler vurgulanmış, yeni olarak ise istihbarat ve bilgi paylaşımı hususlarına yer verilmiştir.¹⁷⁴ İkinci bölümde; muhtemel genel bir nükleer savaşın (Sovyet liderlerinin bu tarz bir savaşın sonuçlarını anladığı varsayılarak) bilinçli olarak çıkarılacağına ihtimal verilmediği, ancak yanlış hesaplamalara dayalı olarak çıkması durumu değerlendirilmiştir.¹⁷⁵ NATO'ya yönelik güvenlik tehditlerinin irdelendiği üçüncü bölümde; 'NATO dışı bölgeler' ifadesi ilk kez kullanılmış, NATO'nun kendi sınırları içerisinde kalan bölgeden sorumlu olduğu belirtilmekle beraber bu bölge dışında kalan alanların Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5'inci¹⁷⁶ ve 6'ncı¹⁷⁷ Maddeleri kapsamında tehlike arz

¹⁷¹ NATO Belgeler, 39.

¹⁷² "Strategic Concepts".

¹⁷³ "Final Decision on MC 14/2 (Revised) A Report by the Military Committee on Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area", NATO Archives, NATO <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁷⁴ a.g.y., 6.

¹⁷⁵ a.g.y., 10.

¹⁷⁶ "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir." Detaylı bilgi için bkz. "Kuzey Atlantik Antlaşması", NATO,

etmesi durumunda NATO'nun sorumluluk ve yetki sahibi olabileceği ifade edilmiştir.¹⁷⁸ Stratejik konseptin yer aldığı dördüncü bölümde ise; gerek caydırıcılık yaratmak için gerekse genel bir savaş sırasında kullanılmak üzere nükleer silahların önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Son olarak ek bölümünde bölge planlamaları kapsamında NATO bölgesi; Batı Avrupa, İskandinavya, Güney Avrupa, İngiliz Adaları, Kuzey Amerika, Kuzey Atlantik Denizi, İzlanda, Manş Denizi ve Kuzey Denizi, Akdeniz, Portekiz ve Cezayir olmak üzere on bir ayrı bölgeye ayrılmış ve her bir bölge stratejik önemi, sahip olduğu faktörler ve amaçları doğrultusunda incelenmiştir.¹⁷⁹

1957 Stratejik Konsepti'nin yayımlanmasından sonra gelişen bazı durumlar konseptin geniş çapta sorgulanmasına sebep olmuştur. Sorgulanan başlıca kavramlardan biri, İttifaka yönelik herhangi bir saldırıya 'topyekûn mukabele' kapsamında nasıl karşılık verileceği hususu olmuştur. Avrupa devletleri bir taraftan olası bir Sovyet saldırısı durumunda ABD'nin nükleer kapasitesini sorgulamıştır. Özellikle Çekoslovakya ve Doğu Almanya sınırlarına yığılan Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı tanklarının hızla Demir Perde hattını yarıp Avrupa'ya saldıracağı, iki-üç hafta içerisinde Manş Denizi ile Atlantik Okyanusu'na ulaşabileceğinden endişe etmiştir.¹⁸⁰ Diğer taraftan ise ABD'nin herhangi bir Avrupa şehrini korumak için kendi şehirlerinden birini feda edip etmeyeceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, iki bloğun da nükleer silahları kullanmaktan çekinmeyeceğini ve böyle bir durumun tüm dünyanın mahvolmasına neden olacağını düşünen Avrupalı halklar arasında, ABD'nin savaşın kendi topraklarına sirayet etmemesi için tüm

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁷⁷ a.g.y. "Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar: - Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir Bölgesi'ne, Türkiye topraklarına veya Taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı; - Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan, ya da Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de, ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan Tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere, ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı."

¹⁷⁸ "Final Decision on MC 14/2", 12.

¹⁷⁹ a.g.y., 15-33.

¹⁸⁰ Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", *Uluslararası İlişkiler*, C. 10, No. 40, (Kış 2014), 9.

Avrupalıların yok olmasına sebep olsa dahi SSCB'yle savaşmaya devam edeceği fikri yayılmaya başlamıştır.¹⁸¹

Bunların haricinde, SSCB'nin balistik füze geliştirmesi ve uzaya uydu göndermesi gibi diğer birtakım gelişmeler de NATO'nun nükleer silahlar aracılığıyla caydırıcılık yaratma kapasitesinin sorgulanmasına sebep olmuştur. SSCB'nin nükleer potansiyelinin artması sonucunda 'Kaçınılmaz Karşılıklı Yok Olma' (Mutually Assured Destruction) gibi terimler sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸²

Ağustos 1954'te AST'nin başarısızlığı neticesinde siyasi ve askerî alanda Avrupa bütünleşmesini sağlama çabaları geçici olarak durma noktasına gelmiştir. Bu süreci canlandırmak için AKÇT'nin elde ettiği başarıları ekonomik ve enerji (atom enerjisi) alanlarına yaymanın uygun olduğu düşünülmüştür. Buna istinaden 01-03 Haziran 1955 tarihleri arasında Messina'da bir araya gelen Altılar, bütünleşme sürecinin itici gücünü oluşturmuşlardır. Burada alınan kararlara istinaden Altılar; özellikle ortak kurumların geliştirilmesi, ortak bir pazarın oluşturulması, sosyal politikaların aşamalı olarak uyumlaştırılması ve atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanımı için bir organizasyonun kurulması gibi konuları değerlendirmesi için bir uzman grubunu görevlendirmiştir. Dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak'ın başkanlığında toplanan hükûmetler arası komite Temmuz 1955'te çalışmalarına başlamış ve müzakereleri başlatmıştır. Bu süreçte ne gümrük birliği ne de atom enerjisi topluluğuyla ilgilenen Birleşik Krallık müzakerelerden çekilmiştir. Fransız lider Guy Mollet, parlamentodan ortak pazar kurulması hususunda destek alamayacağını düşünerek bu proje kapsamında ilk aşama olarak enerji ayağının uygulamaya geçirilmesini savunmuş; ancak bu tutumu diğer tarafların kendisine yoğun baskı uygulamasına sebep olmuştur.¹⁸³

Zorlu ve uzun süren müzakerelerin ardından 'Spaak Raporu' 29-30 Mayıs 1956 tarihleri arasında Venedik'te gerçekleştirilen konferansta Altıların Dışişleri Bakanları tarafından onaylanmıştır. 26 Haziran 1956 tarihinde Brüksel'de toplanan

¹⁸¹ William A. Pelz, *Modern Avrupa Halkları Tarihi*, çev. Nil Tuna, (İstanbul: Kolektif Kitap, 2017), 223.

¹⁸² "Strategic Concepts".

¹⁸³ "Introduction", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/349989e7-7e38-4406-96dd-07896caccbda> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

hükûmetlerarası konferansta, biri Ortak Pazar, diğeri Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET veya Euratom) olmak üzere iki komite kurulmuştur. Hükûmetler arası komiteye dair müzakereler yavaş da olsa bir şekilde ilerlemekteyken, bazı hususlarda tartışma ve anlaşmazlıklar devam etmiştir. Çöküşün eşiğine gelen proje, iki husus sayesinde kurtarılmıştır. Bunlardan ilki mevcut uluslararası durumun etkisi ve ikincisi de Fransız ve Alman hükûmetleri arasındaki ikili görüşmeler olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde bir yandan Süveyş Krizi tırmanırken, diğeryandan 27 Ekim 1956 tarihinde imzalanan Lüksemburg Antlaşmaları neticesinde Saar bölgesinin Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğunun kabul edilmesi gibi olaylar müzakere ortaklarını yeniden bir araya getirmiştir. Müzakerelerin sonucunda Roma Antlaşmaları resmî olarak 25 Mart 1957 tarihinde imzalanmış ve üye devletlerin parlamentolarında onaylandıktan sonra 01 Ocak 1958 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve AAET'yi kuran Antlaşmalar yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁴

1960'lar itibariyle General de Gaulle'ün Avrupa politikası neticesinde AET birtakım krizlerle uğraşmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde de Gaulle, Fransa'nın AET'deki pozisyonunu, Avrupa'nın uluslarüstü yetkilerini asgari seviyede tutarak ve alternatif olarak üye devletler arasında hükûmetlerarası işbirliğini sürdürerek yeniden şekillendirmeye çalışmıştır.¹⁸⁵ Eylül 1958'de hem ABD Başkanı Eisenhower'a hem de Birleşik Krallık Başbakanı Macmillan'a nota gönderen de Gaulle liderliğindeki Fransa'nın dış politikası önem arz etmiştir. NATO ve Avrupa arasında bir fark görmeyen de Gaulle; özellikle NATO çerçevesinde kendi çıkar alanlarının yer almasını hedeflemiş ve nükleer enerji kapsamında ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın içinde yer aldığı üçlü bir üst birim kurulmasını önermiştir. Avrupa içindeki nüfuzunu artırmak için NATO'yu kullanan de Gaulle, NATO içerisindeki ve özelde ABD üzerindeki etkisini artırmak için de Avrupa'da kurulan siyasi ve stratejik işbirliğini kullanmaya çalışmıştır. ABD ve Birleşik Krallık'ın Fransa'nın teklifini kabul etmemesi üzerine Fransa, 1959 yılından başlayarak 1966 yılına kadar peyderpey önce Akdeniz donanmasını NATO'dan çekmiş, nükleer silahların kendi

¹⁸⁴ a.g.y.

¹⁸⁵ "The crises and the relaunch of the EEC", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/64b37161-93ba-4008-88fd-b7b5f6cf7277> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

topraklarından kaldırılmasını talep etmiş, Atlantik ve Kanal filolarını NATO'dan çekmiş, en son 10 Mart 1966 tarihinde İttifakın askerî kanadından çekilme kararını açıklamıştır. Buna istinaden SHAPE de dâhil olmak üzere tüm NATO üsleri Fransa'dan ayrılmıştır. Fransa, İttifakın askeri kanadından ayrılmasına rağmen NATO üyeliğinden çekilmemiştir.¹⁸⁶

Reform planlarının ABD ve Birleşik Krallık tarafından reddedilmesinin ardından de Gaulle, uluslararası faaliyetlerini Avrupa üzerine yoğunlaştırmıştır. Bir çeşit 'Devletler Avrupa'sı' oluşturmak isteyen de Gaulle, Avrupa Toplulukları'nın reformuna odaklanmıştır. Bu bağlamda bakanlar, devlet liderleri ve devlet temsilcileri arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve savunma hususlarında düzenli toplantılar yapılmasını teklif etmiştir. Aslında de Gaulle, ortak vatandaşlığa dayalı bir tür Franco-Germen konfederasyonu önermiştir. 10-11 Şubat 1961 tarihlerinde Paris'te düzenlenen zirvede Altılar, siyasi işbirliğini geliştirmeyi kabul etmiş; Fransız diplomat ve eski Gaullist milletvekili Christian Fouchet'nin başkanlığında bir çalışma grubu kurulmuştur. Bu grup, AET üye devletleri arasındaki potansiyel diplomatik ve siyasi işbirliği biçimlerini incelemekle görevlendirilmiştir. 18 Temmuz 1961 tarihinde Bonn Zirvesi'nde bir araya gelen Altılar, siyasi olarak birleşik bir Avrupa yaratma niyetlerini yinelemişlerdir. 19 Ekim 1961 tarihinde, Christian Fouchet, hükûmetlerarası işbirliğine, üye devletlerin ve halklarının kimliğine saygıya dayalı ayrılmaz bir 'Devletler Birliği' kuran ilk taslak antlaşmayı (I. Fouchet Planı) sunmuştur. Bu taslak plan, Topluluk Antlaşmalarına ek olarak dış politika ve savunma, bilim, kültür ve insan haklarının korunması alanlarında işbirliği geliştirilmesini önermiştir.¹⁸⁷ Oluşturulacak bu siyasi birliğin amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

- Üye devletlerin ortak çıkarları olan konularda ortak bir dış politikanın benimsenmesini sağlamak;

¹⁸⁶ "France and NATO", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/c4bbe3c4-b6d7-406d-bb2b-607dbdf37207> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

¹⁸⁷ "The Fouchet Plans", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a70e642a-8531-494e-94b2-e459383192c9> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- Bilimsel ve kültürel alanlarda üye devletler arasında yakın işbirliği çerçevesinde, medeniyetlerinin dayandığı ortak miraslarının gelişimini ve ortak değerlerin korunmasını sağlamak;
- Üye devletlerin insan hakları, temel özgürlükler ve demokrasi gibi değerleri savunmalarına katkıda bulunmak;
- Diğer özgür uluslarla işbirliği içerisinde ve ortak bir savunma politikası çerçevesinde üye devletlerin güvenliğini her türlü saldırıya karşı güçlendirmek.¹⁸⁸

Ayrıca; bir Konsey, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Siyasi Komitesi kurulmasını öngören taslak antlaşmada nispeten hükûmetlerarası bir yapılanma öne çıkmıştır. Fransa'nın AKÇT'nin dış politikasına hâkim olmasından endişe duyan Beşliler,¹⁸⁹ sunulan anlaşma taslağına karşı çıkmıştır. Ayrıca, Topluluk organlarının bağımsızlığına ve uluslarüstü doğasına bir tehdit olarak gördükleri yeni oluşturulacak söz konusu kurumların hükûmetlerarası karakterinin güçlendirilmesini de reddetmişlerdir. Buna ek olarak Hollanda, iki husus yüzünden Fouchet Planı'nın uygulanmasında isteksiz davranmıştır. İlk olarak Birleşik Krallık ile devam eden Ortak Pazar genişleme müzakerelerini daha da karmaşık hale getirmek; ikinci olarak ise Avrupa ile Amerika arasında NATO'nun geleceği konusunda devam eden tartışmaları tehlikeye atmak istememiştir.¹⁹⁰ Dolayısıyla, öncelikle uluslarüstü bir ekonomik bütünleşmenin tamamlanmasını ve sonrasında siyasi birliğin kurulmasını savunan Hollanda, bu kurumsallaşma çabalarının dışında yer almıştır.¹⁹¹ Böyle bir muhalefetin karşısında de Gaulle, tutumunu sertleştirmiş ve Avrupalı müzakerecilerin eriştiği uzlaşmalardan vazgeçmiştir. 18 Ocak 1962 tarihinde Christian Fouchet buna göre planın yeni bir versiyonunu (II. Fouchet Planı) sunmuştur.¹⁹²

II. Fouchet Planı'nda kurulacak yeni siyasal işbirliğinin amacı sadeleştirilmiş ve şu şekilde ifade edilmiştir: Dış politika, ekonomi, kültürel işler ve savunma gibi ortak

¹⁸⁸ Christopher Hill and Karen E. Smith, *European Foreign Policy: Key documents*, (London: Routledge, 2000), 48.

¹⁸⁹ Söz konusu dönemde Fransa haricindeki AET üye devletleri olan Federal Almanya Cumhuriyeti, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'dan bahsedilmektedir.

¹⁹⁰ "The Fouchet Plans".

¹⁹¹ Özdal, *a.g.e.*, 2013, 82.

¹⁹² "The Fouchet Plans".

çıkar alanlarında üye devletlerin politikalarını uzlaştırmak, koordine etmek ve birleştirmek.¹⁹³ Ancak 25 Ocak 1962 tarihinde II. Fouchet Planı'na karşılık olarak 'Beşliler' de bir taslak antlaşma hazırlamışlardır. Söz konusu taslak antlaşmada kurulacak yeni birliğin adının 'Avrupa Birliği' olacağı belirtilmiştir. II. Fouchet Planı'ndan farklı olarak Birliğin amaçları genişletilmiş ve şu şekilde sıralanmıştır.

- Üye Devletlerin politikalarını uzlaştırmak, koordine ederek ve birleştirerek Avrupa'nın birliğini geliştirmek 'Avrupa Birliği'nin görevidir.

- Bu görevi yerine getirmek amacıyla, Birliğin [temel]¹⁹⁴ hedefleri şunlar olacaktır:

- Ortak bir dış politikanın benimsenmesi;
- [Atlantik İttifakı'nı güçlendirmeye yönelik bir katkı olarak]¹⁹⁴ [Atlantik İttifakı çerçevesinde]¹⁹⁴ ortak bir savunma politikasının benimsenmesi;
- Eğitim, bilim ve kültür alanlarında yakın işbirliği kurulması;
- Üye devletlerin yasalarının [ve yasal kurumlarının]¹⁹⁴ uyumlaştırılması ve birleştirilmesi;
- Üye devletler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlığın karşılıklı anlayış ve yapıcı işbirliği ruhuyla çözülmesi.¹⁹⁵

Beşli tarafından sunulan bu taslak metin ise Fransız Hükûmeti tarafından reddedilmiştir. Nisan ayı başlarında Cezayir'e Yüksek Komiser olarak atanan Fouchet'nin yerine İtalya Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Emilio Cattani getirilmiştir. Cattani bazı yeni değişiklikler önermesine rağmen Fransa'nın çıkarlarını 'Beşliler'in çıkarlarıyla uzlaştıramamıştır. Ayrıca Belçika ve Hollanda, siyasi birliğin uygulanmasına geçmeden önce Birleşik Krallık'ın AET'ye katıldığını görmek istemiştir. Sonuç olarak, 17 Nisan 1962 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AET üyelerinin Dışişleri Bakanları, anlaşmaya varamadıklarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Fouchet Planlarının başarısızlığı, Avrupa birleşme sürecinin doğası, Topluluk kurumlarının yetkileri, Avrupa'nın bağımsızlığı ve ABD ile dayanışma konusundaki anlaşmazlıklar gibi bir dizi krizi ateşlemiştir. Devlet veya Hükûmet

¹⁹³ Hill, *a.g.e.*, 53.

¹⁹⁴ Köşeli parantez içinde yer alan ifadeler temsilciler tarafından üzerinde anlaşma sağlanamayan ifadeleri belirtmektedir.

¹⁹⁵ Hill, *a.g.e.*, 56.

liderleri uzun bir süre bir araya gelmemiştir. Ancak bu başarısızlık, Fransız-Alman ilişkilerinin güçlenmesine yol açmıştır.¹⁹⁶

Fouchet Planlarının başarısızlığından ders çıkaran General de Gaulle, Fransız-Alman ilişkilerini pekiştirmeye ve sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu durum AET içerisindeki küçük devletlerin baskın bir Fransız-Alman birliğine ilişkin korkularını artırmıştır. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde dahi birçok kişi, ABD ile ittifakın Avrupa bütünleşmesi kapsamında kurulacak bir Fransız-Alman dostluğuna feda edilmemesi gerektiği düşüncesine sahip olmuştur. 22 Ocak 1963 tarihinde Élysée Sarayı'nda Fransa ve Almanya, güvenlik ve diplomasi açısından iki devlet arasındaki bağları güçlendiren resmî bir ikili anlaşma imzalamıştır. Söz konusu antlaşmayla, Fransa ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında dışişleri, savunma, eğitim ve gençlik alanlarında yakın işbirliği sağlanmıştır. Élysée Antlaşması hükûmetlerarası bir işbirliği yöntemi tanımlarken iki devletin uluslararası duruşlarının uyumlaştırılmasına ilişkin herhangi bir bağlayıcı taahhüt içermemiştir. Ayrıca de Gaulle'ün hoşnutsuzluğunu rağmen Fransız-Alman Antlaşmasının kapsamı; Alman Meclisi tarafından belirlenen uyarlamalara istinaden Atlantik askerî bütünleşmesi, ABD ile işbirliği geliştirilmesi, Avrupa'nın topluluklarına saygı ve başta Birleşik Krallık olmak üzere başvuru yapan devletlerin tamamının AET'ye dâhil edilmesini içeren bir başlangıç hükümleri bölümü ile sınırlandırılmıştır.¹⁹⁷

Bu dönemde, AET içerisinde Fransa ile diğer devletler arasında birtakım krizler yaşanmış, bu krizler 1965 yılında en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu krizlerin ilk sebebi, ortak tarım politikasının finansmanında yaşanan sıkıntılar olarak ifade edilirken, ikinci sebep ise Topluluğun uluslararası yapısını Fransa haricindeki diğer devletlerin desteklemesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Ortak tarım politikası için finansman önerisi 1965 yılında Walter Hallstein liderliğindeki Komisyon tarafından hazırlanmıştır. Bu öneri kapsamında, üye devletlerden bağımsız olarak Topluluklara ait mali kaynaklar geliştirilmesi teklif edilmiş; buna istinaden Avrupa Parlamentosu'na ek bütçe yetkileri verilmiş ve Komisyona daha büyük bir rol tahsis edilmiştir. Ayrıca,

¹⁹⁶ “The Fouchet Plans”.

¹⁹⁷ “The Franco-German Treaty of Friendship”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/e186f474-22ac-4360-bc1d-d923d8ecadc4> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Ortak Pazarın¹⁹⁸ üçüncü aşaması kapsamında Bakanlar Kurulunda çoğunluk oylaması uygulamasını egemenlikten kabul edilemez bir feragat olarak gören Fransa, bu gelişmeyi kabul etmek istememiştir. Bu duruma bağlı Fransa'nın tavrı, Topluluk içerisindeki ilişkileri daha da kötüleştirmiştir. Uzlaşmaya dayalı herhangi bir çözümü reddeden Fransız tarafı, tarım politikasının mali düzenlemesine ilişkin müzakereleri durdurmuştur. 01 Temmuz 1965 tarihinde Fransız Hükûmeti, Brüksel'deki Fransız Daimî Temsilciliğini Paris'e geri çağırması ve Fransa'nın isteği yerine getirilene kadar Bakanlar Konseyi'ndeki yerini almama niyetini ilan etmiştir. Bu olay, 'Boş Koltuk Krizi'nin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. 1958 tarihinde Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra ilk defa, bir üye devletin eylemleri neticesinde AET'nin faaliyetleri engellenmiştir.¹⁹⁹

Altı ay boyunca Fransa, Topluluğu boykot etmiştir. Ancak uzun süreli izolasyon sonucunda doğacak risklerin ve bunun ulusal ekonomi üzerindeki etkisinin farkına vararak müzakereleri yeniden başlatmayı kabul etmiştir. 17-18 Ocak ve 28-29 Ocak 1966 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan toplantılarda uzlaşmacı bir çözüm kararı alınmıştır. Bu uzlaşmaya göre, bir devletin bekasına yönelik ulusal çıkarlarının olumsuz etkilenebileceğine inandığı durumlarda, müzakerelerin evrensel olarak kabul edilebilir bir uzlaşmaya varılıncaya kadar sürdürüleceği öngörülmüştür. Böyle bir uzlaşmaya varılamaması hâlinde ise, Fransa oybirliği kuralına uyulmasını talep ederken Beşli, Antlaşma'ya uygun davranılmasını savunmuştur. Bu anlaşmazlığa rağmen Topluluk faaliyetlerinin devam etmesi gerektiğine karar verilmiştir. Ancak, 'Lüksemburg Uzlaşması'nda nelerin 'devletin bekasına yönelik ulusal çıkar' oluşturduğu tanımlanmamıştır. Buna dayanarak, devletlerin Konsey üzerinde baskı uygulayabilecekleri yeni bir mekanizma yaratan Lüksemburg Uzlaşması, AET Antlaşması'nın ruhunu temelden değiştirmiştir. Bundan sonra üye devletler çoğunluğun kararlarını bloke etmek için sıklıkla bu yola başvurmaya başlamıştır. Bu kapsamda Lüksemburg Uzlaşması bir yandan görüşmeleri çıkmazdan kurtarıırken

¹⁹⁸ Ortak Pazar kapsamında 1 Ocak 1966 tarihinde geçiş döneminin üçüncü aşamasına ilerlenecek ve bu aşamada Bakanlar Kurulunda çoğunluk oylaması uygulamasına geçilmesi öngörülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Dipnot no. 186.

¹⁹⁹ "The empty chair crisis", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/62cd6534-f1a9-442a-b6fb-0bab7c842180> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

diğer yandan bazı hususları veto etmek için de kullanılır olmuştur. Üye devletlerin sayısı arttıkça giderek yönetilemez hâle gelen bu siyasi boşluk, 01 Temmuz 1987 tarihinden itibaren nitelikli çoğunluk tarafından alınabilecek kararların kapsamını önemli ölçüde genişleten Avrupa Tek Senedi'nin uygulanmasıyla kısmen düzeltilmiştir.²⁰⁰

Fouchet Planları ve Boş Koltuk Krizi'yle eş zamanlı olarak, Birleşik Krallık'ın AET'ye katılım süreci hususunda birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Birleşik Krallık tarafından 1940 ve 1950'lerde uygulanan bekle-ve-gör yaklaşımı 1960'lara gelindiğinde değişmiştir. 1960'lar itibariyle Birleşik Krallık, hükûmetlerarası düzeyde Avrupa işbirliğine dayalı bütünleşme sürecine dâhil olmaya çalışmıştır. Bu değişimi tetikleyen itici güçler; bir yandan Birleşik Krallık'ın uluslararası arenada yalnız kalma endişesi iken, diğer yandan AET'nin öne çıkan başarısı olmuştur.²⁰¹ AET devletlerinin çok hızlı ekonomik büyümesini bir nevi kıskanan Birleşik Krallık, ilk olarak 09 Ağustos 1961 tarihinde AET'ye katılmak için başvuru yapmıştır. Avrupa'da oluşan bu yeni ekonomik ve siyasi yapılanmanın dışında kalmak istemeyen Birleşik Krallık; özellikle Avrupa ile ABD arasındaki geleneksel 'aracı' rolünü korumaya çalışmıştır. Birleşik Krallık'ın başvurusu Altılar tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu başvuruyu müteakiben İrlanda 13 Temmuz 1961, Danimarka 10 Ağustos 1961 ve Norveç 30 Nisan 1962 tarihlerinde AET'ye katılım başvurusunda bulunmuşlardır.²⁰²

Altılar ile Birleşik Krallık arasında 10 Ekim 1961 tarihinde başlayan müzakereler oldukça zorlu bir süreçte seyretmiştir. Londra, özellikle İngiliz Milletler Topluluğu devletleriyle ayrıcalıklı ilişkisini korumak maksadıyla birtakım AET düzenlemesinden muafiyet talep etmiştir. 1962 yazına gelindiğinde müzakerelerde

²⁰⁰ "The Luxembourg Compromise", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/7847215b-b917-472d-beb1-a266c1a49f03> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁰¹ "The United Kingdom and its applications for accession to the Common Market", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/ec56cb11-9d4e-473f-8a87-5d0236e09ac5> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁰² "The United Kingdom's first application for accession to the Common Market", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a125033c-90ee-4355-a320-b38e7aaf4cca> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

önemli ilerleme sağlanmasına rağmen İngiliz tarafı her geçen gün daha fazla istisna ve muafiyet talebinde bulunmuştur. Ancak 1962 yılının Eylül ayında İngiliz Milletler Topluluğu Devletleri Konferansı'nda Kanada ve Yeni Zelanda, Birleşik Krallık'ın AET'ye katılmasına karşı olduklarını dile getirmişlerdir. Tüm bu gelişmelere rağmen Almanya, Benelüks devletleri ve İtalya önemli tavizler vermeye hazır iken; General de Gaulle, 14 Ocak 1963 tarihinde Kıta Avrupa'sı ve İngiliz ekonomik çıkarları arasındaki uyuşmazlığı ileri sürerek Birleşik Krallık'ın AET'ye katılmasını reddetmiş ve neticesinde genişleme müzakereleri ertelenmiştir.²⁰³

Birleşik Krallık'ta 1964 yılının Ekim ayında yapılan seçimlerde hükûmet değişmiştir. Başlarda Birleşik Krallık'ın AET'ye katılımına karşı çıkan yeni Başbakan Wilson, 1960'ların ortalarında İngiliz ekonomisinin karşılaştığı zorluklar sonucunda yavaş yavaş daha Avrupa odaklı bir politika izlemeye başlamıştır. AET'ye katılım, İngiliz ekonomisini canlandırmak için en iyi çözüm yolu olarak görülmüştür. Ayrıca Birleşik Krallık'ın AET'ye katılması durumunda sürekli büyüyen bu topluluğun gelişiminde aktif bir rol oynayabileceği ve yükselen Avrupa'nın yanında yer alarak ABD'ye bağımlılığının azalabileceği değerlendirilmiştir. AET'ye ilk başvurunun Birleşik Krallık kamuoyunda hâlâ olumsuz bir şekilde hatırlandığını değerlendiren Başbakan Wilson, yeni bir başvuru yapmadan önce bir müddet beklemeyi tercih etmiştir. Yeterli sürenin geçtiğini ve yeni başvuru için yeterli desteği alabileceğini değerlendiren Wilson, 1966 yılının Kasım ayında Birleşik Krallık'ın AET'ye katılımı hususunda koşulları değerlendirmek maksadıyla Altıların başkentlerini ziyarete başlamıştır. Yapılan görüşmeler, Birleşik Krallık'ın antlaşmaların şartlarını kabul etme ve gelecekteki ortaklarıyla aynı yükümlülükleri yerine getirme konusundaki istekliliği doğrultusunda genel itibariyle olumlu karşılanmıştır. Bu bağlamda sadece Fransa sessizliğini korumuştur. Özellikle Birleşik Krallık'ın yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve bu devletin dış politika hususlarında ABD ile olan özel ilişkisi sebebiyle, kendisinin kurmuş olduğu Fransız-Alman siyasi işbirliğini engelleyeceğini değerlendirmiştir. Fakat İngiliz Başbakanı Wilson, geçmişten dersler çıkarıldığını vurgulayarak General de Gaulle'ü Birleşik Krallık'ın Avrupa Toplulukları

²⁰³ “Difficult Negotiations”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/50765d55-7884-4bc3-b142-a9db6cd77266> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

(AT)'na²⁰⁴ katılımının elzem olduğuna ikna edebileceğini düşünmüştür. Bu gelişmeler neticesinde 11 Mayıs 1967 tarihinde Birleşik Krallık tarafından ikinci başvuru yapılmış ve bu başvuruyu ilkinde olduğu gibi İrlanda, Danimarka ve Norveç'in başvuruları takip etmiştir.²⁰⁵

29 Eylül 1967 tarihinde Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından Birleşik Krallık, İrlanda, Danimarka ve Norveç'in katılım müzakerelerinin derhal başlatılmasını öneren bir görüş bildirilmiştir. Topluluğun genişlemesinden yana olan Beşli, General de Gaulle'ün muhalefetine rağmen görüşmeleri sürdürmüşlerdir. Birleşik Krallık'ın yaşadığı ekonomik zorluklara dikkat çeken de Gaulle, AT'ye katılmadan önce söz konusu ekonomik sorunlara çözüm bulunmasını talep etmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın Ortak Pazara katılımının, antlaşmalarda belirtilen şartları kabul etmesi koşuluyla bile, Topluluğun doğasını temelden değiştireceğine ve AT'yi tek bir serbest ticaret alanına yönlendireceğini iddia etmiştir.²⁰⁶

Ekonomik endişelerin haricinde de Gaulle, Birleşik Krallık'la alakalı olarak farklı birtakım endişelere de sahip olmuştur. Birleşik Krallık ekonomik konularda verdiği taahhütlere rağmen, dış politika ve savunma politikasına ilişkin Fransız görüşlerine katılmamıştır. Buna istinaden ABD'nin Avrupa savunmasına dahil olması gerektiğini savunmaya devam etmiş ve bir Avrupa nükleer gücü kurulmasını reddetmiştir. Bu noktadan hareketle de Gaulle, yeni üye devletlerin katılımıyla genişlemiş bir Toplulukta liderlik rolünü daha Atlantikçi bir politikaya kaptırma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağından endişe duymuştur. Bunun üzerine Birleşik Krallık'ın AT'ye katılımını ikinci kez muhalefet ettiği bir basın toplantısı düzenlemiştir. Yaptığı açıklamada, özellikle İngiliz ekonomisinin Topluluk kurallarıyla uyumsuzluğuna

²⁰⁴ “01 Ocak 1958 tarihli Avrupa Topluluklarının Ortaklaşa Bazı Kurumlarına İlişkin Sözleşme ile AKÇT, AET ve AAET olmak üzere üç topluluğun ortak bir Parlamento ve Adalet Divanına sahip olmaları kararlaştırılmıştır. 08 Nisan 1965 tarihinde imzalanan ve 01 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile her topluluk için ayrı olan Konsey ve Komisyonlar tek bir organ hâline getirilmiştir.” Bundan sonra söz konusu kurumlar Avrupa Toplulukları (AT) olarak adlandırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Özdal, 2013, 70-71.

²⁰⁵ “The United Kingdom's second application for accession to the Common Market”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/35d99c8a-0d73-4797-b0eb-e2ed9c8bae6c> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁰⁶ “General de Gaulle's second veto”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0ae5df93-212b-417d-b875-857f4f310c21> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

işaret ederek Birleşik Krallık'ın AT'ye katılmadan önce büyük bir siyasi ve ekonomik dönüşüm geçirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Başvuru yapan devletlerle ticareti teşvik etmek maksadıyla AET arasında bir ortaklık önerisi dile getirmiştir. Ancak bu öneri, karar alma sürecinin dışında kalacağını değerlendiren Birleşik Krallık tarafından reddedilmiştir. Fransa'nın tek taraflı politikalarını kabul etmek istemeyen Beşli, üyeliğe başvuran devletler için katılım sürecini devam ettirmek maksadıyla alternatif çözümler bulmaya çalışmışlardır. Fakat tüm öneriler de Gaulle'ün muhalefetiyle karşılaşmıştır. Fransa'nın bu tutumu bir çıkmaz yaratmış ve AT'nin ilerlemesi sürdürülemez hâle gelmiştir. Bu durum, 1969 yılında de Gaulle'ün görev süresi bittiğinde sona ermiş ve Birleşik Krallık'ın katılım müzakereleri yeniden başlatılmıştır.²⁰⁷

1950'lerin sonu ve 1960'lar itibariyle Avrupa'da Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde bu gelişmeler yaşanırken, Soğuk Savaş kapsamında dünya genelini etkileyen birtakım önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Bu dönemde özellikle 1956 Süveyş Krizi'nin ardından Batı devletlerinin kötü niyetleri ortaya çıkmış ve bu durumu fırsata çeviren devlet de SSCB olmuştur. Ayrıca, 1957 yılında ilk yapay uydu Sputnik'i uzaya gönderen SSCB, stratejik açıdan güç dengesini kendi lehine çevirmiştir. Dolayısıyla hem prestij açısından hem de stratejik güç açısından kendine güveni artan SSCB; 27 Kasım 1958 tarihinde Berlin'de işgal devleti olarak bulunan ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'ya birer nota göndererek Berlin'i terk etmelerini talep etmiştir. Aksi takdirde, kendi yetkilerini Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne devredeceğini belirtmiştir. Bir notadan ziyade ultimatoma niteliği taşıdığı değerlendirilen bu belgede, Batı devletlerinin Berlin'deki faaliyetlerinin iki Almanya'nın birleştirilmesi ihtimalini ortadan kaldırdığına değinilmiş ve Batı Almanya'nın silahlandırılmasının Doğu Almanya'yı ve tüm dünyayı tehdit ettiği ileri sürülmüştür. SSCB'nin Berlin'den ayrılması durumunda Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni tanımak zorunda kalacağını değerlendiren Batı devletleri ve Federal Almanya Cumhuriyeti, Paris'te biraya gelmiştir. 14 Aralık 1958 tarihinde bir bildiri yayımlayarak söz konusu notadaki iddiaları ve talepleri reddetmişlerdir.²⁰⁸

²⁰⁷ a.g.y.

²⁰⁸ Sander, *a.g.e.*, 2013, 311-314.

10 Ocak 1959'da Batılılara cevap olarak başka bir nota gönderen SSCB, önceki notasındaki taleplerine ek olarak Almanya'nın birleştirilmesi için bir tasarı sunmuştur. Bu tasarıya göre iki Almanya arasında ayrı ayrı barış antlaşması imzalanması, Berlin'in silahsızlandırılması ve iki Almanya'nın bağlı olduğu ittifaklardan ayrılması planlanmıştır. Bu tasarı üzerine Batı devletleri dörtlü bir Dışişleri Bakanları konferansı talebinde bulunmuşlardır. Söz konusu toplantıya hazırlık yapmak maksadıyla 11 Mayıs 1959'da toplanmışlardır. Bu toplantıda, Batı tarafından Almanya'nın aşama aşama birleştirilmesini öngören Herter Planı sunulmuştur. Ancak bu plan SSCB tarafından kabul edilmemiştir.²⁰⁹

15-27 Eylül 1959 tarihlerinde Kruşçev ABD'ye ziyaretlerde bulunmuş, ziyareti oldukça olumlu bir havada gerçekleşmiş ve Berlin sorunun çözülmesi için Moskova'da bir zirve yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak tam da bu döneme denk gelen talihsiz bir olay neticesinde ikili arasında iyileşmeye başlayan ilişkiler yeniden bozulmuştur. Bu olay, 03 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan U-2 Krizi olmuştur. Amerikan keşif uçağı olan U-2 uçağının SSCB tarafından düşürülmesi, Almanya'nın birleştirilmesi sürecini baltalamıştır. Bu dönemde ABD'de seçimler yapılmış ve Eisenhower'ın yerine Kennedy gelmiştir. Yeni Başkan Kennedy ve Kruşçev 03-04 Haziran 1961 tarihlerinde Viyana'da bir araya gelmiştir. İki tarafın da kendi fikrinde direttiği bu sert görüşmeden sonra, Demokratik Alman Cumhuriyeti 13 Ağustos 1961'de Doğu ve Batı Berlin'i birbirinden ayıran Berlin Duvarı'nı inşa etmeye başlamıştır. Ayrıca, 1953 yılında başlayan işçi gösterilerinden sonra geçen on yıldan kısa bir süre içinde iki milyondan fazla insanın Doğu'dan Batı'ya geçmesi üzerine devlet ekonomisini etkileyen bu kitlesel göçü durdurma amacına da hizmet eden bu duvar, insanların Batı'ya geçmesini engellemiştir.²¹⁰ Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi; öncelikle Berlin'in, sonrasında Almanya'nın, en son olarak da Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün fiilen ve net bir şekilde hayata geçirilmesi olarak değerlendirilmiştir.

Soğuk Savaş sırasında yaşanan en önemli gelişme olarak nitelendirilebilecek olay, 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi'dir. Tarihsel açıdan incelendiğinde bir

²⁰⁹ Barış Özdal, "2. Berlin Krizi", *Diplomasi Tarihi II*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Bursa: Dora Yayınları, 2019a), 370-372.

²¹⁰ Sander, *a.g.e.*, 2013, 316-317.

İspanyol sömürgesi olan Küba, 1898 yılında ABD ile İspanya arasındaki savaş sonrasında ABD kontrolü altına girmiştir. Bağımsız bir devlet olmasına rağmen ABD'nin nüfuzu altındaki Küba'da 1959 yılı itibariyle Fidel Castro, Batista diktatörlüğünü yıkarak 16 Şubat 1959 tarihinde ilk hükûmetini kurmuştur. Başlarda komünist bir çizgiyi takip etmeyen Castro, fakir halkı desteklemek maksadıyla içerisinde Amerikan girişimlerinin topraklarının da yer aldığı büyük arazilerin kamulaştırılmasını öngören bir tarım reformu yapmış, ancak bazı arkadaşları bu reforma karşı çıkmıştır. Bunun üzerine, kabinede değişikliğe giden Castro, sol düşüncedeki kişilere yeni kabinede yer vermiş ve Sosyalist Halk Partisi ile yakınlaşmıştır. Bu durum karşısında Sovyetler Birliği, fırsattan istifade edip Küba'yla yakın ilişkiler kurmaya karar vermiş; ABD ise Küba'ya karşı tutumunu sertleştirmeye başlamıştır.²¹¹ ABD'nin tutumuna karşılık Komünist yanlısı Kübalı lider, batı yarım kürede ve Amerikan güvenlik bölgesinde yeni bir müttefik bulmaktan mutluluk duyan SSCB'ye yaklaşmıştır. Küba ve Sovyet rejimleri, ticaret ve askerî işbirliği konusunda birbirini izleyen anlaşmalar imzalamışlardır. 1961 yılının Nisan ayında ABD, Castro karşıtı sürgünlerle Domuzlar Körfezi Çıkarması düzenleyerek yeni rejimi devirmeye çalışmıştır. Ancak, bu operasyon başarısız olmuş ve Castro'nun konumunu güçlendirmesini sağlamıştır. Özellikle U-2 uçağının düşürülmesinden sonra Küba ve SSCB arasında daha yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Tam da bu dönemde SSCB, ABD topraklarına doğrudan tehdit oluşturabilecek orta menzilli saldırı füzelerini Küba'ya yerleştirme kararı almıştır. 14 Ekim 1962 tarihinde Küba'ya füze taşıyan Sovyet yük gemilerinin tespit edilmesinin ardından Amerikan casus uçakları, Sovyet orta menzilli roket fırlatıcılarını da fotoğraflamışlardır. Dönemin ABD Başkanı John F. Kennedy, Küba'ya erişimi kapatarak bir deniz ablukası uygulamaya karar vermiştir. Bu durumda Sovyet gemilerinin zorla geçmeye yönelik herhangi bir girişiminin fitili ateşleyerek ABD ile Sovyetler Birliği arasında açık bir çatışmaya yol açabileceği, böyle bir durumda ise Avrupa ve özellikle Almanya'nın kaçınılmaz bir biçimde savaş alanı hâline gelebileceği değerlendirilmiştir. Krizin on birinci saatinde BM aracılığıyla tekrarlanan temaslardan sonra Moskova ile Washington arasında bir

²¹¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 459-463.

uzlaşmaya varılmıştır. Sovyet gemileri geri dönmeyi kabul ederken Amerikalılar da Küba'yı işgal etmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. 28 Ekim 1962 tarihinde dünya nükleer bir savaştan kıl payıyla kurtulmuş ve iki süper güç silahsızlanma müzakerelerine başlamıştır. Bu kriz sonucunda ayrıca, Avrupa'da Alman ve Fransız bağları güçlenmiştir.²¹² Küba Füze Krizi, uluslararası sistemdeki atmosferi değiştirmiş ve *détente* olarak bilinen yumuşama döneminin başlamasını sağlamıştır. Bu tarihten sonra 1980'lerin başına kadar iki kutup arasında nispeten işbirliğine dayalı ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu durumun etkisi özellikle NATO'nun bu tarihten sonra hazırlayacağı ilk stratejik konsept olan 1968 Stratejik Konsepti'nde net bir şekilde görülmüştür.

Ayrıca bir sonraki stratejik konsepti etkileyen diğer bir husus ise, dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel tarafından hazırlanan ve 1967 yılında yayımlanan 'İttifakın Gelecekteki Görevleri Raporu' başlıklı rapor olmuştur. Söz konusu raporda Harmel, NATO'nun siyasi ve askerî olmak üzere iki temel görevine değinmiş ve İttifaka yönelik saldırıların caydırılması için askerî gücün yanında siyasi birlik ve bütünlüğün de gerekli olduğunun altını çizmiştir.²¹³ Bunlara ilaveten; Doğu-Batı ilişkilerinin geliştirilmesinin önemli olduğu, bu kapsamda *détente* döneminin bu amaçla kullanılması gerektiğini de belirtmiştir. Yine, bu raporda bahsedilen ve *détente* dönemi içerisinde ilgilenilmesi gereken bir diğer husus ise silahlanma mevzusu olarak öne çıkarılmıştır. Harmel Raporu olarak da bilinen bu raporda, Doğu-Batı ilişkileri kapsamında ve *détente* döneminin etkisi içerisinde hem konvansiyonel hem de nükleer silahlarda silahlanma indirimine gidilmesi de öne sürülen tavsiyeler arasında yer almıştır.²¹⁴

Tüm bu gelişmelerin ardından 'Kuzey Atlantik Antlaşması Bölgesinin Savunması için Stratejik Konsept' başlıklı M.C. 14/3 dokümanı Savunma Planlama Komitesi tarafından onaylanmış ve NATO'nun dördüncü stratejik konsepti 16 Ocak 1968

²¹² "Cuban Crisis", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/7d49b649-a6c9-4b25-857e-9791ffbb5356> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²¹³ "Harmel Raporunun 40. Yıldönümü", NATO, <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/history.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²¹⁴ "The Future Tasks of the Alliance: Report of the Council - 'The Harmel Report'", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_26700.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

tarihinde yayımlanmıştır.²¹⁵ Bu konseptte temel amaç olarak belirtilen düşmanı caydırma konsepti; saldıran devlet için NATO tarafından yapılacak karşı saldırının tahmin edilemeyecek nitelikte olması, dolayısıyla saldırgan devlet için karşı saldırının büyük risk taşıyacağı hususuna dayanmaktadır. Bu kapsamda özellikle iki kavram üzerinde durulmuştur: ‘esneklik’ ve ‘tırmanma’. 1968 Stratejik Konsepti tehdit değerlendirmesini doğrudan Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üzerinden yapmış ve muhtemel tehditleri ya Sovyetlerin ekonomi, siyaset, propaganda, hükûmet devirme ve askeri güç gibi alanlarda uyguladığı faaliyetler ya da Varşova Paktı’nın gerek nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlarla destekli gerekse geleneksel yöntemlerle icra edeceği kabiliyetleri olarak ele almıştır. Bu çerçevede kendisine yönelebilecek saldırıları değerlendiren NATO, üç tarz mukabele yöntemi belirlemiştir.

- Doğrudan savunma: Saldırıyı düşmanın tercih ettiği seviyede tutmak ve düşmanı mağlup etmek,
- Kontrollü tırmanma: Kriz tırmandıkça nükleer güç kullanma tehdidini adım adım artırmak ve düşmanı mağlup etmek,
- Genel nükleer mukabele: Nihai caydırıcı yöntem ve düşmanın mağlup edilmesi.²¹⁶

Tüm bu stratejileri desteklemesi amacıyla ‘NATO Bölgesinin Savunulmasında Stratejik Konseptin Uygulama Tedbirleri’ başlıklı M.C. 48/3 belgesi de Savunma Planlama Komitesi tarafından onaylanmış ve 08 Aralık 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hem asıl konsept M.C. 14/3 hem de yardımcı dokümanı M.C. 48/3 içerik ve yorumlanma açısından esneklik sağladıkları için söz konusu iki belge de Soğuk Savaş’ın sona ermesine kadar değiştirilmeden geçerliliğini korumuştur.²¹⁷

Détente döneminin devletler arası ilişkilere yansımalarının görüldüğü bir diğer yer ise Almanya olmuştur. Avrupa’nın ortasında bölünmüş bir hâlde bulunan Almanya, daha önce de belirtildiği üzere Doğu-Batı arasındaki sınır olmuştur. Bu sınırın

²¹⁵ “A Report By The Military Committee to the Defence Planning Committee on Overall Strategic Concept For the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area”, NATO Archives , NATO, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²¹⁶ a.g.y.

²¹⁷ “Başlangıcından Bugüne NATO”.

mevcudiyeti ise Berlin Duvarı'nın inşa edilmesiyle somutlaştırılmıştır. Bir yandan ikiye bölünmüş olduğu için tam da Avrupa'nın ortasında temel bir güvenlik sorunu oluştururken, diğer yandan bu bölünmüşlüğü sayesinde Batı'nın değerleri korunabilmiştir. Ancak Avrupa'da barışın sağlanabilmesi için Almanya'nın bölünmüşlük durumunun ele alınması gerektiğini düşünen dönemin Federal Almanya Cumhuriyeti Şansölyesi Willy Brandt, *détente* döneminin atmosferinden de faydalanarak iki Almanya arasındaki sorunları çözmeye odaklanmıştır. Bunun için “Avrupa Güvenlik Sistemi” ve “Avrupa barış düzeni” olmak üzere iki unsur üzerinden ilişkileri iyileştirmeye çabalamıştır. Yeni kurulacak düzenin ise genel itibariyle Avrupa'da silahların indirimi ve Sovyetler'le gerçek bir uzlaş temeline oturtulması gerektiğini savunmuştur. Bu hususlara istinaden izlenecek politikaya “Ostpolitik” yani Doğu politikası adı verilmiştir. Ostpolitik; Sovyetler Birliği'yle doğrudan iletişim kurulması, Doğu Avrupa devletleriyle ilişkilerin normalleştirilmesi için izlenecek adımların belirlenmesi ve Doğu Almanya'daki oluşumu (Demokratik Alman Cumhuriyeti) tanımadan geçici bir anlaşmaya varılması olmak üzere üç ana unsura dayandırılmıştır. Bu kapsamda; Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya ve Çekoslovakya ile ikili anlaşmalar²¹⁸ imzalanmıştır. Sonuç itibariyle, Brandt'ın izlediği Ostpolitik, *détente* döneminin atmosferine uygun olarak ilişkilerde bir yumuşama aşamasına geçilmesini sağlamış ve başarılı olmuştur.²¹⁹

Birleşik Krallık'ın de Gaulle tarafından ikinci kez veto edilmesi üzerine 1960'ların sonundan itibaren AET'de sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Ancak, Fransa'da de Gaulle'den sonra liderlik koltuğuna oturan Georges Pompidou, selefiyle benzer düşünceleri paylaşmamış ve AET'nin bu açmazdan çıkması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Buna istinaden yaptığı basın toplantısında AET kapsamında “tamamlama, derinleşme, genişleme” olmak üzere üç ilkeyi vurgulamıştır. Fransa'nın söz konusu tutumunun Beşli tarafından olumlu karşılanmasının ardından, Altılar 01-02 Aralık 1969 tarihleri arasında Lahey'de toplanmıştır. AET sürecini

²¹⁸ Ostpolitik kapsamında imzalanan antlaşmalar şunlardır: İlk olarak 12 Ağustos 1970 tarihinde Sovyetler'le *détente* döneminin atmosferi içerisinde ilişki geliştireceklerine dair, 7 Aralık 1970 tarihinde Polonya ile sınırların dokunulmazlığına dair, 21 Aralık 1972 tarihinde Doğu Almanya ile birbirlerine karşı kuvvet ve tehdit uygulamayacaklarına dair, son olarak da 11 Aralık 1973 tarihinde Çekoslovakya ile 1938 Münih Düzenlemeleri'nin geçersiz olduğuna dair ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Sander, 2013, 358-359.

²¹⁹ a.g.e., 356-359.

yeniden canlandıran bu etkinlik hem kamuoyunda ve hem de Topluluk içerisinde büyük umutlar uyandırmıştır.²²⁰ Toplantının sonunda Altılar, Topluluk ile dört aday devlet olan Danimarka, Birleşik Krallık, İrlanda ve Norveç arasında müzakerelerin başlatılması konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca Topluluğun siyasi birleşmesi sürecine nasıl ilerleme sağlanabileceği hususunda Dışişleri Bakanlarından bir rapor hazırlamalarını istemişlerdir.²²¹

Belçikalı diplomat Etienne Davignon'un başkanlığında toplanan çalışma grubu, yeni üyelerin katılımlarını da dikkate alarak daha yakın Avrupa siyasi işbirliği olanaklarını ve incelemiştir. 27 Ekim 1970 tarihinde Lüksemburg'da onaylanan Davignon Raporu (ki bu yüzden Lüksemburg Raporu olarak da anılmaktadır), Altılar arasında dış politika meseleleri ve ortak kararların uygulanması gibi hususlarda istişareleri artırmıştır. Ancak, 1962 yılında sunulan II. Fouchet Planı kadar kapsamlı hazırlanmayan Davignon Raporu'nda, dış güvenlik ve savunma hususlarına dair önerilere yer verilmemiştir. Genel itibarıyla Altılar arasında düzenli istişareler yapılarak uluslararası konularda bir fikir birliği yaratılmasına yardımcı olmayı hedefleyen raporda, bir diplomatik irtibat grubu kurulmuştur. Söz konusu grubun üye devletler tarafından gündeme getirilen herhangi bir dış politika meselesine ilişkin istişare talepleri ile ilgileneceği ifade edilmiştir. Davignon Raporu sayesinde, Altılar ve sonrasında Dokuzlar²²² uluslararası meseleler hakkında tartışmalar yapmaya ve bu alanda istişare kurmaya başlamıştır. Bu durum neticesinde 19 Kasım 1970 tarihinde Münih'teki ilk bakanlar toplantısında 'Avrupa Siyasi İşbirliği' forumunun temeli atılmıştır. Avrupa Siyasi İşbirliği forumunun en önemli etkisi ise 1975 yılında

²²⁰ "1969–1979 Completion, deepening and widening", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/469b10f9-50bd-481a-a6aa-27852fe3eae6> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²²¹ "The Hague Summit", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a4b76b9e-9b8b-4752-9657-05e26c5a1f5d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²²² AET içerisindeki Altılar olan Federal Almanya Cumhuriyeti, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'a 1973 yılında Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'nın katılmasıyla yeni üyeler 'Dokuzlar' olarak ifade edilmiştir.

Helsinki’de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nda (AGİK) Helsinki Nihai Senedi’nin imzalanmasıyla görülmüştür.²²³

Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında 19-21 Ekim 1972 tarihleri arasında Paris’te düzenlenen Zirve sırasında Altılar ve AET’ye yeni katılacak devletlerin liderleri, Avrupa’nın uluslararası arenada tutarlı bir siyasi mevcudiyet kazanması maksadıyla siyasi işbirliğini artıracaklarını taahhüt etmişlerdir. AET’nin genişlemesiyle eş zamanlı olarak tüm ilişkilerini dönüştürmek isteyen Topluluk üyeleri, Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında ne yapıldığını değerlendirmek üzere Dışişleri Bakanlarını bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir. Buna istinaden hazırlanan Kopenhag Raporu, 23 Temmuz 1973 tarihinde Danimarka’da kabul edilmiştir. Raporda, Dışişleri Bakanları arasında istişarenin ve bilgi akışının güçlendirilmesi vurgulanmıştır.²²⁴

14-15 Aralık 1973 tarihleri arasında Kopenhag’da bir araya gelen Dokuzlar, daha sık bir araya gelme taahhütü vermiş ve AET’nin dış ilişkilerinde bir ‘Avrupa kimliğinin’ önemine dikkat çekmiştir. Avrupa Kimliğine İlişkin Belge’de²²⁵ ‘Avrupa Kimliği’ üzerinden oluşturulacak toplum tanımlanmış ve bu sayede Dokuzlar dış politikalarının ana hatlarını oluşturmuştur. Fransa’nın yeni Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d’Estaing’in teklifi üzerine 09-10 Aralık 1974 tarihlerinde toplanan Paris Zirvesi’nde temel anlaşmalarla birlikte Avrupa Devlet/Hükûmet Başkanları Konseyi kurulmuştur. Siyasi işbirliği kapsamında Dokuzlar, Topluluğun çıkarlarını etkileyen ve uluslararası politikanın her alanı içeren ortak bir diplomatik strateji geliştirilmesini kararlaştırmıştır. Ayrıca, Topluluğun nasıl ‘Avrupa Birliğine’ dönüştürüleceğine dair bir rapor hazırlama görevi ise Belçika Başbakanı

²²³ “The Davignon proposals”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56b69a5e-3f16-4775-ba38-b4ef440fdccb> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²²⁴ “How European Political Cooperation worked in practice”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/8b20a4f9-5ed2-48ff-b875-b45b30d23d0b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²²⁵ Avrupa kimliği tanımlaması, bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak bir toplum oluşturma çabası üzerinden yapılmıştır. Bu toplumun dayanacağı ve ‘Avrupa Kimliği’ni oluşturan ilkeler; temsili demokrasi, hukukun üstünlüğü, sosyal adalet, insan haklarına saygı şeklinde ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. “Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Leo Tindemans'a verilmiştir. Böylece, birleşik bir Avrupa'nın dış politika için bir mihenk taşı olduğu ifade edilmiştir.²²⁶

Tindemans Raporu olarak da bilinen 'Avrupa Birliği Raporu' ise 1976 yılının sonlarında toplanan AB Zirvesi'nde değerlendirilmiş ve dış politika konularındaki işbirliğinin ileride ortak bir dış politika belirlenmesini sağlayacağı ifade edilmiştir. Sıkı bir federalist olan Tindemans, mevcut kurumların konsolidasyonunu ve ortak politikaların geliştirilmesini savunmuştur. Ayrıca, Parlamento vekillerinin genel seçimle iş başına gelmesini önermiş ve bu sayede Parlamento'nun yetkilerini artırmaya çalışmıştır. Aynı şekilde Komisyon'un da yetkilerinin genişletilmesini önermiştir. Bunların yanı sıra, Avrupa Topluluğu'nun yetkisinin parasal konuları, enerji, sosyal ve bölgesel politikaları da içerecek şekilde genişletilmesini tavsiye etmiştir. Dış politika konularında üye devletlerin ortak bir tutum sergilemesi gerektiğinden hareketle, çoğunluk oyu ile anlaşmaları hususunda bir yasal yükümlülük ortaya koymuştur. Tüm bunlara ek olarak; Avrupalıların 'Avrupa birliği' fikrine yakınlaştırılması gerektiğini düşünen Tindemans, bir Avrupa eğitim politikası, çevre için geliştirilmiş koruma ve tüketici hakları gibi konular üzerinde çalışılmasını tavsiye etmiştir. Ancak, mevcut ekonomik kriz ve Topluluğun dağılma noktasına gelmesi gibi durumlar neticesinde Tindemans Raporu üye devletler tarafından coşkuyla karşılanmamış, hatta ters bir etki yaratmıştır. Federalistler raporu yeterince güçlü bulmamış, Topluluk için yeterince çaba harcadığını düşünen liderler ise daha fazla egemenlik kaybına uğramak istememişlerdir.²²⁷

Avrupa bütünleşmesi kapsamında öne çıkarılan bir diğer husus ise ekonomi politikası içerisinde yer alan ortak bir para sistemi olmuştur. 1957 Roma Antlaşması'yla ödemelerin ve sermayenin serbest dolaşımı sağlanmış, ancak para sistemine dair bir düzenleme yapılmamıştır. Ayrıca, o dönemde AET üyesi Altı devlet ödemeler konusunda sıkıntı çekmedikleri için de para sistemi aciliyet gerektiren bir önem arz etmemiştir. Özellikle 1970'ler itibariyle dönemin ABD Başkanı Nixon'ın ABD dolarının altına çevrilebilmesini sonlandırması ve

²²⁶ "How European Political".

²²⁷ "The Tindemans Report", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/63f5fca7-54ec-4792-8723-1e626324f9e3> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Bretton Woods sisteminin çökmesi üzerine; AET üyesi olan Altılar ile ABD, Birleşik Krallık, Japonya ve Kanada arasında Aralık 1971’de Smithsonian Anlaşması imzalanmıştır.²²⁸

Bu parasal istikrarsızlık ortamı, Avrupa yetkililerini Avrupa Topluluğu kapsamında kendi para sistemini kurmaya zorlamıştır. Mart 1972’de, Altılar, Avrupa para birimleri arasındaki döviz kurları için dalgalanma limitlerini daraltarak belirli bir miktar istikrarı garanti altına almak için tasarlanan ‘Avrupa para birimi yılanı’²²⁹ oluşturmuştur. Ekonomik ve parasal birliğe giden yolda devam etmeye kararlı olduklarını gösteren liderler, Ekim 1972’de Avrupa Parasal İşbirliği Fonu’nu kurmaya karar vermiştir. 1973 yılında Petrol Krizi’yle beraber doların devalüasyonu neticesinde Dokuzlar, bu ilk ciddi ekonomik dengesizliğe hazırlıksız yakalanmıştır. Bu durum neticesinde her biri kendi ulusal ekonomisine yönelmiş ve Topluluk kapsamında ortak bir duruş sergileyememiştir. Buna istinaden, Avrupa para birimi yılanı girişimi başarısız olmuş ve Topluluk üyelerinin daha bütünleşik bir parasal düzenleme içerisinde yer almalarının önemi gözler önüne serilmiştir. Sonuç olarak Fransa ve Federal Almanya liderleri bir araya gelerek ‘Avrupa Para Sistemi’ ve bu kapsamda yer alacak ortak bir ekonomi ve para politikası geliştirilmesi fikrini istişare etmiştir. 1979 yılında yürürlüğe giren ve dokuz para birimi arasındaki döviz kurlarını merkezi bir kur etrafında dengelemek için tasarlanan Avrupa Para Sistemi, daha sonra ‘Avrupa Para Birimi’ne²²⁹ sabitlenmiştir.²³⁰

1970’lerin ilk yarısında yaşanan ve özellikle Batı ekonomileri üzerinde etkisi olan Petrol Krizi önemli bir yer tutmuştur. Yom Kippur Savaşı’nda İsrail’le savaşan Arap devletleri, Batılı devletlerin İsrail’e baskı yapmasını sağlamak amacıyla Avrupa ve Amerika’ya petrol ihracatını kesmiştir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

²²⁸ “The collapse of the Bretton Woods System”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/b09e240f-3f85-47bd-ac50-4f572488218c> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²²⁹ Bir hesap biriminden başka bir şey ifade etmeyen Avrupa Para Biriminin değeri; her devletin Topluluk içi ticaret ve üretimdeki payını yansıtan bir para birimi sepeti temelinde günlük olarak hesaplanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. “The birth of the ECU”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/7558ef36-3084-4889-9ab3-826f416f224d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²³⁰ “Economic and monetary cooperation”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/cf1d0ef1-0668-4cec-8e18-496b6328a453> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

(Organization for Petroleum Exporting Countries-OPEC)’ne üye olan söz konusu devletlerin bu tutumunun SSCB tarafından da desteklenmesi Batı ve Doğu Bloklarını yine karşı karşıya getirmiştir. OPEC devletlerinin petrol fiyatları üzerinde keskin bir artışa sebep olan bu krizde petrol bir silah hâline gelmiştir. 1973 yılının Ekim ayından Aralık ayına kadar bir varil petrolün fiyatının beş kat kadar artması, Batı devletlerini özellikle iki açıdan etkilemiştir: enflasyon ciddi şekilde artmış ve petrol ithal eden devletlerde gayrisafi millî hasılayı düşürerek bütçe açıklarına yol açmıştır. Özellikle 1960’lı yıllardan itibaren petrolün ham madde olarak kullanılması artış gösterdiğinden 1973 yılındaki bu kriz, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki *les trente glorieuses*²³¹ yani otuz yıllık süreçte hızla gelişen ve büyüyen Avrupa’nın bir anda durgunluk yaşamaya başlamasına sebep olmuştur. Pek çok sanayi alanında gerileme yaşanmış ve uluslararası ticaret çökme noktasına gelmiştir. Bu bunalımın ve onu takip eden kemer sıkma politikalarının sonucunda Avrupa’da işsizlik artmıştır. Bu eğilim 1979 yılında yeni bir petrol krizinin patlak vermesiyle devam etmiştir.²³²

Uzun süreli düşmanlar arasında işbirliğinin sağlanması ve Avrupa’nın Demir Perde ile bölünmüş hâlini çözebilmek maksadıyla 03 Temmuz 1973 tarihinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) başlatılmıştır. Bir forum aracı gören AGİK iki yıl süren müzakereler sonucunda 01 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki’de gerçekleştirilen toplantıda Helsinki Nihai Senedi’nin kabul edilmesiyle sona ermiştir. Avrupa-Atlantik bölgesinde yer alan her devletin katılma hakkı bulunan AGİK’e sadece Arnavutluk katılmak istememiştir. NATO ve Varşova Paktı üyelerine ek olarak Bağlantısız devletlerden de temsilcilerin yer aldığı 35 katılımcı; iç işlerinden askeri konulara, ekonomiden teknik ve bilimsel işbirliğine, demokratik ilkelere çevrenin korunmasına kadar her bir konuda devletlerin birbirine müdahale etmemesi gerektiği ilkesi üzerine görüşmüştür. Ayrıca, bu belge ile katılımcı tüm

²³¹ Kıta tarihinin en hızlı ekonomik büyüme dönemi olarak öne çıkan bu süreci, Fransız iktisatçı Jean Fourastié *les trente glorieuses* (otuz şanlı yıl) olarak ifade etmiş; savaşı kaybetmesine rağmen barışı kazanmaları karşısında şaşkınlık yaşayan Almanlar *Wirtschafts wunder* (ekonomik mucize) ve İtalyanlar da aynı anlama gelen *miracolo economico* (ekonomik mucize) şeklinde nitelendirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Nicholas Crafts ve Gianni Toniolo, “‘Les Trente Glorieuses’: From The Marshall Plan to the Oil Crisis”, *The Oxford Handbook of Postwar European History*, eds. Dan Stone, (Oxford: Oxford University Press, 2012), 356.

²³² “The oil crisis”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/548d2b44-a4f0-460e-a26d-999028832012> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

devletlerin belirli askerî manevra türleri hakkında birbirlerini önceden bilgilendirmelerini de içeren bir çeşit askerî güven artırıcı önlemler sistemi de ortaya konulmuştur. Karşılıklı birbirini tanıma ve ekonomik işbirliği gibi hususlar SSCB ve uydu devletleri tarafından olumlu karşılanmış, ancak insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesi hususunu kapsayan 7'nci Madde²³³ kapsamında birtakım sorunlar çıkmıştır. Dolayısıyla da Helsinki Nihai Senedi'nin kendisinden beklenen ortamı yaratamadığı görülmüştür.²³⁴

Détente dönemini sona ermesine sebep olan gelişme ise 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali olmuştur. Özellikle İran Şahı'nın yine aynı yıl Humeyni tarafından devrilmesi neticesinde İran'da çalkantılar yaşandığı da dikkate alındığında, SSCB'nin Afganistan'a girmesi uluslararası sistemdeki dengeler kapsamında çok büyük önem arz etmiştir. Bu şekilde Basra Körfezi, Hint Okyanusu, Ortadoğu gibi bölgelere erişim sağlayabilecek olan Sovyetler Birliği'nin bu faaliyeti sonrasında başta ABD olmak üzere birçok Batı devleti ve Ortadoğu'daki devletler politika değişikliğine girmişlerdir.²³⁵

AET'nin ikinci genişlemesi 1981 yılında güneye doğru gerçekleşmiştir. 1961 yılında Atina Antlaşması'nın imzalanmasını müteakiben ortak (associate) devlet olan Yunanistan, üyeliğine giden süreçte askerî darbe yönetimleri ve ekonomik yetersizlikler yaşamıştır. Yunanistan'ın demokratik değerleri ve ekonomik durumlarını dikkate alan Dokuzlar, Yunanistan'ın Türkiye ile Kıbrıs üzerinden yaşadığı sorunlarda dolaylı olarak dahi yer almamaya çalışmışlardır.²³⁶ Ancak

²³³ Helsinki Nihai Senedi'nin 7'nci Maddesi, "Düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü dahil olmak üzere insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" başlığını taşımaktadır. Bu madde kapsamında söz konusu hakların kullanımı hususunda: ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapılmayağı; medeni, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer hak ve özgürlüklerin etkin bir biçimde kullanılmasının teşvik edileceği; azınlıklara kanun önünde eşitlik sağlanacağı; BM Şartı'nın amaç ve ilkeleriyle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne uygun hareket edileceği belirtilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. "Helsinki Final Act", Organization for Security and Co-operation in Europe, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²³⁴ "The Helsinki Summit", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/855ff1ee-e76b-4b28-97a9-d6aa3482e4be> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²³⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 573.

²³⁶ Türkiye'nin de 12 Eylül 1963 tarihinde imzaladığı Ankara Antlaşması'yla AET ile Ortaklık kurulmasına istinaden Komisyon, üye devletleri iki devlet arasında yaşanan Kıbrıs sorununa müdahil olmama konusunda uyarılmış ve AET'yi bu sorunun dışında tutmaya çalışmıştır. Detaylı bilgi için bkz. "Agreement establishing an association between the EEC and Turkey (Ankara, 12 September 1963)", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE),

özellikle Fransa ve Batı Almanya gibi Topluluk içerisindeki en etkili iki devlet Yunanistan'ın katılımını desteklemiştir. Fransa daha çok Avrupa'nın bir parçası olarak addedilen Helenistik kültürün Avrupa ve Batı uygarlığına eklenmesi gerektiğine odaklanırken, Batı Almanya ise ekonomik açıdan hâlihazırdaki ticari ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi üzerinde durmuştur.²³⁷ Neticede, o dönemde pek çok alanda Dokuzların gerisinde olan Yunanistan, 01 Ocak 1981 tarihinde resmen AET üyesi olmuştur.²³⁸

Üçüncü genişleme ise, İspanya ve Portekiz'in AET'ye üye olmasıyla 1986 yılında gerçekleşmiştir. Özelde, Portekiz'de 1933 yılında kurulan otoriter rejim 1974 yılında askerî ayaklanma ve Karanfil Devrimi'yle kaldırılmıştır. Bu olayların akabinde Portekiz'in demokrasi rejimine geçme çabalarına uluslararası destek sağlanmıştır. Buna istinaden 1973 yılından itibaren serbest ticaret anlaşmaları aracılığıyla AET'yle ilişkiler geliştiren Portekiz, 1977 yılında AET'ye üyelik için başvurmuştur. Zorlu müzakere sürecinin ardından Portekiz 01 Ocak 1986 tarihinde üyeliğe kabul edilmiştir.²³⁹ İspanya'da ise 1975 yılında General Francisco Franco'nun ölümü üzerine İspanya Kralı olan Juan Carlos, İspanya'nın demokratikleşme sürecini başlatmıştır. Ancak İspanya'daki demokrasinin kırılganlığı, 1981 yılındaki başarısız darbe girişimiyle ortaya çıkmıştır. Ancak Kralın kararlı müdahalesi, anayasal düzeni hızlıca yeniden kurması ve darbe liderlerinin yargılanıp hapse gönderilmesi sayesinde demokrasi korunmuştur. 1977 yılında resmî olarak üyeliğe başvuran İspanya, Portekiz'le benzer bir süreçle diğer bir ifadeyle zorlu müzakereler neticesinde 01 Ocak 1986 tarihinde üyeliğe kabul edilmiştir.²⁴⁰

https://www.cvce.eu/en/obj/agreement_establishing_an_association_between_the_eec_and_turkey_an_kara_12_september_1963-en-4a2e37da-9c31-4909-a45d-de6a751091f7.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²³⁷ “Second enlargement: Greece”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/4a6854b3-62e2-4e41-aba6-9ccf2cf5a859> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²³⁸ “Greece”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/greece_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²³⁹ “The accession of Portugal”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/80bdbed0-3c45-4c93-a3e2-f822c56f0a53> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁴⁰ “The accession of Spain”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/15bb0adb-1ff0-4299-b0aa-a9563ce40459> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Avrupa bütünleşme süreci kapsamında, her türlü girişimin başlatılabilmesi için ön koşul olarak Fransız-Alman yakınlığına ihtiyaç duyulmuştur. Benzer şekilde 1980'lerin ortalarında bütünleşme sürecinin yeniden canlandırılması da yine bu ikili arasındaki yakınlaşmaya dayalı bir şekilde gerçekleşmiştir. Birliğe yeni üyelerin katılmasının haricinde bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer önemli bütünleşme girişimleri Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Tek Senedi'nin hazırlanması olmuştur. Hem Fransa hem de Almanya'da 1980'lerin başında yeni hükûmetlerin başa gelmesi neticesinde Fransa'da Mitterand Başkan olurken, Almanya'da da Kohl Şansölye olmuştur. Söz konusu iki taraf da ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve yenilenmesi için çaba harcamıştır.²⁴¹

Öncelikle 1983 Stuttgart Zirvesi'ndeki mali açmazdan, ikili arasındaki ilişkilere dayanarak alınan tedbirler sayesinde kurtulmuşlardır. Katma değer vergisinin düşürülmesi, ortak tarım politikasının maliyetinin azaltılması, Birleşik Krallık'ın bütçeye katkısı gibi konuların görüşüldüğü Zirvede kurumsal reform geliştirilmesi maksadıyla Dooge Komitesi adı verilen geçici bir hükûmetler arası komite oluşturulması gündeme taşınmıştır. 1979 yılında ilk kez genel seçimle başa gelen temsilcilerden oluşan Parlamento, eski Parlamento'dan farklı olduğunu göstermek maksadıyla 14 Şubat 1984 tarihinde bir Avrupa Birliği kuran taslak bir antlaşma hazırlamıştır. 'Spinelli Planı' olarak da bilinen bu taslak metin, 1950'lerdeki AST fikrinden esinlenerek hazırlanmıştır. Ayrıca, Avrupa halkları tarafından seçimle başa gelen temsilcilerden oluşan Parlamento tarafından hazırlandığı için de 'tabandan yukarıya' bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.²⁴²

25-26 Haziran 1984 tarihlerinde Fountainebleau'de toplanan AB Zirvesi'nin akabinde Onlu'nun²⁴³ devlet başkanları AT'nin kurumsal reformu üzerine çalışması için Dooge Komitesi olarak adlandırılan söz konusu geçici hükûmetlerarası komiteyi kurmuşlardır. İrlanda Eski Dışişleri Bakanı James Dooge başkanlığındaki geçici komite tamamen siyasi bir görev üstlenmiştir. Avrupa bütünleşmesinin mahiyeti ve

²⁴¹ "The European Parliament's proposals", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0ba23ba2-f832-402f-b0fe-f05f52ade914> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁴² a.g.y.

²⁴³ Dokuz AET üyesine 1982 yılında Yunanistan'ın katılımıyla AET üyeleri kısaca Onlu olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

amaçları kapsamında üye devletlerin çıkar ve fikirlerinin farklılaşmasından dolayı geçici komitenin görevinin oldukça zor olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum üzerine Belçika Temsilcisi Herman'ın inisiyatifiyle yeni bir çalışma yöntemi belirlenmiştir. Herman; her bir ulus temsilcisine her bir çözüm önerisini onaylama fırsatı verilmesi ve söz konusu devletlerin kabul etmedikleri hususların metnin sonuna eklenmesi önerisinde bulunmuştur. Bu şekilde hazırlanan geçici rapor Dublin'de 03-04 Aralık 1984 tarihlerinde toplanan AB Zirvesi'ne sunulmuştur. Dooge Komitesi'nin nihai raporu ise tek ekonomik alana erişilmesi ve Avrupa dış kimliğinin geliştirilmesi neticesinde Avrupa Topluluklarının Avrupa Birliğine dönüştürülmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca belgede; teknolojik bir topluluk, bir Avrupa yasal alanı, Avrupa para sisteminin güçlendirilmesi ve çevre, kültür ve sosyal ilişkiler kapsamında ortak politikalar geliştirilmesi gibi teklifler de yer almıştır. Bunlara ek olarak, Dooge Komitesi siyasi işbirliği kapsamında güvenlik ve savunma konularına da odaklanması ve bu hususta özel bir Sekreterlik oluşturulması gerektiğini ileri sürmüştür. Kurumlar hususunda ise rapor, genel itibarıyla çoğunluk oyunun kullanılmasını savunmuştur. Birleşik Krallık, Danimarka ve Yunanistan'ın ciddi endişelerine rağmen Dooge Komitesi, söz konusu sonuçların elde edilmesi için taslak Avrupa Birliğini tartışmak üzere bir hükümetlerarası konferans toplanmasını tavsiye etmiştir.²⁴⁴

29-30 Mart 1985 tarihlerinde Brüksel'de toplanan AB Zirvesi'ne teslim edilen Dooge Raporu, 28-29 Haziran 1985 tarihlerinde AB Zirvesi'nin Milan'da bir araya gelmesine kadar görüşülmemiştir. Bu zaman zarfında ise İngiliz hükûmeti diğer üyelere, mevcut antlaşmalara getirilen yenilikleri reddeden karşıt bir teklif göndermiştir. Böyle bir çıkmazdan endişe duyan Fransa ve Almanya, dış politika hususlarında işbirliğini vurgulayan ortak bir Avrupa birliği antlaşması taslağı hazırlamışlardır. Ayrıca eş zamanlı olarak, 14 Haziran 1985 tarihinde Komisyon Başkanı Jacques Delors, tek pazara dair hazırladığı taslak anlaşmayı Konseye sunmuştur. Komisyon Yardımcısı Lord Arthur Francis Cockfield'in yardımıyla hazırlanan anlaşma, bir Beyaz Kitap formu almış ve 29-30 Haziran 1985 tarihleri

²⁴⁴ “Preparations for the Single European Act”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/be52c2a6-47ec-4917-bf96-58eaa9ae8682> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

arasında Milan’da toplanan AB Zirvesi’ne Komisyon tarafından takdim edilmiştir. Bu raporda ekonomik iyileşmenin canlandırılması, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, en geç 31 Aralık 1992 tarihine kadar ulusal pazarların tek bir pazar altında birleştirilmesi gibi üç yüz on teklif yer almıştır. Milan Zirvesi’nin sonucunda Onlu, Avrupa Antlaşmalarının gözden geçirilmesi amacıyla hükûmetlerarası bir konferans oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Söz konusu konferansın, biri Dışişleri Bakanlarından oluşan diğeri ise her bir üye devletten bir temsilcinin yer aldığı ve AT Antlaşmasını görüşecek olan iki gruptan oluşması planlanmıştır.²⁴⁵

Uzun ve zorlu tartışmalar akabinde 02-03 Aralık 1985 tarihlerinde Lüksemburg’da bir araya gelen AB Zirvesi, tüm ulus temsilcilerinin üzerinde anlaştığı ve bir uzlaşî ürünü olan nihai bildiriye onaylamıştır. Bu antlaşmayla genel olarak;

- 31 Aralık 1992’ye kadar ortak pazarın oluşturulması,
- Nitelikli çoğunluk oyunun uygulamaya koyulması,
- Ekonomik ve Parasal Birliğin geliştirilmesi,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması,
- Komisyon, Parlamento ve Avrupa Toplulukları Adalet Divan’ının yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesi,
- Avrupa teknolojik topluluğunun uygulamaya koyulması ve
- Dış politika alanında Avrupa işbirliğinin sağlanması kararları alınmıştır.

16-17 Aralık 1985 tarihlerinde Lüksemburg’da bir araya gelen Dışişleri Bakanları Konseyi, söz konusu siyasi antlaşmaya son şeklini vermekle görevlendirilmiştir. Söz konusu belge Tek Avrupa Senedi olarak adlandırılmış ve 01 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁴⁶

Aynı dönemlerde SSCB’de de önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. 11 Mart 1985 tarihinde Sovyetler Birliği liderliğine Mikhail Gorbaçov gelmiştir. Gorbaçov, 1987 yılında *glasnost* yani şeffaflık ve 1988 yılında yeniden yapılanmayı

²⁴⁵ a.g.y.

²⁴⁶ “Preparations for the Single European Act”, Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/be52c2a6-47ec-4917-bf96-58eaa9ae8682> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

öngören *perestroika* olmak üzere birtakım köklü reformlar başlatmıştır. *Glasnost* kapsamında genel itibariyle rejimin serbestleştirilmesi, yolsuzlukların engellenmesi, açıklık getirilmesi gibi hususlara odaklanılmış ve ifade özgürlüğü ile bilgi edinme özgürlüğü gibi bazı temel haklar ön plana çıkarılmıştır. *Perestroika* bağlamında ise ekonomik gelişmeyi engelleyen bürokratik ataletin değiştirilmesinin önemine işaret edilerek devlet kurumlarında hem siyasi hem de ekonomik alanda yeniden düzenleme girişimlerinde bulunulmuştur.²⁴⁷ Özellikle Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 27. Kongresinde bu reformların gerçekleştirilebilmesi iki koşula bağlanmıştır: ilki savunma kaynaklarının azaltılması ve bu kaynakların ekonominin yeniden yapılandırılması için harcanması olarak belirlenmiş; ikincisi ise, "Komünist Parti ile toplumun köklü dönüşümü" olarak ileri sürülmüştür.²⁴⁸ Bu iç gelişmelerin yanı sıra, Gorbaçov SSCB'nin dış politika alanında da birtakım değişiklikler yapmaya başlamıştır.

Yüz yıllar boyunca siyasi birliğini tamamlayamamış Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden bölünmesi tarihsel bir trajedi olarak nitelendirilmiştir. Sovyet politikalarının sıkı bir şekilde uygulandığı devletlerden biri Demokratik Almanya Cumhuriyeti olmuştur. Özellikle Batı Bloğunun sınır hattında yer alan bu devlete Sovyetler Birliği tarafından hiçbir zaman yumuşak davranılmamıştır. Dolayısıyla Doğu Almanya'da başlayan ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sonuçlanacak olan halk ayaklanmaları süregelen bir hareketten ziyade birden gelişen olaylar zinciri neticesinde yaşanmıştır. Vatandaşların Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden ayrılmasını sağlayan 'turistik çıkış vizesi' sonucunda; on binlerce insanın komşu devletlere 'turist' olarak gitmesi, bu 'turist' akını karşısında komşu devletlerin büyük sıkıntı içerisine girmesi, durumun uluslararası bir sorun hâline gelmesine sebep olmuştur. Bu dış gelişmelerle eş zamanlı olarak içeride de komünizm karşıtı ayaklanmaların başlaması ve yayılması; üstelik 09 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın açılmasıyla Doğu ve Batı Almanya arasında gezi ve göç kapsamında geçiş yapılmasına izin verilmiştir. Bu olaydan iki ay kadar sonra

²⁴⁷ Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 526. ve "Gorbachev's reforms in the Soviet Union", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/cf38d617-0419-4e69-9cd2-37215b9bae6b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁴⁸ Sander, *a.g.e.*, 2013, 493.

14 Ocak 1990’da Berlin Duvarı, (1961 yılında işçilerin Doğu Almanya’dan batıya kaçmasını engellemek maksadıyla örülen ‘Utanç Duvarı’) yıkılmaya başlanmıştır. Bu olaylara paralel olarak iki Almanya’nın birleştirilmesi kapsamında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Dönemin Batı Almanya Şansölyesi Kohl, önce işbirliğinin tesis edilmesi sonrasında ise aşamalı birleşme öngören bir plan ortaya koymuştur. Ancak, iki Almanya’nın birleştirilmesi sadece Alman hükûmetlerini ilgilendirmemiştir. Çalışma kapsamında da değinildiği üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman toprakları ve başkent Berlin fiilen dört devletin etkisi altında dört ayrı kontrol bölgesine ayrılmıştır. Dolayısıyla, Almanya’nın birleşmesi hususu, söz konusu dört devlet olan ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB’nin de uluslararası istişarelerde yer almasına sebep olmuştur. Yapılan görüşmeler sonucu ‘4+2 Antlaşması’ olarak adlandırılan Almanya’nın Birleştirilmesi Antlaşması 12 Eylül 1990 tarihinde imzalanmış ve 03 Ekim 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁴⁹ Almanya’nın birleşmesi Avrupa kıtası için çok büyük bir sorun teşkil eden Almanya’nın bölünmüşlüğü ortadan kaldırmış ve aynı zamanda Demir Perde üzerinde büyük bir delik açmıştır.

3.5. SSCB’nin Dağılmasından 11 Eylül 2001 Saldırılarına Güvenlik ve Bütünleşme Girişimleri

1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi’ne kadar götürülebilecek SSCB’nin dağılması süreci, Doğu Bloğunda başlayan ayaklanma ve kırılmalar neticesinde Moskova’ya kadar gelmiştir. Komünizm karşıtlığı, ulusçuluk ve bağımsızlık hareketlerine istinaden Ermenistan 23 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş, bunun üzerine 16 Mart 1990 tarihinde SSCB içinde Birliğin geleceğine dair bir halk oylaması gerçekleştirilmiştir. Halk oylamasında federe devletlerin “eşit egemen devletlere dayanan yeni bir federasyon” kurulmasını büyük çoğunlukla istemeleri üzerine, devletler teker teker egemenliklerini ilan etmeye başlamışlardır.

²⁴⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 690-692. Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 534-536.

21 Aralık 1991 tarihinde eski SSCB devletlerinden on bir tanesinin²⁵⁰ bir araya gelmesiyle Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur.²⁵¹

1979 yılında İran’da yaşanan İslami Devrim neticesinde Humeyni’nin başa gelmesi, bölgedeki ve uluslararası sistemdeki dengelere büyük bir tehdit teşkil etmiştir. Buna istinaden 1980 yılında İran ve Irak arasında bölgede üstün olma mücadelesi kapsamında Irak-İran Savaşı (I. Körfez Savaşı olarak da bilinen) başlamıştır. Bu savaşta; İran’ın hem bölgeki Arap devletleri hem de büyük devletler tarafından tehdit olarak algılanmasına istinaden Irak desteklenmiştir. Gittikçe uzayan savaş bir çeşit “yıpratma savaşına”²⁵² dönüşmüş ve 1988 yılında sonuçlanmıştır. Bu savaştan iki yıl sonra 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, tarihsel açıdan kendi toprağı olarak gördüğü Kuveyt’in ‘Irak’a ait petroleri yasal olmayan yollarla çıkardığı’ gerekçesiyle Kuveyt’i işgal etmiştir. Irak, İran’a karşı yürüttüğü savaşın aksine bu savaşta uluslararası alanda destek görmemiş hatta BMGK’dan Irak’ın Kuveyt işgalini sonlandırmasına dair 660 sayılı karar²⁵³ çıkarılmıştır. Tarihte daha önce örneği görülmemiş ABD ve Arap devletlerinin bir arada yer aldığı bir koalisyonla bölgedeki dengenin korunması, petrol kaynaklarının denetiminin sağlanması gibi amaçlar gözetilerek BMGK 678 sayılı kararı²⁵⁴ uyarınca 17 Ocak 1991 tarihinde koalisyon güçleri Irak’a karşı savaş başlatmıştır. 27 Şubat 1991 tarihinde ateşkes imzalanmıştır.²⁵⁵ Körfez Savaşı’nın önemi, SSCB’nin dağıldığı yeni dünya düzeninde ABD’nin eski SSCB topraklarına çok yakın bir bölgede, Ortadoğu’da gücünü göstermesinde yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ABD’nin özellikle Basra Körfezi’nin değerli petrol kaynakları ve bunların güvenli bir şekilde Batı sanayilerine

²⁵⁰ Söz konusu on bir devlet alfabetik sırayla Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna’dır. Bağımsız Devletler Topluluğu’nda yer almayan eski Sovyet devletleri ise; Estonya, Gürcistan, Letonya ve Litvanya’dır. Bkz. Murat Usubaliyev, “Bağımsız Devletler Topluluğu”, Anadolu Ajansı, 07.06.2016 <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/1253> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁵¹ Uçarol, 528-532.

²⁵² Sander, 2013, 561.

²⁵³ BMGK 660 (1990) sayılı Irak’ın Kuveyt işgalini sonlandırmaya çağırılmasına dair karar. Bkz. “Resoulution 660”, UNSCR, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/660> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁵⁴ BMGK 678 (1990) sayılı Irak’ın Kuveyt işgalini 15 Ocak 1991 tarihine kadar sonlandırmaması durumunda Kuveyt’e destek olan devletlerin BMGK 660 (1990) sayılı kararın uygulanabilmesi için gerekli tüm tedbirleri alabileceklerine dair karar. Bkz. “Resoulution 678”, UNSCR, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/678> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁵⁵ Sander, *a.g.e.*, 2013, 568-571. Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 664-666.

ulaştırılmasının sağlanması maksadıyla artık bölgede etki sahibi olmaya başlamasıdır.

1991 yılı itibariyle SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması uluslararası sistemin dinamiklerini değiştirmiş, iki kutuplu sistemde kutuplardan biri yok olmuştur. Düşmanın belirli olduğu bir dönemden belirsizlik dönemine geçilmiştir. Böyle bir ortamda; özellikle Sovyetler Birliği'ne karşı bir savunma örgütü olarak kurulmuş olan NATO'nun varlığı sorgulanmaya başlanmış, bu yeni düzende gerekliliği tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, NATO varlığını göstermeye devam etmiş ve 1991 ile 1999 yıllarında olmak üzere iki yeni stratejik konsept geliştirmiş ve yayımlamıştır.

Temmuz 1990'daki Londra Zirvesi'nde eski Varşova Paktı devletlerine 'dostluk eli' uzatılmış ve bu devletler NATO ile yeni ilişkiler kurmaya davet edilmiştir.²⁵⁶ Yeni stratejik konsept; var olan bir düşmanın yok olmasına istinaden bir belirsizlik dönemi içerisinde hazırlanmış, dolayısıyla da güvenliği etkileyebilecek her tür tehdidin herhangi bir yerden gelebileceği konusu gündemi oluşturmuştur. Bütün bu uluslararası değişimler ve gelişmelerin dikkate alındığı NATO'nun beşinci stratejik konsepti, 07-08 Kasım 1991 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanmıştır. 1991 Stratejik Konseptinin önemli özelliklerinden biri NATO'nun gizlilik derecesine sahip olmayan ilk konsepti olmasıdır. Ancak, bu konsepti desteklemesi için hazırlanan ve 12 Aralık 1991 tarihinde onaylanan 'İttifakın Stratejik Konseptinin Askerî Uygulama Direktifi' başlıklı M.C. 400 belgesi hâlen gizlilik derecesini korumaktadır.²⁵⁷

Bu yeni konseptin bir diğer önemli özelliği ise; bir yandan üyelerinin güvenliğini sağlamayı temel amaç olarak korumaktayken bir yandan da eski hasımlarla ortaklıklar ve işbirliği kapsamında Avrupa'nın güvenliğini sağlamlaştırmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla da güvenlik tanımı geniş tutulmuş ve savunma, siyasi,

²⁵⁶ "1990 Summit: a turning point in 'East-West' relations", NATO, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/news_116133.htm?selectedLocale=en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁵⁷ "Başlangıcından Bugüne NATO".

ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin de içerisinde yer aldığı yeni bir tanımlama benimsenmiştir.²⁵⁸

1991 Stratejik Konseptinde yeni güvenlik riskleri karmaşık ve çok yönlü olarak tanımlanmış; doğrudan bir saldırıdan ziyade istikrarsızlık yaratabilecek nitelikteki etnik çatışmalar, toprak anlaşmazlıkları ve benzeri gibi birtakım ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların risk oluşturabileceği değerlendirilmiştir. Özellikle 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı'na istinaden Güney Akdeniz ve Ortadoğu'da barış vurgusu yapılmış, bu bölgelerde yaşanacak krizlerin İttifakın güvenliğine tehdit oluşturacağı belirtilmiştir. Yine bu konseptte nükleer silahlar tehdit unsuru olarak gösterilmiş, bunun yanında KİS ile kimyasal silahların tehdit oluşturduğunun altı çizilmiştir.²⁵⁹

Güncellenen ilkeler arasına özellikle yeni uluslararası sistemde NATO İttifakının kimsenin düşmanı olmadığı hususu eklenmiş, NATO'nun entegre askerî yapısının korunması ve kolektif savunma ilkesi kapsamında Atlantik ile Avrupa'nın ayrılmazlığı ve dayanışmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, İttifakın yeni tutumunun nükleer ve konvansiyonel kuvvetlerin birleştirilmesi ve bunların asgari seviyeye indirilmesi olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda yeni stratejik konseptte NATO'ya dört temel görev verilmiştir.²⁶⁰

- Diyalog: Eski Sovyetler Birliği devletleri ile Doğu ve Orta Avrupa'daki diğer devletlerle kurulacak diyalog ve fikir teatisi.
- İşbirliği: Avrupa'daki tüm devletlerle kurulacak işbirliği.
- Etkin kolektif savunma: Güvenlik kapsamında askerî boyutun hâlâ önemini koruması ancak siyasi yaklaşımın da güvenlik kavramı içerisinde gittikçe önem kazanması.
- Kriz yönetimi ve çatışmanın engellenmesi: İttifakın barışı koruma ve savaşı önleme politikalarının etkili önleyici diplomasinin ve başarılı kriz yönetimine dayalı olması.

²⁵⁸ “The Alliance’s New Strategic Concept”, NATO, https://www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_23847.htm? [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁵⁹ a.g.y.

²⁶⁰ a.g.y.

1991 Stratejik Konsepti'nin oluşturulduğu dönem genel itibariyle değerlendirildiğinde, sistemde çok büyük bir değişim yaşandığı ve sistemde yaşanan bu değişikliğin de doğrudan söz konusu belgeyi etkilediği aşikardır. İki kutuplu dünya sisteminden çok kutuplu dünya sistemine dönüşen uluslararası ortamda artık belirgin bir düşman yoktur ve tehdidin her an her yerden gelme riski bulunmaktadır. Ayrıca, Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu yapı içerisinde gücün dengelenmesi daha kolay iken çok kutuplu bir sistemde güç dengesini sağlamanın çok daha zor olacağı bilinmektedir. Belirsizliğin had safhada olduğu böyle bir dönemde güvenlik kavramı Kopenhag Okulu'ndan esinlenilmiş bir şekilde geliştirilmiş ve genişletilmiştir. SSCB'ye karşı oluşturulmuş bir İttifak olan NATO'nun varlığını koruması ve eski hasımlarla diyalog ve işbirliği çerçevesinde iletişim ve ilişki kurması durumu; NATO'nun bir ittifakın genel özelliklerini korumakla beraber özellikle uluslararası arenada artık bir ittifak olarak değil, bir uluslararası kuruluş olarak varlığını sürdürmek istediği şeklinde değerlendirilmektedir.

SSCB'nin dağılmasından sonra Avrupa sınırları içerisinde yaşanan en önemli gelişme Yugoslavya'da ortaya çıkan iç savaş ve buna istinaden Yugoslavya'nın dağılma süreci olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olarak kurulan, 1929 tarihinden itibaren Yugoslav Krallığı adını alan²⁶¹ ve 1946 yılında General Tito tarafından federal sistemin kurulmasıyla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetleri olarak uluslararası arenada faaliyet göstermeye başlamıştır. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Slovenya Cumhuriyetleri'nden oluşan Yugoslavya'da federal düzenin ilk kurulmasının akabinde Sırbistan, devletin yönetiminde egemen bir konuma sahip olmuştur. General Tito'nun 1980 yılında ölümü üzerine birçok etnik unsurun bir arada yaşadığı Yugoslavya'da yavaş yavaş iç sorunlar ve karışıklıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu duruma sebep olan önemli gelişmelerden biri 1987 yılında Sırbistan Komünist Parti liderliğine Slobodan Miloseviç'in gelmesi olmuştur. Koyu bir Sırp milliyetçisi olan Miloseviç'in 'Büyük Sırbistan' hayalini gerçekleştirebilmek maksadıyla Yugoslavya içinde gelişmeye başlayan bağımsızlık akımlarının karşısında durmamıştır. Özellikle diğer Yugoslav cumhuriyetleri içerisinde yaşayan Sırp

²⁶¹ Kader Özlem, "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya)", *Diplomasi Tarihi II*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Bursa: Dora Yayınları, 2019), 134-135.

azınlıkların self-determinasyon ilan edip bağımsızlıklarını kazanması ve sonrasında Sırbistan'a katılmaları şeklinde tahayyül ettiği 'Büyük Sırbistan'ın bu şekilde oluşmasını planlamıştır. Buna istinaden oluşacak yeni düzende diğer cumhuriyetlerin de bağımsız ancak Sırbistan'ın kontrolünde olacağı sıkı bir federasyon kurulmasını hedeflemiştir. Ancak, 1991 yılında devlet sınırları içerisinde bir Sırp azınlığın bulunmadığı Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin akabinde Miloseviç Slovenya'ya saldırmıştır. Aynı dönemde bağımsızlığını ilan eden Hırvatistan'da Sırp azınlık olmasına istinaden daha farklı bir tavır sergilemiştir. Öncelikle bölgedeki Sırp azınlıkları kışkırtarak özerk bölge ilan etmelerini sağlamış, bunun üzerine Hırvatistan'da çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Makedonya da 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş, Karadağ ise 1992 yılında Sırbistan'ın yanında yer alarak Yeni Yugoslavya'yı kurmuştur.²⁶²

Yugoslavya içindeki en ciddi çatışmalar Bosna-Hersek'te yaşanmıştır. Müslüman Boşnaklar, Hristiyan Sırlar ve Hırvatlar olmak üzere üç etnik unsurun²⁶³ bir arada yaşadığı Bosna-Hersek'te Sırlar ve Boşnaklar arasında her daim gerilim mevcut olmuştur. 1992 yılının Şubat ayında Boşnak-Hırvat koalisyonun bağımsızlık ilan etmesi ve bu bağımsızlığın AT ile ABD tarafından tanınması üzerine Sırlar ayaklanmış ve Haziran ayından itibaren çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu çatışmalarda Sırbistan ve Yunanistan Bosnalı Sırları desteklerken; BM, NATO ve AT karşı tarafta yer almış ve çatışmaları durdurmaya çalışmıştır. Bu kapsamda; BM tarafından BM Koruma Gücü kurulmuş ve Sırbistan'a karşı yaptırım kararları alınmıştır. Bu kararların denetlenmesi maksadıyla NATO Akdeniz Daimî Kuvveti 1992 yılının Temmuz ayında Adriyatik Denizi'nde konuşlandırılmış, Ocak 1993'te uluslararası arabulucular gözetiminde üç tarafın liderlerinin de yer aldığı görüşmeler başlatılmıştır. Ancak tüm bu çabalar Sırların tutum ve davranışlarını değiştirmemiş ve Bosnalı Sırlar saldırılarına devam etmiştir. BMGK'nin 816 (1993) sayılı kararı²⁶⁴ gereğince Bosna-Hersek hava sahası üzerindeki yasağı delen Sırp

²⁶² Armaoğlu, *a.g.e.*, 2018, 695-696. Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 560-566.

²⁶³ 4,5 milyonluk nüfusa sahip olan Bosna-Hersek'te nüfusun etnik unsurlara dağılımı şu şekildedir: %43 Müslüman, %32 Sırp ve %17 Hırvat. Bkz. Armaoğlu, 2018, 697.

²⁶⁴ BMGK 816 (1993) sayılı kararının 4'üncü Maddesi uyarınca, Bosna-Hersek Cumhuriyeti hava sahasının ilgili birimlerin bilgisi haricinde taciz edilmesi durumunda BM üye devletlerine orantısallık çerçevesinde gerekli tüm tedbirleri uygulayabileceklerine dair yetki verilmiştir. Bkz. "Resolution 816

uçaklarının düşürülmesi maksadıyla NATO hava operasyonu düzenleyeceğini açıklamıştır.²⁶⁵ Söz konusu operasyonlara Türkiye de destek vermiştir.²⁶⁶ ABD'nin girişimleriyle Hırvat ve Müslüman liderler iki kesimli bir federasyon öngören Boşnak-Hırvat anlaşması 18 Mart 1994 tarihinde imzalamıştır. Ancak Bosna-Hersek'te barışın tesis edilmesine yönelik bu gelişmelere rağmen Sırp saldırıları devam etmiştir.²⁶⁷ 1995 yılına gelindiğinde saldırılarını gittikçe şiddetlendiren Sırp'lar, NATO'nun müdahale kararı almasına rağmen zamanında icra edilmemesini fırsata çevirip 1995 yılının Temmuz ayında güvenli bölge olarak ilan edilen Srebrenica'da Boşnaklara soykırım ve etnik temizlik²⁶⁸ yapmışlardır. Ancak sekiz binden fazla kişinin katledildiği bu vahşet ve şiddet karşısında uluslararası toplum tepkisiz kalmış ve acil bir uluslararası girişime bulunmamıştır.²⁶⁹ NATO müdahalesi ise oldukça geç bir zamanda harekete geçirilmiştir. 28 Ağustos 1995 tarihinde Sırp'lar tarafından Saraybosna'da gerçekleştirilen, 43 kişinin ölümü ve 84 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan saldırıdan iki gün sonra 30 Ağustos 1995 tarihinde Sırp askerî mevzileri NATO hava unsurları tarafından bombalanmıştır.²⁷⁰ NATO tarafından icra edilen ve Türkiye'nin de katıldığı hava operasyonları, ABD'nin Bosna-Hersek'i desteklediğini tüm dünyaya ilan etmiştir. Ancak, NATO müdahalesi RF ve Yunanistan tarafından kınanmıştır. Yine ABD girişiyle sorunun

(1993) / adopted by the Security Council at its 3191st meeting, on 31 March 1993.”, United Nations Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/164634#record-files-collapse-header> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁶⁵ Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 566.

²⁶⁶ “Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”, Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁶⁷ Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 567.

²⁶⁸ Srebrenica'da gerçekleşen olaylar için hem soykırım hem etnik temizlik kavramlarının kullanılmasının nedeni iki kavramın birbirine benzemesine rağmen farklı anlamlar taşımasından kaynaklanmaktadır. Soykırım “bir halkın, ırk ya da [belirli bir dine mensup] toplumun kitle hâlinde yok edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Etnik temizlik ise “şiddet yoluyla nüfusu sadece aynı ulusa ya da etnik kökene ait kişilerden oluşan coğrafi bölgeler yaratmayı amaçlayan yöntem” olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak, “soykırım bir etnik grubun tamamen yok edilmesi” anlamına gelmekte, etnik temizlik ise “öldürme yoluyla belirli bir etnik grubu korkutup bulundukları topraklardan kaçırma” gibi bir hedef içermektedir. İki kavramın da savaş suçu teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, etnik temizlik kavramının ilk olarak Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Sırp'ların Boşnaklara uyguladığı politika şeklinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Dağ, 150, 184. Ayrıca bkz. Martin Griffiths, Terry O'Callaghan, Steven C. Roach, *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 2. bs.dan çev. CESRAN, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013), 11, 289.

²⁶⁹ Emre Erşen, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, 7.bs. (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 62-63.

²⁷⁰ Faruk Vele, “18 years since NATO intervened in Bosnia and Herzegovina”, *Anadolu Ajansı*, 30.08.2013, <https://www.aa.com.tr/en/politics/18-years-since-nato-intervened-in-bosnia-and-herzegovina/222132> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

özölmesi maksadıyla görüşmelere başlanmış ve 21 Kasım 1995 tarihinde Dayton Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma kapsamında; Bosna-Hersek'te iki federasyonlu bir devlet yapılanması öngörölmüş, Antlaşma hükümlerinin yerine getirilmesini (özellikle yabancı güçlerin bölgeden çekilmesi) denetlemek maksadıyla NATO Barışı Uygulama Gücü (NATO Implementation Force- NATO IFOR) kurulmuş ve tarafların Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesine savaş suçlularının yargılanması hususunda yardımcı olmaları istenmiştir. Tüm bu gelişmelere istinaden Bosna-Hersek'te dört yıl boyunca yaşanan savaş sonlandırılmıştır.²⁷¹ Bosna-Hersek'te yaşanan tüm olaylar değerlendirildiğinde, Avrupa'nın en önemli değerleri arasında yer alan insan haklarına yönelik en büyük tehdit olan ve Avrupa'nın yanı başında Balkanlar'da yaşanan soykırım ve etnik temizlik karşısında sessiz kalması, kendi değerleriyle çeliştiğinin bir örneği olarak ileri sürülebilir. Ahlâki ve moral değerlere her zaman önem verdiğini iddia eden Avrupa'nın bu değerleri kendi çıkarlarına yönelik doğrudan bir tehdit olması durumunda savunup savunmadığı hususunun da tartışılmaya başlandığı söylenebilir. Ayrıca, bölgeye yapılan müdahalenin NATO tarafından gerçekleştirilmesi neticesinde NATO, 1999 Stratejik Konsepti'nde Avrupalıların yaşanan gelişmeler karşısında aciz kaldıkları ve onları kendisinin 'kurtardığını' vurgulayacaktır.

Bu dönemde AT kapsamında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980'ler itibariyle bir Avrupa Birliği kurulması belirlenmiş ancak bunun nasıl olacağına dair bir karar alınmamıştır. Özellikle yeni yapılanmaya dair bazı önemli hususlarda (yönetim şekli, topluluk kurumlarının işleyişi, dış işleri, savunma, adalet gibi yeni politika alanlarına ilişkin düzenlemeler gibi) üyeler arasında ortak bir karara varılamadığı için 'birlik' ifadesi içerdiği muğlaklık yüzünden tercih edilmiştir. Bu hususlara dair çözüm önerileri aslında; 1975 tarihindeki Tindemans Raporu'nda, 1983 yılında Stuttgart'ta toplanan AB Zirvesi'nde, AB Parlamentosu tarafından hazırlanan taslak AB Antlaşması'nda ve 1985 yılında onaylanan Avrupa Tek Senedi'nde görölmüştür. Ancak bunlardan sadece Avrupa Tek Senedi hayata geçirilebilmiştir. Kısa bir süre sonra, Parlamento tarafından da işaret edildiği üzere yapılan faaliyetlerin özellikle siyasi alanda ileri bir seviyeye taşınması gerektiği fark edilmiştir. Bu dönemde

²⁷¹ Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 568.

öne çıkan Almanya'nın birleşmesi de bu hususta önemli bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Sonuç olarak, 15 Aralık 1990 tarihinde Roma'da eş zamanlı olarak, biri Avrupa Parasal Birliği diğeri ise AT kapsamında siyasi birliğin oluşturulması üzerine odaklanacak olan iki konferans başlatılmıştır. Bu iki konferansın çalışmaları, 07 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan 'Avrupa Birliği Antlaşması'nda birleştirilmiştir.²⁷²

Bu dönemde ayrıca AB kapsamında dördüncü genişleme yaşanmıştır. Dördüncü genişlemeye giden süreçte; başlangıçta Avusturya, Finlandiya, İsveç, İsviçre ve Norveç aday devletler olarak yer almıştır. 1992 yılının Mayıs ayında aday üye olan İsviçre'nin aynı yılın Aralık ayında 'Avrupa Ekonomik Alanı'na²⁷³ başvurusunun referandumda reddedilmesi üzerine AT'ye başvurusunu geri çekmiştir. Diğer dört devlet Avrupa Ekonomik Alanına kabul edilmiştir. Ancak söz konusu programda belirtilen hususları yerine getirmekle yükümlü olan bu devletler, Topluluk üyesi olmadıkları için kararların alınması sürecinde etki ve yetkileri olmamıştır. Bu durum neticesinde; kararların alınmasında söz sahibi olabilmek maksadıyla Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Norveç; AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Özellikle kuzeydeki zengin devletler, kendi ekonomik modelleri ve İskandinav geleneklerini korumak arzusunda olmuş, dolayısıyla da üyelik başvuruları kamuoyunda şüpheyle karşılanmıştır. Kendi demokratik geleneklerine göre referanduma sunulan AT'ye katılma başvurusu, Finlandiya ve İsveç'te kabul edilmiş; ancak Norveç'te reddilmiştir. Aynı şekilde Avusturya da referanduma gitmiş ve referandumdan 'evet' cevabı çıkmıştır. Sonuç olarak, aynı zamanda Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin

²⁷² "The Treaty on European Union", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/b6c5b951-9a99-42d7-b7c6-4d4d0b984715> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁷³ 1987 yılında Avrupa Tek Senedi'nin yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) devletleri olan Avusturya, Finlandiya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç; AT üyeleri arasında oluşturulan 'Tek Pazar'ın dışında kalmak istememiştir. EFTA devletlerinin 'Tek Pazar'a erişimlerinin sağlanabilmesi için Avrupa Ekonomik Alanı projesi gerçekleştirilmiştir. Bkz. "The European Economic Area", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/346d8b19-175c-4c8b-9df8-5b4c81f74833> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

(EFTA) üyesi olan Avusturya, Finlandiya ve İsveç; 01 Ocak 1995 tarihinde AB'ye tam üye olmuşlar ve böylece AB'nin üye sayısı on beşe ulaşmıştır.²⁷⁴

Avrupa Birliği Antlaşması'nın N Maddesi uyarınca 1996 yılında Antlaşmanın gözden geçirilmesi gerekmiştir. 1996 yılının Mart ayında Torino'da toplanan Hükûmetlerarası Konferans, yeni bir antlaşma taslağı hazırlamış ve bu taslak 1997 yılında Amstertam'da toplanan AB Zirvesi tarafından onaylanmıştır. Amsterdam Antlaşması olarak bilinen Antlaşma, 01 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁷⁵

Bu dönemde NATO kapsamında ise şu gelişmeler yaşanmıştır. İki konsept arası dönem olan 1991-1999 yılları zarfında uluslararası arenada birçok olay yaşanmış; ancak bunlardan biri özellikle NATO'yu ve bir sonraki stratejik konsepti etkilemiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere, 1991'de Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan olaylar zinciri (1992 yılında Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi, bu durumu müteakiben Sırp'ların çıkardığı çatışmalar, Srebrenica'daki güvenli bölgeye yaptıkları saldırılar ve yapılan soykırım neticesinde sekiz binden fazla kişinin öldürülmesi) neticesinde NATO, BM onayını alarak bölgeye tüm bu olaylar yaşandıktan sonra 1995 yılında müdahale etmiştir.

NATO'nun 50'nci yıl dönümü olan 1999 yılında İttifak liderleri tarafından NATO'nun yeni stratejik konsept geliştirmesi onaylanmış; ayrıca, aynı yıl İttifaka Polonya, Çek Cumhuriyeti²⁷⁶ ve Macaristan olmak üzere üç yeni devlet de katılmıştır. NATO'nun Altıncı Stratejik Konsepti (ikinci gizli olmayan konsept) 24 Nisan 1999 tarihinde Kuzey Atlantik Komitesi tarafından onaylanmıştır. Tıpkı bir önceki konseptte olduğu gibi bu konsepti destekleyen temel doküman 'İttifak'ın Stratejik Konsepti'nin Askerî Uygulama Direktifi' başlıklı M.C. 400/2, gizlilik derecesiyle yayınlanmıştır.

²⁷⁴ "The fourth enlargement", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/167d49c9-64b7-4b47-a3fd-c6553b8b2e1c> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁷⁵ "The Treaty of Amsterdam", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56e15a9a-7508-4a2b-9bbe-b5c3d2605ae4> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁷⁶ "Çek Cumhuriyeti" devletin resmî adı olarak geçerliliğini korumakta olup, 2016 yılında alınan bir kararla "Çekya" ifadesi bir kısaltma olarak kullanılmaya başlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Robert Tait, "Nobody calls it Czechia: Czech Republic's new name fails to catch on", *The Guardian*, 25.10.2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/25/nobody-calls-it-czechia-czech-republic-new-fails-catch-on> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

1999 Stratejik Konseptinde genişletilmiş Avrupa-Atlantik bölgesi savunmasına vurgu yapılmış; yeni katılımlarla birlikte Avrupa’da daha geniş bir bütünleşme yaşandığı belirtilirken özellikle Balkanlar’daki çatışmalara ve bölgede yaşayan insanların acılarına NATO’nun son verdiği belirtilmiştir.²⁷⁷

1999 Stratejik Konsepti NATO’nun temel görevlerini şu şekilde belirlemiştir:

- Güvenlik
- Danışma
- Caydırıcılık ve savunma
 - Kriz yönetimi
 - Ortaklıklar²⁷⁸

Güvenlik riskleri bir önceki stratejik konseptle benzerlikler taşımakla beraber; yeni eklenen terörizm ve insan hakları ihlalleri diğer riskler olarak belirtilen etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik kırılganlıklar, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile kitle imha silahları arasında yer almıştır.²⁷⁹

Gelişen stratejik ortamda, vurgulanan ilk husus Ortaklarla ilişkiler olmuştur. Diğer bir husus NATO içerisinde yapılması planlanan bir iç reform olarak belirtilmiş; bu kapsamda ise Birleşik Ortak Görev Gücü (Combined Joint Task Force-CJTF) ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK-European Security and Defence Identity-ESDI)²⁸⁰ kurulmuştur. Ayrıca, BM, AGİT, AB ve BAB ve benzeri gibi diğer uluslararası örgütler ve bu örgütlerle kurulacak işbirliği ayrı bir husus olarak öne çıkmıştır.

²⁷⁷ “The Alliance’s Strategic Concept”, NATO, https://www.nato.int/cps/ie/natohq/official_texts_27433.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁷⁸ a.g.y.

²⁷⁹ a.g.y.

²⁸⁰ 1996 yılında Berlin’deki Bakanlar Toplantısında, bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) geliştirilmesine karar verilmiştir. AGSK’nin geliştirilmesinin temel nedeni, İttifakın içerisinde ayrılabilir fakat ayrı olmayan kabiliyetler, varlıklar ve destek varlıklarının belirlenmesi ve BAB liderliğindeki operasyonların hazırlanması, desteklenmesi, komuta edilmesi ve yürütülmesi için uygun çok uluslu Avrupa komutasının oluşturulması ve buna istinaden BAB operasyonlarının hem BAB hem de NATO’yu içerecek şekilde hazırlanması olarak belirtilmiştir. AGSK’nin geliştirilmesi, güvenlik konularında Avrupa’nın katılımını güçlendirmek için tasarlanmış olmasına rağmen bir yandan Atlantik ötesi işbirliğini de sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Bkz. “European Security and Defence Identity”, European Union, Eur-Lex, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/european_security_defence_identity.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021]. Ayrıca bkz. “NATO Security and Defence Identity”, NATO, <https://www.nato.int/docu/topics/eng/page04.pdf>. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

1999 Stratejik Konsepti güvenliğe yönelik yeni yaklaşımlar benimsemiştir. Bu yaklaşımlar ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Transatlantik bağı: Atlantik ve Avrupa'nın güvenliklerinin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği.
- İttifakın askerî kabiliyetlerinin idamesi: özellikle 5'inci Madde dışı kriz müdahale ve çatışmanın önlenmesi harekâtı.
- Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK): NATO, AB ve BAB ile ortaklaşa bir çalışma.
- Çatışmayı engelleme ve kriz yönetimi: özellikle 5'inci Madde dışı kriz müdahale harekâtı kapsamında diğer uluslararası örgütlerle işbirliği.
- Ortaklık, İşbirliği ve Diyalog: Bu kapsamda oluşturulan inisiyatifler; Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, NATO-Rusya İkili İlişkileri ve NATO-Ukrayna İkili İlişkileri.
- Genişleme: NATO her zaman yeni üyelere açık.
- Silahsızlanma ve silahların yayılması önleme: özellikle diplomatik amaçlarla kullanılmamasını sağlamak.²⁸¹

1999 Stratejik Konsepti çok kutuplu dünya sisteminde uluslararası değerlere önem veren bir uluslararası kuruluş gibi davranan NATO'nun; evrensel değerlerin korunması, karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi, insan haklarının korunması ve benzeri kavramlara yöneldiğini göstermekle beraber, birçok durumda kendi çıkarlarına uygun davrandığına da işaret etmektedir. Özellikle Bosna ve Bosna'da yaşanan katliam sırasında binlerce kişinin öldürülmesinden çok sonra olaylara müdahale etmesi bu açıdan değerlendirilebilecektir.

Dönemin NATO Genel Sekreteri Javier Solana'nın 1997 yılında yaptığı bir konuşma, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının akabinde Avrupa'da yeni bir güvenlik mimarisi oluşturulması çabalarına odaklanmıştır. Solana'nın bu konuşmasında öne çıkardığı husus ise şu olmuştur: tam bir Avrupa güvenliği tesis edebilmek için RF'nin içerisinde yer almadığı bir Avrupa güvenliğinden bahsedilemeyeceği, tarihsel süreç içerisinde, devletin adı değişse dahi, Avrupa'nın

²⁸¹ "The Alliance's Strategic Concept".

en geniş topraklara sahip devletin yani Rus görüş ve çıkarlarını temsil eden tarafın her zaman yer aldığı ve almaya devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁸²

1999 yılına gelindiğinde önem arz eden gelişmeler yine Balkanlar bölgesinde yaşanmaya başlamıştır. Bosna-Hersek'te suların durulmasının ardından Kosova'da çatışmalar alevlenmiştir. 1913 yılında Sırbistan'a bağlanan ve iki milyonluk nüfusunun %90'ı Arnavutlardan oluşan Kosova, bölgedeki dinamiklere uygun bir şekilde bağımsızlık istemeye başlamıştır. Kosovalı Arnavutların Arnavutluk ile birleşmesinden endişe duyan Sırlar, Kosova'ya baskı uygulamaya başlamıştır. Gerginliğin had safhada olduğu böyle bir ortamda Sırp güvenlik güçleri tarafından bazı Arnavutların öldürülmesi ve bu durum karşısında toplanan Arnavutlara güç kullanılması sonrasında Sırbistan'da Sırlar ve Arnavutlar arasında çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bosna-Hersek'te yaşanan olayların benzerlerinin yaşanmasından endişe duyan uluslararası kamuoyu, tarafları Kosova Sorunu'nun barışçıl yollar izlenerek Yugoslavya içerisinde çözülmesini telkin ve teşvik etmiştir. 09 Mart 1998 tarihinde Batı Temas Grubu,²⁸³ Sırp polisinin on gün içerisinde Kosova'dan çekilmemesi durumunda Yugoslavya'ya ambargo uygulayacağını bildirmiştir. Bu gelişmeler karşısında Makedonya bir yandan Sırp sınırına birlikler yığarken, bir yandan da diğer Balkan devletleri olan Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Yunanistan'la birlikte Sırp yönetimini Kosova'daki faaliyetlerini durdurması yönünde bir bildiriye imza atmıştır. Bunların hiçbirini dikkate almayan Sırlar, baskılara devam etmiştir. 19 Mart 1999 tarihinde Paris'teki Kosova Barış Görüşmeleri'nde Kosovalı Arnavutların taleplerini reddetmiş ve akabinde binlerce Arnavut Kosova'dan göç etmeye başlamıştır.²⁸⁴

Görüşmelerin başarısız olması neticesinde bölgedeki çatışmaları durdurmak amacıyla 24 Mart 1999 tarihinde NATO, Yugoslavya'ya karşı hava saldırılarına başlamıştır. Bunun üzerine 26 Mart 1999 tarihinde Sırbistan NATO'ya yani tüm Müttefiklere savaş ilan etmiştir. NATO'nun bu müdahalesine Çin, Endonezya, Hindistan, Irak, İtalya, Libya, RF ve Yunanistan karşı çıkmıştır. Bu gelişmelere

²⁸² “The New NATO and the European Security Architecture”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_25726.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁸³ Batı Temas Grubu ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Rusya Federasyonu'nun Dışişleri Bakanlarından oluşmaktadır. Bkz. Uçarol, 570.

²⁸⁴ Uçarol, *a.g.e.*, 2019, 570-571.

istinaden bölgeye bir barış gücü yerleştirmek isteyen NATO, derhal çalışmalara başlamıştır. Buna karşı çıkan RF ise bölgeye kendi ordusunu sokmuştur. Böylece bölgedeki çatışmalara ABD-RF gerilimi eklenmiştir. Sorunun büyümesi üzerine birtakım uluslararası girişimlerde bulunulmuş, 20 Haziran 1999 tarihinde NATO hava harekâtını durdurduğunu açıklamış ve NATO askerleri Kosova'ya girmiştir. Bunun üzerine Sırp'lar Kosova'dan göç etmeye başlamıştır. Bu gelişmelere istinaden Kosova'daki çatışmalar durmuş, ancak sorun çözülememiştir. 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ise hem bölgede hem uluslararası arenada yeni bir sorun ortaya çıkarmıştır.²⁸⁵

Sovyetlerin dağılmasından sonra tüm uluslararası sistemi ve düzeni etkileyen ve uluslararası ilişkilerde bir tür kırılma yaratan en önemli olay ABD'ye yapılan 11 Eylül 2001 terör saldırıları olmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra sistemde tek süper güç olan ABD, tek kutuplu sistem olarak ifade edilen dönemin mevcut düzeni içinde belirsizliklerin oldukça fazla olduğu bir dönemde çok ciddi bir terör saldırısıyla karşı karşıya kalmıştır. Amerikan havayollarına ait dört uçak El Kaide terör örgütüne mensup teröristler tarafından kaçırılmıştır. Bu uçaklardan ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kulelerini hedef almış, üçüncü uçak da Washington, D.C.'deki Pentagon yani Savunma Bakanlığı'na çarpmıştır. Yine Washington D.C.'de yer alan Beyaz Saray ya da Kongre binasını hedef aldığı tahmin edilen dördüncü uçak ise teröristler ve yolcular arasında yaşanan arbede sonucunda Pensilvanya yakınlarında düşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndaki Pearl Harbor saldırısından sonra ABD topraklarında gerçekleştirilen ikinci saldırı olan 11 Eylül saldırıları neticesinde dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 'Teröre Karşı Savaş' ilan etmiş ve BMGK 1386 (2001) sayılı kararına²⁸⁶ istinaden NATO, El Kaide terör örgütünün lideri Usame bin Ladin'i yakalamak maksadıyla Afganistan müdahalesini başlatmıştır. Sovyetlerin iki boyutlu yayılmacılığına (hem siyasi hem askerî) karşı kurulan NATO, 1949 yılından beri ilk defa 'kolektif

²⁸⁵ *a.g.e.*, 571-573.

²⁸⁶ Altı maddeden oluşan söz konusu kararda, 11 Eylül 2001 terör saldırıları kınanmış, bu saldırıları gerçekleştiren teröristlerin adalete teslim edilmesi için devletlerin BMGK'nın terörizmle mücadele hususundaki kararlarını dikkate alarak birlikte çalışmaları çağrısında bulunulmuştur. Bkz. "Resolution 1368 (2001) / adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001", United Nations Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/448051?ln=en#record-files-collapse-header> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

savunmayı' öngören 5'inci Maddesini hayata geçirmiştir.²⁸⁷ Genel itibariyle muhtemel Sovyet tehdidine karşı uygulanması tasarlanan 5'inci Madde, Soğuk Savaş sonrası dönemde belirsizliklerin had safhada yaşandığı ve tehditlerin nereden geleceğinin bilinmediği bir ortamda bir terör saldırısı sonrasında uygulamaya koyulmuştur. Buna istinaden, bu uygulamanın dönemin güvenlik algılamasına uygun bir şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir. 11 Eylül 2001 terör saldırılarının AGM'ye en büyük katkısı ise güvenlik algılamasına etkileri olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle, iki kutuplu sistemde olduğu gibi hasım tarafın artık belli olmadığı, tehditlerin artık sadece devletler tarafından yöneltilmediği, devlet-dışı aktörlerin de tehdit kaynağı olabileceği, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan etnik çatışmaların uluslararası istikrarı etkileyebileceği, başarısız veya kırılğan devletlerin uluslararası güvenlik açığı oluşturduğu, gittikçe gelişen teknolojinin kötü niyetli ve kötü amaçları gerçekleştirmek maksadıyla kullanılabileceği gibi birçok olumsuzluk gün yüzüne çıkmıştır. Böyle bir ortamda etkili bir AGM'nin oluşturulması için yukarıda bahsedilen tüm unsurların ve bahsedilmeyen daha birçok unsurun göz önüne alınması gerektiği düşünülmektedir.

Bu bölümde genel itibariyle AGM'nin tarihsel gelişiminin belirli dönemlerdeki gelişmelere dayanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, bu sürecin temel iki döneme ayrılabilceği değerlendirilmiştir. Birinci dönemin, İlk Çağlardan Soğuk Savaş'a kadar olan dönem, ikinci dönemin ise Soğuk Savaş'tan günümüze kadar gelen dönemi kapsadığı düşünülmüştür. İlk dönemin çok daha uzun bir süreci kapsadığı ancak bu dönemde başlangıçta oldukça seyrek ancak giderek artan girişimlerin yer aldığı görülmüştür. Özellikle Aydınlanma dönemiyle düşünürlerin çalışmaları gittikçe yoğunlaşmıştır. Fakat bu fikirler ancak bir sonraki dönemde etkili bir şekilde hayata geçirilebilmiştir. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu atmosferi içerisinde ve artan teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan varoluşsal tehditlere karşı güvenliğin sağlanması doğrultusunda Avrupa devletleri birleşme ve bütünleşmeye yönelmiştir. Buna istinaden AK, NATO, AB, AGİT gibi birtakım örgütler kurarak güvenliğin her boyutunu kapsayan kolektif

²⁸⁷ Erşen, 66-68. Uçarol, 683-686. Engin Erdem, "11 Eylül Terör Eylemleri ve Küresel Düzen", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, 7.bs. (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 703-705.

güvenlik, kolektif savunma, ortak çıkar, ortak kimlik oluşturma yolunu tercih etmişlerdir.

Her bir dönemin tehdidi, tehdidin yöneldiği referans nesnesi ve genel güvenlik algılamasının değişmesine istinaden AGM gittikçe güncellenmiştir. Özellikle günümüzdeki teknolojik gelişmeler de dikkate alındığında (siber uzaydaki faaliyetler, yapay zekâ ve buna ilişkin muhtemel tehdit unsurları vb. gibi) AGM'nin mevcut tehditler karşısında güçlendirilmesi kapsamında hem devletlere hem uluslararası örgütlere çok büyük görev düşmektedir. Günümüzdeki tehditlerin doğası gereği, bertaraf edilmeleri sadece iki aktörün çabası değil, bunun yanı sıra bireyler ve bireylerin oluşturduğu şirketler, dernekler, kısacası toplumun tüm unsurlarının da çabaları gerekmektedir. Sonuç olarak, Avrupa güvenliğinin mimari yapılanması bir metafor üzerinden şu şekilde açıklanabilecektir: (1) Bölgesel ve uluslararası örgütler söz konusu yapının temel sütunları, (2) ortak politikalar yapı içerisindeki demir teller, (3) devletlerin ortak güvenlik faaliyetleri/eylemleri tuğlalar ve (4) bireylerden oluşan toplum da çimento olarak değerlendirilirse bu dört unsurun düzgün ve uyumlu bir şekilde birleştirilmesi sonucunda etkili bir AGM'ye erişilebileceği değerlendirilmektedir.

4. AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİ

AK'nin AGM'ye etkilerinin inceleneceği bu bölümde öncelikle AK'nin amaçları ve kurumsal yapısı irdelenecek ve bu yapı üzerinden kurumların görev tanımlamaları değerlendirilecektir. Devamında AK'nin AGM'yi etkileyebilme kapasitesi kurumun kendine tanıdığı yetki ve görevlerini içeren resmî belgeleri aracılığıyla değerlendirilecektir.

4.1. Avrupa Konseyi

Kendisini Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları örgütü olarak tanımlayan²⁸⁸ AK kendisine şu hususları amaç edinmiştir:

- İnsan hakları, çoğulcu demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumak,
- Avrupa'nın kültürel kimliği ve çeşitliliği konusunda farkındalığı artırarak bu hususların gelişimini teşvik etmek,
- Azınlıklara karşı ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, hoşgörüsüzlük, çevre koruma, insan klonlama, terörizm, insan ticareti, organize suçlar ve yolsuzluk, siber suçlar, çocuklara karşı şiddet gibi Avrupa toplumunun karşılaştığı sorunlara çözümler aramak,
- Siyasi, yasal ve anayasal reformları desteklemek ve Avrupa'da demokratik istikrarın sağlamlaştırılmasına yardımcı olmak.²⁸⁹

4.2. Avrupa Konseyi'nin Kurumsal Yapısı

AK; Genel Sekreterlik, Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclis, Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), İnsan Hakları

²⁸⁸ “The Council of Europe, guardian of human rights (2020)”, Council of Europe, <https://edoc.coe.int/en/an-overview/6206-the-council-of-europe-guardian-of-human-rights.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁸⁹ “Objectives and Mission”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/sarajevo/objectives-mission> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Komiseri, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi olmak üzere yedi kurumdan oluşmaktadır.²⁹⁰

4.2.1. Genel Sekreterlik

Avrupa Konseyi Statüsü VI. Bölümde belirtildiği üzere Genel Sekreterlik altında Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcısı ve Genel Sekreter tarafından atanan diğer personel yer almaktadır. Genel Sekreterlik'te çalışan tüm personelin hiçbir ulusal makam ya da mevkiyle bağlantısı yoktur ve Genel Sekreter de dahil olmak üzere her biri uluslararası nitelikte sorumluluğa sahiptir. Ayrıca, Genel Sekreterlik işlerinin yürütülmesi bağlamında Bakanlar Komitesine karşı sorumludur.²⁹¹ AK'nin liderliği görevini de üstlenen Genel Sekreter, AK Parlamenter Meclisi tarafından beş yıllık bir dönem için seçilmektedir. Genel Sekreter stratejik planlama ve AK'nin çalışma programı ile bütçesinden sorumludur. AK'yi hem yönetmekle hem de temsil etmekle görevlidir.²⁹²

4.2.2. Bakanlar Komitesi

AK'nin temel karar alma merkezi olan Bakanlar Komitesi, üye devletlerin Dışişleri Bakanları'ndan oluşmakta²⁹³ olup bu devletlerin İngilizce dilindeki isimlerinin alfabetik sıralamasına uygun bir şekilde altı ayda bir değişen başkanlar tarafından yönetilmektedir.²⁹⁴ Bakanlar Komitesinin görevlerine Avrupa Konseyi Statüsü IV. Bölüm altında yer verilmiştir. Bu bölüme dayanarak Bakanlar Komitesinin Danışma Meclisinin tavsiyesi üzerine veya kendi inisiyatifiyle, AK'nin amacına ulaşması için sözleşmelerin veya anlaşmaların akdedilmesi ve hükûmetler tarafından ortak bir politikanın benimsenmesi de dâhil olmak üzere belirli konularda gerekli eylemleri inceleyerek elde ettiği sonuçları Genel Sekreter aracılığıyla üye devletlerle paylaşacağı belirtilmiştir. Ayrıca, elde ettiği sonuçları üye devletlerin hükûmetlerine

²⁹⁰ “Administrative Entities”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/portal/organisation> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁹¹ “Statute of the Council of Europe”, Council of Europe, https://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/Statut_CE_2015-EN.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁹² “Structure”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁹³ “Members of the Committee of Ministers”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/cm/members-cm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

²⁹⁴ “Chairmanship”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/cm/cm-chairmanship> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

tavsiye niteliğinde de verebileceği ifade edilmiştir. Buna istinaden Bakanlar Komitesine ilgili hükûmetlere verdiği tavsiyeler kapsamında ne yapıldığını sorma yetkisi de tanınmıştır. Danışma Meclisi ile AK'nin iç teşkilatı ve idari düzenlemelerine ilişkin tüm konularda bağlayıcı mali ve idari kararlar alabileceği vurgulanmıştır.²⁹⁵

4.2.3. Parlamenter Meclis

AK'nin müzakere organı olan AK Parlamenter Meclisi, 47 üye devletten devletlerin nüfus oranlarına göre belirlenen 324 asil ve 324 yedek olmak üzere toplam 648 parlamento üyesinden oluşmaktadır.²⁹⁶ AK Parlamenter Meclisi'nin görevleri AK Statüsü V. Bölüm altında yer almaktadır. Bu kapsamda AK Parlamenter Meclisi; AK Statüsü Bölüm I'de tanımlanan AK'nin amaç ve kapsamı içindeki herhangi bir konuyu tartışabilir ve konu hakkında tavsiyelerde bulunabilir. Ayrıca, Bakanlar Komitesi tarafından kendisine görüşü için yöneltilen talepler doğrultusunda tartışma ve tavsiyede bulunma yetkisine sahiptir.²⁹⁷ Bunların haricinde AK Parlamenter Meclisi; AİHM Genel Sekreteri, İnsan Hakları Komiseri ile yargıçları seçmek; demokratik bir forum sağlamak ve seçimleri izlemekle yükümlüdür.²⁹⁸ Bunlara ek olarak Siyasi İşler ve Demokrasi Komitesi; Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi; Sosyal İşler, Sağlık ve Sürdürülebilir Kalkınma Komitesi; Göç, Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler Komitesi; Kültür, Bilim, Eğitim ve Medya Komitesi; Eşitlik ve Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Devletlerce Yükümlülük ve Taahhütlerin Yerine Getirilmesi Komitesi, İç Tüzük, Muafiyetler ve Kurumsal İşler Komitesi; AİHM Yargıçlarının Seçimi Komitesi²⁹⁹ gibi farklı alanlarda çalışan ve *ad hoc* oluşturulan Meclis Komiteleri de güncel konuların incelenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.³⁰⁰

²⁹⁵ “Statute of the”.

²⁹⁶ “Structure”, Council of Europe.

²⁹⁷ “Statute of the”.

²⁹⁸ “The Council of Europe”.

²⁹⁹ Zeki Öztürk, *Avrupa Konseyi Kurumları Organları Mekanizmaları Sözleşmeleri ve Türkiye İlişkileri*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 24-29.

³⁰⁰ “The general committees of the Assembly”, Parliamentary Assembly, <https://pace.coe.int/en/pages/committees> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

4.2.4. Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi

Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, AK'nin 47 üye devletinde yerel ve bölgesel demokrasiyi güçlendirmekle sorumludur. Yerel Yönetimler Grubu ve Bölgeler Grubu olmak üzere iki grup ve üç komiteden oluşan Kongre'de 150.000'den fazla yerel ve bölgesel yönetim, seçilen 648 yetkili tarafından temsil edilmektedir.³⁰¹ 1957 yılında yerel yönetimlerin ilk kez toplanmasıyla gelişen süreçte yerel yönetimlerdeki demokrasinin demokratik sistemlerin mihenk taşı olduğu tüm üye devletler tarafından anlaşılmıştır. Günümüzde de bu Kongre, üye devletlerde tabandan demokrasinin geliştirilmesinde rol oynayan temel aktörlerden biridir.³⁰²

4.2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

1959 yılında uluslararası bir mahkeme olarak kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), AK Statüsü'nde tanımlandığı üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında yer alan medeni ve siyasi hakların ihlal edildiğini beyan eden birey ve devletlerin başvurularını incelemek ve hükümler vermekle yükümlüdür. Kuruluşundan itibaren yüz binden fazla başvuruyu inceleyen AİHM'in verdiği kararlar bağlayıcı olmakla beraber devletlerin mevzuatlarından idari uygulamalarına kadar pek çok farklı alanda insan haklarına yönelik düzenlemeler yapılmasını sağlamıştır. Başta insan hakları olmak üzere hukukun üstünlüğü ve demokrasinin güçlendirilmesi için önemli bir araç olarak görev yapan Mahkeme, üye devletlerde yaşayan 830 milyon Avrupalının insan haklarına saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemektedir.³⁰³

4.2.6. İnsan Hakları Komiseri

İnsan Hakları Komiseri, AK üye devletlerinde insan hakları bilincini ve insan haklarına saygıyı teşvik etmek için 1999 yılında kurulan bağımsız, tarafsız ve adli olmayan bir kurumdur. 1999 yılında Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen 50 sayılı karar, İnsan Hakları Komiseri'nin yetkilerini içermektedir: insan haklarına

³⁰¹ "The Council of Europe".

³⁰² "Origins and History", Congress of Local and Regional Authorities, <https://www.coe.int/en/web/congress/origins-and-history> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁰³ "The Court on brief", European Court of Human Rights, https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_TUR.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

etkin bir şekilde uyulmasını teşvik etmek ve Avrupa Konseyi insan hakları standartlarının uygulanmasında üye devletlere yardımcı olmak; AK üyesi devletlerde eğitimi ve insan hakları farkındalığını teşvik etmek; insan haklarıyla ilgili yasa ve uygulamalardaki olası eksiklikleri tespit etmek; ulusal ombudsman kurumlarının ve diğer insan hakları yapılarının faaliyetlerini kolaylaştırmak ve bölge genelinde insan haklarının korunmasına ilişkin tavsiye ve bilgi sağlamak. İnsan Hakları Komiseri adli olmayan bir kurum olduğu için bireysel şikayetler üzerinden değil, bireylerin maruz kaldığı insan hakları ihlallerine ilişkin güvenilir bilgilere dayanarak sonuçlar çıkarma ve daha geniş girişimlerde bulunma kabiliyetine sahiptir. Bu kapsamda İnsan Hakları Komiseri'nin faaliyetleri üye devletlere yapılan ziyaretler ve ulusal makamlar ile sivil toplumla gerçekleştirilen diyalog, insan haklarının sistematik uygulaması hakkında tematik raporlama ile danışmanlık ve bilinçlendirme faaliyetleri olmak üzere üç ana alana yönelmiştir.³⁰⁴

4.2.7. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı

Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı dört yüz kadar uluslararası Sivil Toplum Kuruluşu (STK-INGO) aracılığıyla sivil toplumun sesini AK'ye taşımakta ve böylece siyasiler ile kamuoyu arasında hayati bir bağ kurmaktadır. AK kurum içi çalışmalarında bu uluslararası STK'nın uzmanlığı ve Avrupa vatandaşlığına ulaşma kabiliyetinden azami ölçüde faydalanmaktadır.³⁰⁵

4.3. AGM'yi Etkileyen Faaliyetleri

AK'nin AGM'yi etkileyen faaliyetlerinin anlaşılabilmesi maksadıyla AK tarafından yayımlanan resmî belgeler incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle AK sözleşmelerine yer verilecek, devamında Zirve Raporları ve Forum Raporlarına odaklanılmıştır.

4.3.1. Sözleşmeler

AK'nin sözleşmeleri arasından genel bir çerçeve çizmesi maksadıyla öncelikle Avrupa Konseyi Statüsü incelenmiş, sonrasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler

³⁰⁴ "Mandate", Commissioner for Human Rights, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/mandate> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁰⁵ "Structure", Council of Europe.

Sözleşmesi'nden kısaca bahsedilmiş, Avrupa Kültür Sözleşmesi, Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi, Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi ve bu sözleşmelerin ek protokollerine değerlendirilmiştir.

4.3.1.1. Avrupa Konseyi Statüsü

AK Statüsü 05 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da kabul edilmiş, 03 Haziran 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 13 Nisan 1950 tarihinde onay sürecini tamamlamıştır.³⁰⁶ AK Statüsü kapsamında öncelikle adalet ve işbirliği kavramlarıyla pekiştirilen barışın insan topluluklarının ve uygarlıkların korunması için elzem olduğu belirtilmiştir. AK Statüsü'nde öne çıkarılan bir diğer husus ise demokrasi olmuştur. Bu bağlamda birey özgürlüğü, siyasal özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle bunların kaynağı olarak addedilen fikrî ve ahlaki değerlerin önemine işaret edilmiştir. Bu değerlere istinaden Avrupa'da sosyal ve ekonomik bir ilerlemenin sağlanması için benzer şekilde düşünen Avrupa devletleri arasında daha yakın bir birlik kurulmasına karar verildiği bu sözleşme aracılığıyla ilan edilmiştir. AK Statüsü; 1. AK'nin Amaçları, 2. Üyelik, 3. Genel Hükümler, 4. Bakanlar Komitesi, 5. Danışma Meclisi, 6. Sekreterlik, 7. Finansman, 8. Ayrıcalık ve Muafiyetler, 9. Değişiklikler ve 10. Nihai Hükümler olmak üzere toplam on bölümden oluşmuştur. AK'nin amacının belirtildiği ilk bölümde Avrupa devletlerinin ortak mirası olan ilke ve değerleri korumak ve bunları yaymak, bununla birlikte siyasi ve ekonomik ilerleme sağlamak maksadıyla bir araya geldiği ifade edilmiştir. Bu amaca erişmek için ortak çıkarlara yönelik sorunların incelenmesi, anlaşmalar yapılması, ekonomik, siyasi, idari, yasal, kültürel ve bilimsel olmak üzere pek çok alanda ortak bir tutum ve eylem oluşturulması ve insan hakları ile özgürlüklerinin korunup geliştirilmesiyle bu amaçlara erişebileceklerinin altı çizilmiştir.

³⁰⁶ Öztürk, *a.g.e.*, 2019, 165.

Temel amaçlar arasında yer alan en önemli unsur; millî savunma ile ilgili meselelerin AK'nin kapsamına girmediğinin belirtilmesi olmuştur.³⁰⁷

Yukarıda da belirtildiği üzere, diğer bölümlerde üyelik hususundaki özel hükümler, örgüte dair genel hükümler, örgüt organları, görevleri ve örgütün işleyişiyle ilgili hükümlerle birlikte, örgütün finansmanı hususu, ayrıcalıklar, muafiyetler, fesih işlemleri ve nihai hükümler yer almıştır.³⁰⁸

4.3.1.2. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşme

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olarak da bilinen İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşme, 04 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış ve 03 Eylül 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye söz konusu anlaşmayı 18 Mayıs 1954 tarihinde onaylamıştır.³⁰⁹ BM tarafından yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine uygun olarak ve AK Statüsü'nde belirtilen Avrupa'nın ortak mirasını korumak maksadıyla aynı düşünceye sahip Avrupa devletleri birtakım hak ve özgürlükleri koruma altına almayı kararlaştırmıştır. AİHS kapsamında ve Madde 1 gereğince insan haklarına saygı duyma yükümlülüğü vurgulanarak, Sözleşmenin 1'inci Kısımında aşağıda belirtilen şu hak ve özgürlükler ön plana çıkarılmıştır: yaşama hakkı, işkencenin yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, ayrımcılık yasağı, hakların kötüye kullanma yasağı. AİHS'in 2'nci Kısım, bu sözleşmeyle kurulacak olan AİHM'e odaklanmıştır. Bu bölümde genel olarak AİHM'nin kuruluşu, işlevi ve yetkileriyle birlikte kuruma atanacak yargıçların seçimi, görev süresi gibi prosedür süreçlerine dair hükümler yer almıştır. Sözleşmenin 3'üncü Kısım ise Çeşitli Hükümler başlığı altında Bakanlar Komitesinin yetkileri, çekinceler, fesih usulleri gibi unsurları kapsamıştır.³¹⁰ Sözleşmeye yapılan 16 Eylül 1963 tarihli ve 4 Sayılı Ek Protokolde, serbest dolaşım özgürlüğü, vatandaşların sınırdışı edilme yasağı; 28 Nisan 1983 tarihli ve 6 Sayılı Ek Protokolde ölüm cezasının kaldırılması;

³⁰⁷ "Avrupa Konseyi Statüsü (Avrupa Konseyinin Kurulması Hakkında İmzalanmış Olan Statü) (Londra, 05.05.1949)", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?2379> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁰⁸ a.g.y.

³⁰⁹ Öztürk, *a.g.e.*, 2019, 176.

³¹⁰ *a.g.e.*, 176-193.

22 Kasım 1984 tarihli ve 7 Sayılı Ek Protokolde yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin temel güvenceler, cezai konularda iki dereceli yargılama hakkı; 4 Kasım 2000 tarihli ve 11 Sayılı Ek Protokolde ayrımcılığın genel olarak yasaklanması gibi hususlar eklenmiştir.³¹¹

4.3.1.3. Avrupa Kültür Anlaşması³¹²

19 Aralık 1952 tarihinde imzalanan Avrupa Kültür Anlaşması Türkiye tarafından 10 Ekim 1957 tarihinde onaylanmıştır.³¹³ Ortak mirası oluşturan ilke ile değerlerin korunması ve gerçekleştirilmesi kapsamında Avrupa kültürünün geliştirilmesi amacıyla AK Kültür Anlaşması oluşturulmuştur. On bir maddeden oluşan bu Anlaşmanın tüm üyeler için ortak olan dil, tarih ve medeniyet hususlarında üye devletlerin topraklarında gerçekleştirilecek bütün çalışmaları kapsadığı belirtilmiştir. Buna istinaden Anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilebilmesi bağlamında özellikle kişi hareketliliği ve değişiminin desteklendiği ve Avrupa'nın ortak kültürel mirasının korunması için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır.³¹⁴

4.3.1.4. Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi

Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi 27 Ocak 1977 tarihinde Strasbourg'da imzalanmış ve Türkiye sözleşmeyi 27 Ekim 1980 tarihinde onaylamıştır. On altı maddeden oluşan bu Sözleşmede; AK'nin üyeleri arasındaki birliği sağlamlaştırma amacı taşıdığı yeniden vurgulanarak üye devletlerin artan terör faaliyetlerinin yarattığı endişe durumunun farkında oldukları, bu tür eylemlerin faillerinin kovuşturma ve cezadan kaçmamasını sağlamak için etkili tedbirler almayı hedefledikleri ve bu bağlamda özellikle suçluların iadesinin bu sonuca ulaşmada etkili bir önlem olduğu kabul edilmiştir. Sözleşmenin hükümleri gereğince suçluların iadesi kapsamına giren ve girmeyen suçlar arasında ayırım yapılmış, devletlerin uygulayacağı prosedürler belirlenmiş ve detaylandırılmıştır. Bilhassa terör suçu

³¹¹ *a.g.e.*, 193-208.

³¹² 'European Cultural Convention' başlıklı sözleşme, T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından bu şekilde Türkçe'ye çevrilmiştir.

³¹³ "Avrupa Kültür Anlaşması (Paris, 19.12.1954)", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?2522> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³¹⁴ "European Cultural Convention", Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168006457e> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

ve siyasi suç arasında ayırım yapılmış ve siyasi suçların suçluların iadesi kapsamında değerlendirilemeyeceğinin altı çizilmiştir.³¹⁵

4.3.1.5. Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi

23 Kasım 2001 tarihinde imzalanan ‘Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi’ Türkiye tarafından 29 Eylül 2014 tarihinde onaylanmıştır. Sözleşme genel itibariyle, bir taraftan toplumun sanal ortamda işlenen suçlara karşı korunmasını diğer taraftan ise bu tür suçları işleyen kişilerin cezalandırılması amacıyla uluslararası işbirliği kurulması ve ortak ceza sistemi ile uygulamalarının geliştirilmesini amaçlamıştır.³¹⁶ Bu bağlamda,³¹⁷

“bilgisayar sistemleri, ağları ve bilgisayar verilerinin gizliliğini bütünlüğünü ve erişebilirliğine hedef alabilecek eylemleri ... ve [bunların] kötüye kullanımının ... suç hâline getirilerek engellenmesi [için] bu tür cezai suçların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tanımlanması, soruşturulması ve yargıya götürülmesinin kolaylaştırılması [maksadıyla] uluslararası işbirliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler”

yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca cezai işlemlerde sadece AK sözleşmelerine ek olarak üye devletler ve üçüncü devletler arasında yapılan anlaşmalar, BM, OECD, G8 gibi diğer uluslararası örgütler tarafından yapılan çalışmaların da dikkate alınacağı ifade edilmiştir.³¹⁸

Sözleşme; Terimlerin Kullanımı, Ulusal Düzeyde Alınacak Tedbirler, Uluslararası İşbirliği ve Son Hükümler olmak üzere dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde bilgisayar sistemi, bilgisayar verisi, hizmet sağlayıcı ve trafik verisi gibi kavramlar tanımlanmıştır.³¹⁹ İkinci bölümde ulusal düzeyde alınacak tedbirler maddi ceza hukuku ve usul hukuku olmak üzere iki farklı kısımda ele alınmıştır. Maddi ceza hukuku kısmında öne çıkarılan hususlar; bilgisayar verilerinin ve sistemlerinin gizliliğine, bütünlüğüne ve erişebilirliğine yönelik suçlar, bilgisayarlarla bağlantılı suçlar, içerikle bağlantılı suçlar, telif hakkı ve bununla bağlantılı hakların ihlaline

³¹⁵ “Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi”, T.C. Adalet Bakanlığı, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafliisoz/ak/turkce/090_tur.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³¹⁶ “Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi”, T.C. Adalet Bakanlığı, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafliisoz/ak/turkce/AK185_SanaLOrtamdaIslenenSuclar.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³¹⁷ a.g.y., Giriş.

³¹⁸ a.g.y.

³¹⁹ a.g.y., Madde 1.

ilişkin suçlar, tali yükümlülükler ve yaptırımlar olarak sınıflandırılmıştır.³²⁰ Usul hukukunun yer aldığı ikinci kısımda ise ortak hükümler, depolanan bilgisayar verisinin süratli şekilde korunması, üretim emri, depolanmış bilgisayar verilerinin aranması ve bunlara el konulması, bilgisayar verilerinin gerçek zamanlı toplanması, yargılama yetkisi hususları detaylandırılmıştır.³²¹ Üçüncü bölümde uluslararası işbirliği, genel ilkeler ve özel hükümler olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. Genel ilkeler; uluslararası işbirliğine ilişkin genel ilkeler, uluslararası anlaşmaların yürürlükte olmadığı hallerde yapılan karşılıklı yardımlaşma taleplerine ilişkin usuller yer alırken özel hükümlerin incelendiği ikinci kısımda geçici tedbirlere ilişkin karşılıklı yardımlaşma, soruşturma yetkileri kapsamında karşılıklı yardımlaşma, 24 saat 7 gün iletişim bağı başlıklarına yer verilmiştir.³²² Son hükümlerin yer aldığı dördüncü bölümde; belirli bölgelerde uygulanan uygulama, beyanlar, federal devletlere ilişkin maddeler, çekinceler değişiklikler, uyuşmazlıkların çözümü, taraflar arasındaki istişareler, sözleşmeler gibi hususlara değinilmiştir.³²³

4.3.1.6. Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi'ne Ek Protokol

Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi'ne Ek Protokol 28 Ocak 2003 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokolde üye devletler ifade özgürlüğünün önemine vurgu yaparak bilgisayar sistemlerinin bu özgürlüğü kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Ancak, söz konusu sistemlerin ırkçı söylemler ve ksenofobi propagandası yapılarak kötüye kullanılmasından duydukları endişeyi dile getirmişlerdir. İfade özgürlüğü ile ırkçı ve ksenofobi içeren eylemlere karşı mücadele arasında uygun bir dengenin sağlanması gerektiğini beyan etmişlerdir. Bu bağlamda, bu Protokolün amacı Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi'ne ek olarak bilgisayar sistemleri üzerinden gerçekleştirilen ırkçı ve ksenofobi içeren eylemlerinin suç unsuru hâline getirilmesi olarak ifade edilmiştir. Buna istinaden öncelikle ırkçı ve ksenofobi içeren materyal tanımlaması yapılmış ve devamında bununla mücadelede ulusal seviyede alınması

³²⁰ a.g.y., Madde 2-13.

³²¹ a.g.y., Madde 14-22.

³²² a.g.y., Madde 23-33.

³²³ a.g.y., Madde 36-48.

gereken tedbirlere yer verilmiştir. Son hükümler kapsamında çekince ve beyanlar devletsel uygulama gibi teknik hususlar açıklanmıştır.³²⁴

4.3.1.7. Terörizmin (Tedhişçiliğin) Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü³²⁵

15 Mayıs 2003 tarihinde imzalanan Terörizmin (Tedhişçiliğin) Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü, görülen ihtiyaç üzerine Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin kapsamı yeniden düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemelerde terör suçu kapsamında suçluların iadesi hükmü altında yer alan suçlara eklemeler yapılmıştır. Ayrıca, yapılan yeni düzenlemelerde terör faaliyetini uygulayanların yanı sıra protokolde belirtilen suçlardan herhangi birini işlemeye teşebbüs eden, işlenmesine veya işleme teşebbüsüne suç ortağı olarak katılan, işlenmesini organize etmeye veya başkalarını işlemeye ya da işlemeye teşebbüs etmeye yönlendiren kişiler de bu sözleşme kapsamına dahil edilmiştir.³²⁶

4.3.1.8. Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi

16 Mayıs 2005 tarihinde imzalanan 'Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi' Türkiye tarafından 23 Mart 2012 tarihinde onaylanmıştır.³²⁷ Bu sözleşmede, 1977 tarihli 'Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nde yer alan hususlara atıfta bulunarak benzer hassasiyetler yeniden dile getirilmiştir. İlk olarak, terör suçu tanımlaması daha önce imza edilen sözleşmelere istinaden yeniden yapılmıştır. Madde 1'e istinaden Madde 2'de sözleşmenin amacı terörizim ve terörizmin özellikle yaşam hakkı kapsamındaki olumsuz etkilerinin hem ulusal hem de

³²⁴ "Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems", Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008160f> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³²⁵ 'Terörizmin (Tedhişçiliğin) Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü' başlıklı protokol resmî olarak 'Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne yapılan bir ek protokoldür. Ancak, 1977 yılında imzalanan ana sözleşme ve 2003 yılında imzalanan ek protokol resmî merciler tarafından farklı şekillerde Türkçe diline çevrilmiştir.

³²⁶ "Protocol amending the European Convention on the Suppression of Terrorism", Treaty Office, Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008370d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³²⁷ "Avrupa Konseyi Sözleşmeleri", Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, T.C. Adalet Bakanlığı, <https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/ak.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

uluslararası çok taraflı çabalarla işbirliği içerisinde engellenmesi olarak belirtilmiştir. Ulusal önleme politikalarının yer aldığı Madde 3 kapsamında istihbarat ve bilgi paylaşımı, kişi ve tesislerin fiziki açıdan korunmasının geliştirilmesi ve sivil acil durumlar konusunda eğitim verme ve işbirliği geliştirme gibi önlemlerin alınacağı vurgulanmıştır.³²⁸ Ayrıca, teröre yol açabilecek gerginliklerin önlenmesi amacıyla hem hükûmet dışı unsurlar hem de sivil toplum unsurları aracılığıyla dinler ve kültürler arası diyalogun teşvik edilmesi ve toplum içi hoşgörünün artırılması hedeflenmiştir.³²⁹ Bunlara ek olarak, terör tehdidinin sebepleri ile önemi hakkında kamu bilincinin ve farkındalığının artırılması ve bu mücadelede olası her katkının önemi vurgulanarak kamuoyunun teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.³³⁰ Terör suçuna ek olarak ‘terör suçunun işlenmesine alenen tahrik’, ‘terörist saflara katılma’, ‘terörizm için eğitim’ gibi terörle ilgili diğer hususlar da bu sözleşme kapsamında tanımlanmıştır. Bu tanımlar bağlamında terör suçunun fiilen işlenip işlenmemesi arasında bir fark olmadığı, vurgulanan diğer hususlar arasında yer almıştır.³³¹ Terör suçunun işlenmesi durumunda hangi devletin yargı yetkisine ve soruşturma yapma görevine sahip olacağına dair düzenlemeler yapılmış, suçluların iadesi ve/veya yargılanması hususları da sözleşme maddeleri arasında yer almıştır.³³² Uyuşmazlıkların çözümü, taraflar arası istişare ve fesih gibi hususlar da sözleşme kapsamında detaylandırılmıştır.³³³

4.3.1.9. Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’ne Ek Protokol

22 Ekim 2015 tarihinde imzalanan Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’ne Ek Protokol, terör faaliyet ve eylemlerinin suç olarak kabul edilmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda terörizmle bağlantılı bir husus olan ‘terörizm amacıyla bir kuruluşa veya gruba katılma’ hususu üzerinde durulmuştur. Protokol, Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’ne ilave olarak öncelikle ‘terörizm amacıyla bir kuruluşa veya gruba katılma’ hususu tanımlanarak devamında ‘terörizm amacıyla eğitim alma’, ‘terörizm

³²⁸ “Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi”, T.C. Adalet Bakanlığı, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflisoz/ak/turkce/196_TUR.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³²⁹ a.g.y., Madde 2(3).

³³⁰ a.g.y., Madde 2(4).

³³¹ a.g.y., Madde 5-8.

³³² a.g.y., Madde 14-15.

³³³ a.g.y., Madde 29-30.

amacıyla seyahat etme/yurt dışına çıkma’, ‘terörizm amacıyla yapılan seyahati finanse etme’, ‘terörizm amacıyla yapılan seyahati organize etme veya kolaylaştırma’ hususları ayrı ayrı tanımlanmıştır. Bu protokolde ayrıca ana Sözleşmedeki gibi bilgi paylaşımı hususu üzerinde durulmuştur. Sözleşme ve Protokol arasındaki bağ bu protokolde yer alan yeni tanım ve ifadelerin ana sözleşmeye dahil edilmesi şeklinde belirtilmiştir.³³⁴

4.3.2. Zirve Bildirileri

AK tarihsel süreci kapsamında genel itibariyle üç zirve düzenlenmiş; bunlardan ikisi 1993 ve 1997 tarihli olup 11 Eylül 2001 terör saldırıları öncesinde icra edilmiştir. Üçüncü zirve ise 2005 yılında icra edilmiştir. Çalışmada 2001 sonrası belgelerin incelenecek olması sebebiyle 2005 Varşova Zirvesi bildirisi detaylıca açıklanırken, önceki zirvelerin Avrupa güvenliğine dair önemli hususları içerdiklerinden hareketle kısaca yer verilmiştir.

4.3.2.1. 1993 Viyana Zirvesi Bildirisi

09 Ekim 1993 tarihli Viyana Zirvesi Bildirisi’nde öne çıkan hususlar demokrasi ve demokrasinin güvenliğine odaklanmıştır. Özellikle 1991 yılında SSCB’nin dağılmasıyla Avrupa’da bölünmüşlüğü sona ereceği ve bu sayede kıtada barış ve istikrar sağlanabileceği ifade edilmiştir. Tüm devletlerin çoğulcu parlamenter demokrasi, insan haklarının evrenselliği ve bölünmezliği, hukukun üstünlüğü ile çeşitliliğe dayanan zengin kültürel ortak mirasa katkıda bulunacağı ve böylece Avrupa’nın geniş bir demokratik güvenlik alanı olarak ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır. Avrupa’nın muazzam bir umut ortamı olduğu ve bunun toprak husumeti, saldırgan milliyetçilik, daimî etki alanları yaratma çabası, hoşgörüsüzlük ve totaliter ideolojiler ile yıkılamayacağı vurgulanmıştır. Özelde eski Yugoslav devletleri ve eski Demir Perde devletlerine çatışmayı bırakmaları ve yeni Avrupa’nın inşasında Batı Avrupa’ya katılmaları çağrısı yapılmıştır. Avrupa’nın inşasında bu devletlerin komünist baskıdan kurtularak diğer AK devletleri arasında yerlerini

³³⁴ “Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168047c5ea> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

almaları temel etken olarak görülmüştür. Üye devletlerin; AK'nin demokratik güvenliğe doğrudan katkıda bulunabileceği, 21. yüzyılda ortaya çıkan toplumsal sorunlara göğüs gerebileceği, Avrupa kimliğini oluşturan ve tanımlayan değerleri yasal alanlarda ifade edebileceği ve kaliteli yaşamı geliştirebilecek kabiliyete erişmesine yönelik niyetleri belirtilmiştir.³³⁵

4.3.2.2. 1997 Strasbourg Zirvesi

11 Ekim 1997 tarihinde yayımlanan Strasbourg Zirvesi Bildirisi, Viyana Zirvesi Bildirisi'nde belirtilen temel değerlere atıfta bulunmuş; 'Avrupa'da güvenlik' ifadesi zirve bildirilerinde ilk kez dile getirilmiştir. Bu zirvede AK'nin artan üye sayısına istinaden demokratik güvenliğin Avrupa kıtası üzerinde daha geniş bir şekilde savunulduğu belirtilmiştir. Avrupa'da istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak için insan haklarının teşvik edilmesi ve çoğulcu demokrasilerin güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Daha geniş bir Avrupa için toplumsal uyumun en önemli etken olduğu ve bunun insan hakları ile haysiyetinin tamamlayıcı unsuru olarak tanımlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Vatandaşların kendi güvenliklerine yönelik yeni tehdit boyutları ilk defa bu zirvede gündeme gelmiştir. Bu boyutlar genel itibariyle terörizm, yozlaşma, organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığı, çocukların yasal olarak korunması, kadınlara yönelik şiddet ve yaşam kalitesi olarak öne çıkarılmıştır. Eğitim ve kültürel boyut kapsamında demokratik vatandaşlık eğitimi, yeni bilgi teknolojileri ve sporun rolü vurgulanmıştır. Eylem planında vatandaşların güvenliği bölümü ilk kez yer almıştır. Bu bölümde özellikle terörizmle mücadele, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele, uyuşturucu bağımlılığının engellenmesi, çocukların korunması hususlarında icra edilecek faaliyetler ve alınacak önlemlerin insan hakları ve demokratik ilkeler çerçevesinde olması gerektiğinin önem arz ettiği belirtilmiştir.³³⁶

³³⁵ “Vienna Declaration”, Council of Europe, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680536c83 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³³⁶ “Final declaration and Action Plan of the Second Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe”, Council of Europe, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168058f093 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

4.3.2.3. 2005 Varşova Zirvesi

16-17 Mayıs 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen AK Varşova Zirvesi sonucunda Varşova Zirvesi Bildirisi'nde ilk olarak demokratik güvenlik vurgusu yinelenmiştir. Sonrasında Avrupa'nın kültürel, dinî ve insani mirasına dayanan ortak değerlere bağlılığın yenilendiği; AK'nin siyasi yönetiminin güçlendirildiği, Avrupa'ya yönelik yeni tehditler karşısında birleşik ve etkin tepki verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Görüşülen diğer konular kapsamında; AİHM ve AİHS'nin etkisini ve etkinliğini artırma mevzusu gündeme gelmiş, çatışmaların önlenmesi için etkili demokrasi ve iyi yönetimin elzem olduğu ifade edilerek üye devletlerin bu yönde çalışmaları istenmiştir. Ayrıca bölücü sınırların olmadığı bir Avrupa inşa etmek maksadıyla siyasi, kültürler arası ve dinler arası bir diyalog oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık unsurlarına yer verilmeyeceği ve özellikle din ile İslamafobi unsurlarının karşısında durulacağına dikkat çekilmiştir. Avrupa inşası bağlamında diğer uluslararası örgütlerle işbirliği kapsamında AB ile yapılacak ortak çalışmalarda insani boyutun dikkate alınması gerektiğine işaret edilmiştir. Aynı şekilde AGİT ve BM ile işbirliği yapılacağı da ifade edilmiştir.³³⁷

Bu zirvede kararlaştırılan eylem planında şu bölümler yer almıştır: (1) 'Temel Ortak Değerlerin Teşvik Edilmesi: İnsan Hakları, Hukukun Üstünlüğü ve Demokrasi', (2) 'Avrupa Vatandaşlarının Güvenliğinin Güçlendirilmesi', (3) 'Daha İnsani ve Kapsayıcı Bir Avrupa'nın İnşa Edilmesi', (4) 'Diğer Uluslararası ve Avrupalı Örgütlerle İşbirliğinin Desteklenmesi', (5) 'Eylem Planının Uygulanması: Şeffaf ve Etkili Bir AK'.³³⁸

İlk başlık altında AİHS'nin etkinliğinin devamının sağlanması; AK mekanizmaları ve kurumları aracılığıyla insan haklarının korunması ve teşvik edilmesi; demokrasi, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğünün üye devletlerde güçlendirilmesi; üye devletler arasındaki siyasi diyalogun bu devletler tarafından belirtilen taahhütler ile uyumlu hâle getirilmesi; AK Kalkınma Bankası'nın rolünün genişletilmesi gibi hususlar yer almıştır. Avrupa Vatandaşlarının Güvenliğinin Güçlendirilmesi başlıklı ikinci bölüm;

³³⁷ "Warsaw Declaration", Council of Europe, https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_decl_varsovie_en.asp [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³³⁸ "Action Plan", Warsaw Summit, Council of Europe, https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

terörizmle mücadele, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele, insan kaçakçılığıyla mücadele, kadına yönelik şiddetle mücadele, siber suçlarla mücadele ve bilgi toplumunda insan haklarının güçlendirilmesi, biyotıp etiğinin teşvik edilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi hususlarını içermiştir. Daha insani ve kapsayıcı bir Avrupa'nın inşa edilmesine odaklanan üçüncü bölümde toplumsal uyumun sağlanması, çocuklar için bir Avrupa inşa edilmesi, eğitim ve demokratik vatandaşlığın Avrupa'da teşvik edilmesi, gençlerle işbirliğinin geliştirilmesi, kültürel farklılıkların korunması ve desteklenmesi, kültürler arası diyalogun desteklenmesi, sporun desteklenmesi, göçün yönetilmesi hususları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde diğer uluslararası ve Avrupalı örgütlerle işbirliğinin desteklenmesi kapsamında AB, AGİT ve BM ile ilişkiler ele alınmıştır. Son bölümde eylem planının uygulanması hususunda AK kurumlarının görevleri belirtilmiştir.³³⁹

4.3.3. Forum Raporları

2012 yılından itibaren her yıl AK tarafından düzenlenen 'Demokrasi için Dünya Forumu (DiDF)' demokratik yönetime dair diyalog ve yeniliklerin görüşüldüğü bir ortam yaratma maksadıyla oluşturulmuştur. Böyle bir ortamda, demokrasinin karşı karşıya kaldığı sorunların dünya liderleri, seçilmiş ulusal ve yerel temsilciler, sivil toplum aktivistleri, iş dünyası, akademisyenler ve haberciler olmak üzere farklı aktörler tarafından tartışılarak çözümlere ulaşılması hedeflenmiştir.³⁴⁰

4.3.3.1. 2012 Demokrasi için Dünya Forumu³⁴¹

5-11 Kasım 2012 tarihleri arasında 'Eski Modellerdeki ve Yeni Gerçeklikteki Demokrasi Arasında Bağlantı Kurmak' başlığıyla gerçekleştirilen ilk DiDF'te açılış konuşması dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafından yapılmıştır.³⁴² Toplantı boyunca her devlet için uygulanabilecek tek bir demokrasi modelinin

³³⁹ a.g.y.

³⁴⁰ "A Look Inside: The World Forum for Democracy", Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680693fe5> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁴¹ "World Forum for Democracy 2012", Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2012-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁴² "Bridging the gap: democracy between old models and new realities", Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1899> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

olmadığı belirtilmiş ancak her demokratik modelde olması gereken barış, özgürlük ve temel haklar demokrasinin ayrılmaz parçaları olarak öne çıkarılmıştır. Demokrasinin 21'inci yüzyılda ortaya çıkan yeni bilgi teknolojileri ve sosyal ağlara uyum sağlayabilmesi için vatandaşların karar alım süreçlerine daha fazla katılım sağlaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak demokrasilere yönelik siyasi, milliyetçi veya dinî motivasyonlu aşırıcılık faaliyetleri, siyasi elitlerin yolsuzlukları, terörizm ve medyanın siyasi liderler tarafından bireysel haklara tecavüz edilerek kontrol edilmesi gibi tehditlerin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bütün bunlara istinaden demokrasilerin otoriter rejimlere karşı korunması kapsamında kuvvetler ayrılığı ve denge ile denetleme unsurlarının elzem olduğu bildirilmiştir.³⁴³

4.3.3.2. 2013 Demokrasi için Dünya Forumu³⁴⁴

27-29 Kasım 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve 'Demokrasinin Yeniden Kodlanması: Dijital Çağda Kurumlar ve Vatandaşların İlişkisi' başlıklı ikinci DiDF demokrasinin dijital çağda güçlendirilmesine odaklanmıştır. İnsanların demokrasiye olan güvenlerinin azalması sonucunda internet üzerinden e-faaliyetler ve uygulamalar aracılığıyla vatandaşların hukuksal süreçler ile karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve bu sayede hükûmetlerin daha açık ve daha şeffaf bir hâle getirilmesi neticesinde siyasi katılımı artırmak ve demokrasiye olan güveni yeniden oluşturmak tartışılmıştır. Sıradan vatandaşların özellikle de gençlerin seslerini duyurmak için kullandıkları internet; sosyal medya üzerinden fikirlerini beyan etme, vatandaş kaynaklı habercilik vasıtasıyla kurum dışı görüşlerin ortaya çıkması ve paylaşılması gibi gelişmelerin yaşanmaya başladığı ifade edilmiştir.³⁴⁵

Ancak demokrasi alanındaki bazı gelişmeler endişe konusu olmaya başlamıştır. Akışkan demokrasi olarak ifade edilen yeni demokrasinin³⁴⁶ tanımlanması gerektiği

³⁴³ a.g.y.

³⁴⁴ "World Forum for Democracy 2013", Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2013-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁴⁵ "Connecting institutions and citizens in the digital age", Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1783> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁴⁶ Akışkan demokrasi (liquid democracy) yeni bir yönetim sistemi olmakla beraber, vatandaşlara internet aracılığıyla politika oluşturma ve karar alma süreçlerine doğrudan dahil olma şansı tanıyan bir

vurgulanmış, hangi konuların mevcut temsili kurumlar tarafından kararlaştırılacağı ve hangi konuların kamuoyu referandumuna yönlendirileceğinin belirlenmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Gelişen dijital çağda, değişen yönetim sistemlerine demokrasilerin de ayak uydurmak zorunda olduğuna dikkat çekilmiş ve demokrasinin evrimi için akışkan demokrasi ile e-katılım süreçlerinin önemli aşamalar olarak görüldüğü belirtilmiştir. Bu kapsamda hem dijital hem de gerçek hayattaki katılımın elzem olduğuna işaret edilerek gerçek hayattaki katılım ön plana çıkarılmıştır. Son olarak, “Demokrasi 2.0” olarak ifade edilen bu geçiş sürecinde vatandaşlara medya okur-yazarlığı ve evrensel e-vatandaşlık yeteneklerinin kazandırılması için eğitimler düzenlenmesi ve bunların standart hâle getirilmesi ifade edilmiştir.³⁴⁷

4.3.3.3. 2014 Demokrasi için Dünya Forumu³⁴⁸

03-05 Kasım 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilen ‘Katılımdan Etkiye: Gençler Demokrasiyi Canlandırabilir mi?’ başlıklı üçüncü DiFD modern demokrasilerde azalan genç katılıma odaklanmıştır. Bir oy hakkına sahip olduğunu ancak sesinin duyulmadığını düşünen gençler ve siyasi elitler arasında birçok açıdan gittikçe büyüyen bir uçurumun olduğu ifade edilmiştir. Gençlerin resmî kanallar yerine gayriresmî kanallara yöneldiği ifade edilerek önceki forumda bahsedildiği üzere demokrasilerin toplumsal değişikliklere ayak uydurması gerektiği yeniden vurgulanmıştır. Söz konusu nesil uçurumunu kapatabilmek için demokratik elitlerin gençleri bu süreçlere dâhil etmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Forumda, gençlerin siyasi karar alma mekanizmalarına etkilerinin artırılması kapsamında beş tavsiye öne sürülmüştür: gençlerin sistemin bir parçası hâline getirilmesi, toplumsal hareketlerin demokrasiye dâhil edilmesi, temsili ve katılımcı demokratik yapıların birleştirilmesi,

sistem olarak öne çıkmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. “Liquid Democracy In Simple Terms”, Youtube, https://www.youtube.com/watch?v=fg0_Vhldz-8 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁴⁷ “Connecting institutions and citizens”.

³⁴⁸ “World Forum for Democracy 2014”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2014-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

demokrasinin yenilenmesinde internetin kullanılması, politikacıların gençlerin taleplerine uygun davranmaları.³⁴⁹

Forum sırasında gerçekleştirilen ‘Demokrasi Prototipi’ çalışmasında gençlere ideal bir demokrasinin nasıl olması gerektiği sorulmuş; gençlerden iyi yönetim ve yolsuzluk, hükûmetlerin şeffaflığı ve hesap verebilirliği, ekonomi, göç, sürdürülebilir barış, eğitim, sosyal adalet, çevre, sivil katılım, cinsiyet eşitliği gibi birçok hususu içeren bir demokrasi tanımlamaları istenmiştir. Bu kapsamda uluslararası ilişkiler başlığı altında, güvenlik tanımlamasının devlet güvenliğinden insan güvenliğine dönüştürülmesi gerektiğini belirten gençler, bu durumun devletlerin bütçesini de etkileyeceğini, askerî yaklaşımların azaltılıp çatışma sonrası insan odaklı stratejiler geliştirebileceklerini vurgulamıştır. Buna emsal olarak barışın inşa edilmesini bireysel ve kültürel dönüşümler aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışan uluslararası bir ağ olarak tanımlanan ‘barış için altyapı’ (infrastructure for peace-I4P) örneğini göstermişlerdir. Bu ağın, özellikle Afrika’da Güney Afrika, Gana ve Kenya gibi devletlerde başarılı olduğuna işaret etmişlerdir. Ayrıca genel olarak ideal bir dünyada demokrasinin halk tarafından istenilmesi ve erişilmesi gereken bir yönetim sistemi olduğuna istinaden gençler, hükûmetlerin gelişmekte olan devletlere askerî unsurlar kullanılarak demokrasi götürmemeleri gerektiğinin altını çizmişlerdir. Askerî unsurlarla götürülen demokrasilerin jeopolitik denegesizliklere sebep olduğu ve istenilen sonuçlara yol açmadığını belirterek bu bağlamda Afganistan ve Irak müdahalelerini örnek göstermişlerdir.³⁵⁰

4.3.3.4. 2015 Demokrasi için Dünya Forumu³⁵¹

18-20 Kasım 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen ‘Demokratik Bir Yanıt: Özgürlük mü Kontrol mü?’ başlıklı dördüncü DiDF bireysel özgürlükler ve güvende olma hakkının eş zamanlı olarak nasıl elde edilebileceğine odaklanmıştır. Küresel tehditlerle küresel şekilde mücadele edilebileceği belirtilerek bu bağlamda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi evrensel ilkelere geri dönüş yapılması

³⁴⁹ “From participation to influence: can youth revitalise democracy?”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1656> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁵⁰ a.g.y.

³⁵¹ “World Forum for Democracy 2015”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2015-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

gerektiğine işaret edilmiştir. Demokrasiye zarar vermeden demokrasinin nasıl korunacağı sorusu üzerinden başlayan tartışmalarda ilk olarak; şiddet içeren aşırııcılıktan ekonomik, teknolojik, çevresel ve jeopolitik risklere kadar çok çeşitli tehditler karşısında devletlerin dayanıksız olduğu kanısının dünya genelinde yaygın olduğu vurgulanmıştır. Kamuoyunda ideolojik nedenlere dayanan şiddet saldırılarının yarattığı korkuya dayalı bu tarz bir farkındalığın toplumsal bölünmeleri vurgulayarak potansiyel çatışmaları şiddetlendirebileceği ve neticesinde toplumsal istikrarı yok edebileceği ifade edilmiştir. Bir diğer endişe yaratan husus ise, internet firmaları tarafından tutulan kişisel verilere yönelik veri korumasının olmaması durumu olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, eş zamanlı olarak güvenliğin sağlanması ve özgürlüklerin korunması hususu devletler için temel meselelerden biri haline gelmiştir. Bu durumun kısmen demokratik kurumlara olan güvenin azalması nedeniyle yaşandığı belirtilmiştir.³⁵²

DiDF 2015'te şu sorular tartışılmıştır: Demokrasiler dijital devrime dayalı güvenlik risklerini özgürlük ve demokratik istikrarı tehlikeye atmadan bertaraf edebilir mi? Demokratik güvenlik ne demektir? Güvenlik ve özgürlük arasındaki denge nasıl kurulmalıdır? Bu bağlamda öncelikle demokrasilerin demokratik temellerin korunmasıyla sağlam kalacağına işaret edilmiştir. Demokratik temeller ise (1) bağımsız medya, sanat ve iletişim altında kanunla korunan düşünce ve ifade özgürlüğü, (2) sorumluluk sahibi temsili kurumlar ve bağımsız yargı, (3) iyi yönetim ve vatandaşların kanunlar önünde eşitliği olarak belirtilmiştir. Demokratik devletlerin sınırları içindeki bireyleri korumakla yükümlü oldukları vurgulanarak terörizm ve bölücü şiddet gibi unsurların demokrasinin temelleri olan ifade özgürlüğü ve yaşama hakkı gibi haklara doğrudan saldırı arz ettikleri ifade edilmiştir.³⁵³

³⁵² “Freedom vs. Control: For A Democratic Response”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168063e1fb> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁵³ a.g.y.

4.3.3.5. 2016 Demokrasi için Dünya Forumu³⁵⁴

07-09 Kasım 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen ‘Demokrasi ve Eşitlik-Eğitim Önemli mi?’ başlıklı 2016 DiDF eğitim ve demokrasi arasındaki ortak ilişki ve karşılıklı bağımlılığa odaklanmıştır. Eğitim ile demokrasinin birbirini güçlendirme hususu ve yeni sosyal bölünme risklerini ortadan kaldırabilme durumları incelenmiştir. Forumda özellikle eğitim ve demokrasinin eleştirel ve analitik becerilere sahip aktif vatandaşları nasıl geliştirebileceği, tabandan yenilik ve aşağıdan yukarıya demokratik reformu teşvik ederek sivil katılımı artırmaya ve herkes için fırsatları iyileştirmeye nasıl destek sağlayacağı tartışılmıştır.³⁵⁵

Bu iki tema üzerinden ilerleyen tartışmalar, ilk olarak eğitim ve demokrasinin eleştirel ve analitik becerilere sahip aktif vatandaşları nasıl geliştirdiği ve aynı zamanda temel demokratik yetenekleri nasıl kazandırdığına odaklanmıştır. Bu bağlamda öncelikle kaliteli eğitim için hangi kaynaklara ihtiyaç duyulduğu tartışılmıştır. Devamında bu eğitim kapsamında kullanılacak bilgi ve iletişim teknolojileri gibi araçların yanı sıra kamu ve özel sektör ortaklıkları, eğitimlerin nasıl gerçekleştirileceğine dair hususlar görüşülmüştür. İkinci olarak ise, tabanda yenilik ve aşağıdan yukarıya reformlar aracılığıyla vatandaş katılımlarını teşvik etmek ve güçlendirmek böylece toplumsal bölünmeler arasında köprüler oluşturacak fırsatlar yaratmak hususu gündeme gelmiştir. Bu bağlamda tartışmalar demokrasinin sadece eğitilmiş elitleri değil tüm vatandaşları içerecek şekilde daha kapsayıcı ve katılımcı bir forma nasıl dönüştürülebileceği üzerine yoğunlaşmıştır.³⁵⁶

4.3.3.6. 2017 Demokrasi için Dünya Forumu³⁵⁷

08-10 Kasım 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen ‘Halkçılık Bir Sorun mu?’ başlıklı altıncı DiDF popülist eğilimlerin karşısında durarak çoğulcu ve açık demokrasilerin korunması hususlarına odaklanmıştır. Buna istinaden popülizm,

³⁵⁴ “World Forum for Democracy 2016”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2016> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁵⁵ “Democracy and equality - does education matter?”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/16806fd49f> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁵⁶ a.g.y.

³⁵⁷ “World Forum for Democracy 2017”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2017> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

aksaklıklarla mücadele, sosyal medya ve çok taraflılık üzerine tartışılmalar yürütülmüştür.³⁵⁸

Öncelikle Avrupa’da muhafazakârlık ve sosyal demokrasinin ardından popülizm akımının üçüncü sırada yer aldığına dikkat çekilerek birçok devlette halkın yarısının temsili demokrasinin devletin yönetimi için uygun olduğunu düşünürken diğer yarısının demokratik olmayan yönetim biçimlerini -ordu veya güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi de kapsayan demokrasi yanlısı yaklaşımlar- savunmalar da bulunmaktadır. Özellikle Batı Avrupa’da popülist yaklaşım kapsamında temel konularda bağlayıcı kararlar alınırken doğrudan demokrasinin iyi bir yönetim şekli olduğu fikrinin ağırlıkta olduğu görülmüştür. İkinci olarak, temel aksaklıklar olarak ifade edilen hızlı iklim değişikliği ve teknolojik gelişmeler karşısında kapitalizmin uygulanabilir ve sürdürülebilir bir ekonomik model olup olmadığı sorgulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda mevcut ana akım siyasi partiler tarafından yönetilemediği belirtilen bu süreçlerde popülist partilerin kendi çözümlerini uyguladıkları vurgulanmıştır. Ayrıca; küreselleşme, göç, terörizm, gelir eşitsizliği gibi hususlar insanları kendi hayatları üzerinde kontrolü olmadığı inancına sürüklerken siyasiler bu korkuları sadece ulus-devlet nosyonu üzerinden çözümlemeye çalışmıştır. Bu durum bazı toplumların (göçmenler, mülteciler, azınlıklar gibi) günah keçisi olarak gösterilmesine sebep olmuştur. Buna istinaden oy verenler parlamentolarda yer alan mevcut temsilcilerin artık kendilerini temsil etmediğini düşünerek popülist yaklaşımlara yönelmiştir. Üçüncü olarak sosyal medya ve çevrimiçi platformların internet üzerinden nefret suçları ve dezenformasyon oluşturmak maksadıyla kullanıldığına dikkat çekilmiştir. Son olarak, ana akım partilere yönelik iç sıkıntılar, çok taraflılığın ve İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan bu yana uluslararası ilişkileri şekillendiren örgütlerin işleyişinin hem bölgesel hem de küresel düzeyde giderek daha fazla sorgulanmasıyla paralellik göstermiştir. Böyle bir eğilim, özellikle olası alternatif modeller olarak görülen demokratik olmayan dünya güçlerinin ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak endişe verici olarak değerlendirilmiştir.³⁵⁹

³⁵⁸ “Is Populism a Problem?”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2017-final-report/16807840c7> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁵⁹ a.g.y.

4.3.3.7. 2018 Demokrasi için Dünya Forumu³⁶⁰

‘Cinsiyet Eşitliği: Kimin Savaşı?’ başlıklı yedinci DiDF 19-21 Kasım 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.³⁶¹ Bu forumda bir yüzyıllık demokratik ilerlemeye rağmen neden hâlâ cinsiyet eşitliğine erişilemediğine ve kadınlara yönelik ön yargı, ayrımcılık ve şiddetin sonlandırılması için ne yapılması gerektiğine odaklanmıştır. İlk olarak, bir insan hakları mevzusu olan cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için kadın ve erkek arasındaki güç eşitsizliğinin köklerine inilmesi ve devamında stratejiler geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Cinsiyet eşitsizliği konusunda birçok yasa ve kural olmasına rağmen eylem eksikliği olduğu vurgulanmıştır. Buna istinaden kadınların siyasi süreçlerde yer almaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Cinsiyet önyargılarından kurtulmanın eşitsizliğin giderilmesinin ilk adımı olduğu vurgulanarak önyargıların yok edilmesiyle cinsiyete dayalı şiddetin de engellenebileceğini ifade edilmiştir. Cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi için cinsiyet eşitliği konusunda ve buna bağlı olarak insan hakları ilkeleri, karşılıklı saygı, haysiyet ve ayrımcılık yapmama gibi hususlarda genç kadın ve erkeklere eğitim verilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır.³⁶²

4.3.3.8. 2019 Demokrasi için Dünya Forumu³⁶³

06-08 Kasım 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen ‘Bilgi Çağında Demokrasi Tehlikede mi?’ başlıklı sekizinci DiDF, teknolojik ilerleme neticesinde demokratik toplumlarda yaşanan zorlayıcı dönüşüm etkisine odaklanmıştır. Bu durumun farkında ve bilincinde olarak demokratik değerlerin korunması ve yeni tehditlerin karşısında durulabilmesi için demokrasilerin işbirliği yapması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, ilk olarak bilgi teknolojilerinin demokrasi için mükemmel bir araç olduğu hatırlatılarak demokratik değerlerin bilgi teknolojilerinin tasarımı ve evrimi üzerinde etkisi olması gerektiği ifade edilmiştir. Bilgi teknolojilerinin etkili olabilmesi için en başından etik ve insan haklarına dair hususları içermesi gerektiği

³⁶⁰ “World Forum for Democracy 2018”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2018> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁶¹ “Gender Equality: Whose Battle?”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2018-final-report/16809231b5> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁶² a.g.y.

³⁶³ “World Forum for Democracy 2019”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2019> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

vurgulanmıştır. İkinci olarak, dezenformasyonla mücadele hususunda yer alacak aktörlerin vatandaşlardan hükûmetlere, özel sektörden medyaya, sosyal medya ve uluslararası platformları da içeren çok geniş bir topluluğu kapsadığı belirtilmiştir. Buna istinaden, tüm aktörler için medya okur-yazarlığının elzem olduğu yeniden gündeme getirilmiştir. Üçüncü olarak kaliteli gazeteciliğin desteklenmesi ve gazetecilerin korunması kapsamında çoğulcu, bağımsız ve güvenilir medyanın demokrasinin temel sac ayaklarından biri olduğuna işaret edilerek gazetecilerin yaşadığı sıkıntılara dikkat çekilmiştir. Buna dayanarak hükûmetlerin kaliteli medyayı desteklemek için yeni yapılar oluşturması gerektiği ifade edilmiştir. Dezenformasyonla mücadele kapsamında ifade özgürlüğünün nasıl düzenlenmesi gerektiği hususunun elzem olduğu belirtilerek teknoloji şirketleri, hükûmetler, uluslararası örgütler ve sivil toplum arasında diyalog oluşturulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Son olarak, günümüzde demokrasilerin karşılaştığı sorunların dijital çağdan daha önce de var olduğu vurgulanarak teknolojinin bunları daha fazla güçlendirdiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla sorunların çözümüne teknolojinin de dahil edilmesi ve hükûmetlerin bu kapsamda teknik ve yasal yolları kullanarak demokrasilere yönelik mevcut siyasi ve ekonomik sorunları ele alabileceği vurgulanmıştır.³⁶⁴

AK'nin AGM'ye etkilerine dair kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, daha kurulma aşamasında temel amaçlarının arasında millî güvenlik ile ilgili meselelerinin yer almadığını belirttiği görülmüştür. Buna istinaden AK'nin kuruluşundan itibaren hiçbir zaman savunma ya da güvenlik faaliyetleri veya unsurları oluşturmayı gerektirecek bir örgüt olmadığının ve de olmayacağının örgüt üyeleri tarafından açıkça ilan edildiğini değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ancak, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere güvenlik konuları sadece askerî güvenlik sorunlarıyla sınırlı değildir. Ayrıca, Avrupa güvenliği olgusu da askerî güvenliğin ötesinde ve çok farklı unsurları da bünyesinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla, AK'nin sözleşmeleri, zirve gündemleri ve bunların içerikleri de dikkate alındığında askerî güvenlik konularından ziyade siyasi ve toplumsal güvenliğe yönelik çabalarının daha fazla öne

³⁶⁴ “Is democracy in danger in the information age?”, Council of Europe, <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2019-is-democracy-in-danger-in-the-informati/1680997f54> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

çıkacağı söylenebilecektir. Bu bağlamda özellikle Avrupa kültürü içerisinde öne çıkan temel değerler olarak nitelendirilen demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü her zaman için korunması gereken değerler arasında yer almıştır. Bu unsurlara ‘çeşitliliğe dayanan zengin ortak kültürel miras’ unsuru da eklenmiş ve bunların saldırgan milliyetçilik, totaliter ideolojiler karşısında korunması ve savunulması gerektiği ileri sürülmüştür. Demokratik güvenlik olarak da ifade edilen bu dört unsurun birleşiminin AGM’nin temel sütunlarından birini oluşturduğu değerlendirilmektedir.

5. AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİ

Bu bölümde AGM'ye katkısı olan diğer bir örgüt olan AB incelenecektir. Öncelikle AB'nin kurumlarından bahsedilecek, sonrasında AGM'yi etkileyen faaliyetlerinin tespit edilmesi maksadıyla temel antlaşmalar, strateji belgeleri ve Yüksek Temsilci raporları incelenecektir.

5.1. Avrupa Birliği'nin Amacı

AB'nin kurumları ve resmî belgelerinden bahsetmeden önce örgütün hedeflerinden bahsetmek uygun olacaktır. AB kendine şu hedefleri belirlemiştir:

- Barış, AB'nin değerleri ve vatandaşlarının refahını teşvik etmek,
- Sınırlar olmaksızın özgürlük, güvenlik ve adalet sunmak,
- Dengeli ekonomik büyüme ve fiyat istikrarına dayalı sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak,
- Tam istihdam ve sosyal ilerleme aracılığıyla rekabetçi piyasa ekonomisini korumak,
- Sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadele etmek,
- Bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi teşvik etmek,
- Zengin kültürel ve dilsel çeşitliliğine saygı duymak,
- AB devletleri arasında ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu ve dayanışmayı geliştirmek,
- Para birimi Avro olan bir ekonomik ve parasal birlik kurmak.³⁶⁵

Bu hedeflerin yanı sıra AB'nin öne çıkardığı temel ilkeler ise, insan onuru ve dokunulmazlığı, özgürlük ve özgürlüklerin her şartta korunması, demokrasi,

³⁶⁵ "EU in brief", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

kanunlar önünde eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan hakları şeklinde belirtilmiştir.³⁶⁶

5.2. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı³⁶⁷

AB kuruluşundan günümüze kadar birçok değişim göstermiş, bu durumdan kendine bağlı kurumları da etkilenmiştir. *Sui generis* yani kendine özgü bir örgüt olan AB'nin eşsiz yapısı içerisinde yer alan AB kurumları; Avrupa Parlamentosu (European Parliament), Avrupa Birliği Zirvesi (AB Zirvesi-European Council), Avrupa Birliği Konseyi (AB Bakanlar Konseyi-Council of the European Union), Avrupa Komisyonu (European Commission) olarak ifade edilirken, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Sayıştay ve Avrupa Merkez Bankası'nın da içinde yer aldığı kurumlar diğer kurumlar ve birimler³⁶⁸ şeklinde belirtilmiştir. Bu kurumların işlev ve görevlerine istinaden; AB'nin eşsiz yapısı çerçevesinde gündemin belirlenmesi kapsamında AB Zirvesi'nin yetkili olduğu, olağan yasama usulü kapsamında ise Komisyonun yeni yasa tasarıları sunduğu, Parlamento ile Konseyin bunları kabul ettiği, Komisyon ile üye devletlerin bu yasaları uygulamaya koyduğu ve en son Komisyonun söz konusu yasaların uygun bir şekilde yürürlüğe konulmasını sağladığı bir süreç çerçevesinde yürütüldüğü ifade edilmiştir.³⁶⁹

5.2.1. Avrupa Parlamentosu

AB'nin yasama organı olan Avrupa Parlamentosu, her beş senede bir AB seçmenleri tarafından seçilen vekillerden oluşmaktadır. Her devletin vekil sayısı nüfusuyla azalan ölçüde orantılı olacak şekilde belirlenmektedir.³⁷⁰

³⁶⁶ a.g.y.

³⁶⁷ AB Kurumlarının Türkçe çevirileri için T.C. AB Bakanlığı Resmî Sitesine başvurulmuştur. Bkz. "Avrupa Birliği'nin Kurumları", Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-kurumlari_45641.html. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁶⁸ Yukarıda belirtilenler haricinde Avrupa Dış Eylem Servisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Avrupa Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Ombudsmanı, Avrupa Veri Koruma Denetçisi, Avrupa Veri Koruma Kurulu ve kurum içi ajanslar yer almaktadır. Bkz. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁶⁹ "Institutions and Bodies", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁷⁰ Hiçbir üye devletin vekil sayısı 6'dan az olamayacağı ve 96'yı geçemeyeceği; Parlamento genelinde ise toplam vekil sayısının 704 vekil ve bir başkan olmak üzere 705'i geçemeyeceği belirtilmiştir. Bu hususlara istinaden üye devletlerin nüfusuyla orantılı olacak şekilde vekil sayılarının

Genel itibariyle üç rolü bulunan Parlamento, yasama görevi kapsamında Komisyonun önerilerine uygun bir şekilde AB Konseyi'yle beraber AB yasalarının çıkarılmasından sorumludur. Ayrıca, yasama alanında uluslararası anlaşmalara ve Birliğin genişlemelerine karar vermek, Komisyonun çalışma programını gözden geçirmek ve ondan mevzuat teklif etmesini istemek gibi diğer sorumlulukları da bulunmaktadır. Denetleyici rolü kapsamında tüm AB kurumlarının demokratik açıdan incelenmesiyle yetkilendirilmiştir. Buna ek olarak, Komisyon Başkanı seçmek ve yeni oluşturulan Komisyonu onaylamak, AB bütçelerinin harcama planlamalarını onaylamak, vatandaşların dilekçelerini incelemek ve soruşturma açmak, Avrupa Merkez Bankası ile para politikalarını görüşmek gibi görevleri de bulunmaktadır. Bütçeye dair rolü ise Konsey ile AB bütçesini oluşturmak olarak ifade edilmektedir.³⁷¹

5.2.2. Avrupa Birliği Zirvesi

AB devletleri arasındaki en yüksek siyasi işbirliğinin temsil edildiği Avrupa Birliği Zirvesi (AB Zirvesi); tüm AB devletlerinin devlet veya hükûmet başkanlarından, AB Zirvesi Başkanından ve Avrupa Komisyonu Başkanından oluşmaktadır. AB'nin siyasi gündemini belirlemek, AB'nin ilerleyeceği genel yön ve siyasi öncelikler hakkında karar vermek amacıyla üç ayda bir toplanan AB Zirvesi'nin yasa çıkarma yetkisi bulunmamaktadır. AB Zirvesi daha ziyade; AB'nin stratejik çıkarlarını ve savunma önerilerini dikkate alarak, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasını belirlemekte ve hükûmetler arası işbirliği çerçevesinde daha düşük seviyelerde çözilemeyen karmaşık veya hassas konularla ilgilenmektedir. Genel olarak konulara oybirliği ile karar verilmekte ancak bazı durumlarda oybirliği veya nitelikli çoğunlukla da karar alınabilmektedir. Oylamalarda sadece devlet/hükûmet başkanları oy kullanabilmektedir.³⁷²

belirlendiği ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için Bkz. "European Parliament", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-parliament_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁷¹ a.g.y.

³⁷² "European Council", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-council_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

5.2.3. Avrupa Birliği Konseyi

Gayriresmî olarak Konsey olarak da bilinen AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu ile AB'nin ana karar alma organlarını oluşturmaktadır. AB üyesi devletlerin hükûmetlerinde görevli bakanlardan oluşan Konsey; konu bazında toplanmakta, dolayısıyla Konsey içinde sabit üye bulunmamaktadır. Konseye AB Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi başkanlık etmektedir. Konseyde her bir AB üyesinden bakanlar; yasaları tartışmak, değiştirmek, kabul etmek ve politikaları koordine etmek için bir araya gelmektedir. Konsey; Avrupa Komisyonu'nun önerilerine istinaden, Avrupa Parlamentosu ile AB yasalarını müzakere etmek ve kabul etmekle yükümlüdür. Konseyin diğer görevleri arasında şunlar yer almaktadır: AB devletlerinin politikalarını koordine etmek, AB Zirvesi yönergelerine dayalı olarak AB'nin dış ve güvenlik politikasını geliştirmek, AB ile diğer devletler veya uluslararası kuruluşlar arasında anlaşmalar yapmak, Avrupa Parlamentosu ile yıllık AB bütçesini kabul etmek. Konseyde taslak yasama tasarruflarının kabul edilebilmesi için nitelikli çoğunluk gerekmektedir. Nitelikli çoğunlukla karar alınabilmesi için; üye devletlerin en az %55'inin (bu oran Brexit sonrası 27 üyesi olan AB için 15 devlete tekabül etmektedir) kabul etmesi ve kabul eden devletlerin nüfusları toplamının AB nüfusunun %65'ini oluşturması gerekmektedir. Bir kararın çıkmasını engellemek için ise, toplam AB nüfusunun en az %35'ini temsil eden 4 devlete ihtiyaç duyulmaktadır. Dış politika ve vergilendirme gibi hassas konularda karar alınabilmesi için oybirliği gerekmektedir. Usul ve idari konularda ise salt çoğunluk yeterli olarak değerlendirilmektedir.³⁷³

5.2.4. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, AB'nin bağımsız yürütme organıdır. AB'nin Bakanlar Kurulu gibi çalışan Komisyonun siyasi liderliği, kimin hangi politika alanından sorumlu olduğuna karar veren Komisyon Başkanı tarafından yönetilmektedir. Konseyde AB üyesi her devletten 'komiser' adı verilen bir temsilci bulunmaktadır ve her bir komiser (ekibiyle beraber) bir ya da daha fazla politika alanından sorumludur. Yeni Avrupa mevzuatı için teklifler hazırlamaktan tek başına sorumlu olan

³⁷³ "Council of the European Union", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/council-eu_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Komisyon, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Bunlara ek olarak Komisyon; yeni yasalar önermek, AB politikalarını yönetmek ve AB fonlarını tahsis etmek, AB yasasını uygulamak, AB'yi uluslararası olarak temsil etmek gibi görevleri yerine getirmektedir. Konseyde kolektif sorumluluk temelinde karar alınmaktadır. Tüm Komisyon Üyeleri, karar alma sürecinde eşittir ve bu kararlardan eşit derecede sorumludur. Belirli durumlarda yetkilendirildikleri durumlar dışında, bireysel karar verme yetkileri yoktur.³⁷⁴

5.2.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı

AB'nin yargı organı olan Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), Adalet Divanı ve Genel Mahkeme olmak üzere iki mahkemeden oluşmaktadır. ABAD'ın görevi, AB hukukunu yorumlamak, tüm AB devletlerinde aynı şekilde uygulanmasını sağlamak ve ulusal hükûmetler ile AB kurumları arasındaki hukuki uyuşmazlıkları çözmektir.³⁷⁵

5.2.6. Avrupa Sayıştayı

AB'nin bağımsız dış denetçisi olan Avrupa Sayıştayı, AB vergi mükelleflerinin çıkarlarını gözetmektedir. Avrupa Sayıştayı her bir üye devletten birer temsilci olmak üzere toplam 27 üyeden oluşmaktadır. Yasal yetkileri olmayan Avrupa Sayıştayı, Avrupa Komisyonu'nun AB bütçesi yönetimini ve AB maliyesi hakkındaki raporlarını iyileştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, AB gelirlerini ve harcamalarını denetlemek, AB fonlarının doğru bir şekilde toplandığını, harcadığını, paranın karşılığını verildiğini ve hesaplandığını kontrol etmek gibi görevleri bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, Komisyon tarafından hazırlanan AB bütçesini onaylayıp onaylamayacağına karar vermeden önce Parlamente'nin ve AB Konseyi'nin incelemesi için yıllık bir rapor hazırlamakla da yükümlüdür. AB maliyesinin nasıl daha iyi yönetilebileceği ve vatandaşlara karşı daha sorumlu

³⁷⁴ “European Commission”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁷⁵ “Court of Justice of the European Union”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

hâle getirilebileceği konusunda AB politika belirleyicilerine uzman görüşü de sağlamaktadır.³⁷⁶

5.2.7. Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası, 19 AB üyesi³⁷⁷ arasında ortak para birimi olan Avro'yu yönetmek, AB ekonomi ve para politikasını belirleyip uygulamakla sorumludur. Temel amacı ise fiyatları sabit tutarak ekonomik büyümeyi ve istihdam yaratmayı desteklemektir. Avrupa Merkez Bankası şu görevleri yerine getirmektedir:

- Avro bölgesindeki ticari bankaların borç vereceği faiz oranlarını belirleyerek para arzını ve enflasyonu kontrol eder.
- Euro bölgesinin döviz rezervlerini ve döviz kurlarını dengelemek için döviz alım satımını yönetir.
- Finansal piyasaların ve kurumların ulusal makamlar tarafından iyi bir şekilde denetlenmesini ve ödeme sistemlerinin iyi çalışmasını sağlar.
- Fiyat eğilimlerini izleyerek ve fiyat istikrarına yönelik riskleri değerlendirir. Avrupa bankacılık sisteminin güvenliğini ve sağlamlığını sağlar.³⁷⁸

5.3. AGM'yi Etkileyen Faaliyetleri

AB'nin AGM'yi etkileyen faaliyetleri resmî belgeleri olan antlaşmalar, strateji belgeleri ve genel faaliyet raporları üzerinden incelenecektir.

5.3.1. Antlaşmalar³⁷⁹

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında AB, Nice ve Lizbon Antlaşmaları olmak üzere iki antlaşma hazırlamıştır. Ancak, güvenlik politikaları kapsamında değerlendirildiğinde ODGP'nin ilk defa ortaya atıldığı ve AB Kurucu Antlaşması

³⁷⁶ “European Court of Auditors”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-court-auditors_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁷⁷ Söz konusu devletler; Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, GKRY, Hollanda, İrlanda, İtalya, İspanya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan'dır. Bkz. “Our Money”, European Central Bank, <https://www.ecb.europa.eu/euro/intro/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁷⁸ “European Central Bank”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-central-bank_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁷⁹ “EU Treaties”, European Union, https://europa.eu/european-union/law/treaties_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

şeklinde de nitelendirilen Avrupa Birliği Antlaşması-Maastricht Antlaşması'ndan bahsetmenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Buna istinaden öncelikle 11 Eylül 2001 öncesi dönemde hazırlanan Avrupa Birliği Antlaşması (1993) ile Amsterdam Antlaşması (1997)'nin içeriğinden genel itibariyle kısaca bahsedilmiş, özellikle ODGP kapsamındaki hükümlerinin üzerinde durulmuştur.

5.3.1.1. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)

07 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması, 01 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁸⁰ Maastricht Antlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliği Antlaşması, AB'nin kurucu antlaşması olduğu için ODGP haricinde AB'ye dair diğer unsurların da anlaşılabilmesi için diğer antlaşmalara nazaran daha detaylı bir şekilde incelenmiştir. Buna istinaden hem Antlaşma kapsamında bütün başlıklar genel itibariyle ele alınmış, hem ODGP ile ilgili özel hükümlere yer verilmiştir.

Avrupa Birliği Antlaşması; Ortak Hükümler, Avrupa Topluluklarını Kurmak Amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmaya Yönelik Düzenlemelere İlişkin Hükümler,³⁸¹ Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşmaya Yönelik Düzenlemelere İlişkin Hükümler, Avrupa Atom Enerjisi Kurumuna Yönelik Düzenlemelere İlişkin Hükümler, Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Hükümler, Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliğine İlişkin Hükümler ve Nihai Hükümler olmak üzere toplam yedi başlıktan oluşmaktadır.³⁸²

Ortak Hükümlerin yer aldığı ilk başlıkta öncelikle 'Avrupa Birliği'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Avrupa halkları arasında daha sıkı bir birliğin oluşturulması sürecinde yeni bir aşama olarak nitelendirilen bu Antlaşma kapsamında, kararların vatandaşlara en yakın şekilde alınacağı vurgulanmıştır.³⁸³

Birlik kendine şu amaçları belirlemiştir:

- İç sınırların olmadığı bir bölge oluşturmak suretiyle dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmek, bu ilerleme kapsamında

³⁸⁰ Özdal, *a.g.e.*, 2013, 121.

³⁸¹ Başlığın İngilizce dilindeki ifadesi: "Provisions Amending The Treaty Establishing The European Economic Community With a View to Establishing The European Community" olarak geçmektedir.

³⁸² "Treaty on European Union", European Union, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁸³ *a.g.y.*, Article A.

ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmek ve nihai olarak tek para biriminin kullanılmasını da içeren ekonomik ve parasal bir birlik kurmak,

- Ortak savunmayı tesis edecek nihai bir ortak savunma politikasının belirlenmesini de içeren ortak bir dış ve güvenlik politikasının uygulanması aracılığıyla uluslararası alanda Birliği öne çıkarmak,

- AB vatandaşlığı konseptinin ileri sürülmesiyle üye devletlerin milletlerinin hak ve çıkarlarının korumasını güçlendirmek,

- Adalet ve işçileri alanlarında yakın bir işbirliği geliştirmek,

- Birlik Müktesebatının tam olarak işleyebilmesi için, Madde N (2)³⁸⁴'de belirtilen şekilde ve bu Antlaşma ile getirilen işbirliği politikaları ve biçimlerinin mekanizmaların etkinliğini sağlamak amacıyla yeniden düzenlenebileceğini sağlamak.³⁸⁵

Birliğe, amaçlarına ulaşmak için yürütülen faaliyetlerin tutarlılığı ve sürekliliğinin sağlanmasını temin eden ve AB Müktesebatı üzerine inşa edilen tek bir kurumsal çerçevenin hizmet edeceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda özellikle dış ilişkiler, güvenlik, ekonomi ve kalkınma politikalarını da kapsayan tüm dış faaliyetlerinin tutarlılığının tesis edilmesi ve denetlenmesi sorumluluğu Konsey ve Komisyon'a verilmiştir.³⁸⁶

'Avrupa Topluluklarını Kurmak Amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmaya Yönelik Düzenlemelere İlişkin Hükümler'in yer aldığı ikinci başlıkta, ilk olarak Avrupa Toplulukları (AT)'na ortak bir pazar ve ortak ekonomik parasal birlik kurma görevi verilmiş ve bu görevi yerine getirme kapsamında yapacağı faaliyetleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Buna istinaden AT'nin kendisine verilen görevleri şu kurumlar aracılığıyla yürüteceği ifade edilmiştir: Avrupa Parlamentosu,

³⁸⁴ a.g.y., Article N. Bu Antlaşmada yer alan Madde N (1)'de, üye devletlerin veya Komisyon'un Konsey'e AB'nin kurucu antlaşmalarına düzenleme teklifi sunma yetkisi verilmiş; Madde N (2)'de, 1996 yılında üye devletlerin temsilcilerinin yer alacağı bir konferans düzenleneceği bu konferansta ilgili düzenleme tekliflerinin Madde A ve B'ye uygunluğu çerçevesinde değerlendirileceği belirtilmiştir.

³⁸⁵ a.g.y., Article B.

³⁸⁶ a.g.y., Article C.

Konsey, Komisyon, Adalet Divanı ve Sayıştay.³⁸⁷ Konsey ve Komisyon'a görevlerini icra ederken Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi'nin danışma sağlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ile Avrupa Merkez Bankası'nın yanı sıra Avrupa Kalkınma Bankası'nın kurulması da antlaşma hükümlerine eklenmiştir.³⁸⁸ Yine bu başlıkta Birlik vatandaşlığı konsepti tanıtılmış, üye devletlerin uluslarına mensup kişilerin Birliğin de vatandaşı olduğu, dolayısıyla Birliğe yönelik birtakım haklara sahip oldukları ifade edilmiştir.³⁸⁹ AT tarafından icra edilecek Topluluk Politikaları kapsamında özellikle ekonomi ve ulaştırma politikalarına yönelik hükümlere yer verilmiştir.³⁹⁰

Üçüncü başlıkta Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşmaya Yönelik Düzenlemelere İlişkin Hükümler,³⁹¹ dördüncü başlıkta ise Avrupa Atom Enerjisi Kurumuna Yönelik Düzenlemelere İlişkin Hükümler³⁹² yer almış, her iki topluluğun alt kurumları ve görevleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Hükümler³⁹³ beşinci başlık altında yer verilmiştir. Öncelikle, tüm dış politika ve güvenlik politikası alanlarını kapsayacağı belirtilen bir ortak dış ve güvenlik politikasının bu çerçevede yer alan hükümlere uygun şekilde tanımlanacağı ve uygulanacağı belirtilmiştir. Bu politikanın amaçları;

- Birliğin ortak değerleri, temel çıkarları ve bağımsızlığının korunması,
- Birliğin ve üye devletlerin güvenliğinin güçlendirilmesi,

³⁸⁷ Çalışmada AB Antlaşması kapsamında ilgili kurumlar bu maddede belirtildiği şekliyle yer alacaktır.

³⁸⁸ a.g.y., Article G, B(4).

³⁸⁹ a.g.y., Article G, C.

³⁹⁰ a.g.y., Article G, D.

³⁹¹ a.g.y., Article H.

³⁹² a.g.y., Article I.

³⁹³ a.g.y., Article J.

- BM Şartı³⁹⁴ ve Helsinki Nihai Senedi'nde³⁹⁵ yer alan ilkelere ve Paris Şartı'nda³⁹⁶ belirtilen amaçlara uygun olarak uluslararası güvenliğin artırılması ve barışın korunması,³⁹⁷

- Uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi,
- Demokrasi ve hukukun üstünlüğün geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması, insan hakları ile temel özgürlüklere önem verilmesi olarak ifade edilmiştir.³⁹⁸

Birliğin izleyeceği hedefler; Madde J.2 uyarınca politikanın yürütülmesi hususunda üye devletler arasında sistematik işbirliği kurulması ve Madde J.3 uyarınca üye devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu bölgelerde aşama aşama ortak eylem uygulanması şeklinde belirtilmiştir. Üye devletlerin Birliğin dış ve güvenlik politikasını sadakat ve karşılıklı dayanışma ruhu içerisinde destekleyecekleri vurgulanmış, Birliğin çıkarlarına aykırı olan ve uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde uyumlu bir güç olarak görülmesine zarar verecek eylemlerden imtina edeceklerinin altı çizilmiştir.³⁹⁹

Üye devletlerin etkilerinin ortak ve uyumlu eylemler aracılığıyla olabildiğince etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için dış politika ve güvenlik politikası kapsamındaki genel çıkarları ilgilendiren hususlar hakkında üye devletlerin Komisyon'da birbirlerini bilgilendirecekleri ve birbirlerine danışacakları karara bağlanmıştır. Gerekli görülmesi durumunda Konseyin bir tutum belirleyeceği ifade

³⁹⁴ “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, Adalet Bakanlığı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁹⁵ “Helsinki Final Act”.

³⁹⁶ “Paris Şartı”, Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/agit/paris_sarti.htm?TSPD_101_R0=08ffcef486ab2000793571631627e9d96f420177b6c20e2346ff77f2316b8e5ee17102dfc2a6c8d708a3eeff6e143000441fd11be25ccab1c16a5e12e26cf0a6ada0546fbb0062cec52fb08d2e92cfa2f3efc879eb958b4c9e83da1e4db91824 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

³⁹⁷ Söz konusu belgelerde genel itibariyle insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleri ön plana çıkarılmış, ancak bu ilkeler kapsamında özellikle vurgulanan hususlar da şunlar olmuştur: devlet kapsamında devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı, devletlerin içişlerine karışılmaması, demokrasi; uluslararası barış ve güvenlik kapsamında, uluslararası barış ve güvenlik ve adaletin korunması, güvenlik, ekonomi, çevre gibi alanlarda işbirliği oluşturulması, istikrarın sağlanması, çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi; insan hakları kapsamında, insanların temel hak ve özgürlüklerinin korunması, insanların din, dil, ırk, cinsiyet açılarından eşitliği, kültürlerin korunması, hukuk kapsamında, hukukun üstünlüğü, uluslararası hukuka uygun davranılması vb.

³⁹⁸ a.g.y., Article J.1.

³⁹⁹ a.g.y.

edilerek üye devletlerin kendi ulusal tutumlarının ortak tutumla uyumlu olmasını sağlayacakları vurgulanmıştır. Ayrıca, üye devletlerin Birliğin ortak tutumunu uluslararası örgütler ve uluslararası konferanslar gibi forumlarda sergileyecekleri, özellikle de Birliğin tüm üyelerinin yer almadığı platformlarda destekleyecekleri belirtilmiştir.⁴⁰⁰

Dış politika ve güvenlik politikasını içeren hususlarda ortak eylemin hayata geçirilmesi sürecine yönelik hükümler şu şekilde belirlenmiştir:

- AB Zirvesi tarafından ortak eylem hususunda belirlenen temel esaslara istinaden Konsey'in karar alması,
- Ortak eylemin uygulama aşamalarının herhangi bir evresinde nitelikli çoğunluk oyu gerektiren hususların belirlenmesi,
- Ortak eylemi büyük ölçüde etkileyecek bir sorunla karşılaşılması durumunda Konsey'in bu durumu gözden geçirerek gerekli kararları alması,
- Ortak eylemlerde üye devletlerin benimsedikleri tutum ve faaliyetleri yürütme hususunda sorumlu tutulmaları,
- Ortak eylem sonrasında ulusal bir tutum veya eylem uygulanmasının gerekmesi durumunda Konsey'e danışma için yeterli müddetin verilmesi,
- Mevcut durumda değişiklik olması sonucunda acil ihtiyaçların ortaya çıkması ve Konseyin kararı bulunmaması hâlinde üye devletlerin ortak eylemin genel amaçlarını dikkate alarak acil durum tedbirlerini uygulaması,
- Ortak eylemin uygulanması sırasında temel bir zorlukla karşılaşılması durumunda sorunun çözümü için Konsey'e başvurulması.⁴⁰¹

ODGP'nin nihai olarak ortak savunmaya gidebilecek ortak bir savunma politikasının belirlenmesi de dahil olmak üzere Birliğin güvenliğine ilişkin tüm sorunları içerdiğine dikkat çekilmiştir. Birliğin gelişimi kapsamında AB'nin tamamlayıcı bir parçası olarak addedilen BAB'dan savunma alanına yansıyabilecek sonuçları olan kararları detaylıca incelemesi talep edilmiştir. Bu duruma istinaden Birliğin BAB'ın kurumları ile anlaşma içerisinde uygulanabilir tedbirler alacağı ifade edilmiştir. Birliğin politikası kapsamında bu madde, kimi üye devletlerin özel duruma haiz

⁴⁰⁰ a.g.y., Article J.2.

⁴⁰¹ a.g.y., Article J.3.

güvenlik ve savunma politikalarına zarar vermeyeceği, NATO dâhilindeki yükümlülüklerinin dikkate alınacağı ve bu çerçevede oluşturulan güvenlik ve savunma politikalarıyla uyumlu olacağı bildirilmiştir. Bu maddede belirtilen hükümlerin BAB ya da NATO çerçevesinde ikili ilişkiler aracılığıyla yakın işbirliği kurmayı düşünen üye devletlerin girişimlerinin, söz konusu işbirliğinin bu maddedeki hükümlere hâlel getirmediği sürece, önlenmeyeceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca, bu maddede belirtilen hususların Antlaşmanın N (2) Maddesi uyarınca 1996 yılında gözden geçirilebileceği karara bağlanmıştır.⁴⁰²

ODGP kapsamında Başkanlığın AB'yi temsil edeceği belirtilmiş, Başkanlığın ortak tedbirlerin uygulanması ve Birliğin tutumunun uluslararası örgütler ve uluslararası konferanslarda gösterilmesinden sorumluğu olduğunun altı çizilmiştir. Özellikle BMGK daimî üyesi olan Birlik üye devletlerinin⁴⁰³ diğer devletleri sürekli bilgilendireceği ifade edilmiş, görevlerini yerine getirirken BM Şartı'nda belirtilen hükümlere aykırı olmayacak şekilde Birliğin tutum ve çıkarlarının savunulmasını sağlayacaklarına işaret edilmiştir.⁴⁰⁴

Madde J.6 uyarınca Birlik üyesi devletlerin ve Komisyon temsilcilerinin üçüncü devletlerdeki diplomatik görevlerde ve konsolosluk görevlerinde, uluslararası konferans ve uluslararası örgütlerde temsil edilme gibi durumlar kapsamında Konsey tarafından belirlenen ortak tutum ve tedbirlerin uygulandığını bildirmesi beklenmiştir.⁴⁰⁵

Başkanlığın, ODGP'nin temel konuları ve temel seçimleri hususunda Parlamente'ye danışması ve Parlamente'nin görüşlerinin usulen dikkate alındığının teminatını vermesi belirtilmiştir. Ayrıca, Parlamente'nin Birliğin ODGP'nin gelişimi hakkında Komisyon ve Başkanlık tarafından düzenli olarak bilgilendirilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Bu bağlamda Parlamente'nin Konsey'e soru yöneltebileceği veya

⁴⁰² a.g.y., Article J.4.

⁴⁰³ Söz konusu dönemde BMGK daimî üyesi olan devletler Fransa ile Birleşik Krallık'tan bahsedilmektedir.

⁴⁰⁴ a.g.y., Article J.5.

⁴⁰⁵ a.g.y.

tavsiyelerde bulunabileceği ifade edilmiştir. Buna ek olarak, ODGP'nin uygulama gelişim süreci hakkında yıllık toplantı icra edebileceği vurgulanmıştır.⁴⁰⁶

AB Zirvesinin ODGP'nin temel ilkeleri ile esaslarını tanımlayacağı, buna istinaden Konseyin ODGP'nin tanımlanması ve uygulanması hususunda AB Zirvesinin genel esaslarını baz alarak gerekli kararları vereceği bildirilmiştir. Bu bağlamda Madde J.3(2)'de belirtilen durumlar haricinde Konsey'in oybirliği çerçevesinde faaliyetlerini yürüteceği ifade edilmiştir. Yine bu madde kapsamında, herhangi bir üye devletin veya Komisyonun Konseye ODGP ile alakalı sorun bildirebilmelerinin veya teklif sunabilmelerinin önü açılmıştır. Başkanlığın acil durumlarda kendisinin gerekli görmesi veya üye devletlerden birinin ya da Komisyonun isteği üzerine olağanüstü bir Konsey toplantısı yapabileceğine işaret edilmiştir. Ayrıca 'Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma'nın 151'inci Maddesine hâlel getirmeksizin Siyasi Direktörlerden oluşan bir Siyasi Komitenin ODGP'nin kapsadığı alanlardaki uluslararası durumu yönetmesi, politikaların belirlenmesi sürecinde görüş sunması ve Komisyon ile Başkanlığın sorumluluklarını engellemeyecek şekilde kabul edilen politikaların uygulama sürecini yönetmesi karara bağlanmıştır.⁴⁰⁷

Altıncı başlıkta yer alan 'Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliğine Yönelik Hükümler' kapsamında özellikle serbest dolaşımın tam anlamıyla uygulanabilmesi maksadıyla üye devletlerin odaklanması gereken hususlar; bir sığınma politikasının oluşturulması, Birliğin dış sınırlarından geçecek üçüncü devlet vatandaşlarına uygulanacak kuralların belirlenmesi, göç politikası tanımlanması, sivil ve kriminal hususlarda adli işbirliği, gümrük hususunda işbirliği ve son olarak da terörizmle, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer uluslararası suçlarla mücadele kapsamında Birlik çapında bir sistem olarak Avrupa Polis Teşkilatı (Europol) geliştirilmesi öngörülmüştür.⁴⁰⁸ Başlığın takip eden maddelerinde Birliğin iç güvenliğinin tesis edilebilmesi için asayiş ve düzenin sağlanması hususunda yetkili birimler belirlenerek yasal süreçlere değinilmiştir.

⁴⁰⁶ a.g.y, Article J.7.

⁴⁰⁷ a.g.y, Article J.8.

⁴⁰⁸ a.g.y, Article K.1.

‘Nihai Hükümler’in yer aldığı son başlıkta Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma, Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumunu Kuran Antlaşmalar’da yer alan hükümlerin uygulanacağı maddeler düzenlenmiş,⁴⁰⁹ söz konusu antlaşmaların düzenlenmesine yönelik süreç detaylandırılmış,⁴¹⁰ her Avrupa devletinin Birliğe katılabileceği ifade edilmiş⁴¹¹ ve Antlaşmaya bir süre kısıtı konulmamıştır.⁴¹² Son olarak, Antlaşmayı imzalayan tüm üye devletlerin meclislerinde onaylandıktan sonra Avrupa Birliği Antlaşması’nın 01 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.⁴¹³

ODGP kapsamında değerlendirilebilecek ve BAB’a dair özel hükümlerin bulunduğu ‘Batı Avrupa Birliği Bildirisi’ Antlaşma metnine eklenen bildiriler arasında yer almıştır. Bu bildiri metni içinde, ilki BAB’ın Avrupa güvenliği kapsamındaki rolüne odaklanan Bildiri I ve diğeri BAB üyelerinin, BAB üyesi olmayan AB ile NATO üyelerini BAB’a üye olmaya davet ettiği Bildiri II olmak üzere iki bildiri şeklinde hazırlanmıştır.⁴¹⁴

Bildiri I’de, öncelikle BAB üyeleri özgün bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliği oluşturulması ve savunma meselelerinde Avrupa’nın daha çok sorumluluk yüklenmesi gerektiği hususunda anlaşmıştır. Bu kimliğin birbirini takip eden çok evreli bir süreç izlenerek geliştirileceği ifade edilmiştir. BAB üyesi devletler, uzun vadede Atlantik İttifakının ortak savunma politikasıyla uyumlu olacak ortak bir savunma politikasının oluşturulması düşüncesinden hareketle BAB’ın rolünün geliştirilmesini kararlaştırmıştır.⁴¹⁵

BAB’ın hem AB için bir savunma unsuru oluşturması hem de Atlantik İttifakının Avrupa sütununun güçlendirilmesi maksadıyla geliştirileceği belirtilmiştir. Buna istinaden, BAB’ın ortak bir Avrupa savunma politikası oluşturacağı ve kendi operasyonel rolünün daha fazla geliştirilmesi yoluyla bu politikanın somut bir şekilde

⁴⁰⁹ a.g.y, Article L.

⁴¹⁰ a.g.y, Article M, Article N.

⁴¹¹ a.g.y, Article O.

⁴¹² a.g.y, Article Q.

⁴¹³ a.g.y, Article R.

⁴¹⁴ a.g.y, Declaration on Western European Union, I. Declaration.

⁴¹⁵ a.g.y, Paragraf 1.

uygulanmasını sağlayacağını altı çizilmiştir. Ayrıca, BAB üyesi devletlerin Antlaşmanın J.4 Maddesinde belirlenen hükümleri dikkate alacağı ifade edilmiştir.⁴¹⁶

BAB ile AB arasındaki ilişkilere dair hükümlerin yer aldığı bölümde, esas amaç BAB'ın aşamalar hâlinde AB'nin savunma unsuru olacak şekilde inşa edilmesi ve geliştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Buna istinaden, BAB'ın savunma alanına yansıyabilecek sonuçları olan bazı karar ve eylemleri detaylıca incelemesi ve uygulamaya koyması istenmiştir. Bu maksatla BAB'ın şu tedbirleri alarak AB ile yakın ilişkiler kuracağı belirtilmiştir:

- Uygulanabileceği ölçüde faaliyet takvimlerinin senkronize edilmesi ve çalışma yöntemlerinin uyumlu hâle getirilmesi.
- Bir yandan AB Zirvesi ile BAB Genel Sekreterliği arasında yakın işbirliği kurulması, diğer yandan AB Konseyi ve (BAB) Konsey Genel Sekreterliği ile benzer ilişkiler kurulması.
- Gelecekteki Başkanlık dönemlerinin süre ve sıralamasının uyumlu hâle getirilmesi.
- Komisyon'un düzenli olarak bilgilendirilmesini sağlayacak uygun usullerin ayarlanması ve AB Antlaşması çerçevesinde belirlenen Komisyon'un ODGP kapsamındaki rolüne uygun bir şekilde BAB'ın faaliyetleri hususunda Komisyon'a danışılması.
- BAB'ın Parlamenter Meclisi ile Parlamento arasında yakın işbirliğinin teşvik edilmesi.⁴¹⁷

BAB Konseyi'nin AB'nin yetkili kurumlarıyla anlaşma içerisinde gerekli düzenlemeleri hayata geçireceğine işaret edilmiştir.

BAB'ın Atlantik İttifakıyla ilişkileri kapsamında temel amaç, BAB'ın Atlantik İttifakının Avrupa sütunu olarak güçlendirilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Buna istinaden BAB'ın İttifakla daha yakın çalışma ilişkileri geliştireceği ve bu sayede BAB üyesi devletlerin rolü, sorumlulukları ve katkılarının artırılması hedeflenmiştir. Bu hususların yeni geliştirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) ile İttifak arasında şeffaflık ve tamamlayıcılık temelinde ele alınması gerektiği ve

⁴¹⁶ a.g.y, Paragraf 2.

⁴¹⁷ a.g.y, Paragraf 3.

BAB'ın Atlantik İttifakı tarafından benimsenen tutumlara uygun davranacağı belirtilmiştir. İttifakın Kuzey Atlantik Antlaşması çerçevesinde güvenlik ile savunma yükümlülüklerini içeren politikaları tartışma imkânı ve üyeleri arasında istişare ortamı sunan Atlantik İttifakının bir forum olarak bu süreçte yer almasının elzem olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla BAB üyesi devletlerin ortak tutumlar sergilenebilmesi maksadıyla önemli ortak çıkarlara işaret eden meseleler hususunda İttifakla işbirliğini güçlendireceklerine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda çalışma usullerinin uyumlu hâle getirilmesi amacıyla ve toplantı tarih ve mekânlarının senkronize edilmesi, ayrıca BAB ile NATO Genel Sekreterliklerinin arasında yakın işbirliği kurulacağına işaret edilmiştir.⁴¹⁸

BAB'ın operasyonel rolünün uygun misyon, yapı ve araçların incelenmesi ve belirlenmesi kapsamında güçlendirileceği belirtilmiş ve güçlendirilecek alanların şu hususları kapsadığı ifade edilmiştir: BAB planlama birimi, özellikle lojistik, ulaştırma, eğitim ve stratejik denetim alanlarında İttifakı tamamlayıcı yakın askerî işbirliği, BAB Genelkurmay Başkanları toplantıları, BAB'a karşı sorumlu askerî birimler. Avrupa silahlanma ajansı kurulması amacıyla silahlanma alanında geliştirilmiş işbirliği ve 'BAB Enstitüsü'nün 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Akademisi' olarak geliştirilmesi gibi hususlara incelenecek diğer teklifler arasında yer verilmiştir. BAB'a daha güçlü bir operasyonel rol verilmesi amacıyla yapılan düzenlemelerin tüm Müttefiklerin kolektif savunmasını gerekli kılan askerî tasarruflarla tamamen uyumlu hâle getirileceği vurgulanmıştır.⁴¹⁹

BAB hakkında yapılan bütün düzenlemelerin neticesinde, BAB'ın operasyonel rolünün geliştirilmesini kolaylaştırmak maksadıyla BAB Konseyi ve Genel Sekreterliği Brüksel'e taşınmıştır.⁴²⁰ BAB Konseyinde temsil kapsamında, AB Komisyonunun Düzenlenmiş Brüksel Antlaşması Madde VIII⁴²¹ ile uyumlu bir

⁴¹⁸ a.g.y, Paragraf 4.

⁴¹⁹ a.g.y, Paragraf 5.

⁴²⁰ a.g.y, Paragraf 6.

⁴²¹ 1954 yılında Düzenlenmiş Brüksel Antlaşması'nın Madde VIII kapsamında barış ve güvenliğin güçlendirilmesi, Avrupa'nın aşamalı bütünleşmesinin ve birliğinin desteklemesi ve Avrupa devletleri ile Avrupa örgütleri arasında yakın işbirliği geliştirilmesi maksadıyla BAB Konseyi kurulmuştur. Ayrıca bu maddede BAB Konseyi'nin karar alma prosedürlerine ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Bkz. "Modified Brussels Treaty".

şekilde işlevini sürekli yerine getirebilmesinin şart olduğu ifade edilmiştir.⁴²² Ayrıca Antlaşmanın J.4(6) Maddesinde yer alan hükümle uyumlu olacak şekilde Birliğin hedeflerini ilerletmek maksadıyla düzenlemelerin gözden geçirilebileceği hususunun BAB tarafından dikkate alındığına dikkat çekilmiştir.⁴²³

5.3.1.2. Amsterdam Antlaşması

02 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam Antlaşması 01 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴²⁴ Söz konusu Antlaşma kapsamında sadece ODGP'ye ilişkin hükümler incelenmiştir.

ODGP kapsamında yapılan değişiklikler incelendiğinde kimi maddelerin sadeleştirildiği kimi maddelerin de detaylandırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bazı maddeler Antlaşma metninden çıkarılmış, yeni maddeler metne eklenmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması'nda J Maddesi altında verilen ODGP 11 maddeden ibaret iken, Amsterdam Antlaşması ile yine J Maddesi altında bulunan ODGP 18 maddeye çıkarılmıştır.⁴²⁵

Değişiklikler kapsamında, Birliğin amaçlarının yer aldığı J.1 Maddesinde Birliğin bütünlüğü ifadesi eklenmiş ve dış sınırlarında barış ve güvenliğin tesis edilmesi hususu dâhil edilmiştir. Üye devletlerin karşılıklı siyasi dayanışmayı geliştirmek ve genişletmek maksadıyla birlikte çalışacakları vurgulanmıştır.⁴²⁶

Avrupa Birliği Antlaşması'nda J.1 Maddesinin üçüncü paragrafı Amsterdam Antlaşması'nda J.2 Maddesi olarak değiştirilmiş ve detaylandırılmıştır. Bu madde bağlamında Birliğin belirlediği hedeflerini şu şekilde izleyeceği ifade edilmiştir:

- ODGP için genel ilke ve esasların tanımlanması,
- Ortak stratejilere karar verilmesi,
- Ortak eylemlerin hayata geçirilmesi,
- Ortak tutumların uygulanması,

⁴²² Treaty of the European Union, Declaration on Western European Union, I. Declaration, Paragraf 7.

⁴²³ a.g.y, Paragraf 8.

⁴²⁴ Özdağ, a.g.e., 2013, 130.

⁴²⁵ "Treaty of Amsterdam", European Union, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁴²⁶ a.g.y, Article J.1.

- Politikanın icra edilmesi sırasında üye devletler arasındaki sistematik işbirliğinin güçlendirilmesi.⁴²⁷

ODGP'nin tanımlanması ve uygulanmasına dair hükümler J.3 Maddesinde yer almıştır. Buna göre, AB Zirvesinin genel ilkeler ile temel esasları belirleyeceği ve üye devletlerin ortak çıkarlarının olduğu alanlarda uygulanacak ortak stratejilere karar vereceği belirtilmiştir. Bu ortak stratejilerde amaçlar, süre ve kullanılacak araçların Birlik ve üye devletler tarafından belirleneceği eklenmiştir. Konseyin özellikle ortak eylem ve tutumların uygulanması kapsamında AB Zirvesine ortak stratejiler önereceğine işaret edilmiştir. Ayrıca, Birliğin eylemlerindeki bütünlük, tutarlılık ve verimliliğin Konsey tarafından sağlanacağı vurgulanmıştır.⁴²⁸

Amsterdam Antlaşması'nda ortak eylemler ayrı bir madde olarak ele alınmış ve bu eylemlerin Konsey tarafından uygulanacağı belirtilmiştir. Birliğin operasyonel eylemini gerekli kılan özel durumlarda ortak eylemin icra edileceğine dikkat çekilmiştir. Ortak eylemlere dair diğer hususlar AB Antlaşması'ndaki hususlarla aynı şekilde Amsterdam Antlaşması'nda yer almıştır.⁴²⁹

AB Antlaşması'nda bulunmayan ve Amsterdam Antlaşması'na eklenen bir diğer husus J.5 Maddesinde ortaya konulmuştur. Bu maddede ortak tutumların Konsey tarafından belirleneceğini ifade edilmiş ve söz konusu tutumların coğrafi veya tematik niteliği olan özel sorunlara karşı oluşturulacak yaklaşımları da kapsayacağına işaret edilmiştir. Ayrıca, üye devletlerin ulusal politikalarının Birliğin ortak tutumlarıyla uyumlu olması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁴³⁰

Antlaşmanın J.7 Maddesinde, AB Antlaşması J.4 Maddesinde yer alan hükümler genişletilerek ODGP kapsamında yer alacak sorunlar, ortak savunma politikası ve ortak savunma gibi hususlarda detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Öncelikle ODGP'nin Birliğin güvenliğiyle alakalı olan tüm sorunları içereceği tekrar edilmiş, bu kapsamda AB Antlaşması'nda 'ODGP'nin nihai olarak ortak savunmaya gidebilecek ortak bir savunma politikasının belirlenmesi' şeklinde ifade edilen

⁴²⁷ a.g.y, Article J.2.

⁴²⁸ a.g.y, Article J.3.

⁴²⁹ a.g.y, Article J.4.

⁴³⁰ a.g.y, Article J.5.

hükümde ‘nihai’ sözcüğü ‘aşamalı’ sözcüğüyle değiştirilmiştir.⁴³¹ Ayrıca, 2’nci paragraf uyarınca Birliğin güvenliğiyle ilgili sorunlar; insani görevler ve kurtarma görevleri, barışı koruma ve kriz yönetiminde barışı inşa etmeyi de kapsayacak şekilde karşıt güçlerle mücadele etme olarak açıklanmıştır.⁴³² Bu bağlamda BAB, Birliğin gelişiminin tamamlayıcı bir parçası olarak ifade edilmiş ve AB’nin söz konusu sorunları çözme konusunda BAB’ın operasyonel kapasitesine erişim sağlayabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, BAB’ın ileride Birliğe dahil edilmesi olasılığı göz önüne alınarak, AB Zirvesi tarafından uygun görülmesi durumunda, Birliğin BAB ile yakın ilişkiler geliştireceği vurgulanmıştır.⁴³³

Bu madde çerçevesinde NATO’ya dair şu ifadeler yer verilmiştir: İlk olarak, bu madde altında yer alan hükümlerin ortak savunmanın NATO şemsiyesi altında gerçekleştirildiğini düşünen Birlik üyesi devletlerin hususi güvenlik ve savunma politikalarına hâle getirmeyeceği, bahse konu devletlerin Kuzey Atlantik Antlaşması çerçevesinde NATO’ya karşı yükümlülüklerinin dikkate alınacağı vurgulanmıştır.⁴³⁴

AB Zirvesinin Madde J.3’e uygun şekilde esaslar geliştirme kabiliyetinin ayrıca BAB’dan yardım alacağı meseleler üzerinden de geliştirilebileceği ifade edilmiştir. Birliğin, 2’nci paragrafta atıfta bulunulan görevlere ilişkin Birliğin kararlarını detaylandırmak ve uygulamak için BAB’dan yararlanması durumunda tüm Birlik üyesi devletlerin söz konusu görevlere tam olarak katılmaları sağlanacağı belirtilmiştir. AB Zirvesi, BAB kurumları ile mutabık kalınması kaydıyla söz konusu görevlere katkıda bulunan tüm üye devletlerin, BAB’da planlama ve karar alma sürecine tam ve eşit bir şekilde katılmalarını sağlamak için gerekli pratik düzenlemeleri yapacağı vurgulanmış, bu paragraf kapsamında ele alınan ve savunma sonuçları olan kararların, üçüncü alt paragrafın 1’inci paragrafında atıfta bulunulan politika ve yükümlülükler hâle getirmeksizin alınacağı ifade edilmiştir.⁴³⁵

J.16 Maddesinde; ODGP Yüksek Temsilcisi olan Konsey Genel Sekreteri’nin, özellikle politika kararlarının oluşturulmasına, hazırlanmasına ve uygulanmasına

⁴³¹ a.g.y, Article J.7(1).

⁴³² a.g.y, Article J.7(2).

⁴³³ a.g.y, Article J.7(1).

⁴³⁴ a.g.y.

⁴³⁵ a.g.y., Article J.7 (3).

katkıda bulunarak, ODGP kapsamına giren konularda Konseye yardımcı olacağı ve uygun olduğunda üçüncü şahıslarla siyasi diyalog yürütmek suretiyle Başkanlığın talebi üzerine Konsey adına hareket edeceği belirtilmiştir.⁴³⁶

22 Temmuz 1997 tarihinde BAB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilen ‘BAB Bildirimi’ Amsterdam Antlaşması’nın metnine eklenmiştir. Maastricht Antlaşması’nda olduğu gibi bu bildiride de BAB’ın rolü, AB ve NATO ile ilişkilerine dair detaylara yer verilmiştir.⁴³⁷ Öncelikle BAB’ın dikkate alacağı hususlara (AB Antlaşması’nın⁴³⁸ J.7 Maddesi), ODGP’nin genel ilkeleri ve temel esaslarının AB Zirvesi tarafından belirleneceğine dair hükmün yer aldığı AB Antlaşması’nın J.3 Maddesi eklenmiştir. Ayrıca, Antlaşma’nın J.7 Maddesi için ayrı bir protokol hazırlanmıştır. Bu protokolda özellikle NATO üyesi olan devletlerin NATO’ya karşı yükümlülüklerini dikkate alındığı ve AB kapsamındaki yükümlülüklerinin bunlarla uyumlu olacağı vurgulanmıştır.⁴³⁹ ‘BAB’ın AB ile İlişkileri: Amsterdam Antlaşması’nın Uygulanması’ başlıklı bölümde öncelikle 10 Aralık 1991 tarihinde belirttikleri “BAB’ın kademeli bir şekilde AB’nin savunma birimi olarak geliştirileceği” sözünün yerine getirildiği ilan edilmiştir. Birliğin BAB’dan faydalandığı durumlarda, BAB’ın Birliğin karar ve eylemlerini AB Zirvesi’nin belirlediği ilkeler çerçevesinde değerlendirip uygulayacağı ifade edilmiştir. BAB’ın AB’yi ODGP kapsamında J.7 Maddesinde açıklanan şekilde destekleyeceği belirtilmiştir. Ayrıca, BAB’dan J.7 Maddesinin 2’nci paragrafında belirtilen görevler yerine getirilirken faydalanılması bağlamında BAB, 3’üncü paragrafa uygun olacak şekilde her AB üyesi devletin göreve tam katılım sağlayabileceğini kabul etmiştir. ‘J.7 Maddesine İlişkin Protokol’ kapsamında BAB ile AB arasında geliştirilmiş işbirliği düzenlemelerinin yapılacağı beyan edilmiştir. Buna istinaden şu hususlar öne çıkarılmıştır:

- Özellikle kriz durumlarında BAB ve AB arasında danışma işbirliği ve karar alma sürecinin geliştirilmesi hususlarında düzenlemeler yapılması,
- İki örgütün ilgili birimleri arasında ortak toplantılar düzenlenmesi,

⁴³⁶ a.g.y., Article J.16.

⁴³⁷ a.g.y., Declaration relating to Western European Union.

⁴³⁸ Bu noktadan itibaren AB Antlaşması ifadesi, Amsterdam Antlaşması’yla düzenlenmiş AB Antlaşması’na karşılık gelmektedir.

⁴³⁹ a.g.y., Protocol on Article J.7.

- İki örgütün idari kural ve uygulamalarının uyumlu hâle getirilmesi,
- BAB Genel Sekreterliği ile AB Konseyi Genel Sekreterliğinin personel değişimi ve geçici görevlendirmeyi de içerecek şekilde yakın işbirliği içerisinde çalışmasını sağlamak,
- Politika Planlama ve ‘Erken Uyarı Birimi’ni içerecek şekilde BAB’ın ilgili birimleri olan Planlama Birimi, Durum Merkezi ve Uydu Merkezi tarafından kaynakların ayarlanması,
- Silahlanma alanında, uygun olduğu ölçüde, ‘Batı Avrupa Silahlanma Grubu’ çerçevesinde işbirliği oluşturarak Avrupa silah pazarının rasyonalizasyonun sağlanması,
- Bir ‘Avrupa Silahlanma Ajansı’ kurulması,
- AB Komisyonunun gözden geçirilmiş AB Antlaşması çerçevesinde ODGP’ye dair tanımlanan rolünün yansıtılması için uygulanabilir düzenlemeler yapılması,
- AB ile geliştirilmiş güvenlik düzenlemelerin yapılması.⁴⁴⁰

Aynı bildirinin ‘Atlantik İttifakında Geliştirilecek Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Çerçevesinde BAB ile NATO Arasındaki İlişkiler’ başlıklı bölümünde ise şu hususlara değinilmiştir:

- Kolektif savunma çerçevesinde örgütlenmiş Atlantik İttifakının bir forum olarak öne çıktığı vurgulanarak BAB ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bu süreçte AGSK’in inşa edilmesi de dâhil olmak üzere transatlantik bağın güçlendirilmesi,
- BAB’ın Atlantik İttifakı içinde AGSK’nin geliştirilmesinde temel unsur olması ve bu kapsamda NATO ile kurumsal ve pratik işbirliği çabalarını güçlendirmeye devam etmesi,
- Düzenlenmiş Brüksel Antlaşması Madde V’te ve Washington Antlaşması’nın 5’inci Maddesinde belirtilen kolektif savunma ilkesine ek olarak Petersberg Deklarasyonu’yla belirlenen çatışma önleme ve kriz yönetiminde etkin rol oynaması ve bu süreçte BAB’ın iki örgüt arasında şeffaflık ve tamamlayıcılık hususları dikkate alınarak görevini icra etmesi,

⁴⁴⁰ a.g.y., WEU’s Relations with the European Union: Accompanying the Implementation of the Treaty of Amsterdam.

- BAB'ın, AGSK'nin sağlam askerî ilkelere dayanacağı ve uygun askerî planlamalarla (BAB'ın siyasi kontrolü ve stratejik yönlendirmesi altında hareket eden etkili kuvvetlerin oluşturulması da dâhil olmak üzere) destekleneceğini teyit etmesi.

Bu amaçlara ulaşabilmek maksadıyla şu alanlarda BAB ile NATO'nun işbirliği geliştireceği belirtilmiştir: bir kriz durumunda BAB ve NATO arasında danışma mekanizmaları oluşturulması, BAB'ın NATO savunma planlama sürecine etkin bir şekilde katılımının sağlanması, BAB'ın siyasi kontrolü ve stratejik yönlendirmesi altında NATO'nun varlıkları ve kabiliyetlerinden istifade edilen operasyonların planlanması, hazırlanması ve yürütülmesi maksadıyla BAB ile NATO arasında operasyonel bağlantı oluşturulması (NATO tarafından BAB ile işbirliği çerçevesinde yürütülecek askerî planlama ve tatbikatlar, NATO varlık ve kabiliyetlerinin devri, izlenmesi ve iadesine ilişkin bir çerçeve antlaşma, Avrupa komuta düzenlemeleri kapsamında BAB ile NATO arasında irtibat). Tüm bu hususlara istinaden, BAB ile NATO arasındaki ilişkilerin İttifakın uyumu da dikkate alınarak gelişmeye devam edeceği vurgulanmıştır.⁴⁴¹

'AGSK'nin Gelişiminde BAB'ın Operasyonel Rolü' başlıklı üçüncü bölümde, BAB'ın kendi üyeleri tarafından sağlanan varlık ve kabiliyetlerine ve uygun olduğu durumlarda NATO'nun varlık ve kabiliyetlerine başvurarak 'Avrupa'nın siyasi-askerî organı' rolünü geliştireceği belirtilmiştir. AB Antlaşması'nın J.7 Maddesi gereğince ortak savunma politikasının aşamalı bir şekilde oluşturulması çabalarına katkıda bulunacağı ve kendi rolünün geliştirilmesi bağlamında somut uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlayacağı da eklenmiştir. Ayrıca, BAB'ın BM ve AGİT'in kriz yönetimi görevlerini destekleyeceği de vurgulanan hususlar arasında yer almıştır.

Söz konusu amaçların gerçekleştirilebilmesi maksadıyla BAB'ın çalışmaya devam edeceği alanlar şu şekilde ifade edilmiştir: BAB'ın tatbikat ve harekâtlar aracılığıyla tecrübe kazandıkça kriz yönetimi mekanizma ve prosedürleri geliştireceği belirtilmiş ve Petersburg misyonlarının uygulanması için bir karargâh oluşturulacağı ifade

⁴⁴¹ a.g.y., Relations Between WEU and NATO in the Framework of the Development of an ESDI within the Atlantic Alliance.

edilmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması ile Amsterdam Antlaşması hükümleri arasındaki farkların yer aldığı tablo aşağıda verilmiştir.⁴⁴²

**Tablo 5.1. AB Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması İçerik Karşılaştırması
(Numaralandırma Sistemine Göre Eşdeğerlik Listesi)**

AB Antlaşması⁴⁴³	Amsterdam Antlaşması (Eski Numaralandırma)	Amsterdam Antlaşması⁴⁴⁴ (Yeni Numaralandırma)
Madde J.1	Madde J.1	Madde 11
Madde J.1 (3)	Madde J.2	Madde 12
Madde J.3 (1)	Madde J.3	Madde 13
Madde J.3 (2,3,4,5,6,7)	Madde J.4	Madde 14
-	Madde J.5	Madde 15
Madde J.2 (1)	Madde J.6	Madde 16
Madde J.4	Madde J.7	Madde 17
Madde J.5	Madde J.8	Madde 18
Madde J.5	Madde J.9	Madde 19
Madde J.6	Madde J.10	Madde 20
Madde J.7	Madde J.11	Madde 21
Madde J.8 (3-4)	Madde J.12	Madde 22
-	Madde J.13	Madde 23
-	Madde J.14	Madde 24
Madde J.8 (5)	Madde J.15	Madde 25
-	Madde J.16	Madde 26

⁴⁴² Tablo oluşturulurken benzer bir eşdeğerlik tablosunun yer aldığı Amsterdam Antlaşması'ndan esinlenilmiş, ancak bu tabloya AB Antlaşması'nın ilgili maddeleri de eklenmiştir.

⁴⁴³ "Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma", İktisadi Kalkınma Vakfı, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁴⁴⁴ "Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları", İktisadi Kalkınma Vakfı, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A6%2Dtr.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Madde J.9	Madde J.17	Madde 27
Madde J.11 (1)	Madde J.18	Madde 28

“Amsterdam Antlaşması”ndan uyarlanmıştır.

5.3.1.3. Nice Antlaşması

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması 01 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁴⁵ Genel itibariyle adli konuların ele alındığı ve daha çok hukuki alanda düzenlemelerin yapıldığı Nice Antlaşması ODGP kapsamında şu maddelerde değişiklikler yapılmıştır.: Madde 17, 23, 24, 25, ve 27.⁴⁴⁶

Antlaşma’nın 17’nci Maddesinde ‘BAB’ın geliştirilmesinin AB’nin ayrılmaz bir parçası olduğu’ ifadesi ve BAB’a dair diğer hükümler kaldırılmıştır.⁴⁴⁷ Antlaşmanın 23’üncü Maddesinde 1’inci paragrafın 3’üncü alt paragrafında özel bir temsilcinin nitelikli çoğunluk esasıyla seçilebileceği belirtilmiştir.⁴⁴⁸ Madde 24 kapsamında 3’üncü paragraf tamamen yeni bir hüküm olarak eklenmiş ve ortak eylem ve tutumun gerçekleştirilmesi çerçevesinde bir uzlaşmaya varılması durumunda Konseyin nitelikli çoğunluk usulüyle karar alacağı ifade edilmiştir. 4’üncü paragrafta söz konusu uzlaşmanın iç karar veya tedbirler alınmasını gerektirdiği durumlarda da Konseyin yine nitelikli oy çoğunluğuyla karar alacağı vurgulanmıştır. Yine 24’üncü Maddenin 6’ncı paragrafında ise bu madde kapsamında sonuçlandırılan uzlaşmaların Birlik kurumları üzerinde bağlayıcı olacağının altı çizilmiştir.⁴⁴⁹ 25’inci Madde yeni eklenmiş olup bu madde kapsamında Siyasi ve Güvenlik Politikası Komitesinin kriz yönetimi operasyonlarının siyasi ve stratejik yönlendirmesini Konseyin sorumluluğu altında yerine getireceği belirtilmiştir. Ayrıca, yine bu bağlamda Siyasi ve Güvenlik Politikası Komitesi’nin söz konusu kriz yönetimi operasyonunun amacı ve süresine yönelik kararlar alabilmesi maksadıyla yetkilendirilebileceği ifadesi eklenmiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ Özdal, *a.g.e.*, 2013, 151.

⁴⁴⁶ “Treaty of Nice”, Eur-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=EN> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁴⁴⁷ a.g.y., Article 1(2).

⁴⁴⁸ a.g.y., Article 1(3).

⁴⁴⁹ a.g.y., Article 1(4).

⁴⁵⁰ a.g.y., Article 1(5).

27'nci Maddeye yeni eklenen 27a Maddesinin 1'inci alt maddesine göre bu başlık altındaki herhangi bir konuda gerçekleştirilecek güçlendirilmiş işbirliğinin, Birliğin kimliğini tutarlı bir güç şeklinde öne çıkararak Birliğin değerlerini korumayı ve çıkarlarına hizmet etmeyi amaçladığı belirtilmiştir. Bu bağlamda dikkat edilecek hususlar şu şekilde ifade edilmiştir: ODP'nin ilke, amaç ve temel esasları ile bu politika çerçevesinde alınan kararların tutarlılığı, AT'nin yetkileri ve Birliğin tüm politikaları ile dış faaliyetleri arasında tutarlılık. 27a Maddesinin 2'nci alt maddesine göre Madde 27c, Madde 43⁴⁵¹ ile Madde 45'te⁴⁵² aksi belirtilmediği takdirde Madde 11 ile Madde 27,⁴⁵³ Madde 27b⁴⁵³ ile Madde 28'de⁴⁵³ belirtilen güçlendirilmiş işbirliğinin uygulanabileceği teyit edilmiştir. Madde 27b'de ODP başlığına uygun olarak burada bahsedilen güçlendirilmiş işbirliğinin ortak girişim ve ortak tutumun uygulanmasıyla alakalı olduğu belirtilerek askeri veya savunma konularıyla bir alakası olmadığı vurgulanmıştır. Madde 27c'de ise Madde 27 B uyarınca aralarında güçlendirilmiş işbirliği kurma niyetinde olan devletlerin Konsey taleplerini iletmeleri gerektiği belirtilmiştir. Talebin önce Komisyona sonrasında Parlamento'ya gönderilmesi sürecinin takip edileceği vurgulanmıştır. Parlamento'ya gönderilmesi Komisyonun ilgili güçlendirilmiş işbirliği teklifinin birlik politikalarıyla tutarlı olup olmadığının değerlendireceği ve yetkinin Konsey tarafından verileceği ifade edilmiştir. Madde 27d kapsamında Başkanlık ya da Komisyonun yetkilerine hâle getirmeksizin Konsey Genel Sekreteri ve ODP Yüksek Temsilcisinin ODP kapsamında icra edilecek güçlendirilmiş işbirliği hususunda Parlamento ve Konseyin bilgilendirilmesinden sorumlu olduklarına işaret edilmiştir. Madde 27e'de ise Madde 27c'ye istinaden Konseye bildirilen talebin gelişim süreci Komisyon ve Konsey arasında gerçekleşen prosedür üzerinden detaylandırılarak açıklanmıştır.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ Amsterdam Antlaşması Madde 43'te yakın işbirliğine dair hükümler yer almaktadır. Bkz. "Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş".

⁴⁵² Amsterdam Antlaşması Madde 45'te yakın işbirliği konusunda Konsey ve Komite'nin Parlamento'yu bilgilendirmesine dair bir hüküm bulunmaktadır. Bkz. "Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş".

⁴⁵³ Söz konusu maddeler Amsterdam Antlaşması'nın V. Başlığı Altındaki Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası altında yer alan tüm hükümleri kapsamaktadır. Bkz. "Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş".

⁴⁵⁴ a.g.y. Article 1(6).

5.3.1.4. Lizbon Antlaşması

13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan Lizbon Antlaşması 01 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁵⁵ AB'nin Maastricht Antlaşması'nda belirlenen üç sütunlu yapısına son veren Lizbon Antlaşması birçok yenilik getirilmiştir.⁴⁵⁶ ODGP kapsamında getirdiği yenilikler incelendiğinde, ilk olarak her antlaşmada Başlık V altında 'ODGP'ye İlişkin Hükümler' şeklinde yer alan başlığın yeniden adlandırıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu başlık, 'Birliğin Dış Eylemine İlişkin Genel Hükümler ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Özel Hükümler' olarak yeniden adlandırılmıştır.⁴⁵⁷ Ayrıca, 'Birliğin Dış Eylemine İlişkin Genel Hükümler'in yer aldığı Bölüm 1 ve Madde 10 A ile 10 B eklenmiştir. Madde 10 A kapsamında Birliğin uluslararası arenada icra ettiği eylemin temel değerlerine dayanacağı ve üçüncü devletlerle de bu ilkeler çerçevesinde ilişkiler geliştireceği belirtilmiştir.⁴⁵⁸

Madde 10 A 2'nci paragrafta Birliğin ODGP kapsamında hedeflerine yer verilmiştir. Maastricht Antlaşması'nda belirlenen hedeflerin bir kısmı korunmuş, ancak birtakım yeni konular da bu hedefler arasında yer almıştır;

- Birliğin değerlerini, temel çıkarlarını, güvenliğini, bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak,
- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve uluslararası hukuk ilkelerini pekiştirmek ve desteklemek,
- BM Şartı'nın amaç ve ilkeleri, Helsinki Nihai Senedi'nin ilkeleri ve Paris Şartı'nın amaçlarına uygun olarak dış sınırların da korunmasını içerecek şekilde barışı korumak, çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek,
- Devlet içi yoksulluğu ortadan kaldırmayı temel amaç olarak belirleyen gelişmekte olan devletlerin sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmasını teşvik etmek,

⁴⁵⁵ Özdal, *a.g.e.*, 2013, 181.

⁴⁵⁶ "Treaty of Lisbon", Eur-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁴⁵⁷ a.g.y., Article 1(23)

⁴⁵⁸ a.g.y., Article 1(24)

- Uluslararası ticaret üzerindeki kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılmasını da içerecek şekilde, tüm devletlerin dünya ekonomisine dâhil olmasını teşvik etmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çevrenin kalitesini ve küresel doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini korumak ve iyileştirmek için uluslararası tedbirlerin geliştirilmesine yardımcı olmak,
- Doğal veya insan kaynaklı afetlerle mücadele eden halk, devlet ve bölgelere yardım etmek,
- Daha güçlü çok taraflı işbirliğine dayalı uluslararası bir sistemi ve küresel yönetişimi teşvik etmek.⁴⁵⁹

Madde 10 A'nın 3'üncü paragrafı kapsamında da Birliğin bu maddenin 1'inci ve 2'nci paragraflarında yer alan ilkelere saygı göstererek söz konusu hedefleri takip edeceği belirtilmiştir. Ayrıca Birliğin dış eyleminin diğer politikalarıyla tutarlı olması gerektiği ve bunun da yine Birlik tarafından sağlanacağı ifade edilmiştir.⁴⁶⁰

Madde 10 B'de Madde 10 A'da belirtilen ilke ve hedefler esas alınarak AB Zirvesinin Birliğin stratejik çıkarları ile hedeflerini belirlediğine değinilmiş, bu kapsamda alınan kararlar ve üye devletler tarafından sağlanacak araçlardan bahsedilmiştir.⁴⁶¹

'Ortak Dış ve Güvenlik Politikası' şeklinde ifade edilen Bölüm 2'nin başlığı 'Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Özel Hükümler' olarak değiştirilmiştir. Kısım 1'in altında 'Ortak Hükümler' yer almıştır.⁴⁶² Kısım 1'in altına Madde 10 C eklenmiştir. Bu maddede Birliğin bu Bölüm uyarınca uluslararası arenadaki eyleminin temel ilkelere uygun şekilde gerçekleştirileceği belirtilmiştir.⁴⁶³

ODGP'nin uygulama alanları ve hedeflerinin yer aldığı Madde 11'in 1'inci paragrafı, daha önce Maastricht Antlaşması'nda da belirtilen Birliğin ODGP kapsamındaki yetkisinin ortak savunmaya ilerleyecek ortak bir savunma politikasının aşamalı olarak oluşturulmasını da içerecek şekilde tüm dış politika alanlarını ve Birliğin güvenliğine ilişkin tüm hususları kapsadığına dair paragrafla değiştirilmiştir.

⁴⁵⁹ a.g.y.

⁴⁶⁰ a.g.y.

⁴⁶¹ a.g.y.

⁴⁶² a.g.y., Article 1(25).

⁴⁶³ a.g.y., Article 1(26).

ODGP'nin ODGP Yüksek Temsilcisi ve üye devletler tarafından Antlaşmalara uygun bir şekilde yürürlüğe konulacağı da eklenmiştir. Aynı maddede Birlik tarafından dış eyleminin ilke ve hedefleri çerçevesinde üye devletler arasında karşılıklı siyasi dayanışmanın geliştirilmesi ve genel çıkarlar ile sorunlarının tespit edileceği belirtilmiştir. Buna istinaden üye devletlerin politikalarının yakınlaşmasını sağlayacak ortak bir dış politika ve güvenlik politikası belirleneceği, yürütüleceği ve uygulanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, üye devletlerin Birliğin dış ve güvenlik politikasını etkin bir şekilde destekleyeceği ifadesine, Birliğin bu alandaki faaliyetlerine uygun davranacağı kısmı eklenmiştir. Bunların haricinde Konseyin yanı sıra ODGP Yüksek Temsilcisi'nin de bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyeceği ifadesine yer verilmiştir.⁴⁶⁴

Birliğin izlediği hedeflerin yer aldığı Madde 12 şu şekilde yeniden düzenlenmiştir:

Birlik, ortak dış ve güvenlik politikasını aşağıdaki yollarla yürüteceği belirtilmiştir:

- Temel esasların tanımlanması;
- Aşağıda belirtilen hususları tanımlayan kararların kabul edilmesi:
 - Birlik tarafından üstlenilecek eylemler,
 - Birlik tarafından alınacak tutumlar,
 - Birlik tarafından üstlenilecek eylemler ve alınacak tutumlar

kapsamında alınacak kararların uygulanmasına yönelik düzenlemeler.

- Politikanın yürütülmesinde üye devletler arasında sistematik işbirliğinin güçlendirilmesi.⁴⁶⁵

Madde 13 'Birliğin stratejik çıkarlarını tespit edilmesi, amaçlarının belirlenmesi ve temel esaslarının tanımlaması' ibaresini içerecek şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, 'Uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin gerektirmesi durumunda, AB Zirvesi Başkanı'nın bu tarz gelişmeler karşısında Birliğin politikasının stratejik hatlarını belirlemek maksadıyla AB Zirvesini olağanüstü toplantıya çağırabileceğine dair bir alt paragraf eklenmiştir. Yeni alt paragraflarda 'Konseyin ODGP'yi tasarlayacağı ve AB Zirvesi tarafından belirlenen temel esaslar ve stratejik hatlara dayanarak

⁴⁶⁴ a.g.y., Article 1(27).

⁴⁶⁵ a.g.y., Article 1(28).

tanımlama ve uygulamaya dair gerekli kararları alacağı' ifadesi eklenmiştir. Son olarak, ODGP'nin hem üye devletlerin kaynakları hem de Birliğin kaynaklarına dayanarak yürürlüğe konulacağı ifade edilmiştir.⁴⁶⁶

Madde 13a ile eklenecek olan yeni kısımda, ODGP Yüksek Temsilcisinin ODGP'nin hazırlanmasına yönelik öneriler sunarak katkıda bulunacağı ve AB Zirvesi ile Konseyin kararlarının uygulanmasını sağlayacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin 2'nci paragrafında Yüksek Temsilcinin ODGP'ye ilişkin konularda Birliği temsil edeceği yinelenmiştir. 3'üncü paragrafta ise Yüksek Temsilcinin görevini icra etmesinde kendisine Avrupa Dış Eylem Servisinin yardımcı olacağına işaret edilmiştir. Üye devletlerin diplomatik servisleri ile işbirliği içerisinde çalışacak bu birimin organizasyonu ve işleyişinin Konsey kararlarına tabi olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶⁷

Madde 14 kapsamında uluslararası gelişmelerin birliğin operasyonel eylem gerçekleştirmesini gerektirmesi durumunda konseyin gerekli kararları alacağı ifadesi eklenmiştir.⁴⁶⁸ Madde 15'te 'Birliğin ortak tutumlar benimsediği' ifadesi yerine 'Birliğin ortak kararlar benimsediği ve bu kararların da Birliğin yaklaşımına dair tanımladığı hususlar' ifadesi getirilmiştir.⁴⁶⁹

Mevcut Antlaşmanın 22'nci Maddesindeki⁴⁷⁰ ifadenin yeniden düzenlenerek şu şekilde Madde 15a'da yer alacağı belirtilmiştir: ODGP kapsamında Konseye soru yöneltme yetkisi üye devletlere ek olarak ODGP Yüksek Temsilcisine ve Komisyonun desteklediği bir hususta yine Yüksek Temsilciye verilmiştir. Ayrıca yine bu maddede hızlı karar alma durumlarında Başkanlık yerine Yüksek Temsilcinin inisiyatifine bağlı olarak karar alınacağı ibaresi eklenmiştir.⁴⁷¹

Madde 23 yeniden düzenlenerek 15b Maddesi olarak eklenmiştir. Bu madde kapsamında nitelikli oy çoğunluğu ile kabul edilecek kararlara dair düzenlemelere yer verilmiştir. İlk olarak, bu bölüm çerçevesinde alınacak kararların AB Zirvesi ve oy birliği çerçevesinde hareket eden Konsey tarafından alınacağı belirtilmiştir. Üye devletler tarafından bir çekince koyulabilmesi için üye devletlerin ve Birlik

⁴⁶⁶ a.g.y., Article 1(29).

⁴⁶⁷ a.g.y., Article 1(30).

⁴⁶⁸ a.g.y., Article 1(31).

⁴⁶⁹ a.g.y., Article 1(32).

⁴⁷⁰ Herhangi bir üyenin konseye ODGP'ye dair soru yöneltebilmesine imkân tanıyan madde.

⁴⁷¹ a.g.y., Article 1(33).

nüfusunun en az üçte birini temsil etmeleri gerektiği ifadesi eklenmiştir. Ayrıca nitelikli oy çoğunluğu ilkesinin Birlik eylem veya tutumu belirlenirken, ODGP Yüksek Temsilcisinin kendi inisiyatifine ya da AB Zirvesinin inisiyatifine dayalı olarak Yüksek Temsilciye iletilen özel tekliflerin, Birliğin ortak eylem ve tutumlarına ilişkin kararlarının kabul edilmesinde de uygulanacağı eklenmiştir. Alınacak bir kararın üye devletlerin bekasına yönelik ulusal politikalarına dair bir sorun arz etmesi durumunda, ilgili devletin oyunun alınmayacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda da Yüksek Temsilcinin söz konusu üye ile istişare geliştireceği ve konuyu çözümlmeye çalışacağı belirtilmiştir. Başarılı bir sonuç alınamaması durumunda ise, oybirliğiyle karar alınabilmesi için konunun AB Zirvesine gönderileceğine işaret edilmiştir. Bu hususların askerî ve savunma uygulamalarında kullanılmayacağı vurgulanmıştır.⁴⁷²

Madde 16 kapsamında üye devletlerin AB Zirvesi ve Konsey içerisinde Birliğin etkisinin olabildiği ölçüde etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için ortak bir yaklaşım belirlemek amacıyla birbirlerine danışacakları şeklinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda her bir üye devletin herhangi bir taahhüt altına girmeden önce AB Zirvesi veya Konsey aracılığıyla diğer üyelere danışması gerektiği ifadesi eklenmiştir. Birliğe dair ortak bir yaklaşım belirlendiğinde yüksek temsilci ve üye devletlerin dışişleri bakanları tarafından faaliyetlerin koordine edileceği belirtilmiştir. Ayrıca, üye devletlerin diplomatik misyonları ile üçüncü devletlerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki Birlik delegasyonlarıyla işbirliği çerçevesinde ortak yaklaşımın oluşturulması ve uygulanmasına katkıda bulunacakları da ifade edilmiştir.⁴⁷³

ODGP'nin içeriğine dair hükümlerin yer aldığı Madde 17, Madde 28 A olarak 28'inci Maddenin altına eklenmiştir.⁴⁷⁴ Madde 18'de Yüksek Temsilcinin teklifi üzerine Konseyin bir özel temsilci atayabileceği ve bu özel temsilcinin görevini Yüksek Temsilcinin yetkisi altında yürüteceği ifade edilmiştir.⁴⁷⁵

Madde 19, Birliğin uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda temsil edilmesi kapsamında üye devletlerin Birliğin tutumunu sergileyeceği vurgulanmıştır.

⁴⁷² a.g.y., Article 1(34).

⁴⁷³ a.g.y., Article 1(35).

⁴⁷⁴ a.g.y., Article 1(36).

⁴⁷⁵ a.g.y., Article 1(37).

Bu maddede öne çıkan önemli bir husus, Birliğin belirlediği bir tutumun BMGK gündemindeki bir konuyla alakalı olması durumunda, Güvenlik Konseyinde yer alan üye devletlerin, Yüksek Temsilcinin Birliğin tutumunu sunması için davet edilmesini sağlayacakları ifadesi olmuştur.⁴⁷⁶ 20'nci Maddede üye devletlerin diplomatik misyonları ve Birliğin delegasyonlarına dair düzenlemeler yer almıştır. Genel itibariyle, önceden Komisyon üzerinden yapılan tanımlamalar, yeni düzenlemeyle Birlik üzerinden yapılmıştır.⁴⁷⁷

Madde 21'de Yüksek Temsilcinin ODGP ile OGSP'nin ana yönleri ve temel tercihleri hakkında Parlamente'ya danışacağı belirtilmiştir. Buna ek olarak, Yüksek Temsilcinin Parlamente'nin görüşlerinin usulüne uygun bir şekilde alınmasını sağlayacağı da ifade edilmiştir.⁴⁷⁸ Madde 22 ve Madde 23'ün metinleri sırasıyla Madde 15a ve Madde 15b şeklinde yeniden düzenlenmiştir.⁴⁷⁹ Madde 24, Birliği bu Bölümün kapsadığı alanlarda bir veya daha fazla devlet ya da uluslararası örgütle anlaşmalar akdedebileceği ifadesini içerecek şekilde sadeleştirilmiştir.⁴⁸⁰ ODGP'nin kapsadığı alanlarda uluslararası gelişmeleri takip edecek Siyasi ve Güvenlik Politikası Komitesinin görevlerine yer verilen Madde 25, söz konusu Siyasi ve Güvenlik Politikası Komitesinin görevlerini Konsey ve Yüksek Temsilcinin sorumluluğu altında yürüteceği şeklinde düzenlenmiştir.⁴⁸¹

26 ve 27'nci Maddeler yürürlükten kaldırılmış ve Madde 25a ile Madde 47'nin yerine geçecek olan Madde 25b eklenmiştir. Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 16 B Maddesi⁴⁸² uyarınca Konseyin, bu Bölüm kapsamına giren faaliyetlerin yürütülmesinde üye devletler tarafından kişisel verilerin işlenmesi hususunda bireylerin korunmasını sağlayacak kurallar belirleyeceği ifade edilmiştir. Bu kurallara uyulup uyulmadığının ise bağımsız merciler tarafından denetleneceği belirtilmiştir. ODGP'nin uygulanması kapsamında Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 2 B ila 2 E Maddelerinde belirtilen Birlik yetkilerinin kullanılması sırasında söz konusu Antlaşmalar tarafından yetkilendirilen kurumların

⁴⁷⁶ a.g.y., Article 1(38).

⁴⁷⁷ a.g.y., Article 1(39).

⁴⁷⁸ a.g.y., Article 1(40).

⁴⁷⁹ a.g.y., Article 1(41-42).

⁴⁸⁰ a.g.y., Article 1(43).

⁴⁸¹ a.g.y., Article 1(44).

⁴⁸² Kişisel verilerin korunmasına dair hükümlerin yer aldığı madde.

yetki kapsamını ve prosedürlerini etkilemeyeceği vurgulanmıştır. Aynı hususun bu Bölüm çerçevesinde Birlik yetkilerinin kullanılması kapsamında da geçerli olacağının altı çizilmiştir.⁴⁸³ Geliştirilmiş işbirliğine dair Madde 27 A ila 27 E, Madde 10 olacak şekilde düzenlenmiştir.⁴⁸⁴

ODGP kapsamında Birliğin bütçesine ilişkin hükümlerin yer aldığı Madde 28’de birtakım değişiklikler yapılmıştır. Özellikle bu kapsamda yürütülecek girişimlerin acil finansmanı için Birlik bütçesindeki ödeneklere hızlı erişimin sağlanmasına dair özel prosedürleri içeren kararlar alınacağı belirtilmiştir. Madde 28 A(1) ve Madde 28 B’de işaret edilen ve Birlik bütçesine yüklenemeyen görevlerin hazırlık faaliyetlerinin üye devletlerin katkıda bulunduğu bir başlangıç fonuna dayanarak icra edileceği ifade edilmiştir.⁴⁸⁵ ‘Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nın altına ‘Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Hükümleri’ başlıklı Kısım 2 eklenmiştir. 28 A Maddesi, Madde 17’de belirtilen hükümleri içerecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Buna istinaden OGSP’nin ODGP’nin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmış ve Birliğe sivil ve askerî varlıklardan oluşan operasyonel kapasite sağlayacağı belirtilmiştir. Birliğin bu kapasiteyi BM Şartı ilkelerine uygun olarak barışı koruma, çatışmaları önleme ve uluslararası güvenliği güçlendirme maksadıyla Birlik dışındaki görevlerde kullanabileceği ifade edilmiştir. Söz konusu görevlerin üye devletlerin kabiliyetleri kullanılarak yerine getirileceğine işaret edilmiştir. Aynı maddenin 2’nci paragrafında OGSP’nin ortak bir Birlik savunma politikasının aşamalı çerçevesini içereceği ibaresi eklenerek yeniden düzenlenmiştir. AB Zirvesinin oybirliğiyle karar vermesi durumunda, bunun ortak bir savunma oluşturacağı vurgulanmış ve bu bağlamda AB Zirvesi tarafından üye devletlerin kendi anayasal gerekliliklerine uygun bir şekilde karar almalarını tavsiye edilmiştir. Ayrıca, Madde 17’nin 2, 3, 4 ve 5’inci paragrafları silinerek yerine aşağıda belirtilen maddelerin getirileceği belirtilmiştir.⁴⁸⁶

Paragraf 3’ün altında şu hükümlere yer verilmiştir. Üye devletlerin, Konsey tarafından belirlenen hedeflere katkıda bulunmak amacıyla ODGP’nin uygulanması

⁴⁸³ a.g.y., Article 1(45).

⁴⁸⁴ a.g.y., Article 1(46).

⁴⁸⁵ a.g.y., Article 1(47).

⁴⁸⁶ a.g.y., Article 1(48-49).

maksadıyla sivil ve askerî kabiliyetlerini Birliğin kullanımına sunacağı öne çıkarılmıştır. Birlikte çok uluslu kuvvet oluşturacak bu devletlerin, söz konusu unsurları OGSP için de kullanılabilecekleri eklenmiştir. Üye devletlerin askerî kabiliyetlerini kademeli olarak geliştirecekleri de bu alt paragrafta yer almıştır. Buna istinaden savunma yeteneklerinin geliştirilmesi, araştırılması, elde edilmesi ve silahlanma alanlarında çalışmalar yapan Avrupa Savunma Ajansı'nın şu görevleri icra edeceği belirtilmiştir: operasyonel gereksinimleri belirleyecek, bu gereksinimlerin karşılanması için alınacak önlemleri destekleyecek, savunma sektörünün endüstriyel ve teknolojik temelini güçlendirmek için ihtiyaç duyulan her türlü önlemi tespit etmeye ve uygun olduğunda uygulamaya katkıda bulunacak, Avrupa kabiliyetler ve silahlanma politikasının belirlenmesine katılacak ve askerî kabiliyetlerin iyileştirilmesinin değerlendirilmesi sürecinde Konseye yardımcı olacak.⁴⁸⁷

OGSP'ye dair kararlar kapsamında Yüksek Temsilci ya da bu maddede belirtilen hususlara istinaden bir misyon başlatan üyeler de dâhil olmak üzere, üye devletlerden birinin teklifte bulunabileceği ifade edilmiştir. Söz konusu tekliflerin karara dönüşebilmesi için de Konsey tarafından oy birliğiyle kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda Yüksek Temsilcinin, uygun olduğu durumlarda Komisyonla birlikte hem ulusal kaynakların hem de Birlik araçlarının kullanılmasını önerebileceğine işaret edilmiştir. 5'inci paragrafta Birliğin değerlerini korumak ve çıkarlarına hizmet etmek amacıyla Konseyin, Birlik çerçevesinde bir görevin yerine getirilmesi kapsamında bir grup üye devleti yetkilendirebileceği belirtilmiştir. Böyle bir görevin icra edilmesi ise Madde 28 C'ye tabi tutulmuştur. 6'ncı paragrafta, askerî kabiliyetleri daha gelişmiş olan ve bu alanda zorlu görevler için birbirlerine bağlayıcı taahhütlerde bulunan üye devletlerin, Birlik çerçevesinde kalıcı yapılandırılmış işbirliği kuracağına işaret edilmiştir. Bu tür bir işbirliğinin Madde 28 E'ye tabi olacağı ve Madde 28 B'nin hükümlerini etkilemeyeceğine dikkat çekilmiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸⁷ a.g.y.

⁴⁸⁸ a.g.y., Article 1(49).

Bir üye devletin kendi topraklarında silahlı saldırıya uğraması durumunda, diğer üye devletlerin BM Şartı'nın 51'inci Maddesi uyarınca, yetkileri dahilindeki tüm araçlarla söz konusu devlete yardım etme yükümlülüğü taşıdıkları ifade edilmiştir. Bu hükmün belirli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikasının özel karakterine hâlel getirmeyeceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca, bu alandaki taahhütler ve işbirliğinin NATO'ya üye olan devletlerin NATO çerçevesindeki kolektif savunma uygulamalarıyla tutarlı olacağı vurgulanmıştır.⁴⁸⁹

28'inci Maddenin altına 28 B ila 28 E Maddeleri eklenmiştir. 28 B Maddesinde Madde 28 A(1) Maddesinde belirtilen Birliğin sivil ve askerî araçlarının kullanılacağı görevlerin; ortak silahsızlanma operasyonları, insani ve kurtarma görevleri, askerî tavsiye ve yardım görevleri, barış inşası ve kriz sonrası istikrarın sağlanmasını da içeren çatışmayı önleme ve kriz yönetimi gibi görevleri içerdiği belirtilmiştir. Söz konusu tüm bu görevlerin (üçüncü devletlerin kendi topraklarında terörizmle mücadelelerine destek olmayı da kapsayacak şekilde) terörizme karşı koyma faaliyetlerinde de icra edilebileceği ifade edilmiştir. Yukarıda belirtilen görevlerin amaç ve kapsamı ile uygulanması sürecindeki genel koşulları belirleyen kararların Konsey tarafından alınacağını altı çizilmiştir. Konseyin yetkisi dahilinde hareket eden Yüksek Temsilcinin Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile yakın temas halinde bu görevlerdeki sivil ve askerî yönlerin koordinasyonunu sağlayacağı eklenmiştir. Madde 28 C'de, 28 B Maddesi uyarınca kabul edilen kararlar çerçevesinde Konseyin bir görevin uygulanmasını, böyle bir görev için istekli ve gerekli kapasiteye sahip olan bir grup devleti yetkilendirebileceğine işaret edilmiştir. Bu kapsamda göreve katılan üye devletlerin ilerlemeler konusunda Konseyi düzenli olarak bilgilendirecekleri vurgulanmıştır. Söz konusu devletlerin, görevin tamamlanmasının önemli sonuçlar doğurması ya da görevin amaç, kapsam ve koşullarının değişmesini gerektiren durumlarda Konseyi doğrudan bilgilendirmeleri gerektiğine işaret edilerek Konseyin gerekli kararları alacağını altı çizilmiştir.⁴⁹⁰

Madde 28 D'de Avrupa Savunma Ajansının görevlerine değinilmiştir. Bu görevler şu şekilde belirtilmiştir:

⁴⁸⁹ a.g.y.

⁴⁹⁰ a.g.y., Article 1(50).

- Üye devletlerin askerî kabiliyet hedeflerinin belirlenmesine ve belirlenen kabiliyet taahhütlerinin yerine getirilmesinin değerlendirilmesine katkıda bulunmak;
- Operasyonel ihtiyaçların uyumlulaştırılmasını ve etkili, uyumlu temin yöntemlerinin benimsenmesini teşvik etmek;
- Askerî kabiliyetler çerçevesinde belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için çok taraflı projeler önermek, üye devletlerin uyguladığı programların koordinasyonu sağlamak ve belirli işbirliği programlarını yönetmek;
- Savunma teknolojisi araştırmalarını desteklemek, ortak araştırma faaliyetleri ile gelecekteki operasyonel ihtiyaçları karşılayacak teknik çözüm çalışmalarını koordine etmek ve planlamak,
- Savunma sektörünün endüstriyel ve teknolojik temelini güçlendirilmesi ve askerî harcamaların etkinliğinin artırılması maksadıyla fayda sağlayacak herhangi bir önlemin belirlenmesine ve gerekirse uygulanmasına katkıda bulunmak.⁴⁹¹

Avrupa Savunma Ajansının onun bir parçası olmak isteyen tüm üye devletlere açık olduğu ifade edilmiştir. Ajansın statüsünü, personel sayısını ve çalışma kurallarını belirleyen kararların nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından alındığı vurgulanmıştır. Ajansın gerektiğinde görevlerini Komisyonla irtibat halinde yerine getireceği ifade edilmiştir. Madde 28 E’de ise kalıcı yapılandırılmış işbirliğine dair hükümler yer almıştır. Özellikle söz konusu işbirliğine katılmak isteyen üye devletlerin izleyeceği süreç bu maddede detaylandırılmıştır.⁴⁹²

Lizbon Antlaşması’nın Protokolleri arasında Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği (Permanent Structured Cooperation-PESCO) kurulmasına dair bir protokol bulunmaktadır. Söz konusu Protokol, Antlaşmanın 28 A Maddesi ve 28 E Maddesinde dayandırılmıştır. Protokolün giriş hükümlerinde Madde 28 A’da belirtilen hükümlere atıfta bulunularak kabul edildiği beyan edilmiştir. Söz konusu maddeden farklı olarak öne çıkan hususlar şunlar olmuştur: güvenlik ve savunma konularında Birliğin daha iddialı bir role sahip olmasının, Berlin Plus Anlaşması⁴⁹³

⁴⁹¹ a.g.y.

⁴⁹² a.g.y.

⁴⁹³ NATO-AB Ortaklığı kapsamında AB’nin NATO’nun kolektif varlık ve kabiliyetlerine erişim sağlamasını öngören düzenlemelerin yer aldığı anlaşma. Bkz. “NATO-EU Partnership”, NATO, <https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

uyarınca yenilenmiş Atlantik İttifakının canlılığına katkıda bulunacağı ifadesine yer verilmiştir. Bu protokol kapsamında Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmaya ilave olarak şu hükümler üzerinde anlaşmışlardır.⁴⁹⁴

Protokolün 1'inci Maddesinde PESCO'nun şu unsurları sağlayan üye devletlere açık olacağı bildirilmiştir:

- Çok uluslu kuvvetlerde varlık göstererek ya da Avrupa Savunma Ajansı'nın faaliyetlerinde yer alarak kendi savunma kapasitesini geliştirmek için yoğun bir şekilde çabalayan devletler;
- En geç 2010 yılına kadar, ulaştırma ve lojistik unsurları tedarik etme kapasitesine sahip olan ve stratejik, taktik ile muharebe seviyelerinde belirlenen görevleri bir ulus ya da çok uluslu bir kuvvet grubu bünyesinde yer alarak 5 ila 30 gün içerisinde arz edebilen devletler.⁴⁹⁵

Protokolün 2'nci Maddesinde ise Madde 1 kapsamında belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için PESCO'ya katılan devletlerin şu hususları taahhüt edeceği vurgulanmıştır:

- Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren, savunma teçhizatına yapılan yatırım harcamalarının belirlenen hedeflere ulaşması maksadıyla işbirliği yapılması ve güvenlik ortamı ile Birliğin uluslararası sorumlulukları ışığında bu hedeflerin düzenli olarak gözden geçirilmesi;
- Özellikle askerî ihtiyaçlarının belirlenmesini, bir havuzda toplanması gerektiğinde savunma araç ve kabiliyetlerini uzmanlaştırılması, eğitim ve lojistik alanlarında işbirliğinin teşvik edilmesi gibi uygulamalarla savunma teçhizatlarının mümkün olduğunca birbiriyle uyumlu hâle getirilmesi;
- Kuvvetlerin uygunluğu, birlikte çalışabilirliği, esnekliği ve konuşlandırılabilme durumunu geliştirmek maksadıyla, özellikle olası ulusal karar

⁴⁹⁴ a.g.y., Protocol on Permanent Structured Cooperation Established by Article 28 A of the Treaty on European Union.

⁴⁹⁵ a.g.y., Article 1.

alma prosedürlerinin gözden geçirilmesi de dâhil olmak üzere, kuvvetlerin verdiği taahhütlere ilişkin ortak hedefleri belirleyerek somut önlemler alınması.⁴⁹⁶

Protokolün 3'üncü Maddesi'nde Avrupa Savunma Ajansının katılımcı üye devletlerin kabiliyetlerine ilişkin katkılarının düzenli değerlendirme sürecinde yer alacağı ve en az yılda bir defa olmak üzere bu hususları raporlayacağı belirtilmiştir.⁴⁹⁷

5.3.2. Strateji Belgeleri

Kuruluşundan günümüze kadar AB iki adet güvenlik strateji belgesi yayımlamıştır. Bu belgelerden ilki 2003 yılında, diğer strateji belgesi ise ilkinden 13 sene sonra 2016 yılında yayımlanmıştır. Bu bölümde, 2003 ve 2016 Güvenlik Strateji Belgeleri detaylı bir şekilde incelenecektir.

5.3.2.1. 2003 Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi

AB ilk Güvenlik Strateji Belgesini 'Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa - Avrupa Güvenlik Stratejisi' başlığıyla 12 Aralık 2003 tarihinde yayımlamıştır. Üç bölümden oluşan belgenin bölüm başlıkları şu şekilde listelenmiştir: (1) Güvenlik Alanı: Küresel Mücadele ve Önemli Tehditler, (2) Stratejik Amaçlar ve (3) Avrupa için Politika Uygulamaları.⁴⁹⁸

AB'nin güvenlik alanının incelendiği 'Güvenlik Alanı: Küresel Mücadele ve Önemli Tehditler' başlıklı birinci bölümde 'Küresel Mücadele' ve 'Önemli Tehditler' ayrı ayrı incelenmiştir. Küresel mücadele kapsamında, Soğuk Savaş Sonrası dönemde güvenliğin iç ve dış boyutunun birbirinden ayrılamayacak şekilde iç içe geçmiş olduğu belirtilmiştir. Küreselleşmenin bir yandan özgürlük ve refah getirdiği diğer yandan ise hüsrana ve adaletsizliğe sebep olduğu ifade edilmiştir. Bu durum neticesinde ise devlet dışı örgütlerin uluslararası ilişkilerde daha çok yer almalarına sebep olduğunun altı çizilmiştir.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ a.g.y., Article 2.

⁴⁹⁷ a.g.y., Article 3.

⁴⁹⁸ "A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy", Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), https://www.cvce.eu/content/publication/2004/10/11/1df262f2-260c-486f-b414-dbf8dc112b6b/publishable_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁴⁹⁹ a.g.y., 2.

Dünya genelinde milyonlarca insanın savaşlarda öldüğü ve bunların büyük bir çoğunluğunun sivil olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, çatışmalar sebebiyle yine milyonlarca insanın evlerini terk ettikleri belirtilmiştir.⁵⁰⁰

Gelişmekte olan devletlerin birçoğunda yoksulluk ve hastalıkların oldukça fazla olduğu, bu duruma söz konusu devletlerde yaşanan siyasi problemler ve şiddetli çatışmaların neticesinde oluşan ekonomik başarısızlığın sebep olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰¹

Güvenlik; kalkınma ve gelişmenin ön koşulu olarak gösterilmiş ve çatışmanın altyapıları yok ettiği, suça teşvik ettiği, yatırımları caydırdığı ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesini engellediğine işaret edilmiştir.⁵⁰²

Küresel ısınma sonucunda doğal kaynaklar ve özellikle su kaynakları hususunda rekabet ve çekişmelerin artacağı belirtilmiş, bu durumun ayrıca birçok bölgede göç hareketlerine neden olacağı değerlendirilmiştir.⁵⁰³

Bir diğer sorun ise enerji olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın dünyadaki en büyük petrol ithalatına sahip olduğu, dolayısıyla enerji bağımlılığının AB için önemli bir yer tuttuğu vurgulanmıştır.⁵⁰⁴

Temel tehditler kısmında ise ilk olarak terörizm tehdidine değinilmiştir. En yaygın terörizmin şiddete varan dinî aşırıcılık şeklinde görüldüğü belirtilerek terörizm hususunda Avrupa'nın hem hedef hem de merkez olduğuna dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla, terörizmle mücadele konusunda Avrupa'nın uyumlu bir şekilde hareket etmesinin kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır.⁵⁰⁵

Kitle imha silahlarının yayılması ikinci tehdit olarak gösterilmiştir. Dünyanın tehlikeli bir yarışın içine girdiği ve özellikle Ortadoğu'da kitle imha silahlarının artacağı değerlendirilmiştir. Gelişen bilim ve teknoloji aracılığıyla biyolojik, kimyasal ve nükleer silahların görülme olasılığının da artacağı ifade edilmiştir. En korkutucu senaryo, terörist grupların kitle imha silahlarına erişmesi olarak

⁵⁰⁰ a.g.y.

⁵⁰¹ a.g.y.

⁵⁰² a.g.y.

⁵⁰³ a.g.y., 3.

⁵⁰⁴ a.g.y.

⁵⁰⁵ a.g.y.

tanımlanmış ve böyle bir durumda küçücük bir grubun çok geniş çaplı bir etki yaratabileceğine dikkat çekilmiştir.⁵⁰⁶

Diğer bir tehdit olarak bölgesel çatışmalar verilmiştir. Bölgesel çatışmaların temel özgürlükler ile insan haklarını, azınlıkları ve insan hayatını tehlikeye attığının altı çizilmiştir. Ayrıca; terörizmin aşırıcılık ve organize suçlara ortam hazırladığı belirtilerek Avrupa bölgesinin istikrarını tehdit ettiğine işaret edilmiştir.⁵⁰⁷

Devlet başarısızlığı olarak değerlendirilen diğer bir tehdit; bir devleti içten bitiren durumlar olarak tanımlanmış ve bu hususlar kötü yönetimler (yolsuzluk, gücün kötüye kullanımı, zayıf devlet kurumları, mesuliyet yoksunluğu) ve iç savaş olarak ikiye ayrılmıştır.⁵⁰⁸

Son tehdit ise organize suçlar olarak belirlenmiştir. Bu tehdidin hedefi olarak değerlendirilen Avrupa üzerinden sınıraşan uyuşturucu ve kadın ticareti, yasa dışı göç ve silah kaçakçılığı gibi faaliyetlerin yürütüldüğü ifade edilmiştir. Bunun gibi suç faaliyetlerinin hukukun üstünlüğü ve sosyal düzene zarar verdiği değerlendirilmiştir. Ayrıca, sınır aşan suçlar kapsamında dikkat edilmesi gereken bir husus olarak deniz korsanlığı öne çıkarılmıştır.⁵⁰⁹

2003 AB Güvenlik Stratejisi belgesinin ikinci bölümünde ‘Stratejik Amaçlar’ şu alt başlıklar dahilinde incelenmiştir: (1) Tehditlerin Ele Alınması, (2) Çevremizde Güvenliği İnşa Etmek, (3) Çok Taraflılığa Dayanan Etkili Uluslararası Düzen.⁵¹⁰

Tehditlerin ele alınması çerçevesinde özellikle terörizmin finansmanının engellemesi amacıyla ‘Avrupa Tutuklama Emri’ oluşturulacağı belirtilmiştir. Nükleer yayılmanın önlenmesi kapsamında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nu kuvvetlendirecek eylem programların hazırlanacağı vurgulanmıştır. Ayrıca AB ve üye devletlerin bölgesel çatışmaların çözümünde rol alacağı ve başarısız devletlere yardım edeceği ifade edilmiştir.⁵¹¹

⁵⁰⁶ a.g.y.

⁵⁰⁷ a.g.y., 4.

⁵⁰⁸ a.g.y.

⁵⁰⁹ a.g.y., 4-5.

⁵¹⁰ a.g.y., 6-11.

⁵¹¹ a.g.y., 6.

Küreselleşme süreciyle; Kuzey Kore'deki nükleer faaliyetler, Güney Asya'daki nükleer riskler ve Ortadoğu'da nükleer yayılma gibi uzaktaki tehditlerin giderek yakınlaştığına dikkat çekilmiştir. Yine bu bölgelerde teröristlerin ve suçluların eyleme geçebilecekleri vurgulanmıştır. Yeni ve değişen tehditlerin ihmal edilmesinin ciddi krizlere yol açtığı tecrübe edilmiş ve dolayısıyla yeni krizlerin yaşanmaması için AB'nin kriz çıkmadan önce müdahale etmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Ayrıca, yeni tehditlerin Soğuk Savaş dönemindeki tehditlerden farklı olduğu ve sadece askerî yöntemlerle ortadan kaldırılamayacağını altı çizilmiştir. Bu yüzden, yeni tehditlerin farklı araçların bir arada kullanıldığı yöntemler ile bertaraf edilmesi gerektiğine değinilmiştir.⁵¹²

AB çevresinde güvenliğin inşa edilmesi hususunda ise Birliğin sınırlardaki komşu devletler ile başarısız devletlerin iyi yönetilmesi gerektiği, aksi takdirde Avrupa için sorun teşkil edebilecekleri ifade edilmiştir. Güvenlik inşası kapsamında AB'ye yeni katılan devletlerin Birliğe entegrasyonunun önemine işaret edilmiştir. Yeni üyelerin entegrasyonunun Birliği güçlendireceği ancak aynı zamanda AB'nin sorunlu bölgelere daha da yakınlaşacağı belirtilmiştir. Bir diğer husus ise Arap-İsrail Çatışması'nın çözülmesi olarak gösterilmiştir. Ancak bu çatışma çözülürse Ortadoğu'daki diğer problemlerle ilgilenilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, Akdeniz bölgesinde yaşanan ekonomik durgunluk, sosyal karışıklık ve huzursuzluklar ile çözülmemiş çatışmalar gibi ciddi sorunların; devam eden ekonomik, güvenlik ve kültürel ilişkiler kapsamında ve Barselona Süreci⁵¹³ çerçevesinde ele alınması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁵¹⁴

Çok Taraflılığa Dayanan Etkili Uluslararası Düzen başlığı altında; küresel tehdit, küresel piyasa ve küresel medyanın yer aldığı bir dünyada güvenlik ve refahın, etkili çok taraflı sisteme dayalı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, AB'nin amaçları daha güçlü uluslararası toplum, iyi işleyen uluslararası kuruluşlar, kurallara dayalı uluslararası düzenin desteklenmesi ve geliştirilmesi olarak ifade edilmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla

⁵¹² a.g.y., 7.

⁵¹³ Bkz. "Akdeniz için Birlik (AiB)", Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵¹⁴ "A Secure Europe", 8.

işbirliği yapılacağına dikkat çekilmiştir. Uluslararası hukuku destekleyeceği belirtilen AB'nin başta BM olmak üzere, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Finansal Kuruluşlar, NATO gibi birçok uluslararası örgütle birlikte çalıştığı ve çalışmaya devam edeceği vurgulanmıştır. Bölgesel kapsamda ise AGİT ve AK'nin öne çıkmış olduğu; Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN), Güney Ortak Pazarı (Mercado Común del Sur-MERCOSUR) ve Afrika Birliği (AfB) gibi örgütlerle de ilişkilerin sürdürüldüğüne işaret edilmiştir.⁵¹⁵

AB 2003 Güvenlik Strateji Belgesinin üçüncü ve son bölümünde 'Avrupa için Politika Uygulamaları' incelenmiştir. Bu kapsamda ilk husus; AB'nin stratejik amaçlarını gerçekleştirmek için daha etkin olması, özellikle kriz yönetimi ve çatışmanın önlenmesi hususlarında stratejik bir kültür oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. İkinci husus; AB'nin daha kabiliyetli olması ve tam potansiyelinin ortaya çıkarılması gerektiğine odaklanmıştır. Üçüncü husus; AB'nin daha kapsamlı bir şekilde çalışmasına yönelik olup özellikle ODGP ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası gibi konularda işbirliği içinde çalışılırsa daha güçlü hâle gelecekleri belirtilmiştir. Son husus olan Ortaklarla çalışma konusunda transatlantik bağ ile ön plana çıkarılan Ortak ABD olmuştur.⁵¹⁶

5.3.2.2. 2016 Küresel Güvenlik Strateji Belgesi

AB, ikinci 'Güvenlik Strateji Belgesi'ni 29 Haziran 2016 tarihinde 'Müşterek Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Avrupa - Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji' başlığıyla yayınlanmıştır. 2016 Güvenlik Stratejisi dört bölümden oluşmaktadır: (1) Vatandaşlarımızın Çıkarlarını Desteklemek için Küresel Strateji, (2) Dış İlişkiler İlkeleri, (3) Dış İlişkilerin Öncelikleri ve (4) Vizyondan Eyleme.⁵¹⁷

Vatandaşlarımızın Çıkarlarını Desteklemek için Küresel Strateji başlıklı ilk bölümde AB; kendi değerlerini tüm dünyaya yaymak gibi bir çıkarı olduğunu vurgulamış ve

⁵¹⁵ a.g.y., 9.

⁵¹⁶ a.g.y., 11-14.

⁵¹⁷ "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", European Union External Action, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

bu değerler ile çıkarların birbirlerini desteklediğini belirtmiştir. Söz konusu değerler, varoluşsal çıkarlar olarak değerlendirilmiş ve şu şekilde ifade edilmiştir:

- Barış ve güvenlik: İç ve dış güvenliğin iç içe geçmiş olmasından dolayı iç güvenliğin sağlanması ile dış güvenliğin tesis edileceği;
- Refah: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları⁵¹⁸ ve güçlü iç piyasa ile uluslararası sistem aracılığıyla refaha erişileceği;
- Demokrasi: İçeride insan hakları, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğünün teşvik edilmesiyle dışarıda saygınlık kazanılacağı;
- Kurallara dayalı küresel düzen: BM merkezli, çok taraflı ve kurallara dayalı bir düzenin temel ilke olarak destekleneceği.⁵¹⁹

2016 Güvenlik Stratejisi'nin ikinci bölümünde Dış İlişkiler İlkeleri'ne yer verilmiştir. Bu bölümde “daha iyi bir dünyaya erişmek için İdealist bir arzu ile stratejik çevrenin Realist bir değerlendirilmesi”nin yapıldığı iddia edilmiştir.⁵²⁰ Bu kapsamda öne çıkan ilkeler şu şekilde vurgulanmıştır:

- Birlik: Giderek daha karmaşık bir hâle gelen dünyada AB'nin kimliğini koruması gerektiği ve ancak üyeler arasında birlik sağlarsa güvenlik, refah ve demokrasiye erişilebileceği;
- Angajman: Giderek birbirine daha bağlı bir hâle gelen dünyada; göç, küresel pazar, çevresel bozulma, kıt kaynaklar, sınır aşan suçlar gibi hususlarda AB'nin diğer aktörlerle angajman içinde olacağı;
- Sorumluluk: Çekişmelerin daha fazla görüldüğü dünyada AB'nin şiddetli çatışmalar, krizler ve yerel anlaşmalar konularında daha fazla sorumluluk üstleneceği;

⁵¹⁸ BM tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınma amaçları şunlardır: “(1) yoksulluğa son, (2) açlığa son, (3) sağlık ve kaliteli yaşam, (4) nitelikli eğitim, (5) toplumsal cinsiyet eşitliği, (6) temiz su ve sanitasyon, (7) erişilebilir ve temiz enerji, (8) insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, (9) sanayi, yenilikçilik ve altyapı, (10) eşitsizliklerin azaltılması, (11) sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, (12) sorumlu üretim ve tüketim, (13) iklim eylemi, (14) sudaki yaşam, (15) karasal yaşam, (16) barış adalet ve güçlü kurumlar, (17) amaçlar için ortaklıklar.” Bkz. “About the Sustainable Development Goals”, United Nations, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021] ve Türkçeleri için bkz. “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, UNDP, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵¹⁹ “Shared Vision, Common Action”, s. 13-16.

⁵²⁰ a.g.y., 16.

- Ortaklıklar: AB'nin küresel bir Ortak olarak birtakım sorumluluklara sahip olduğu ancak bu sorumlulukların Ortaklar olarak görülen diğer devletler, bölgesel kurumlar ve uluslararası örgütlerle paylaşılacağı.⁵²¹

Dış Eylemin Öncelikleri başlıklı üçüncü bölümde beş öncelik tanımlanmış ve bu öncelikler şu şekilde yer almıştır:

- Birliğin Güvenliği: AB'nin kendi güvenliği kapsamında hem AB vatandaşlarını hem de AB topraklarının; terörizm, hibrit tehditler, iklim değişikliği, ekonomik dalgalanmalar, enerji güven(siz)liği gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir. AB'nin kendi güvenliğini garanti altına almak, refahını artırmak ve bünyesindeki demokrasileri korumak maksadıyla Birliği güçlendirmesi gerektiği vurgulanmış, bunun için beş eylem hattı belirlenmiştir:

- Güvenlik ve savunma: Kendi güvenliğini sağlamak için AB'nin daha fazla sorumluluk alması, stratejik bağımsızlık kapsamında Avrupa'yı Avrupalıların koruması, iç ve dış tehditlere karşı yardım ve dayanışma geliştirilmesi, güçlü Avrupa sanayisinin oluşturulması hususlarına değinilmiştir.⁵²²

- Terörizme karşı koyma: Yatırımların artırılması ve dayanışma çerçevesinde AB ve üye devletler arasında bilgi paylaşımı ve istihbarat iş birliğinin artırılması, terör ve şiddet faaliyetlerine karşı ortak uyarı mekanizmaları oluşturulması, şiddete varan aşırıcılık ve radikalleşmeyle geniş çapta mücadele edilmesi hem AB sınırları içinde hem de dışında Avrupa değerlerinin yaşatılması gibi hususlar öne çıkarılmıştır.⁵²³

- Siber güvenlik: Yenilikçi bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi, AB'nin dijital uzayının korunması, AB üye devletleri arasında siyasi, operasyonel ve teknik siber iş birliği oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır.⁵²⁴

- Enerji güvenliği: Avrupa enerji güvenliği kapsamında Enerji Birliği, enerji kaynaklarını, rota ve sağlayıcılarını çeşitlendirilmeye çalışılması, enerji

⁵²¹ a.g.y., 16-18.

⁵²² a.g.y., 19-21.

⁵²³ a.g.y., 21.

⁵²⁴ a.g.y., 21-22.

ilişkilerinin uluslararası düzeye çıkarılması ve enerji diplomasisi yürütülmesi planlanmıştır.⁵²⁵

- Stratejik iletişim: Kamu diplomasisine yatırım yapılarak stratejik iletişimin geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁵²⁶

- Doğu ve Güney’de Devlet ve Toplumsal Yeniden Şekillenme: AB’nin sınırlarının hemen dışındaki hassas bölgelerin Birliğin hayati çıkarlarını tehdit ettiği belirtilmiştir. Bu husus dört alt başlıkta incelenmiştir:

- Genişleme Politikası: AB Antlaşmalarında yer alan değerleri savunan ve bu değerleri uygulayan tüm Avrupa devletlerinin Birliğe katılabilmesi, yeni üyelerin açık, kati ve adil katılım sürecine tabi tutulması gibi hususlara yer verilmiştir.⁵²⁷

- Komşularımız: Avrupa Komşuluk Politikası⁵²⁸ aracılığıyla AB ile yakın ilişkiler kurmak isteyen Doğu ve Güney devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesi, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgeleri⁵²⁹ oluşturulması hedeflenmiştir.⁵³⁰

- Çevre Bölgelerde Yeniden Şekillenme Faaliyetleri: Kapsayıcı, refah ve güvenli bir toplum oluşturulması için çok yönlü yaklaşım uygulanması, BM ve NATO gibi uluslararası örgütlerle beraber çalışılması, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’nın gözetilmesi, kalkınma, diplomasi ve OGSP aracılığıyla güvenlik tesis edilmesi, sivil toplum ile ilişkilerin derinleştirilmesi, enerji aktarımı kapsamında enerji ve çevre direncinin artırılması gibi hususlar ele alınmıştır.⁵³¹

- Daha Etkili Göç Politikası: Göç hususunda başlangıç ve geçiş devletleri ile kalkınma, diplomasi, eylem, yasal göç, sınır yönetimi, yeniden kabul edilme ve geri dönme gibi konularda ortak ve özel yaklaşımlar geliştirilmesi, AB’den

⁵²⁵ a.g.y., 22-23.

⁵²⁶ a.g.y., 23.

⁵²⁷ a.g.y., 24-25.

⁵²⁸ Bkz. “European Neighbourhood Policy (ENP)”, European Union External Action, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵²⁹ Bkz. “DCFTA”, European Commission, https://ec.europa.eu/europeaid/tags/dcfta_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵³⁰ “Shared Vision, Common Action”, s. 25.

⁵³¹ a.g.y., 25-27.

uluslararası koruma talep eden mültecilerin emniyetli ve yasal erişimlerinin güvence altına alınması gibi hususlara değinilmiştir.⁵³²

- Çatışma ve Krizlere Bütünleşik Yaklaşım: Hassas bölgelerdeki şiddetli çatışmalara uygulanacak yaklaşımın nitelikleri şu şekilde belirtilmiştir: (1) Çok boyutlu: Çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözümülenmesi kapsamında güvenlikten cinsiyete, ekonomiden yönetime çok boyutlu yaklaşım. (2) Geniş kapsamlı: Çatışmaların uzun süreli niteliğinden ötürü anlık çözüm uygulamalarının yerine daha geniş kapsamlı yaklaşım. (3) Çok aşamalı: Çatışma döngüsünün bütün evrelerini-önleme, çözümleme ve istikrar sağlama, yeni çatışmaların çıkmasını engelleme-kapsayacak şekilde çok aşamalı yaklaşım. (4) Çok seviyeli: Çatışmaların en başta yerel olmasına rağmen daha geniş bir coğrafyayı tehdit etme potansiyeli sebebiyle yerel, ulusal, bölgesel ve küresel seviyeleri de kapsayan çok seviyeli yaklaşım. (5) Çok taraflı: Çatışmaların hiçbirinin sadece AB tarafından çözümülenemeyeceği için çözüm için gerekli görülen bütün aktörlerin içinde yer aldığı çok taraflı yaklaşım.⁵³³

Söz konusu bütünleşik yaklaşım ile icra edilecek faaliyetler ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Önalıcı Barış: AB'nin önalıcı barış inşası ve diplomasi faaliyetleri kapsamında çatışmaların önlenmesi ve yönetimi çabalarının iki katına çıkarılması, çatışmalara sebep olan sorunların kökenlerine inilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.⁵³⁴
- Güvenlik ve İstikrar Sağlama: AB'nin barış inşa etmesi, güvenliği teminat altına alması ve insan hayatını koruması için Avrupa güvenlik ve savunmasının daha iyi donatılmış olması gerektiği vurgulanmıştır.⁵³⁵
- Çatışmaların Çözümü: Çatışma yaşayan her devletin kendi toplumuyla kendi sosyal sözleşmesini yeniden düzenlemesi, buna istinaden AB'nin her seviyede kapsayıcı yönetimi destekleyeceğine işaret edilmiştir.⁵³⁶

⁵³² a.g.y., 27-28.

⁵³³ a.g.y., 28-29.

⁵³⁴ a.g.y., 29-30.

⁵³⁵ a.g.y., 30.

⁵³⁶ a.g.y., 30-31.

- Barışın Siyasi Ekonomisi: Çatışmanın yaşandığı devletlerde yasal ekonominin köklenip gelişeceği alanın geliştirilmesi, çatışma sırasında insani yardım kapsamında temel mal ve hizmetlerin sağlanması, sınırlayıcı tedbirler ve diplomasi gibi araçlarla barışçıl değişimin gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵³⁷

- İşbirlikçi Bölgesel Düzen: Küresel baskı ve yerel geri itme arasında kalan dünyada bölgesel dinamikler öne çıkmıştır. 21'inci yüzyılda AB'nin barış ve kalkınma hususlarındaki temel gerekçesi bölgesel iş birliği olmuştur. Bu nedenle AB, işbirlikçi bölgesel düzeni dünya genelinde ve özellikle bölünmüş bölgelerde desteklemiştir. İşbirlikçi bölgesel düzen, beş başlık altında incelenmiştir:

- Avrupa Güvenlik Düzeni: Avrupa güvenlik düzeninin temel ilkeleri olan devletlerin egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü, sınırların ihlal edilmezliği, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, bu ilkelerin hem AB üyesi olan hem de AB üyesi olmayan devletlere uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.⁵³⁸

- Barışçıl ve Refah Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika: Terörizm, demografik sıkıntılar, göç ile iklim değişikliğinin ele alınması ve refahın yayılması için güneydeki çatışmaların çözülmesi, kalkınma ile insan haklarının geliştirilmesinin elzem olduğu belirtilmiştir. Bunların gerçekleştirilmesi maksadıyla beş eylem hattı oluşturulmuştur: Mağrip ve Ortadoğu'da çok taraflı fonksiyonel işbirliği oluşturulması, Türkiye ile sektörel işbirliğinin derinleştirilmesi, Basra Körfezi'nde dengeli angajman izlenmesi, artan karşılıklı bağımlılıklar çerçevesinde Kuzey ile Sahraaltı Afrika ve aynı şekilde Afrika Boynuzu ile Ortadoğu arasındaki işbirliğinin desteklenmesi, Afrika'nın barış ve refahı için yatırım yapılması.⁵³⁹

- Daha Yakın Atlantik: Atlantik'in hem kuzeyi hem de güneyi ile daha güçlü bağlar kurulması için yatırım yapılacağı ifade edilmiştir. Kuzeyde ABD, Kanada ve NATO; güneyde ise Latin Amerika, Karayipler ve MERCOSUR ile bağların güçlendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

- Bağlanmış Asya: Avrupa'nın refahı ile Asya'nın güvenliği arasında doğrudan bağlantı olduğu vurgulanmıştır. AB-Çin Bağlantı Platformu aracılığıyla Çin ile ilişkilerin geliştirileceğine değinilmiştir.

⁵³⁷ a.g.y., 31-32.

⁵³⁸ a.g.y., 33.

⁵³⁹ a.g.y., 34-36.

- Arktik'te İşbirliği: Üç AB üyesi, ve iki Avrupa Ekonomik Bölgesi üyesi devlet aracılığıyla AB'nin Arktik'teki stratejik çıkarları olduğu belirtilmiştir. İyi işleyen yasal çerçeve ile sağlam siyasi ve güvenlik iş birliği aracılığıyla bölgenin gerilimlerden korunmuş olduğu vurgulanmıştır.

- 21'inci Yüzyılda Küresel Yönetişim: Küresel normlar ve araçlar olmadan barış ve güvenlik ile reform ve demokrasinin risk altında olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda, AB var olan sistemin dönüştürülmesi arzusunu taşımaktadır. Küresel yönetim çerçevesinde icra edilecek olan hususlar şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Reform: BM sistemine bağlılık kapsamında BM sisteminin özellikle Güvenlik Konseyi ile Uluslararası Finansal Kuruluşların yeniden düzenlenmesi;

- Yatırım yapma: BM'nin misyonuna inanılarak BM'nin barışı koruma, arabuluculuk, barışın inşası ve insancıl faaliyetlerine yatırım yapılması;

- Uygulama: AB'nin sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği gibi hususlarda yükümlülüklerini yerine getirerek örnek teşkil etmesi;

- Derinleştirme: AB'nin dünyanın en büyük ekonomisi olarak küresel ticarete ana kuvvet olduğu, refahının açık ve kurallara dayalı ekonomik sisteme dayandığı, Ortaklarıyla geniş kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları yapmak istediğini beyan etmesi;

- Genişletme: Silahsızlanma, silahların kontrolü ve silahların yayılmasının önlenmesi hususlarında uluslararası normlar, rejim, kuruluşlar ve anlaşmalara erişimin genişletilmesi;

- Geliştirme: Küresel ilişkilerde AB'nin ileriye bakan siber oyuncu olarak ortaya çıkması, dijital ortamdaki kritik tesislerin ve değerlerin korunması, siber güvenlik ve kapasite inşa edilmesi, çok taraflı dijital yönetim ve siber güvenlik çerçevesinde küresel iş birliği oluşturulması;

- Ortaklık kurma: Küresel yönetimde örnek olan AB'nin devletler ve uluslararası örgütlerin yanı sıra özel sektör ve sivil toplumla da ortaklaşa çalışması

gerektiği, çok taraflı sistemin kurucusu olan BM'nin temel Ortak ve ABD'nin de diğer temel Ortak görülmesi gibi hususlara yer verilmiştir.⁵⁴⁰

Vizyondan Eyleme başlıklı son bölümde, AB'nin her bir üyesinin benzeri olmayan bağlantıları, ekonomik ağırlıkları ve tüm araçlarının bir arada ve uyumlu kullanılabilmesi için seferber edileceği vurgulanmıştır. Bunun yapılabilmesi için Birliğin sahip olması gereken özellikler şu şekilde belirtilmiştir:

- Güvenilir Birlik: Güvenilir bir AB için; ortak iç ve dış tehdit değerlendirmesi yapılması, dijital kabiliyetlerin geliştirilmesi ve dış krizlere karşılık vermek amacıyla kara, hava, uzay, deniz kabiliyetlerini içeren teçhizat temin edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, sürdürülebilir, yenilikçi ve rekabetçi Avrupa savunma sanayisinin Avrupa'nın stratejik özerkliği ve güvenilir OGSP için elzem olduğu ifade edilmiştir.⁵⁴¹

- Karşılık Veren Birlik: Tahmin edilmez tahmin edilebildiği bir dünyada daha hızlı, daha esnek ve güçlü bilgi altyapısına dayalı dış eylem gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Söz konusu eylemlerin; Lizbon Antlaşması'na uyumlu ve bir orkestra ahengiyle yürütülmesi, OGSP'nin daha hızlı ve daha esnek bir şekilde uygulanması ve stratejik önceliklerle uyumlu ve esnek gelişme politikaları belirlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, AB Çatışma Erken Uyarı Sistemleri'ne yatırım yapılması ve bu sistemlerin geliştirilmesi hususu üzerinde de durulmuştur.⁵⁴²

- Bütünleşik Birlik: AB'nin daha bütünleşik olmasını sağlamak amacıyla Lizbon Antlaşması'nın iç düzenleme hususunda birtakım yenilikler getirdiği belirtilmiş, bu kapsamda da 'çift şapkalı' Yüksek Temsilci ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı ile Avrupa Dış İlişkiler Servisi oluşturulduğu belirtilmiştir. Yeni kurulan Avrupa Dış İlişkiler Servisi ile diğer AB kurumlarının uyum içinde çalışarak çatışma ve krizlere karşı bütünleşik bir yaklaşım uygulayacakları, bunun yanı sıra enerji diplomasisi, kültür diplomasisi, ekonomik diplomasi gibi yeni alanlarda da faaliyet göstereceklerinin altı çizilmiştir. Bunun dışında, daha refah bir AB için tüm devletleri ve bölgeleri içeren ve iç politikalarla uyumlu ekonomik öncelikler

⁵⁴⁰ a.g.y., 39-43.

⁵⁴¹ a.g.y., 44-46.

⁵⁴² a.g.y.

belirlenmesi, bu kapsamda da AB, Avrupa Yatırım Bankası ve özel sektör arasında daha güçlü işbirliği oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Göç politikaları hususunda üye devletlerin iç ve dış politikalar aracılığıyla daha bütünleşik hâle gelmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Güvenlik konularında ise sınır tanımayan terörizm, hibrit tehditler, organize suçlar gibi tehditlerle mücadele etmek için Birlik içinde daha sıkı kurumsal bağlantı kurulması gerektiğine işaret edilmiştir. Yine güvenlik hususunda; Güvenlik ve Kalkınma için Kapasite Geliştirme⁵⁴³ aracılığıyla daha bütünleşik güvenlik ve kalkınma politikaları geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak, insan hakları ve cinsiyet gibi hususları kuruluş ve politikalarında ön plana çıkaracakları belirtilmiştir.⁵⁴⁴

- Önümüzdeki Yol: Bu strateji belgesinin daha güçlü bir AB yaratarak hem AB vatandaşları hem de dünya için olumlu bir değişim yaratmak arzusu ile hazırlandığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda; vizyonun hızlıca eyleme dönüştürülmesi amacıyla mevcut sektörel ve coğrafi stratejilerin gözden geçirilmesi, yıllık periyodik incelemeler yapılması ve gerek görüldüğünde yeni stratejik fikirler oluşturulması gerektiği değerlendirilmiştir.⁵⁴⁵

Genel itibarıyla AB'nin AGM'ye etkilerini değerlendirmek gerekirse; AB'nin resmî belgeleri incelendiğinde, AB'nin Avrupa güvenliği konusunda oldukça aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Öncelikle AB'nin korunması gereken referans nesneleri değerlendirildiğinde, genel itibarıyla AB vatandaşları ve AB toprakları olarak iki unsurun belirlendiği görülmektedir. Bu referans nesnelerine yönelik güvenlik tehditleri ise terörizm, KİS'in yayılması, bölgesel çatışmaların yarattığı istikrarsız bölgeler, başarısız veya kırılgan devletlerin arz ettiği güvensizlik ortamı, organize suçlar, hibrit tehditler, siber tehditler, iklim değişikliği, ekonomik dalgalanma, enerji güvenliğinin sağlanamaması şeklinde ifade edilmiştir. Tehdit algılamasından da anlaşılacağı üzere, AB'nin oldukça geniş bir güvenlik tanımlaması üzerinden Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımında belirtilen tüm sektörlerle yönelik çalışmalar yaptığı değerlendirilmektedir.

⁵⁴³ Bkz. "Capacity Building in support of Security and Development (CBSD)", European Commission, https://ec.europa.eu/europeaid/tags/capacity-building-support-security-and-development-cbsd_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁴⁴ "Shared Vision, Common Action", 49-51.

⁵⁴⁵ a.g.y., 51.

Bu bağlamda, öne çıkardığı güvenlik hususlarının şunları kapsadığı düşünülmektedir: AB vatandaşları ve AB topraklarının güvenliğine ek olarak, AB ekonomisinin güvenliği, kritik altyapıların güvenliği, doğal kaynakların güvenliği, enerji güvenliği, siber güvenlik, kültürel güvenlik. Bu güvenlik hususları kapsamında şu çıkarımlarda bulunmak mümkün olacaktır. Genel itibarıyla ekonomik ve siyasi güvenlik çerçevesinde oluşturulan AB'nin diğer örgütlerde olduğu gibi zaman içerisinde diğer güvenlik sektörleriyle de ilgilenmek durumunda kaldığı görülmektedir. Özellikle kuruluşundan itibaren gittikçe daha bütünleşik bir yapıya kavuşan AB'nin bu zaman zarfında diğer güvenlik sektörlerinde etkili olması beklenen bir durum olmuştur. Toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik kapsamında çalışmaları olan AB'nin, özelde askerî güvenlik sektöründe diğerlerine nazaran biraz daha az etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durumun ise, Avrupa'nın askerî açıdan güvenliğinin çok uzunca bir süre NATO üzerinden sağlanmasıyla açıklanmaktadır. Berlin Plus Düzenlemeleri çerçevesinde NATO'nun kaynaklarını kullanarak BAB'ın sınırdışı misyonlar gerçekleştirmesi, AB'nin AGM kapsamında askerî güvenlik boyutunda NATO'ya dayalı bir şekilde faaliyet icra ettiğini göstermektedir. Ancak son yıllarda artık Avrupa'nın kendi güvenliğini kendisinin sağlamasına yönelik PESCO gibi girişimler neticesinde ileride AB'nin askerî güvenlik sektöründe de daha etkili olacağı değerlendirilmektedir.

6. NATO VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİ

Bu bölümde NATO ve NATO'nun AGM'ye etkileri incelenecektir. Bu bağlamda ilk önce NATO'nun kurumsal yapısı irdelenecek ve AGM'yi etkileyebilme kapasitesi bağlamında resmî belgeler incelenecektir. Bu kapsamda NATO'nun kurucu antlaşması olan ve Washington Antlaşması olarak da bilinen Kuzey Atlantik Antlaşması ve Ek Protokolleri, Stratejik Konseptler, Zirve Bildirileri Avrupa güvenliği açısından değerlendirilerek NATO'nun AGM'ye yaptığı katkılar analiz edilecektir.

6.1. NATO'nun Amacı

NATO kendisine temel amaç olarak siyasi ve askerî yollarla tüm üyelerinin özgürlük ve güvenliğini korumayı belirlemiştir. İttifakın özünde kolektif savunmanın yer aldığını ve Müttefikler arasında dayanışma ve uyum olduğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda; bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ortak değerlere dayalı bir barış durumunun Avrupa'da tesis edilmesi ve güvence altına alınması için çabaladığı ifade edilmiştir. NATO sınırlarının ötesinde yaşanan kriz ve çatışmaların söz konusu hedeflere tehlike oluşturabileceği değerlendirilerek, NATO'nun kriz yönetimi operasyonları düzenlemesi ve üçüncü devletlerle Ortaklıklar kurarak barış ve istikrarın korunması gibi hususlara görevleri arasında yer verilmiştir. Dolayısıyla da NATO'nun sadece Müttefiklerin sahip olduğu toprakları savunmadığı, aynı zamanda sınır ötesinde yaşanan krizlere müdahale etmek (hem önlemek hem yönetmek hem de gerektiğinde yeni düzeni inşa etmek), istikrarı sağlamak ve istikrarın sürdürülebilir kılınması için gerekli düzenlemeleri yapmak gibi görevler de icra etmekte olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca, transatlantik bağı

kapsamında Kuzey Amerika'nın güvenliğini tesis edilmesinden de sorumlu olduğu vurgulanmıştır.⁵⁴⁶

6.2. NATO'nun Kurumsal Yapısı

NATO'nun, incelenen diğer örgütlerde olduğu gibi kendine has bir yapısı bulunmaktadır. Kendisini “siyasi ve askerî bir ittifak” olarak nitelendiren NATO, dolayısıyla hem askerî hem de sivil olmak üzere iki farklı sütun üzerinden yapılanmıştır. bu duruma istinaden hem askerî hem de siyasi olmak üzere iki farklı araç kullanarak İttifakın refahı ile güvenliğini temin ettiğini ileri sürülen NATO'nun, “siyasi araçları kapsamında; demokratik değerleri desteklediği, üyelerine sorunları çözmek, güven oluşturmak ve uzun vadede çatışmaları önlemek için savunma ve güvenlikle ilgili danışma ve işbirliği sunduğu” vurgulanmıştır.⁵⁴⁷ Askerî araçlarına istinaden ise; “ihtilafların barışçıl yollardan çözülebilmesi misyonu bağlamında; diplomatik girişimlerin başarısız olması halinde, kriz yönetimi operasyonu düzenlemek için askerî güce sahip olduğu” belirtilerek gerçekleştirilecek operasyonların “Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesine (kolektif savunmayı öngören madde) dayanarak veya BM emri altında tek başına veya diğer devletler ile uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde” yürütüldüğü ifade edilmiştir.⁵⁴⁸

6.2.1. Askerî Teşkilat Yapısı

NATO'nun askerî organizasyonu ve yapıları, askerî sonuçları olan siyasi kararlara dâhil olan ve bunları uygulamak için kullanılan tüm askerî aktörleri ve oluşumları içermektedir. Askerî örgütlenmesinin temel organları, içerisinde NATO üyesi devletlerin Genelkurmay Başkanlarının yer aldığı ve NATO'nun yürütme organı olan Askerî Komite, Uluslararası Askerî Personel ve Askerî Komuta Yapısı'ndan oluşmaktadır. NATO Komuta Yapısı; Avrupa'da konuşlanmış olan ve başında Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR)'nın bulunduğu Müttefik Harekât Komutanlığı (Allied Command Operations-ACO) ile ABD'de konuşlanmış olan ve

⁵⁴⁶ “NATO's purpose”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁴⁷ “NATO Nedir?”, NATO, Temel Noktalar, https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁴⁸ a.g.y.

Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı (SACT) tarafından yönetilen Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (Allied Command Transformation-ACT)'ndan oluşmaktadır. NATO'nun Kuvvet Yapısı ise, üye devletler tarafından İttifakın emrinde yerleştirilen kuvvetleri ve bunların ilgili komuta ve kontrol yapılarını bir araya getiren örgütsel düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu kuvvetler, önceden belirlenmiş hazırlık kriterlerine ve devletten devlete değişebilen NATO Komutanlığına konuşlanma ve yetki devri kurallarına uygun olarak NATO operasyonları için kullanılmaktadır.⁵⁴⁹

Askerî komuta yapısı altında yer alan diğer birimler ve yerleşim yerleri şu şekilde sıralanabilecektir.⁵⁵⁰

Müttefik Harekât Komutanlığı altında; (Belçika)

- Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (SHAPE) – Belçika
- Müşterek Kuvvet Komutanlığı – Hollanda
- Müşterek Kuvvet Komutanlığı – İtalya
- İletişim ve Bilgi Sistemleri Grubu (CIS GP) – Belçika
- Müşterek Kara Komutanlığı (LANDCOM) – Türkiye
- Müşterek Deniz Komutanlığı (MARCOM) – Birleşik Krallık
- Müşterek Hava Komutanlığı (AIRCOM) – Almanya

Müttefik Dönüşüm Komutanlığı altında; (ABD)

- Müttefik Dönüşüm Komutanlığı Yüksek Karargâhı (HQ SACT) – ABD
- Müşterek Harp Merkezi (JWC) – Norveç
- Müşterek Kuvvet Eğitim Merkezi (JFTC) – Polonya
- Müşterek Analiz ve Alınan Dersler Merkezi (JALLC) – Portekiz

6.2.2. Siyasi Teşkilat Yapısı

NATO'nun sivil teşkilatlanmasının merkezi Brüksel'de bulunan NATO Karargâhı'dır. İttifakın siyasi ve idari merkezi olarak ifade edilen NATO Karargâhı,

⁵⁴⁹ “Military organisation and structures”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁵⁰ “NATO Command Structure”, NATO, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/1802-Factsheet-NATO-Command-Structure_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

tüm üye devletlerin temsilcilerinden oluşmakta ve kararlar oybirliği temelinde alınmaktadır. NATO Karargâhı aynı zamanda, Ortaklar ile NATO üyesi devletler arasındaki diyalog ve işbirliği için bir ortam sunarak barış ve istikrar sağlama çabalarında birlikte çalışmalarını sağlamaktadır. Yaklaşık olarak 4000 personelin çalıştığı Karargâhta, 2000 kadar personel ulusal temsilcileri oluşturmakta, üye devletlerin askerî personelinin yanı sıra siviller de yer almaktadır.⁵⁵¹

6.3. AGM’yi Etkileyen Faaliyetleri

NATO’nun Avrupa güvenliğinin sağlanması ve AGM’nin şekillendirilmesine dair amaç, niyet ve kapasitesinin anlaşılabilmesi maksadıyla resmî belgeleri incelenecektir. NATO’nun AGM’yi etkileyen faaliyetlerini çözümleyebilmek maksadıyla incelenen resmî belgeler arasında; Kuzey Atlantik Antlaşması ve Ek Protokolleri, Stratejik Konseptler, NATO Zirveleri Sonuç Raporları ve NATO Genel Sekreteri Yıllık Değerlendirme Raporları yer almaktadır.

6.3.1. Washington Antlaşması ve Ek Protokolleri

NATO kapsamında incelenecek antlaşma NATO örgütünü kuran Kuzey Atlantik Antlaşması’dır. Örgüte her üye katılımında ek protokol yapılmış, ancak bu protokollerin genel itibarıyla örgüte yeni bir üyenin katıldığına dair bir bildiri niteliği taşıdığı gözlemlenmiştir.

NATO’nun kuruluş tarihi olarak addedilen 04 Nisan 1949 tarihinde Washington Antlaşması (Kuzey Atlantik Antlaşması) imzalanmış olup, 24 Ağustos 1949 tarihinde kurucu devletlerin tamamının⁵⁵² parlamentolarında onaylandıktan sonra yürürlüğe girmiştir.

Washington Antlaşması kapsamında taraflar BM ilkelerine aykırı bir şekilde davranılmayacağı, özellikle askerî bir ittifak olan NATO’nun BM’nin amaç ve

⁵⁵¹ “NATO Headquarters”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49284.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁵² Söz konusu devletler alfabetik sırasıyla ABD, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya, İzlanda, Kanada, Norveç ve Portekiz’dir.

ilkelerine aykırı bir şekilde güç kullanmayacağı taahhüdü vermiştir.⁵⁵³ Aksine, uluslararası ilişkilerin istikrar ve refahı için özellikle ekonomi alanında işbirliği yaparak verilen taahhütleri yerine getirecekleri ifade edilmiştir. Antlaşma içerisinde öne çıkan 5'inci Maddede belirtildiği üzere kolektif savunma kapsamında herhangi bir Müttefike yapılan silahlı saldırı diğer tüm devletlere de yapılmış sayılacak ve bu kapsamda silahlı kuvvetlerin kullanımı da dâhil olmak üzere saldırıya uğrayan taraf veya taraflara yardım edileceği taahhüdü verilmiştir. Bu taahhüdü gerçekleştirebilmek için üye devletlerin sürekli olarak askerî kapasite artırımına gideceği değerlendirilmektedir. Kuzey Atlantik bölgesi kapsamında güvenliği sağlanacak bölgelerin sadece Müttefiklerin Avrupa kıtasındaki toprakları ile sınırlandırılmadığı; Yengeç Dönencesinin kuzeyinde yer alan ve Avrupa devletlerinin egemenliği altında bulunan bölgelerin de bu kapsama dâhil edildiği görülmektedir.⁵⁵⁴

Her üye devletin katılımıyla Antlaşmaya dair ek protokoller yapılmış olup, bunlardan sadece Yunanistan ve Türkiye'nin Katılımına Dair Ek Protokol ile Antlaşma metninde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler kapsamında, taraflardan herhangi birinin kuvvetleri, gemileri veya uçakları üzerinde, bu topraklarda veya Avrupa'daki herhangi bir bölgede, Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin konuşlandırıldığı herhangi bir bölgede veya Akdeniz ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesine yapılacak saldırıların da 5'inci Maddeye dâhil edilmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Katılımına Dair Ek Protokol kapsamında ise Brüksel Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Yabancı Kuvvetlerin Varlığına Dair Sözleşme'nin tüm üyelerce onaylanmasından sonra üyeliğe kabul edileceği belirtilmiştir.⁵⁵⁵

⁵⁵³ “The North Atlantic Treaty (1949)”, NATO, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁵⁴ a.g.y.

⁵⁵⁵ a.g.y.

6.3.2. 2010 Stratejik Konsepti

11 Eylül 2001 Saldırıları sonrasında NATO 2010 yılında tek bir stratejik konsept hazırlamıştır. Fakat, çalışmada incelenen dönem çerçevesinde 2001-2010 yılları arasında geçerli olan stratejik konsept 1999 yılında Washington Zirvesi'nde onaylanmıştır. Söz konusu stratejik konsept AGM incelemesi kapsamında yer verildiğinden burada bahsedilmeyecektir.

NATO'nun Altıncı Stratejik Konseptinin 1999'da yayınlanmasından sonra hem siyasi tarihi etkileyen hem de doğrudan NATO'yu ilgilendiren çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin ilki 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a El-Kaide tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarıdır. Bu terör saldırılarını müteakiben dönemin ABD Başkanı George W. Bush 'Teröre Karşı Savaş (War on Terror)' ilan etmiştir. Bu kapsamda NATO, tarihinde ilk defa 5'inci Maddesini yürürlüğe koymuş ve 2001 yılında Afganistan'a harekât düzenlenmiştir.⁵⁵⁶ Yine bu dönemde İttifak sınırları dahilinde birçok terör saldırısı yaşanmış, bunlardan bazıları ise 2003 İstanbul Saldırısı⁵⁵⁷, 2004 Madrid saldırısı, 2005 Londra saldırısı,⁵⁵⁸ Estonya siber saldırısı⁵⁵⁹ olmak üzere NATO bölgesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde yaşanan diğer önemli gelişmeler ise özellikle 1999 Stratejik Konsepti'nde vurgulanan NATO'da dönüşüm ve iç reform ihtiyacı ve buna yönelik 2002 yılında Müttefik Dönüşüm Komutanlığı⁵⁶⁰ ile Müttefik Harekât Komutanlığı'nın kurulması olmuştur. Ayrıca; 2004 yılında yedi (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya), 2010 yılında iki (Arnavutluk, Hırvatistan) olmak üzere toplam dokuz devlet NATO'ya katılmıştır.

⁵⁵⁶ "9/11 - Chronology of events", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/events_77648.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁵⁷ "İstanbul'da El Kaide gölgesi", Deutsche Welle, 21.11.2003, <https://www.dw.com/tr/istanbulda-el-kaide-gölgesi/a-2527434> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁵⁸ Brenda Lutz ve James Lutz, "Terrorism", *Contemporary Security Studies*, ed. Alan Collins, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 273-274.

⁵⁵⁹ "İlk Modern Siber Atak: Estonya", TUIÇ Akademi, <http://www.tuicakademi.org/ilk-modern-siber-atak-estonya/>, [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁶⁰ İngilizce dilindeki terimlerin Türkçe karşılıkları için T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan "Askerî Terminoloji" başlıklı belgeden istifade edilmiştir. Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/askeri-terminoloji-032015.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

NATO'nun Yedinci ve son Stratejik Konsepti 2010 Lizbon Zirvesi'nde 19-20 Kasım 2010 tarihlerinde onaylanmıştır. Bu dokümanı desteklemesi için 'Askerî Komite Kılavuzu' M.C. 400/3 belgesi gizlilik dereceli olarak hazırlanmıştır.⁵⁶¹ Yeni konseptte özellikle vurgulanan kavramlar 'etkin muhabere' ve 'modern savunma' olmuş; bu amaçla da değişen dünya ve değişen tehditlere yeni kabiliyetler ve yeni Ortaklar ile karşı durulacağı vurgulanmıştır.⁵⁶²

2010 Stratejik Konsepti güvenlik ortamını ve tehditlerini şu şekilde belirtmiştir:

- Konvansiyonel saldırı: düşük ihtimalli bir tehdit olduğu,
- Nükleer ve kitle imha silahlarının yayılması: balistik, kimyasal, biyolojik ve radyolojik silahların özellikle küresel güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğu,
- Terörizm: önceki stratejik konseptte riskler altında yer alan terörizmin ve terörist örgütlerin nükleer, kimyasal, biyolojik ve radyolojik silahlar ile kitle imha silahları kullanabilme kapasite ve kabiliyetlerini artırmaları neticesinde artık İttifaka yönelik doğrudan bir tehdit olarak ortaya çıktığı,
- NATO sınırları dışındaki çatışmalar ve istikrarsızlık: özellikle aşırıcılık, terörizm, sınır aşan suçlar gibi hususların NATO'ya yönelik tehdit oluşturduğu,
- Siber saldırılar: idari yönetimler, işletmeler, ekonomiler gibi yapılara yönelik tehdit olarak ortaya çıktığı,
- Kritik altyapıların korunması: enerji, ulaştırma, iletişim ve benzeri gibi hayati önem taşıyan altyapılara yönelik tehditlerin gittikçe arttığı,
- Teknolojik gelişmeler: lazer silahlar, elektronik savaş, uzayın kullanımı gibi savaşın değişen doğası sonucunda yeni gelişen tehditlerin artması,
- Çevre sorunları: sağlık, iklim değişikliği, su kıtlığı, kuraklık, enerji gibi hususların yarattığı tehditler.

Bu güvenlik tehditleri göz önüne alınarak NATO İttifakına üç temel görev verilmiştir. Bunlar ise;

⁵⁶¹ "Strategic Concepts".

⁵⁶² "Active Engagement, Modern Defence", NATO, https://www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_68580.htm? [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- Kolektif savunma: 5'inci Madde kapsamında bir saldırı durumunda üye devletlerin her zaman birbirine yardım edeceğinin altı çizilmiştir.
- Kriz yönetimi: Kriz öncesi, kriz zamanı ve kriz sonrası sorunlara yönelik eşsiz ve güçlü siyasi ile askerî kabiliyetler kullanılarak sorunların yaşandığı bölgelere müdahale edileceği ve Avrupa ile Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanacağı vurgulanmıştır.
- Müşterek Güvenlik: İttifakın sınırları dışındaki siyasi ve güvenlik gelişmelerinin ve NATO'nun (özellikle Ortaklıklar ve diğer uluslararası örgütler ile işbirliği çerçevesinde) karşılıklı olarak birbirini etkileyebilecek nitelikte olduğuna işaret edilmiştir.

NATO'nun son stratejik konsepti, bir önceki konseptte yer alan birçok hususu paylaşmakla beraber yeni birtakım anlayışlar da geliştirmiştir. Bir önceki konseptte de bahsedildiği üzere neoliberal kuram çerçevesinde uluslararası bir kuruluş gibi davranmayı tercih eden NATO İttifakı, aslında Neorealist düzlemde ilerleyen bir ittifak oluşumudur. Bunun en belirgin örneği ise, 11 Eylül saldırıları sonrasında 5'inci Maddenin yürürlüğe girmesi ve kolektif savunma kapsamında teröre karşı savaşın başlamasıdır. Kurulduğu iki kutuplu dönemde hayata geçirilmemiş olan 5'inci Madde, çok kutuplu sistemde tehditlerin belirsizliği ve her yönden gelebileceği algısına uygun bir şekilde tahmin edilemeyen bir olay neticesinde yürürlüğe konulmuştur.

6.3.3. NATO Zirve Bildirileri

NATO periyodik aralıklarla zirve toplantıları yapmaktadır. Bu zirve toplantılarını NATO'nun Kuzey Atlantik Konseyi ile üye devletlerin “liderleri ya da hükûmet temsilcilerinin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri ve önemli kararlar aldıkları en üst düzeyde yapılan resmî toplantılar”⁵⁶³ olarak ifade etmek mümkündür. Zirve toplantıları, İttifakın faaliyetlerini değerlendirme ve söz konusu faaliyetlere stratejik yön verme fırsatı sağladığı için önem arz etmektedir. Özellikle İttifakın evriminin önemli dönüm noktalarını temsil eden zirve toplantıları, karar alma sürecinde önemli

⁵⁶³ Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2017), 70.

kavşaklar olarak da nitelendirilmektedir. Zirvelerde hem İttifakın iç idari işleri hem de dış ilişkileriyle ilgili konular görüşülmekte; bu kapsamda yeni politikaların tanıtımı, yeni üyelerin davet edilmesi, temel girişimlerin gerçekleştirilmesi, Ortaklıklar geliştirilmesi gibi konular zirvelerin gündemini oluşturmaktadır.⁵⁶⁴

11 Eylül 2001 Saldırıları sonrasında gerçekleştirilen NATO Zirveleri şunlardır:⁵⁶⁵

- Roma Zirvesi (28 Mayıs 2002)
- Prag Zirvesi (21-22 Kasım 2002)
- İstanbul Zirvesi (28-29 Haziran 2004)
- Brüksel Zirvesi (22 Şubat 2005)
- Riga Zirvesi (28-29 Kasım 2006)
- Bükreş Zirvesi (02-04 Nisan 2008)
- Strazburg-Kehl Zirvesi (03-04 Nisan 2009)
- Lizbon Zirvesi (19-20 Kasım 2010)
- Şikago Zirvesi (20-21 Mayıs 2012)
- Wales Zirvesi (04-05 Eylül 2014)
- Varşova Zirvesi (08-09 Temmuz 2016)
- Brüksel Zirvesi (11-12 Temmuz 2018)
- Londra Zirvesi (03-04 Aralık 2019)

6.3.3.1. 2002 Roma Zirvesi Bildirisi⁵⁶⁶

28 Mayıs 2002 tarihinde icra edilen Roma Zirvesi'yle, NATO ve RF arasında milat olarak kabul edilen ve ortak çıkarlar ile güvenliği tehdit eden unsurlara karşı birlikte çalışabilme yeteneği geliştirmeyi amaçlayan yeni ilişkiler kurulması kararlaştırılmıştır. Önceden de NATO ve RF arasındaki diyalogun mevcut olduğu

⁵⁶⁴ “Summit Meetings”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50115.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁶⁵ a.g.y.

⁵⁶⁶ “Rome Summit-28 May 2002”, NATO, <https://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

ancak 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında ortak çıkarların korunması hususunda kapsamlı ve uyumlu bir eylem geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda 07 Aralık 2001 tarihinde kabul edilen ‘Kuruluş Akdi’ çerçevesinde hem NATO’nun 19 üyesinin Dışışleri Bakanları hem de RF’nin Dışışleri Bakanının katılımıyla müşterek eylemlerin tespit ve takip edilmesi maksadıyla NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. Bu konseyde NATO üyesi devletlerin ve RF’nin ortak çıkarlar çerçevesinde çalışan eşit Ortaklar olarak yer alacağı ve Konseyin Avrupa-Atlantik bölgesindeki güvenlik hususlarına dair danışma, uzlaşma oluşturma, işbirliği, ortak karar ve ortak eylem geliştirecek bir mekanizma olacağı ifade edilmiştir. NATO üyeleri ve RF’nin özellikle terörizmle mücadele, kriz yönetimi, silahsızlanma, silahların kontrolü ve güven artırıcı önlemler, bölgesel füze savunması, denizde arama ve kurtarma, askerî işbirliği, olağanüstü sivil savunma alanlarında işbirliğini yoğunlaştıracakları belirtilmiştir.⁵⁶⁷

6.3.3.2. 2002 Prag Zirvesi Bildirisi

21-22 Kasım 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen Prag Zirvesi’nde güvenlik hususunda liderlerin gündemini oluşturan konular genel itibariyle; askerî yetenekleri iyileştirmek için Prag Yetenekleri Taahhüdü’nün kabul edilmesi ve NATO Mukabele Kuvveti’nin oluşturulması ile askerî komuta yapısının düzene sokulması için birtakım önlemlerin benimsenmesi; Terörizmle Mücadele Askerî Konsepti (MC 472)’nin kabul edilmesi; Ortaklarla yeni ilişkiler kurmaya yönelik girişimler paketinin onaylanması; Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya’nın katılım müzakerelerini başlatılması konuları görüşülmüştür.⁵⁶⁸

Konsey tarafından kara, deniz ve hava unsurlarından oluşan teknolojik açıdan donanımlı, esnek, birlikte çalışabilir ve sürdürülebilir bir NATO Mukabele Kuvveti’nin oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁷ “NATO – Russia Council: Rome Summit 2002”, NATO, <https://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁶⁸ “Summit Meetings”.

⁵⁶⁹ “Prague Summit Declaration”, NATO, Paragraf 4, a. <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

NATO'nun dönüşümü ve transatlantik bağların geliştirilmesi kapsamında operasyonel ve fonksiyonel olmak üzere iki boyutlu bir yol izlenmesi gerektiği karara bağlanmıştır. Buna istinaden ilk boyutun Avrupa'da, 'Müşterek Harekât Komutanlığı' olarak Belçika'da kurulması ve kara ile deniz kuvvetlerinden oluşan Birleşik Müşterek Görev Kuvveti⁵⁷⁰ ile destekleneceği belirtilmiştir. Diğer boyutun ise, 'Müşterek Dönüşüm Komutanlığı' adıyla ABD'de kurulacağı ve bu Komutanlığın İttifakın askerî kuvvetlerinin dönüşümü ile birlikte çalışabilirlik kabiliyetlerinin teşvik edilmesinden sorumlu olacağı ifade edilmiştir.⁵⁷¹

Yüksek tehdit ortamında İttifak'ın modern savaş yöntemlerine uygun olarak yeni askerî kabiliyetler geliştirebilmesi bağlamında 'Prag Yetenekleri Taahhüdü' (Prague Capabilities Commitments) kabul edilmiştir.⁵⁷² Bu belgede genel itibarıyla her bir üye devletin bireysel ve İttifakın kolektif olarak ilgilenmesi gereken hususlar şu şekilde belirtilmiştir: (1) kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (KBRN) savunma, (2) istihbarat, gözetleme ve hedef tespiti, (3) havadan karanın gözetimi, (4) komuta, kontrol ve muhabere, (5) harp kabiliyeti, (6) stratejik hava ve deniz ulaştırma, (7) havada yakıt ikmali, (8) muharebe desteği ve (9) muharebe hizmet desteği birimleri.⁵⁷³

NATO'nun terörizmle mücadele kabiliyetlerinin geliştirilmesi maksadıyla geliştirilmiş istihbarat paylaşımı ve kriz müdahale düzenlemelerini de içeren bir askerî konsept oluşturulması kararlaştırılmıştır. Terörizmin, İttifak güvenliğinin yanı sıra uluslararası güvenliğini de tehdit ettiği ifade edilerek mücadelenin çok yönlü ve kapsamlı olması gerektiği vurgulanmıştır. Ortaklarla beraber sivillere yönelik özellikle KBR unsurlarının kullanıldığı bir saldırı ihtimaline karşı sivil acil eylem planı geliştirilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur.⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ İngilizce dilindeki terimlerin Türkçe karşılıkları için T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan "Askerî Terminoloji" başlıklı belgeden istifade edilmiştir. Bkz. Dipnot 557.

⁵⁷¹ "Prague Summit Declaration", Paragraf 4, b.

⁵⁷² a.g.y., Paragraf 4, c.

⁵⁷³ "Prague Capabilities Commitment (PCC) (Archived)", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50087.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁷⁴ a.g.y., Paragraf 4, d.

Kitle imha silahlarıyla (KİS) mücadele kapsamında yeni girişimlerin başlatılması ve yeni birimlerin kurulması⁵⁷⁵ ve siber saldırılara karşı kabiliyetlerin geliştirilmesi⁵⁷⁶ kararlaştırılmıştır. Ayrıca, İttifak toprakları, güçleri ve halklarına yönelik bir füze tehdidinin siyasi ve savunma çabalarının yanı sıra caydırıcılık politikasıyla uygun bir şekilde birleştiren seçeneklerin gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bütün bunlara istinaden KİS'lerin yayılmasının önlenmesi ve denetiminin önemi vurgulanmıştır.⁵⁷⁷

Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ile Barış İçin Ortaklık projelerinin Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarı daha da geliştirdiği, Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı (Partnership Action Plan on Terrorism-PAP-T) ile Ortaklarla birlikte terörizmle mücadele edileceği ifade edilmiştir.⁵⁷⁸ Bunlara ek olarak, Roma Zirvesi'nde kurulan NATO-Rusya Konseyi'ne atıfta bulunulmuş⁵⁷⁹ ve Ukrayna ile ilişkilerin öneminin altı çizilmiştir.⁵⁸⁰

Avrupa güvenliğinin Akdeniz güvenliği ile sıkı sıkıya bağlı olduğu, dolayısıyla da Akdeniz bölgesinin İttifakın müşterek yaklaşımı içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Akdeniz Diyalogu ve Barselona Süreci⁵⁸¹ gibi uluslararası girişimlerin NATO'nun çaba ve girişimlerine tamamlayıcı ve pekiştirici bir etki oluşturduğuna işaret edilmiştir.⁵⁸²

NATO ile AB arasındaki işbirliği ve güvenlik, savunma ve kriz yönetimi alanlarındaki ortak çıkarlarının önemine değinilerek bu işbirliğinin özellikle Balkanlar'da barış ve güvenliğin sağlanması hususunda elde edilen başarılar aracılığıyla kanıtlanabileceği vurgulanmıştır.⁵⁸³ Aynı şekilde, Avrupa-Atlantik güvenliğinin artırılması kapsamında NATO'nun AGİT ile çatışmanın önlenmesi,

⁵⁷⁵ a.g.y., Paragraf 4, e.

⁵⁷⁶ a.g.y., Paragraf 4, f.

⁵⁷⁷ a.g.y., Paragraf 4, g.

⁵⁷⁸ a.g.y., Paragraf 7.

⁵⁷⁹ a.g.y., Paragraf 8.

⁵⁸⁰ a.g.y., Paragraf 9.

⁵⁸¹ Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (EUROMED) ile başlayan süreç, devamında Akdeniz için Birlik (AiB) olarak dönüşmüştür. Bkz. Dipnot 511.

⁵⁸² a.g.y., Paragraf 10.

⁵⁸³ a.g.y., Paragraf 11.

kriz yönetimi ve çatışma sonrası iyileşme gibi tamamlayıcı alanlarda işbirliği geliştirmesi gerektiği de öne çıkarılmıştır.⁵⁸⁴

6.3.3.3. 2004 İstanbul Zirvesi Bildirisi⁵⁸⁵

28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da icra edilen İstanbul Zirvesi'nde Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya olmak üzere İttifaka yeni üyelerin katıldığı ilan edilmiştir. Güvenlik hususunda gündemi oluşturan hususlar ve bu kapsamda alınan kararlar şu şekilde belirtilmiştir:

Afganistan'daki ISAF'ın uzatılmasına, Bosna Hersek'te SFOR'un sonlandırılmasına ve Berlin Plus kapsamında AB'nin bölgeye girmesine karar verilmiştir. Ayrıca, Kosova'da güvenliğin genişletilmesi ve siyasi sürecin teşvik edilmesi için KFOR'un bölgedeki varlığının güvenlik ve siyasi süreç kapsamında gerekliliği üzerinde durulmuştur.⁵⁸⁶

Akdeniz'de gerçekleştirilen Etkin Çaba Harekâtı (Operation Active Endeavour) tatbikatının terörizmle mücadeleyi kapsayacak şekilde genişletilmesi, Irak savunma kuvvetlerinin eğitimi, uluslararası terörizmle mücadeleye genişletilmiş önlem ve tedbirler aracılığıyla destek verilmesi, askerî kabiliyetlerin dönüşümünün ilerletilmesi kararlaştırılmıştır. NATO'nun açık kapı politikası vurgulanarak Kafkaslar ve Orta Asya'da Avrupa-Atlantik İşbirliği'nin güçlendirilmesi, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi'nin geliştirilmesi öne çıkarılmıştır.⁵⁸⁷

Afganistan'ın barış ve istikrarına katkıda bulunmak NATO'nun temel önceliği olarak ifade edilmiş,⁵⁸⁸ bu kapsamda Afgan yetkililerle istişare içerisinde ISAF'ın yeniden inşa sürecinde aşama aşama genişletileceği belirtilmiştir.⁵⁸⁹ Afganistan'ın güvenliği bağlamında Afganistan'da silahsızlanma, seferberliğin kaldırılması ve entegrasyon sürecinin BM ile AB desteği aracılığıyla gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.⁵⁹⁰

⁵⁸⁴ a.g.y., Paragraf 12.

⁵⁸⁵ "İstanbul Summit Communiqué", NATO, <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁵⁸⁶ a.g.y., Paragraf 3.

⁵⁸⁷ a.g.y.

⁵⁸⁸ a.g.y., Paragraf 4.

⁵⁸⁹ a.g.y., Paragraf 5.

⁵⁹⁰ a.g.y., Paragraf 6.

Balkanlarda güvenlik ortamının sağlandığı ancak bu güvenlik ortamının oldukça kırılgan olduğuna işaret edilmiş,⁵⁹¹ buna rağmen Bosna Hersek'te durumun düzelmeye başladığı bildirilmiştir. AB'nin Berlin Plus Antlaşması çerçevesinde BM Şartı Bölüm VII uyarınca bölgede misyon gerçekleştirileceği ifade edilerek NATO-AB arasında istihbarat paylaşımı yapılması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁹² Kosova'da KFOR'un devam etmesi gerektiği BMGK 1244 (1999) sayılı kararının⁵⁹³ uygulanması ve bu kapsamda BM, AB gibi uluslararası örgütlerle beraber çalışılacağı yinelenmiştir.⁵⁹⁴

Etkin Çaba Harekâtı tatbikatının Akdeniz'in tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesi ve bu bağlamda teröristlerin KİS'e erişimi, KİS kullanımı ve KİS kaçaklığı yapmaları riskinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁹⁵

İttifakın ve uluslararası güvenliğin önündeki iki temel tehdit olarak terörizm ve KİS ilan edilmiş ve terörizm kınanmıştır.⁵⁹⁶ BMGK 1373 (2001) sayılı kararının⁵⁹⁷ tamamen uygulanacağı; siyasi, diplomatik, ekonomik ve gerekirse askerî olmak üzere tüm boyutlarda terörizmle mücadele edileceği belirtilmiştir. Terör saldırılarının doğrudan Avrupa'ya ve bölgenin güvenliğine yönelik bir tehdit olduğuna dikkat çekilerek 2003 İstanbul, 2004 Madrid terör saldırıları kınanmıştır. Tüm bunlara istinaden terörizmle mücadele kapsamında birtakım genişletilmiş önlem ve tedbirler alınmıştır. Bu önlemler şu şekilde sıralanmıştır: (1) Devletler arasında istihbarat paylaşımı, (2) devletlerden gelen yardım çağrılarına hızlı bir şekilde destek verilmesi, (3) belirli temel faaliyetlerin korunması, (4) Etkin Çaba Harekâtı tatbikatı sayesinde terörizmle mücadeleye destek sağlanması, (5) Balkanlar'da ve Afganistan'da terörizmin gelişemeyeceği bir ortam oluşturulması, (6) yeni teknolojiler yardımıyla terör saldırılarına karşı kabiliyet geliştirilmesi, (7) AB gibi

⁵⁹¹ a.g.y., Paragraf 7.

⁵⁹² a.g.y., Paragraf 8.

⁵⁹³ Kosova'daki insani kriz kapsamında verilen karar.

⁵⁹⁴ a.g.y., Paragraf 9.

⁵⁹⁵ a.g.y., Paragraf 10.

⁵⁹⁶ a.g.y., Paragraf 12.

⁵⁹⁷ Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden terörist eylemler hakkında verilen karar.

Ortaklarla Sivil Acil Eylem Planı ve Terörizmle Mücadele Ortaklık Eylem Planı'nın uygulamaya geçirilmesi.⁵⁹⁸

İttifakın güvenliğinin sağlanmasında önemli rol üstlenen silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasının önlenmesi politikası kapsamında ise şu kararlar alınmıştır: (1) Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT)'na bağlılığın yinelenmesi; (2) diğer uluslararası antlaşmalar olan Biyolojik Silahlar Sözleşmesi, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ve Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi'nin önemine dikkat çekilmesi; (3) BMGK'nin 1540 (2004) sayılı KİS'in yayılmasının önlenmesi kararı uyarınca tüm devletlerin etkili ulusal ihracat kontrolü yapmaları; (4) devletlerin iç hukukunda KİS'in yayılmasının suç unsuru hâline getirilmesi; (5) devlet dışı aktörlerin KİS'e erişiminin önlenmesi için işbirliği içinde hareket edilmesi; (6) KİS ve ilgili unsurların kaçakçılığına son verilmesi.⁵⁹⁹

Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi (Proliferation Security Initiative-PSI)⁶⁰⁰ kapsamındaki çabalara hem üye devletlerin hem de Ortakların destek verilmesi istenmiştir.

NATO'nun askerî dönüşümü kapsamında Prag Zirvesi'nden sonra gerçekleştirilen hususlar şu şekilde listelenmiştir;

- NATO KBRN Savunma Taburu oluşturulmuştur.
- NATO Mukabele Kuvveti sene sonunda faaliyete başlayacaktır.

⁵⁹⁸ a.g.y., Paragraf 13.

⁵⁹⁹ a.g.y., Paragraf 14.

⁶⁰⁰ “PSI, kitle imha silahları, bunları fırlatma vasıtaları ve diğer ilgili malzemenin yayılmasının önlenmesi konusunda mevcut uluslararası anlaşmalarda, kontrol rejimlerinde ve ulusal ihracat kontrol sistemlerinde görülen açıkları kapatmak düşüncesiyle, Mayıs 2003'te oluşturulmuştur. Türkiye, Aralık 2003 tarihinde, sözkonusu girişime destek verdiğini beyan etmiştir.” Detaylı bilgi için bkz. “No:78 - 22 Mayıs 2006, -Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi- hk.”, Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/no_78---22-mayis-2006_-kitle-imha-silahlarinin-yayilmasina-karsi-guvenlik-inisiyatifi_-hk_-tr.mfa [Erişim Tarihi: 01.06.2021]. Ayrıca, PSI kapsamında Türkiye 2006 yılında gerçekleştirilen Anadolu Güneşi-2006 adlı tatbikata ev sahipliği ve önderlik yapmıştır. ABD, Fransa ve Portekiz'in katıldığı tatbikat iki aşamadan oluşmuştur. Tatbikatın ilk bölümü (masa başı) Ankara'da tamamlanmış, uygulama bölümü Antalya'da gerçekleşmiştir. Detaylı bilgi için bkz. “Anadolu Güneşi Tatbikatı Başladı”, *Amerika'nın Sesi*, 26 Mayıs 2006. <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2006-05-26-voa15-88028277/850537.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- Müttefik Dönüşüm Komutanlığı'nın kurulması da dahil olmak üzere NATO'nun dönüşümü devam etmektedir.

- Prag Yetenekler Taahhüdü'ne uygun bir şekilde ulusal çalışmalar devam etmektedir.

- İttifaka yönelik füze tehditlerinin incelenmesi devam etmektedir.⁶⁰¹

NATO harekâtların başarılı bir biçimde yürütülebilmesi için kabiliyet geliştirilmesi bağlamında; Prag Yetenekler Taahhüdü ile Avrupa Yetenekler Eylem Planı⁶⁰² gruplarının birlikte çalışabilmesi, NATO'nun kuvvet oluşturma süreci ve NATO Mukabele Kuvveti'nin gelişiminin devam etmesi, 'NATO Aktif Kademeli Taktik Balistik Füze Savunması' sisteminin hızlı bir şekilde geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁰³

NATO'nun ve AB'nin genişlemelerinin 'bütün ve özgür Avrupa'nın oluşması yolunda atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmiş ve iki örgütün ortak değerleri ve stratejik çıkarları paylaştığının güçlü bir kanıtı olarak görülmüştür. Berlin Plus düzenlemelerinden itibaren NATO-AB stratejik Ortaklığının gelişiminden bahsedilerek Batı Balkanlar'da etkin bir şekilde işbirliği yapmaya devam ettikleri ifade edilmiştir. Özellikle bu amaçla, NATO'nun bölge devletlerinin Avrupa-Atlantik yapılarına daha fazla entegre olmalarına yardımcı olmayı taahhüt ettiği vurgulanmıştır. NATO-AB ilişkilerinin artık, terörizme karşı mücadele, tutarlı ve karşılıklı güçlendirici askerî yeteneklerin geliştirilmesi ve sivil olağanüstü hâl planlaması dahil olmak üzere güvenlik, savunma ve kriz yönetimi ile ilgili çok çeşitli ortak çıkarları kapsadığı belirtilmiştir. Tüm bunlara dayanarak NATO-AB stratejik Ortaklığını daha da geliştirmek için birlikte çalışmaya devam edeceklerinin altı çizilmiştir.⁶⁰⁴

⁶⁰¹ a.g.y., Paragraf 19.

⁶⁰² Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan AB Zirvesi, bu eylem planı çerçevesinde 2003 yılına kadar 60 gün içinde ve en az bir yıl konuşlanabilecek kolordu düzeyinde (60.000 kişilik) bir kuvvet oluşturma hedefi koymuştur. Detaylar için bkz. "European Capabilities Action Plan (ECAP)", European Union, Institute for Security Studies, <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/06-bsecap.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁰³ "İstanbul Summit", Paragraf 21.

⁶⁰⁴ a.g.y., Paragraf 26.

Akdeniz Diyalogu kapsamında NATO'nun gösterdiği çabaların AB ve AGİT ile işbirliği kapsamında birbirini tamamlayacak nitelikte olduğu üzerinde durulmuştur.⁶⁰⁵ Ayrıca, İstanbul Zirvesi'yle birlikte Ortadoğu'da savunma ve güvenlik alanlarında pratik işbirliği odaklı bir İstanbul İşbirliği İnisiyatifi geliştirmeye karar verildiği ilan edilmiştir. Buna istinaden, Akdeniz Diyalogu, genişletilmiş Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi'nin üçünün de hem eş zamanlı olarak birbirini tamamlama hem ayrı ayrı hareket edebilme özelliğine sahip olan süreçler olduğuna işaret edilmiştir. Ancak başarı için bu girişimler kapsamında birlikte hareket edilmesinin önem arz ettiği vurgulanmıştır.⁶⁰⁶

İki yıl önce oluşturulan NATO-Rusya Konseyi'nin Avrupa-Atlantik Bölgesi'ndeki başarılarının; Afganistan, Balkanlar, terörizmle mücadele ve KİS'in sınırlandırılması gibi pek çok alanda danışma sağlanmasıyla elde edildiğine değinilmiştir. Buradan hareketle, NATO operasyonlarına katkıdan başlayarak ileride gerçekleştirilebilecek muhtemel müşterek barışı koruma operasyonlarına yönelik çalışmaların masaya yatırıldığı ifade edilmiştir.⁶⁰⁷

Mevcut durumdaki karmaşık stratejik ortam sebebiyle; siyasi, ekonomik ve askerî unsurlardan oluşan güvenliğin sağlanabilmesi için geniş yaklaşım uygulanmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda İttifakın; stratejik öneme sahip bölgelerde operasyonlar düzenlediği, yeni tehditlerle mücadele edebilmek maksadıyla yeteneklerini dönüştürme çabaları sergilediği ve genel güvenlik endişelerine cevap vermek amacıyla Ortaklar ve diğer uluslararası örgütler ile işbirliği içinde çalışarak çok taraflı çabalara katkıda bulunduğu vurgulanmıştır.⁶⁰⁸

6.3.3.4. 2005 Brüksel Zirvesi Bildirisi

22 Şubat 2005 tarihinde toplanan Brüksel Zirvesi'nde genel itibarıyla liderler Balkanlar, Afganistan ve Irak'ta istikrarın inşası için verdikleri desteği yinelemiş ve NATO ile AB arasındaki Ortaklığı güçlendirmeyi taahhüt etmiştir.⁶⁰⁹

⁶⁰⁵ a.g.y., Paragraf 36.

⁶⁰⁶ a.g.y., Paragraf 37.

⁶⁰⁷ a.g.y., Paragraf 39.

⁶⁰⁸ a.g.y., Paragraf 45.

⁶⁰⁹ "Summit Meetings".

Afganistan'da istikrarlı, demokratik ve etnik unsurların korunduğu bir devlet kurulması, bu kapsamda NATO'nun Afganistan içerisinde genişlemeye devam edeceği hususu gündeme taşınmıştır. Irak'ta istikrarlı bir hükûmet kurulması ve güvenlik güçlerinin eğitimi hususlarına dikkat çekilmiş, ayrıca Irak halkının seçimlere katılarak kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ve sürece katkıda bulunmaları büyük bir cesaret örneği olarak nitelendirilmiştir.⁶¹⁰

Balkanların ileride Avrupa-Atlantik bölgesine dahil edileceğinden hareketle, NATO'nun Kosova'da bulunmaya devam edeceği ve BM liderliğinde barışçıl ve refah bir toplum oluşturma siyasi sürecine NATO'nun da katkıda bulunacağı ifade edilmiştir. Akdeniz Diyaloğu ile İstanbul İşbirliği Girişimi'nin Akdeniz devletleri ve geniş Ortadoğu devletleriyle işbirliği kurma kapsamında etkili bir araç olarak öne çıktığı belirtilmiştir. Ortaklarla işbirliği çerçevesinde AB, BM ve NATO-Rusya Konseyi öne çıkarılmış, özellikle AB hususunda daha güçlü bir AB'nin ortak güvenliğe daha çok katkı sağlayacağını altı çizilmiştir.⁶¹¹

NATO üyelerinin Avrupa-Atlantik bölgesinde ve bu bölge dışında (ötesinde) terörizmle mücadele etmeye, güvenliği artırmaya ve barış ile istikrarı sağlamaya devam edeceği belirtilmiş; NATO'nun stratejik ve siyasi danışma ile Müttefikler arası işbirliğini geliştiren forum rolünün güçlendirilmesi konusunda kararlı olduklarına işaret edilmiştir.⁶¹²

6.3.3.5. 2006 Riga Zirvesi Bildirisi

28-29 Kasım 2006 tarihleri arasında gerçekleşen Riga Zirvesi'nde genel itibariyle; ISAF'in tüm devlete yayılması ışığında Afganistan'daki ilerlemenin gözden geçirilmesi ve daha geniş bir uluslararası angajman çağrısı yapılmış, İttifak'ın, Kosova'nın statüsüne ilişkin bir çözümün güvenlik hükümlerinin uygulanmasında rol oynamaya hazır olduğunu teyit edilmiş, NATO'nun askerî kabiliyetlerini daha da iyileştirmek için birtakım önlemler alınmış, NATO Mukabele Gücü'nün faaliyete geçtiği ilan edilmiş, Kapsamlı Siyasi Yönerge yayımlanmış, Ortaklarla ilişkileri

⁶¹⁰ "Statement", NATO, <https://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-022e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶¹¹ a.g.y.

⁶¹² a.g.y.

derinleştirmek ve genişletmek için yeni girişimler benimsenmiş, Bosna Hersek, Karadağ ve Sırbistan Barış için Ortaklık girişimine davet edilmiştir.⁶¹³

Zirvenin gerçekleştiği dönemde güvenlik ortamının ve tehditlerinin evrim geçirdiği, bu kapsamda NATO'nun karmaşık ve birbiriyle bağlantılı terörizm, KİS ve başarısız devletlerin yarattığı sorunlar ve istikrarsızlık gibi tehditlerle baş etmek durumunda kaldığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, NATO'nun forum rolünün önemi vurgulanarak söz konusu tehditlere karşı Kuzey Amerikalı ve Avrupalı İttifaklar arası güvenlik danışma ve ortak eylem geliştirme platformu gibi işlev gördüğü belirtilmiştir.⁶¹⁴

“NATO'nun devam etmekte olan dönüşümüne bir çerçeve ve siyasi yön sağlayan, tüm yetenek konuları, planlama disiplinleri ve istihbarat çalışmaları açısından İttifak'ın [gelecek] 10-15 yıldaki önceliklerini belirleyen üst düzeyli bir kılavuz belge” olarak nitelendirilen Kapsamlı Siyasi Yönerge (Comprehensive Political Guidance) onaylanmıştır.⁶¹⁵

İttifak'ın barış ile güvenliğin tesis edilmesi ve demokrasi ile özgürlüğün savunulması amacıyla Afganistan'dan Balkanlara, Akdeniz'den Darfur'a üç farklı bölgeden altı zorlayıcı operasyona katıldığına dikkat çekilmiştir. Afganistan'a barış ve istikrar getirilmesinin NATO'nun temel önceliği olduğu vurgulanmıştır. Afgan Hükûmeti ile NATO'nun demokratik kontrol mekanizmasına sahip savunma kurumları geliştirilmesi için birlikte çalıştıkları bilgisi verilmiştir. Bu kapsamda, Afgan Ulusal Ordusu ve Afgan Ulusal Polisi'nin eğitimlerine verilen desteğin artırılması kararlaştırılmıştır. Afganistan'daki güvenlik ve kalkınma arasında bir kısır döngü olduğuna işaret edilmiş; kalkınma olmadan güvenlik sağlanamayacağı, güvenlik sağlanmadan da kalkınma olmayacağı vurgulanmıştır. Buna istinaden özellikle BM, Dünya Bankası ve AB gibi örgütlerin Afganistan Hükûmeti'ne destek sağlamaya teşvik edildiği belirtilmiştir. Afganistan'da terörizmin yerleşmemesi amacıyla Afganistan Hükûmeti'nin özellikle mali ve narkotik alanlarda yaptığı çalışmalara

⁶¹³ “Summit Meetings”.

⁶¹⁴ “Riga Summit Declaration”, NATO, <https://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶¹⁵ Paul Savereux, “Kapsamlı Siyasi Yönerge: Bir Başlangıç”, *NATO Dergisi*, İlkbahar (2007), <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/art2.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

destek sağlanması ve Afganistan'ın komşuları ile güvenli sınırlar inşa edilmesi hususlarının üzerinde durulmuştur.⁶¹⁶

Kosova'da BM liderliğindeki KFOR'un varlığının ve güvenliğin sağlanmasının siyasi sürecin desteklemesi için gerekli olduğu, özellikle Güneydoğu Avrupa'da istikrarı kuvvetlendireceği ve bölgedeki Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme olasılığını artıracığı ifade edilmiştir. Ancak bunların Afganistan örneğinde olduğu gibi birleştirilmiş bir çabaya bağlı olduğu vurgulanmış ve BM, AB, AGİT gibi örgütlerin bölgedeki güvenlik oluşturma sürecine katkılarının önemi üzerinde durulmuştur.⁶¹⁷

Afganistan ve Kosova'da edinilen tecrübeler kapsamında; güncel sorunlara karşı uluslararası toplum tarafından sivil ve askerî araçların bir arada kullanıldığı geniş kapsamlı yaklaşım uygulanmasını gerektirdiği görülmüştür. Askerî kabiliyetleri olan ancak bu kabiliyetlerin tamamen sivil amaçlar için geliştirilmesine gerek olmadığı değerlendirilen NATO'nun kendi kriz yönetimi araçlarının BM ve diğer örgütlerle işbirliği çerçevesinde uygulanması kararı alınmıştır.⁶¹⁸

NATO'nun Ortaklık, diyalog ve işbirliği politikalarının gerekliliği ve önemine işaret edilmiş ve bu politikaların uygulanması kapsamında; mevcut işbirliği programları olan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi ve Barış için Ortaklık'ın geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶¹⁹

NATO Eğitimde İşbirliği Girişimi aracılığıyla Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi içerisinde yer alan Ortadoğulu Ortakların NATO'nun eğitim konusundaki faaliyetlerine katılabilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir.⁶²⁰

Irak ve BMGK 1546⁶²¹ sayılı karar kapsamında NATO'nun Irak misyonuna destek verilmeye devam edileceği belirtilmiştir.⁶²²

⁶¹⁶ “Riga Summit Declaration”, Paragraf 3-8.

⁶¹⁷ a.g.y., Paragraf 9.

⁶¹⁸ a.g.y., Paragraf 10.

⁶¹⁹ a.g.y., Paragraf 11.

⁶²⁰ Fritz Rademacher, “NATO'nun Eğitimde İşbirliği Girişimi”, *NATO Dergisi*, İlkbahar (2007), <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/art3.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶²¹ Irak ve Kuveyt arasındaki duruma ilişkin karar.

⁶²² a.g.y., Paragraf 18.

Darfur’da devam eden çatışmaların ve kötüleşen insani durumların İttifakı endişelendirdiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda Afrika Birliği (AfB) ile BM tarafından oluşturulacak ortak bir barışı koruma misyonunun olumlu karşılandığı ifade edilmiş, hâlihazırda bölgede bulunan AfB, BM ve AB gibi örgütlere hava nakliye ve eğitim hususlarında destek verebileceğine değinilmiştir.⁶²³

NATO’nun; farklı insanlar ve kültürler arasında ortak değerler, reform ve diyalog geliştirilmesinin teşvik edilmesi için ‘Medeniyetler İttifakı’⁶²⁴ girişimini onayladığı belirtilmiştir.⁶²⁵

NATO Mukabele Kuvveti’nin hızla gelişen krizlere cevap verebilecek şekilde oluşturulduğu, bunun sadece NATO’yu değil, beraber çalıştıkları BM, AB gibi örgütler ve diğer devletlerin ordularının kalitesini artıracakı belirtilmiştir.⁶²⁶

NATO kuvvetlerinin intibakının sağlanması kapsamında yapılan faaliyetler şu şekilde belirtilmiştir;

- Çok uluslu müşterek harekâtlarda yerel devletin destek vermemesi durumunda yeteneklerin artırılması,
- Stratejik hava nakliye imkanlarının çoğaltılması,
- Özel harekât kuvvetlerinin kurulması,
- Krizlerde istikrarı sağlama harekâtlarına ve yeniden yapılanma çabalarına askerî destek sağlanması,
- İttifak harekâtlarında zaman kaybetmeden bilgi, veri ve istihbarat paylaşımının gerçekleştirilmesi için NATO Ağ ile Etkinleştirilmiş Güç programı geliştirilmesi,
- Yine aynı amaçla NATO İstihbarat Füzyon Merkezi kurulması,
- İttifak Yer Gözetleme programının geliştirilmeye devam edilmesi,

⁶²³ a.g.y., Paragraf 19.

⁶²⁴ 2005 yılında Türkiye ve İspanya’nın girişimleriyle başlatılan Medeniyetler İttifakı, sonrasında bir BM girişimi hâline gelmiştir. Müslüman devletlerle Batı arasında kültürler arası saygı çerçevesinde bir tür köprü kurmayı amaçlamaktadır. Bkz. “Medeniyetler İttifakı Girişimi”, Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶²⁵ “Riga Summit”, Paragraf 11.

⁶²⁶ a.g.y., Paragraf 13.

- KBRN ile mücadelede kabiliyetlerin artırılması,
- İttifak'ın lojistik kapasite yaklaşımının çok uluslu çözümler yardımıyla dönüştürülmesi,
- Komuta yapılanmasının sağlam, verimli ve etkili olması,
- 'NATO Aktif Kademeli Taktik Balistik Füze Savunması' sisteminin ilk temel anlaşmasının imzalanması.⁶²⁷

Prag Zirvesi'nde, gittikçe artan füze tehdidine karşı Füze Savunma Uygulanabilirlik Çalışmaları başlatılmış ve bu çalışmaların sonucunda (çalışmanın varsayımları ve kısıtlamaları da göz önüne alınarak) füze savunmasının teknik açıdan uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir.⁶²⁸

Batı Balkanlar'da uzun vadede istikrarın korunması, dayanışma ve demokratik değerler temelinde Avrupa-Atlantik bütünleşmesi için bir gereklilik oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Bu durumun bölgede işbirliği, komşular arası iyi ilişkiler ve karşılıklı çözümler oluşturulması ihtiyacına işaret ettiği belirtilmiştir.⁶²⁹

NATO'nun genişleme politikasının tarihî bir başarıya işaret ettiği belirtilmiş; Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya'da gerçekleşen demokratik gelişmelerden duyulan sevinç dile getirilmiş; Bosna Hersek, Karadağ ve Sırbistan'ın bölgedeki istikrar ve güvenliğe değerli katkıları olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Balkanlar kapsamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne destek verilmesinin önemi üzerinde durulmuştur.⁶³⁰

2004 İstanbul Zirvesi'nde de belirtildiği üzere AB ile NATO'nun ortak değerleri paylaştığı, farklı olarak daha güçlü bir AB'nin ortak güvenliğe daha fazla katkı sağlayabileceği bir kez daha vurgulanmıştır.⁶³¹

BMGK'nin Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin nükleer testleri karşısındaki tutumu⁶³² (uluslararası barış ve güvenliğe açık bir tehdit olduğu) ile İran'ın

⁶²⁷ a.g.y., Paragraf 24.

⁶²⁸ a.g.y., Paragraf 25.

⁶²⁹ a.g.y., Paragraf 28.

⁶³⁰ a.g.y., Paragraf 29-36.

⁶³¹ a.g.y., Paragraf 41.

⁶³² BMGK 1540 (2004) sayılı KİS'in yaygınlaşmasının önlenmesine dair kararı.

zenginleştirme ve yeniden işleme faaliyetlerini askıya alması talebini desteklediklerinin altı çizilmiştir. Bu bağlamda; Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT)'nın, silahların sınırlandırılması ve silahsızlanma hususlarında mihenk taşı olduğu belirtilmiş; KİS'in kullanılması ve yayılmasının önlenmesinde temel rol oynamaya devam edeceği ifade edilmiştir.⁶³³

1999 Stratejik Konsepti'nde belirtildiği üzere, İttifak'ın güvenlik çıkarlarının temel kaynakların akışının kesilmesi neticesinde de zarar görebileceği vurgulanmış, bu bağlamda enerji altyapılarına yönelik risklerin analiz edilmesi ve söz konusu altyapıların güvenliğinin sağlanması için eş güdümlü uluslararası bir girişim oluşturulmasını destekledikleri belirtilmiştir.⁶³⁴

6.3.3.6. 2008 Bükreş Zirvesi Bildirisi

02-04 Nisan 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilen Bükreş Zirvesi'nde İttifak liderleri NATO'nun temel taahhütlerinin evrimini incelemiştir. Buna istinaden incelenen hususlar şu şekilde sıralanabilecektir: NATO'nun Afganistan ve Kosova operasyonları, Arnavutluk ve Hırvatistan'ın katılım sürecine başlamaları, devam eden askerî kabiliyetler gelişimi.⁶³⁵

Önceki zirve toplantılarına nazaran gündemi daha sakin olan Bükreş Zirvesi'nde Arnavutluk ve Hırvatistan üyelik görüşmeleri kapsamında toplantıya davet edilmiştir.⁶³⁶

Söz konusu toplantıda, dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon başta olmak üzere diğer örgütlerden önemli temsilcilerin mevcut bulunduğu, dönemin güvenlik tehditleriyle NATO'nun tek başına mücadele edemeyeceği, herkesin güvenliği kapsamında uluslararası toplumun geniş kapsamlı yaklaşım içerisinde gerçek bir işbirliği, açıklık ve kararlılık uygulanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ortak çabanın başarıya ulaşmasının da bireysel kararlılıkla ilişkili olduğu vurgulanmıştır.⁶³⁷

⁶³³ a.g.y., Paragraf 44.

⁶³⁴ a.g.y., Paragraf 45.

⁶³⁵ "Summit Meetings".

⁶³⁶ "Bucharest Summit Declaration", NATO, Paragraf 2.

https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm?mo [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶³⁷ a.g.y. Paragraf 4-5.

Avrupa-Atlantik ve daha geniş çapta uluslararası güvenliğin Afganistan'ın geleceğine ve Afganistan'da barışçıl, demokratik, insan haklarına saygılı ve terör tehdidinden uzak bir devlet kurulmasına bağlı olduğu ifadesi yer almıştır. Afganistan hakkında ayrı bir bildiri yayımlanmış,⁶³⁸ Afganistan'da uygulanacak özel hususlar bu bildiride detaylandırılmıştır.⁶³⁹

Balkanlar'da KFOR'un bölgedeki güvenlik ve istikrarın sağlanması için değişmez bir unsur olduğu belirtilerek, varlığının sürdürüleceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda KFOR'un BM ve AB ile işbirliği içerisinde çalışmaya devam edeceği eklenmiştir. Söz konusu bölgede hukukun üstünlüğü, etnik azınlıklar ve topluluklar ile tarihsel ve dinî alanların korunması, suç ve yozlaşmayla mücadele edilmesi hususlarında çalışan örgütlerin taahhütlerini tam olarak yerine getirmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. Ayrıca, NATO'nun KFOR çerçevesinde serbest dolaşım ve sınırların korunması gibi güvenlik ayarlamalarına katkıda bulunmaya hazır olduğu belirtilmiştir.⁶⁴⁰

Günümüz bilgi ortamında, NATO'nun hem yerel hem de uluslararası toplumla kuracağı iletişimin uygun, zamanında, doğru ve duyarlı nitelikte olması gerektiğine işaret edilmiştir. Bu kapsamda stratejik iletişim kabiliyeti geliştirmenin önemine istinaden 'Medya Operasyon Merkezi' ile 'NATO TV' kanalının kurulması teklif edilmiştir.⁶⁴¹

Balkanlar ve Kosova'da gerçekleştirilen misyonlarda edinilen tecrübeler BM ve NATO arasındaki etkili ve verimli işbirliğinin önemini gösterdiği ifade edilmiştir. İki örgütün birlikte uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunduğu, ancak uluslararası barış ve güvenliğin muhafaza edilmesi hususunda öncelikli sorumluluğun BM'ye ait olduğu belirtilmiştir.⁶⁴²

NATO-AB ilişkilerine her zirvede gittikçe genişletilen bir kapsam içerisinde yer vermeye devam edilmiştir. Özellikle bu zirvede, NATO ve AB'nin başa çıkmak

⁶³⁸ "ISAF's Strategic Vision", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm?mode=pressrelease [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶³⁹ "Bucharest Summit Declaration", Paragraf 6.

⁶⁴⁰ a.g.y., Paragraf 7-9.

⁶⁴¹ a.g.y., Paragraf 10.

⁶⁴² a.g.y., Paragraf 12.

durumunda kaldıkları zorluklara karşı kabiliyetler geliştirilebilmesi için daha güçlü ve daha yetenekli Avrupa savunmasının gerekliliği ön plana çıkarılmıştır.⁶⁴³

Diğer zirvelerde olduğu gibi terörizmin her türü kınanmış, asimetrik tehdit ve KİS üzerinde durulmuş, ancak ilk defa altyapıların korunması hususundan bahsedilmiştir. Buna istinaden ‘Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı’nın⁶⁴⁴ yeniden canlandırılmasına karar verilmiştir.⁶⁴⁵

Darfur’da devam eden şiddet ve zulüm kınanmış, Afrika’da istikrar ve güvenliğin sağlanması maksadıyla AfB’nin isteği üzerine NATO’nun Somali Harekâtı’na, AB’nin ise EUFOR Chad/Orta Afrika Cumhuriyeti Harekâtı’na destek verdiği belirtilmiştir. AfB ile NATO arasındaki doğrudan işbirliğinin AfB’nin Sudan’da yürüttüğü operasyona NATO’nun verdiği destek aracılığıyla görülebileceği ifade edilmiştir.⁶⁴⁶

Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğin geliştirilebilmesi için stratejik bir unsur olarak görülen NATO-RF Ortaklığı vurgulanarak son dönemdeki AKKA’ya dair Rus söylemleri ve eylemlerinin endişe verici olduğu belirtilmiştir. NATO’nun açık kapı politikasının ve NATO füze savunma çabalarının herkesin karşılaştığı güvenlik sorunlarına karşı oluşturulduğu; dolayısıyla bunların ikili ilişkilere tehdit oluşturmaktan ziyade işbirliğini derinleştiren fırsatlar sunduğu ifade edilmiştir.⁶⁴⁷

Balistik füze yayılmasının İttifaka tehdit oluşturduğu, bu tehditle mücadele edebilmek maksadıyla Avrupa’da konuşlu ABD füze savunma unsurlarının sağlanacağı bildirilmiştir. İttifakın güvenliğinin bölünmezliği ve NATO dayanışması göz önüne alınarak ABD’nin sisteminin kapsamadığı tüm İttifak toprakları ve halklarını içeren kapsamlı bir füze savunma mimarisi hazırlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca; NATO ve RF arasında füze savunma işbirliğinin güçlendirilmesi ve uygun

⁶⁴³ a.g.y., Paragraf 14.

⁶⁴⁴ 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası 2002 yılındaki Prag Zirvesi’nde başlatılan bu girişim, terörizmle mücadele kapsamında temel özgürlüklerin ve insan haklarının korunarak icra edilmesi gerektiğini ileri süren bir çalışmadır. “The Partnership Action Plan against Terrorism (Archived)”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50084.htm [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

⁶⁴⁵ “Bucharest Summit Declaration”, Paragraf 15.

⁶⁴⁶ a.g.y. Paragraf 16.

⁶⁴⁷ a.g.y. Paragraf 28.

bir zamanda ABD, NATO ve Rus füze savunma sistemleri arasında bağlantı kurulması ihtimalini araştırmaya hazır oldukları ifade edilmiştir.⁶⁴⁸

İlk defa siber saldırı tehditlerinden bahsedilen bu Zirve’de, İttifakın temel bilgi sistemlerinin siber saldırılar karşısında güçlendirilmesi maksadıyla ‘Siber Savunma Politikası’ oluşturulduğu ilan edilmiştir.⁶⁴⁹

Riga Zirvesi’ndeki görevlendirmeye istinaden ‘Enerji Güvenliğinde NATO’nun Rolü’ başlıkla rapor hazırlanmıştır. Bu rapora göre, NATO’nun ilgileneceği alanlar şu şekilde sıralanmıştır: bilgi ve istihbarat birleşimi ve paylaşımı, istikrarın planlanması, uluslararası ve bölgesel işbirliğinin ilerletilmesi, sonuç yönetiminin desteklenmesi, kritik enerji alt yapılarının korunmasının desteklenmesi. Ayrıca, enerji güvenliği kapsamında mevcut risklerin İttifak düzeyinde danışılması ve konuşulması gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁵⁰

6.3.3.7. 2009 Strasbourg-Kehl Zirvesi Bildirisi

NATO’nun 60’ıncı yılına istinaden Strasbourg-Kehl’de toplanan zirvede yeni bir stratejik konsept hazırlanması için çağrıda bulunulmuştur. Yeni iki üyenin katıldığı belirtilmiş, Afganistan’a dair derin tartışmalar yapılmıştır. Son olarak Fransa, NATO’nun askerî yapısına yeniden katılmıştır.⁶⁵¹

NATO’nun 60’ıncı yıl dönümü kutlanırken bir ‘İttifak Güvenliği Bildirisi’ hazırlanmıştır. Bu bildiride İttifakın temel değerleri, ilkeleri ve amaçları tekrarlanmış; BM, AB, AfB gibi diğer uluslararası ve bölgesel örgütlerle yürütülecek işbirliği çalışmaları vurgulanmıştır. Son olarak, mevcut tehditlere daha iyi karşılık verebilmek ve gelecekteki riskleri tahmin edebilmek maksadıyla yeni bir stratejik konsept geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁵²

⁶⁴⁸ a.g.y. Paragraf 37-38.

⁶⁴⁹ a.g.y. Paragraf 47.

⁶⁵⁰ a.g.y. Paragraf 48.

⁶⁵¹ “Summit Meetings”.

⁶⁵² “Declaration on Alliance Security”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Fransa'nın NATO'nun askerî yapılanmasına geri dönmesinin daha güçlü bir İttifak oluşturacağı ifade edilmiştir.⁶⁵³

Avrupa-Atlantik bölgesindeki barış ve güvenliğe yönelik sorunlara karşı ortak bir yaklaşımın mevcut yapılanmalar olan NATO, AB, AGİT ve AK çerçevesinde geliştirileceği belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle, söz konusu örgütler tarafından on yıllar içerisinde insan haklarına, toprak bütünlüğüne ve devletlerin egemenliğine saygı çerçevesinde gelişen bir müktesebat oluşturulduğu ifade edilmiştir. Buna istinaden söz konusu bölgede yer alan devletlere geniş Avrupa-Atlantik güvenliğinden faydalanabilmeleri için fırsat sunulduğu belirtilmiştir.⁶⁵⁴

İttifakın güvenliğinin Afganistan'ın güvenliği ve istikrarıyla bağlantılı olduğuna işaret edilmiştir. Buna istinaden, 'Afganistan'a Dair Zirve Bildirisi' hazırlanmış ve Afganistan ile hususlar ve tartışmalar bu bildiri içerisinde yer almıştır.⁶⁵⁵

Balkanlar'da bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanması kapsamında AB'nin yeni 'AB Hukukun Üstünlüğü Misyonu (EULEX)'⁶⁵⁶ misyonunu sevinçle karşılanmıştır. Özellikle NATO'nun yakın danışmanlığı altında hukukun üstünlüğü kapsamında etnik azınlıkların korunması ile suç ve yozlaşmayla mücadele edilmesi planlanmıştır.⁶⁵⁷

BM Genel Sekreteri'nin isteği üzerine ve ilgili BMGK kararına dayanarak NATO, denizlerde korsanlık ve silahlı soygunlarla mücadele etmek maksadıyla 'Birleşik Koruyucu Harekâtı' başlatmıştır. Afrika Boynuzu açıklarında gerçekleştirilen harekâtın katılımcıları arasında Müşterek Görev Gücü 151⁶⁵⁸ ve AB'nin

⁶⁵³ "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", NATO, Paragraf 5, https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁵⁴ a.g.y., Paragraf 7.

⁶⁵⁵ a.g.y., Paragraf 8-9.

⁶⁵⁶ ODGP kapsamında kurulan en geniş sivil misyon olan EULEX'in amacı, Kosova yetkili otoriteleri hukukun üstünlüğü alanında özellikle de polis gücü, adalet ve gümrük gibi hususlarda desteklemek olarak ifade edilmiştir. Bkz. "EULEX Kosovo", NATO, https://eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/missions-and-operations/eulex-kosovo/pdf/factsheet_eulex_kosovo_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁵⁷ "Strasbourg/Kehl Summit Declaration", Paragraf 10.

⁶⁵⁸ Müşterek Görev Gücü 151'in misyonu; denizde korsanlığı ve silahlı soygunu caydırmak, kesintiye uğratmak ve bastırmak, küresel deniz ticaretini korumak ve navigasyon özgürlüğünü güvence altına almak için ilgili yetenekleri güçlendirmek için bölgesel ve diğer Ortaklarla ilişki kurmaktır. Söz konusu Müşterek Görev Gücü'nü Türkiye altı kez komuta etmiştir. Bkz. "CTF-151: Counter Piracy",

ATALANTA⁶⁵⁹ harekâtı yer almıştır. Birlikte çalışan aktörler arasındaki ilişkiler ise ‘Somali Kıyıları Açıklarındaki Korsanlık İletişim Grubu’ tarafından yürütülmüştür.⁶⁶⁰

Darfur’da devam eden şiddet ve düşmanlık, insani yardım örgütlerinin Sudan’dan kovulması ve Somali’de devam eden şiddet ve ciddi insani krizlerden endişe duydukları vurgulanmıştır. AfB’nin isteği üzerine Somali harekâtına destek verildiği açıklanmıştır.⁶⁶¹

Terörizmle mücadele kapsamında halkların, toprakların, altyapıların ve kuvvetlerin korunması gerektiği belirtilerek bu kapsamda gelişmiş teknolojilerin kullanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca terörizmle mücadele bağlamında Barış için Ortaklık ve eğitim merkezleri ile NATO Mükemmeliyet Merkezlerinden istifade edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁶²

NATO-Gürcistan ilişkileri çerçevesinde NATO’nun Gürcistan’ın uluslararası tanınmış sınırları üzerindeki egemenliği ile toprak bütünlüğünü desteklediğini açıklanmıştır. Gürcistan’daki barışçıl çatışma sonrası çözümleri kapsamında Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinde BM, AB ve AGİT gibi örgütlerin yer alacağı belirtilmiş, ayrıca bölgede BM Gözlem Misyonu kurulması planlanmıştır. NATO-Rusya Ortaklığı kapsamında, güven ve taahhütlerin yerine getirilmesine dayalı olan ilişkilerin pek çok hususta anlaşmazlığa düştükleri için zarar gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca RF’nin Gürcistan’dan çekilmesinin elzem olduğu ancak hâlâ tamamen çekilmediği ifade edilmiştir. Gürcistan’a bağlı olan Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinin RF tarafından bağımsızlığının tanınmasının hem NATO-Rusya Konseyi kuruluş değerleri hem AGİT’in Avrupa güvenliği ilkeleri hem de BMGK kararlarına aykırı olduğu vurgulanmış ve RF’nin bu tutumundan derhal vazgeçmesi istenmiştir. Ayrıca, Gürcistan talep etmeden söz konusu bölgelere asker gönderilmesinin de ayrı

Combined Maritime Forces, <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁵⁹ AB ATALANTA Harekâtı, Dünya Gıda Programı gemilerini ve diğer savunmasız gemileri korumak, denizde korsanlığı ve silahlı soygunu caydırmak, Somali kıyılarındaki balıkçılık faaliyetlerini izlemek ve bölgedeki deniz güvenliğini ve kapasitesini güçlendirmek için çalışan diğer AB misyonlarını ve uluslararası kuruluşları desteklemekle görevlidir. Bkz. “Mission”, European Union, EU Naval Force Somalia, <https://eunavfor.eu/mission/> [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

⁶⁶⁰ “Strasbourg/Kehl Summit Declaration”, Paragraf 12.

⁶⁶¹ a.g.y., Paragraf 13.

⁶⁶² a.g.y., Paragraf 14.

bir endişe konusu oluşturduğu ifade edilmiştir. NATO ve RF'nin pek çok ortak güvenlik çıkarları olduğu vurgulanmış, NATO-Rusya Konseyi'nin devam etmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda NATO-Rusya Konseyi'nin tam potansiyeline henüz erişemediği belirtilerek RF ile NATO arasındaki siyasi diyalogun daha etkili ve değerli bir şekilde yeniden oluşturulması için NATO'nun hazır olduğu eklenmiştir.⁶⁶³

Körfez bölgesinde güvenlik ve istikrarın NATO için önemli olduğu vurgulanarak İstanbul İşbirliği Girişimi kapsamında bu husus üzerinde çalıştıkları ve sağlanan gelişmelerden memnun oldukları belirtilmiştir.⁶⁶⁴

Bükreş Zirvesi'nden itibaren NATO'nun dünya genelindeki diğer Ortakları olan Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Kore'yle işbirliği bazında gerçekleştirilen ilişkilerin derinleştiği ifade edilmiştir. Buna istinaden söz konusu devletlerin Afganistan misyonuna katılım sağladıkları vurgulanarak söz konusu katılımları için teşekkür edilmiştir.⁶⁶⁵

İttifakın iletişim ve bilgi sistemlerinin siber saldırılara karşı güçlendirilmesi kapsamında, Siber Savunma Politikasına uygun şekilde NATO Siber Savunma Yönetimi Otoritesi ve Estonya'da Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi kurulmuştur.⁶⁶⁶

'Enerji Güvenliği Alanında Gelişmeler' başlıklı raporda 2009 yılının başında enerji rotalarının değiştirilmesi sonucunda birçok Müttefik ve Ortak devletin zarar gördüğü belirtilmiştir. Buna istinaden, sabit ve güvenilebilir enerji arzı, enerji rotalarının, sağlayıcılarının ve enerji kaynaklarının farklılaştırılması, enerji ağları arasındaki bağımlılık gibi hususların kritik önemde olduğu vurgulanmıştır.⁶⁶⁷

6.3.3.8. 2010 Lizbon Zirvesi Bildirisi

19-20 Kasım 2010 tarihleri arasında gerçekleşen Lizbon Zirvesi'nde yeni bir Stratejik Konsept yayımlanmıştır. Bu zirvede konuşulan diğer konular ise şu şekilde

⁶⁶³ a.g.y., Paragraf 31-35.

⁶⁶⁴ a.g.y., Paragraf 38.

⁶⁶⁵ a.g.y., Paragraf 40.

⁶⁶⁶ a.g.y., Paragraf 49.

⁶⁶⁷ a.g.y., Paragraf 59.

belirtilebilir; Afganistan’da 2011 itibariyle Afgan güvenlik sorumluluğuna geçiş sürecinin başlaması, Afganistan’la uzun dönemli Ortaklık, NATO füze savunma sistemlerinin Avrupa halklarını ve topraklarını korumak üzere geliştirilmesine karar verilmesi, Rusya’nın ilişkileri yeniden düzenlemek için toplantıya çağırılması, kriz yönetimi hususunda geniş kapsamlı yaklaşım uygulanması, silahların kontrolü silahsızlanma ve silahların yayılmasının önlenmesi çabalarının desteklenmeye devam edilmesi, Lizbon Kabiliyetler Paketi’nin uygulamaya konulması, siber savunma politikası ve eylem planı geliştirilmesinin kararlaştırılması, NATO’nun askerî komuta yapısının ve birimlerinin reforme edilmesi.⁶⁶⁸

NATO’nun gelecek dönemdeki vizyonunu ortaya koyan yeni Stratejik Konsept yayımlanmıştır.⁶⁶⁹

Afganistan’ın NATO için temel öncelik olduğu yeniden vurgulanmıştır. ISAF misyonunda yeni bir aşamaya gelindiği, bazı eyalet ve ilçelerde Afgan güvenlik sorumluluğu ve liderliği kapsamında geçiş sürecinin başlayacağı belirtilmiştir. Söz konusu geçişin durum bazlı olacağı ve yapılan değerlendirmelere bağlı olduğu vurgulanmıştır.⁶⁷⁰

Balkanlar bölgesinde güvenlik alanındaki gelişmelere istinaden, KFOR’un giderek daha küçük, daha esnek bir şekilde varlık göstermeye başladığı ifade edilmiştir. İttifakın katkı sağladığı diğer operasyonlar; Etkin Çaba Harekâtı, Afrika Boynuzu Okyanus Kalkanı Operasyonu, AfB’nin Somali operasyonuna ve NATO’nun Irak Eğitim Misyonu olarak sıralanmıştır.⁶⁷¹

Yeni stratejik konseptte belirtildiği üzere uygun miktarda konvansiyonel, nükleer füze savunma kuvveti muhafaza edileceği yinelenmiştir. Füze savunma, tüm savunma tutumunun ayrılmaz bir parçası haline geleceği için, İttifakın amacı

⁶⁶⁸ “Summit Meetings”.

⁶⁶⁹ Söz konusu 2010 Stratejik Konsepti, ‘Stratejik Konseptler’ başlığı altında detaylıca incelendiği için burada yeniden bahsedilmeyecektir.

⁶⁷⁰ “Lisbon Summit Declaration”, NATO, Paragraf 4, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm?mo [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁷¹ a.g.y., Paragraf 5-6.

caydırıcılığın kolektif savunma içindeki temel unsur olarak görülmesi ve İttifakın bölünmez güvenliğine katkıda bulunmak olarak ifade edilmiştir.⁶⁷²

KİS kapsamında silahların kontrolü ve silahsızlanma hususlarında tavsiye verecek bir komitenin kurulması kararlaştırılmıştır. KİS'in yayılmasından duyulan endişe kapsamında, İran'ın ilgili BMGK kararına uygun davranması istenmiştir. Bu çerçevede P5+1 ve İran görüşmeleri başlatılmıştır.⁶⁷³ Ayrıca Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin (Kuzey Kore olarak da ifade edilmektedir) nükleer programından da endişe duyulması üzerine aynı şekilde Kuzey Kore de ilgili BMGK kararlarına uygun davranmaya çağırılmıştır. Ayrıca, evrensel bir şekilde Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na uygun davranılması çağrısını yapılmıştır. Bunlara ek olarak NATO, KİS'in yayılmasına karşı daha iyi mücadele edebilmek için bir rapor hazırlanmasını talep etmiştir.⁶⁷⁴

NATO sınırları dışındaki istikrarsızlıklar ve çatışmaların İttifaka doğrudan bir tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Buna istinaden NATO üye devletlerinin siyasi ve askerî alanlarda caydırma, savunma, durdurma, koruma hususlarında katkı sağlayarak ayrı ayrı veya kolektif bir şekilde bu tehditlerle mücadele edeceği ifade edilmiştir.⁶⁷⁵

Siber tehditlere karşı 'NATO Bilgisayar Olaylarına Müdahale Birimi' ile 'Nihai Harekât İmkân ve Kabiliyeti' birimlerinin kurulmasına karar verilmiş ve 2012 yılına kadar tüm NATO birimlerinin merkezi siber koruma altına alınması planlanmıştır.⁶⁷⁶

Sağlık riskleri, iklim değişikliği, su kıtlığı ve artan enerji ihtiyacı gibi temel çevresel kaynaklara yönelik kısıtlamalar, gelecek güvenlik ortamının şekillendirebilecek ve NATO'nun operasyonlarını etkileyebilecek alanlar olarak değerlendirilmiştir.⁶⁷⁷

⁶⁷² a.g.y., Paragraf 30.

⁶⁷³ P5+1 oluşumu BMGK'nin beş daimî üyesi olan ABD, Birleşik Krallık, Çin, Fransa ve RF 'P5' olarak ifade edilirken, İran görüşmelerine katılan Almanya bu denkleme '+1' olarak eklenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. "P5+1 ülkeleri ile İran arasındaki yeni tur müzakereler İstanbul'da gerçekleştirildi.", Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/p5-ulkeleri-ile-iran-arasindaki-yeni-tur-muzakereler-istanbulda-gerceklestirildi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁷⁴ a.g.y., Paragraf 33-34.

⁶⁷⁵ a.g.y., Paragraf 39.

⁶⁷⁶ a.g.y., Paragraf 40.

⁶⁷⁷ a.g.y., Paragraf 42.

İttifakın en acil kabiliyet ihtiyaçlarının belirtildiği ‘Lizbon Kabiliyetler Paketi’nin; İttifakın devam eden operasyonlarının taleplerini karşılayacağı, mevcut, evrimleşen ve yeni ortaya çıkan sorunlarla mücadele edebilmesini sağlayacağı, temel kolaylaştırıcı kabiliyetleri edinmesini sağlayacağı vurgulanmıştır. Kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayan yenilikçi kabiliyet geliştirme yöntemleri araştırılması yönünde Konseyin görevlendirildiği bildirilmiştir. Bu bağlamda AB ile işbirliği çerçevesinde el yapımı patlayıcılar (EYP) ile mücadele, tıbbi destek sağlanması, ağır yük helikopterlerinin uygunluğu gibi eksik alanlarda tekrar yapmadan çalışılabileceği belirtilmiştir.⁶⁷⁸

Son olarak, Stratejik Konsept’te NATO’nun adaptasyonu kapsamında birtakım reformlar yapılması gerektiği bildirilmiştir. Bu reformlar arasında; NATO Komuta Yapısı ve Birimleri Reformu, Kaynak Yönetimi Reformu ve Ana Karargâh Reformu yer almıştır.⁶⁷⁹

6.3.3.9. 2012 Chicago Zirvesi Bildirisi

20-21 Mayıs 2012 tarihlerin arasında Chicago’da bir araya gelen NATO liderleri, güvenlik sorumluluğunun Afgan kuvvetlerine geçişini 2014 yılının sonuna kadar tamamlamak için bir strateji belirlemiş; Afgan kuvvetlerini eğitmek, Afgan kuvvetlerine tavsiyelerde bulunmak ve yardım etmek için 2014 sonrası bir misyon oluşturulmasını taahhüt etmiştir. Bu zirvede, ‘Caydırıcılık ve Savunma Duruşu’ incelemesi onaylanmış, bir savunma paketi ile terörizmle mücadele konusunda yeni politika yönergeleri kabul edilmiştir. ‘Geçici Balistik Füze Yeteneği’ ilan edilmiş ve diğer temel yetenek alanlarında (istihbarat, gözetleme ve keşif ile hava devriyesi) girişimlerde bulunulmuştur. Ayrıca, dünyanın her yerindeki Ortaklarla ve NATO üyeliğini hedefleyen devletlerle ilişki kurma ve işbirliğine dayalı güvenliği sağlama taahhüdü verilmiştir.⁶⁸⁰

BM idaresinde Libya’da Arap Birliği (AL)’nin desteğiyle gerçekleştirilen ‘Birleşik Koruyucu Harekâtı’nda sivil nüfusun korunması kapsamında NATO önemli bir rol oynamıştır. Libya’daki operasyonun başarılı olması, NATO’nun karmaşık

⁶⁷⁸ a.g.y., Paragraf, 46.

⁶⁷⁹ a.g.y., Paragraf 48.

⁶⁸⁰ “Summit Meetings”.

operasyonlarda uluslararası toplumun desteği ile nasıl hızlı ve etkili bir operasyon yürütebileceğini tüm dünyaya göstermiştir.⁶⁸¹

NATO'nun katkıda bulunduğu diğer operasyonlar kapsamında ise; Afrika Boynuzu Okyanus Kalkanı Operasyonu iki yıl daha uzatılmış, Etkin Çaba Harekâtı'nın Akdeniz'de devam ettiği belirtilmiş, AfB'nin talebi üzerine Somali'deki misyon desteklenmeye devam edilmiş, Irak Eğitim Misyonu ise başarıyla sonlandırılmıştır.⁶⁸²

NATO ve BM arasında siyasi diyalog ve pratik işbirliği, 2008 yılındaki BM-NATO Bildirisi, BM'nin 2010 Lizbon Zirvesi'nde yer alması gibi durumlar neticesinde 'Birleşik Koruyucu Harekâtı'nın başarılı olduğu bildirilmiştir. Son Stratejik Konseptte de belirtildiği üzere NATO-AB Ortaklığı eşsiz ve gerekli olarak nitelendirilmiştir. NATO ile AB'nin kriz yönetimi operasyonları kapsamında Afganistan, Kosova ve korsanlıkla mücadele gibi alanlarda birlikte çalıştıkları belirtilmiştir. NATO ve AB'nin aynı değerler ve stratejik çıkarlara sahip olduğu yeniden vurgulanarak AB'nin NATO için eşsiz ve gerekli bir Ortak olduğu belirtilmiştir. NATO, daha güçlü ve daha kabiliyetli bir Avrupa savunmasının önemini farkında olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca NATO ve AB arasındaki stratejik Ortaklık kapsamında AB üyesi olmayan müttefiklerin⁶⁸³ de AB'nin kapasitesinin geliştirilmesi ve ortak güvenlik zorluklarına karşı mücadelesinin güçlendirilmesine katkıda bulunduklarının altı çizilmiştir. Ayrıca geniş Ortaklık ağı çerçevesinde tüm Ortaklarla yürütülen işbirlikçi güvenlik⁶⁸⁴ anlayışının temel bir görev teşkil ettiği belirtilmiştir.⁶⁸⁵

⁶⁸¹ “Chicago Summit Declaration”, NATO, Paragraf 13-14. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?mo [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁸² a.g.y., Paragraf 15.

⁶⁸³ Söz konusu dönemde NATO üyesi olup AB üyesi olmayan devletler alfabetik sırayla; ABD, Arnavutluk, İzlanda, Norveç ve Türkiye'dir. Bkz. Tablo 7.1. Ayrıca bkz. “Member Countries”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁸⁴ İşbirlikçi güvenlik 2010 Stratejik Konsepti ile NATO'nun görevleri arasında yer almaya başlamıştır. NATO üyesi olmayan diğer devletler ve uluslararası örgütlerle geniş ilişkiler ağıının kurulmasını öngören işbirlikçi güvenlik; Ortaklıkların güçlendirilmesi, silahların kontrolü, silahların yayılmasının önlenmesi ve silahsızlanma çabalarına katkıda bulunulması ve potansiyel yeni devletlerin NATO üyeliğine hazırlanmalarına yardımcı olunması şeklinde belirtilen üç unsurdan oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. “Cooperative Security as NATO's Core Task”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77718.htm?selectedLocale=en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁸⁵ “Chicago Summit Declaration”, Paragraf 19-22.

Kosova’da barış ve istikrarın sağlanabilmesi için AB destekli Belgrad-Priştine Diyalogu teşvik edilmiştir. Bu girişim neticesinde Bölgesel İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.⁶⁸⁶

NATO-Rusya Konseyi’nin 10’uncu yılı ve NATO-Rusya Kurucu Eylemi’nin 15’inci yılı dolayısıyla RF’nin ittifak sınırlarının yakınında kuvvet konuşlandırılması hususu ile Gürcistan topraklarında askerî varlığını sürdürmesine dair endişe duydukları ifade edilmiştir. NATO ve RF’nin ortak güvenlik çıkarlarına sahip olduğu ve dolayısıyla ortak tehditlerle karşı karşıya oldukları vurgulanmış, bunları da birlikte aşabileceklerinin altı çizilmiştir.⁶⁸⁷

Akdeniz ve geniş Ortadoğu bölgesinde emsali görülmemiş değişimlerin yaşandığına dikkat çekilerek NATO’nun bölgedeki benzer güvenlik sorunları yaşayan devletlerle ortaklık geliştireceği ve/veya mevcut ortaklığını güçlendireceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Fas, Libya, Kuveyt, Suriye ve Irak gibi devletlerde yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi üzerinden ortak güvenlik endişeleri kapsamında talep üzerine NATO’nun Ortaklarını şu alanlarda destekleyebileceği belirtilmiştir: güvenlik kurumlarının inşası, savunmanın modernleştirilmesi, kabiliyet geliştirilmesi ve sivil asker ilişkilerinin iyileştirilmesi.⁶⁸⁸

Güney Kafkasya ve Moldova, Karadeniz bölgelerinin önemi belirtilmiştir.⁶⁸⁹ Siber güvenlik kapsamında Lizbon Zirvesi’nde alınan kararların uygulamaya koyulduğu beyan edilmiştir.⁶⁹⁰ KİS’in yayılmasının önlenmesi kapsamında İran’la yürütülen P5+1 sürecine değinilmiş, ayrıca Kuzey Kore’nin de ilgili BMGK kararlarına⁶⁹¹

⁶⁸⁶ a.g.y., Paragraf 34.

⁶⁸⁷ a.g.y., Paragraf 37-38.

⁶⁸⁸ a.g.y., Paragraf 39-46.

⁶⁸⁹ a.g.y., Paragraf 47-48.

⁶⁹⁰ a.g.y., Paragraf 49.

⁶⁹¹ BMGK 1540 (2004) sayılı KİS’in yayılmasının önlenmesi ve özellikle terör unsurlarının eline geçmesinin önlenmesi hususundaki kararın 4’üncü paragrafında BMGK üyelerinden oluşan ve BMGK altında iki yıl süreyle çalışacak bir ‘Güvenlik Konseyi Komitesi’ kurulması planlanmıştır. Daha sonrasında söz konusu ‘Güvenlik Konseyi Komitesi’nin görev süresinin uzatılmasına istinaden aynı konuda 1673 (2006) sayılı, 1810 (2008) sayılı ve 1977 (2011) sayılı kararlar çıkarılmıştır. Bkz. “UN Security Council Resolution 1540 At a Glance”, Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/factsheets/1540> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

uyması çağrısında bulunulmuştur.⁶⁹² Terörizme dair ‘Terörizmle Mücadele Politika İlkeleri’ yayımlanmıştır.⁶⁹³

İttifakın ‘Geçici NATO Balistik Füze Savunma’ kabiliyetine sahip olduğu ilan edilmiştir. Eldeki imkânlarla NATO nüfusunun, halklarının, topraklarının ve kuvvetlerinin balistik füze saldırılarına karşı en geniş alan savunması elde edildiği vurgulanmıştır.⁶⁹⁴ Bu kapsamda söz konusu sistemin en önemli unsuru olarak nitelendirilen balistik füze erken uyarı radarına Türkiye’nin ev sahipliği yapacağı açıklanmıştır.⁶⁹⁵ Yine füze savunması hususunda, NATO-Rusya Konseyi’nin füze savunma tatbikatı gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Bu tatbikat aracılığıyla Avrupa güvenliğinin artırılması için birbirinden bağımsız NATO ve Rus füze savunma sistemlerinin birlikte nasıl çalışabileceğinin araştırılması planlanmıştır. Buna destek olarak NATO-Rusya Füze Veri Füzyon Merkezi ve Müşterek Planlama Harekât Merkezi kurulmasını hedefledikleri belirtilmiştir. Dolayısıyla NATO füze savunma sistemlerinin RF’ye ve onun stratejik caydırma kabiliyetine yönetilen bir tehdit olmadığı; aksine Avrupa-Atlantik bölgesine dışından gelebilecek tehditlere karşı oluşturulduğu ifade edilmiştir.⁶⁹⁶

6.3.3.10. 2014 Wales Zirvesi Bildirisi

04-05 Eylül 2014 tarihleri arasında Wales’te toplanan zirvede, görüşülen konular şunlardır: (1) Transatlantik bağa ve sağlam bir savunma kabiliyetine olan taahhüdün yenilenmesi; (2) Çok Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Gücü de dahil olmak üzere bir Hazırlık Eylem Planının benimsenmesi taahhüdün verilmesi; (3) RF ile yaşanan krizin ardından Ukrayna’ya desteğin artması; (4) RF’nin Kırım’ı yasadışı ve gayrimeşru ‘ilhakını’ ve doğu Ukrayna’yı istikrarsızlaştırmasının kınanması; (5) Kararlı Destek Misyonu, Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerine mali katkılar ve

⁶⁹² “Chicago Summit Declaration”, Paragraf 50.

⁶⁹³ a.g.y., Paragraf, 51. Ayrıca bkz. “NATO’s policy guidelines on counter-terrorism”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁹⁴ “Chicago Summit Declaration”, Paragraf 60.

⁶⁹⁵ “Kürecik radarı NATO Füze Savunma Sisteminin en önemli unsuru”, Euronews, 16.12.2019. <https://tr.euronews.com/2019/12/16/kurecik-radari-turkiyenin-elindeki-stratejik-kozu-mu> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁹⁶ “Chicago Summit Declaration”, Paragraf 62.

(6) NATO Afganistan Kalıcı Ortaklığı aracılığıyla NATO'nun Afganistan'a olan bağlılığının yeniden beyan edilmesi.⁶⁹⁷

Yeni gelişen tehditler karşısında NATO Hazırlık Eylem Planı'nın onaylandığı belirtilmiştir. Planın NATO'nun temel görevleri olan olarak görülen kolektif savunma ve kriz yönetimi hususlarında yardımcı olacağı ve NATO'nun her yerden gelebilecek mevcut ve gelecek tehditler karşısında daha güçlü, hazır ve sağlam bir duruş sergileyeceği ifade edilmiştir. Söz konusu plan hem Müttefiklerin süregelen teminat ihtiyacını hem de İttifakın askerî stratejik duruşunun uyarlanmasını ele alan önlemler içermiştir. Teminat tedbirleri kapsamında, özellikle İttifakın doğusunda, kara, hava ve deniz kuvvetlerinin sürekli varlık göstermesi ve askerî faaliyetlerde bulunması gibi unsurlar öne çıkarılmıştır. Uyarlama tedbirleri kapsamında ise, İttifakın karşısına çıkabilecek tüm güvenlik sorunlarının üstesinden gelmesini sağlamak gerektiği vurgulanmıştır. Buna istinaden 'Çok Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Gücü' oluşturulmasına karar verilmiştir.⁶⁹⁸

Chicago Zirvesi'nde kararlaştırıldığı üzere 'Birleşik Kuvvetler İnisiyatifi' çerçevesinde kapsamlı karmaşık sivil-asker işbirliği senaryoları oluşturulması ve buna uygun tatbikat düzenlenmesi planlanmıştır. Ayrıca, hibrit savaş tehditleri üzerinden sivil-asker işbirliği ve iletişimi vurgusu yapılmıştır.⁶⁹⁹

Genel anlamda RF'nin birçok farklı devlete karşı uluslararası hukuk ve diğer antlaşmalara aykırı davranış ve tutumları işaret edilerek bu tutumlarına son vermesi istenmiş ve derhal söz konusu tüm prosedürlere uygun davranmaya çağırılmıştır. Ayrıca bölgede yaşanan güvenlik sorunları da genel itibarıyla RF'ye mal edilmiş ve tüm sorunlardan RF sorumlu tutulmuştur. Ancak RF bu tutumunu değiştirmedeği gibi uluslararası hukuku ve BM Şartı'nı da görmezden gelmeye devam etmiştir. RF'nin söz konusu tutumu karşısında AB ve G7 gibi aktörlerin de içinde bulunduğu Müttefikler RF'ye karşı yaptırım kararları almıştır. Bu kapsamda; RF'nin devlet destekli mali kurumlarının serbest piyasaya erişimlerinin sınırlandırılması, silah ticaretinin kısıtlanması, askerî amaçla kullanılacak çift kullanımlı malzemelerin

⁶⁹⁷ "Summit Meetings".

⁶⁹⁸ "Wales Summit Declaration", NATO, Paragraf 5-8, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁶⁹⁹ a.g.y., Paragraf 10-13.

ithalatı için sınırlamalar getirilmesi, hassas savunma ve enerji sektörüne Rus erişiminin kesilmesi gibi yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. NATO-Rusya Konseyi kapsamında yirmi yıldır Ortaklık ekseninde sürdürülen ilişkilerin uluslararası hukuk kurallarına uymadığı için RF tarafından baltalandığı ve kurallara dayalı bir şekilde inşa edilen AGM'ye saygı göstermediği ifade edilmiştir. Tüm bunlara istinaden RF ile yürütülen tüm sivil ve askeri işbirliğinin askıya alınması kararlaştırılmıştır. Ancak, iletişim için siyasi kanalların açık olduğu belirtilmiştir. Yine RF'in eylemleri kapsamında Ukrayna'ya destek verildiği ve Güney Kafkasya'daki olaylardan RF'nin sorumlu tutulduğu vurgulanmıştır.⁷⁰⁰

Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesi kapsamında ise öne çıkan en büyük tehdit DAESH⁷⁰¹ terör örgütü olarak belirtilmiştir. Bu örgütün özellikle Irak, Suriye ve daha geniş bir kapsamda NATO bölgesine tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. DAESH'in faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı dile getiren İttifak, herhangi bir müttefikin güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda kolektif savunma ilkesinin uygulanmasından çekinilmeyeceğini özellikle vurgulamıştır. Suriye kapsamında; DAESH'in faaliyetleri, mülteci sorunu, ayrıca kimyasal silahlar ve bu silahların imhası gibi sorunlar tartışılmıştır. DAESH'in ulusaşırı bir tehdit hâline geldiği belirtilerek hem Suriye hem de Irak için büyük tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda; Suriye'de siyasi düzenlemelere ve Irak'ta istikrar ve toprak bütünlüğünün sağlanması için koordine bir uluslararası yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir.⁷⁰²

Zirve bildirisinin 48'inci paragrafında Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5'inci Maddesine aynı belge içerisinde ikinci kez atıfta bulunulmuş ve İttifakın en büyük sorumluluğu olarak nitelendirilen söz konusu maddenin uygulanması hususunda NATO'nun kararlılığından şüphe edilmemesi gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. Nükleer, konvansiyonel ve füze savunma kabiliyetlerini kapsayan caydırıcılığın NATO stratejisinin temel unsuru olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda

⁷⁰⁰ a.g.y., Paragraf 16-31.

⁷⁰¹ Söz konusu örgüt, IŞİD, DEAS, DAESH gibi birçok farklı isimle anılmaktadır. Bu çalışmada, Dışişleri Bakanlığı tarafından kullanılan 'DAESH' ifadesi tercih edilmiştir. Bkz. "Türkiye'nin DAESH ile mücadelesi ve Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) konusuna yaklaşımı", Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁷⁰² "Wales Summit Declaration", Paragraf 33-37.

Avrupa-Atlantik güvenliğinin korunması için INF Antlaşması'nın kritik öneme sahip bir unsur olduğu ifade edilmiştir.⁷⁰³

Bu bildiride 'Deniz Güvenliği Stratejisi'nin onaylandığı belirtilmiştir. Ayrıca, 'Genişletilmiş Siber Savunma Politikası'nın onaylandığı da ilan edilmiştir. Bu kapsamda siber saldırıların geleneksel saldırılar kadar tehlikeli olabileceğini vurgulanmış, ayrıca bir siber saldırının 5'inci Maddenin yürürlüğe konulmasına neden olup olmayacağına dair kararın durum bazlı olarak alınacağı açıklanmıştır.⁷⁰⁴

Bildirinin ilerleyen paragraflarında KİS, İran, Kuzey Kore, NPT Antlaşması ve terörizm gibi hususlara değinilmiştir. Avrupa'da değişen güvenlik ortamına işaret edilerek AGİT ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliği hususu öne çıkarılmıştır. Son olarak enerji, sağlık, iklim değişikliği gibi konulara yer verilmiştir.⁷⁰⁵

6.3.3.11. 2016 Varşova Zirvesi Bildirisi

08-09 Temmuz 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen Varşova Zirvesi temel olarak, NATO'nun caydırıcılığını ve savunmasını güçlendirmek ile NATO sınırlarının ötesine istikrar yaymak olmak üzere iki sütuna odaklanmıştır. Ayrıca, 2017 yılında Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da dört çok uluslu taburun konuşlandırılması ve NATO'nun güneydoğu kesiminde özel olarak tasarlanmış ileri mevcudiyetin geliştirilmesi gibi önlemler kabul edilmiştir. NATO balistik füze savunmasının ilk operasyonel kabiliyeti ilan edilmiştir. Siber uzay; kara, hava ve deniz gibi yeni bir operasyonel alan olarak kabul edilirken Müttefikler ulusal siber savunmayı güçlendirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Özellikle eğitim ve kapasite geliştirme alanlarında Ortaklara sağlanacak destekler ön plana çıkmıştır. AWACS uçaklarını 2035 yılına kadar hizmette kullanma ve bunları DAESH'e Karşı Küresel Koalisyonu bilgi sağlamak için kullanma kararı alınmıştır. NATO'nun terörizmle mücadele operasyonu olan Etkin Çaba Harekâtı'nın, daha geniş bir Deniz Güvenliği Operasyonu ile değiştirilmesi hususunda anlaşılmıştır. Afganistan'daki Kararlı Destek Misyonunu 2016'nın ötesine uzatma ve 2020'ye kadar Afgan kuvvetlerine fon sağlama anlaşması yapılmıştır. Ukrayna için Kapsamlı Yardım Paketi

⁷⁰³ a.g.y., Paragraf 49-57.

⁷⁰⁴ a.g.y., Paragraf 71-72.

⁷⁰⁵ a.g.y., Paragraf 75-110.

onaylanmıştır. Son olarak, NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, Avrupa Birliği Zirvesi ve Avrupa Komisyonu Başkanları ile Ortak Deklarasyon imzalamıştır.⁷⁰⁶

NATO'nun çevresinde ve ötesinde bir güvensizlik ve istikrarsızlık hattı olduğu belirtilmiştir. İttifakın devletlerden devlet dışı aktörlere, askeri güçlerden teröristlere, siber saldırılardan hibrit saldırılara kadar hem doğudan hem de güneyden gelen bir dizi güvenlik sorunu ve tehdidiyle karşı karşıya olduğu vurgulanmıştır. RF'nin, NATO topraklarının çevresindeki askerî faaliyetleri ile siyasi hedeflerine tehdit ve güç kullanımı yoluyla ulaşma çabaları da dâhil olmak üzere tüm saldırgan eylemlerinin bölgesel istikrarsızlık oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu durum neticesinde RF'nin bir nevi NATO İttifakına meydan okuyarak Avrupa-Atlantik güvenliğine zarar verdiği ve NATO'nun süregelen bütün, özgür ve barış içinde bir Avrupa hedefini tehdit ettiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki gittikçe kötüleşen güvenlik durumunun da İttifakın güvenliğini derinden etkilediği ifade edilmiştir. Özellikle DAESH tarafından uygulanan terör faaliyetleri eşi görülmemiş bir yoğunluk kazanmış, tüm Müttefik topraklarına ulaşmış ve NATO devletleri ve uluslararası toplum için acil ve doğrudan bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki istikrarsızlığın mülteci ve göçmen krizine sebep olduğuna işaret edilmiştir.⁷⁰⁷

Değişen ve gelişen güvenlik ortamında her türden ve her yönden zorluk ve tehdiye karşı koyma becerisi geliştirmenin elzem olduğu ifade edilmiştir. Dayanışma, İttifak uyumu ve güvenliğin bölünmezliğine dayanan NATO'nun en büyük sorumluluğunun, (Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesinde belirtildiği üzere) topraklarını ve halklarını saldırılara karşı korumak ve savunmak olduğu yeniden vurgulanmıştır.⁷⁰⁸

Geniş çaplı terör saldırılarının İttifaka doğrudan tehdit oluşturduğu belirtilerek özelde DAESH'in geniş Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yarattığı tehdidin NATO üyelerini de etkilediği ifade edilmiştir. DAESH'in İttifak topraklarında ve sivillere yönelik tüm saldırıları barbarca olarak nitelendirilmiş ve kınanmıştır. Üstelik,

⁷⁰⁶ "Summit Meetings".

⁷⁰⁷ "Warsaw Summit Communiqué", NATO, Paragraf 5, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?sele [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁷⁰⁸ a.g.y., Paragraf 6.

herhangi bir Müttefikin güvenliğini tehdit edilmesi durumunda, NATO'nun kolektif savunmanın sağlanması hususunda çekinmeyeceğinin (yeniden) altı çizilmiştir.⁷⁰⁹

RF'nin istikrarı yok eden eylem ve politikaları; Kırım'ın devam eden yasadışı ve gayrimeşru ilhak etmesi, egemen sınırları zorla ihlal etmesi, doğu Ukrayna'yı kasıtlı olarak istikrarsızlaştırması, Viyana Belgesi'nin⁷¹⁰ ruhuna aykırı geniş çaplı ani tatbikatlar düzenlemesi, Baltık bölgesi ve Karadeniz ile Doğu Akdeniz dâhil olmak üzere NATO sınırları yakınlarındaki askerî faaliyetler gerçekleştirmesi, NATO Müttefik hava sahasını sürekli ihlal etmesi, Suriye'deki rejime askerî destek vermesi olarak ifade edilmiştir. RF'nin bu ve bunun gibi eylemleri neticesinde hem Müttefiklere hem de diğer devletlere yönelik risk ve sorunlar ortaya çıkmıştır. İttifakın RF için herhangi bir tehdit oluşturmadığı yinelenmiş, ancak İttifak ile Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğini dayandığı ilkelerden ödün verilmeyeceği ilan edilmiştir.⁷¹¹

Hazırlık Eylem Planı Güvence Önlemlerinin kolektif dayanışmaya işaret ederek güvence ve caydırıcılık için temel gereksinimi sağladığı belirtilmiştir. Bu önlemler çerçevesinde İttifakın doğu sınırında başarılı olduğu belirtilmiş, ancak buna ek olarak, Türkiye'nin güneyden gelen ve artan güvenlik sorunlarına karşılık verebilmesi için özel olarak tasarlanacak güvence önlemlerinin, tüm İttifakın güvenliğine katkıda bulunacağı vurgulanmıştır.⁷¹²

Değişen ve gelişen güvenlik ortamına uyum sağlamanın zorunlu olduğu dikkate alınarak İttifakın caydırıcılık ve savunma duruşunun güçlendirilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda Atlantik'in ötesini de kapsayan İttifakın toprakları, halkları, hava ve deniz ikmal yollarının korunması maksadıyla tüm Müttefiklerin güvenliğini artırılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda alınacak önlemlerin savunmacı, orantısız,

⁷⁰⁹ a.g.y., Paragraf 7.

⁷¹⁰ AGİT çerçevesinde güven ve güvenlik artırıcı önlemler kapsamında 1990 yılında hazırlanan Viyana Belgesi, silahlı kuvvetler ve askerî faaliyetler hakkında bilgi alışverişi ve bilgilerin doğrulanmasını sağlamaktadır. Siyasi olarak bağlayıcı olan anlaşma, 1992, 1994, 1999 ve 2011 yıllarında güncellenmiştir. Bkz. "Ensuring military transparency – the Vienna Document", Organisation for Security and Co-operation in Europe, <https://www.osce.org/fsc/74528> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁷¹¹ "Warsaw Summit Communiqué", Paragraf 10-14.

⁷¹² a.g.y., Paragraf 36.

uluslararası taahhütlerle uyumlu bir yapıda olduğu vurgulanarak kurallara dayalı AGM'ye gösterilen saygı dile getirilmiştir.⁷¹³

Bildirinin 51'inci paragrafında İttifakın en büyük sorumluluğunun, Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesinde belirtildiği gibi, bölge ve halklarını saldırılara karşı korumak ve savunmak olarak ifade edilmiş; üyelerinden herhangi birinin güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda NATO'nun kararlılığından şüphe edilmemesi gerektiği yeniden dile getirilmiştir. NATO'nun halklarının emniyet ve güvenliğine yönelik herhangi bir tehdidi caydırmak için gerekli kabiliyetlerini uygulayacağı (bu bildiri içerisinde üçüncü kez) vurgulanmıştır.⁷¹⁴

Siber güvenlik ve siber saldırılar karşısında İttifakın güçlendirilmesi hususlarına değinilmiştir. Ayrıca İttifakın ve Müttefiklerin kolektif savunmaya dayanarak hibrit savaşa karşı mücadele verecekleri belirtilmiş, bu çerçevede Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesinin yürürlüğe konulması hususuna Konseyin karar verebileceği ifade edilmiştir (Aynı bildiri içerisinde dördüncü kez 5'inci Maddeden bahsedilmiştir).⁷¹⁵

İlerleyen paragraflarda bölgelere ve Ortaklıklara odaklanılmış, diğer bildirilerde belirtilen hususların çoğu tekrarlanmıştır. NATO ve daha güçlü ve kabiliyetli bir Avrupa savunmasının daha güçlü bir NATO ve daha gelişmiş güvenliğe giden yolda önemli bir aşama olduğunu yinelemiş, ancak bu durum özellikle İttifakın yükünün, fayda ve sorumlulukların adil bir şekilde paylaşımı ifadesi üzerinden vurgulanmıştır.⁷¹⁶

Son olarak, NATO'un 'bireysel özgürlük, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi unsurları içeren bir değerler ittifakı' olduğu ifade edilmiştir. Bu paylaşılan değerlerin, NATO'nun ne olduğu ve ne yaptığı açısından önemli olduğuna dikkat çekilerek söz konusu değerlerin NATO'nun çalıştığı tüm alanlara dâhil edilmesi durumunda NATO'nun daha güçlü bir hâle geleceğinin altı çizilmiştir.⁷¹⁷

⁷¹³ a.g.y., Paragraf 38.

⁷¹⁴ a.g.y., Paragraf 51.

⁷¹⁵ a.g.y., Paragraf 72.

⁷¹⁶ a.g.y., Paragraf 124.

⁷¹⁷ a.g.y., Paragraf 129.

6.3.3.12. 2018 Brüksel Zirvesi Bildirisi

11-12 Temmuz 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde üç temel sorun üzerinde durulmuştur: İttifakın caydırıcılık ve savunma duruşunu güçlendirmek, terörizmle mücadeleyi bir ileri seviyeye taşımak ve NATO üyeleri arasındaki yük paylaşımının daha adil bir şekilde yapılmasını sağlamak. Bu zirvede görüşülen diğer konular arasında NATO kuvvetlerinin hazırlık durumunun artırılması, askerî komuta yapısının modernize edilmesi ve siber uzay operasyonları merkezi ile hibrit tehditlerle mücadele destek ekiplerinin kurulmasına ilişkin kararlar alınmıştır. Ayrıca, RF ile ilişkiler kapsamında karşı savunma ve diyalog olmak üzere ikili bir yaklaşım benimsenmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki sorunlar ele alınarak Irak'ta yeni bir eğitim misyonu başlatılmış, Ürdün ve Tunus'a daha fazla destek verilmiştir. Afgan güvenlik güçlerinin finansmanı da 2024 yılına kadar uzatılmış, Bosna Hersek NATO'nun yeni üyesi olmak için katılım müzakerelerine davet edilmiştir.⁷¹⁸

Wales Zirvesi'ne benzer bir şekilde İttifakın, her yönden gelebilecek ve her bir aktörden kaynaklanabilecek sürekli tehditlerin var olduğu tehlikeli, öngörülemeyen ve değişken bir güvenlik ortamı içerisinde olduğu vurgulanmıştır. RF'nin saldırgan faaliyetlerinin Avrupa-Atlantik güvenliğini ve kurallara dayalı uluslararası düzeni baltaladığına dikkat çekilmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki mevcut istikrarsızlık durumunun hem terörizmi hem de düzensiz göç ve insan kaçakçılığı gibi faaliyetleri arttırdığı dile getirilmiştir. Suriye'deki krizin devam ettiği ve bu durumun İttifakın güvenliğini doğrudan etkilediği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak dezenformasyon kampanyaları ve kötü niyetli siber faaliyetler dâhil olmak üzere hibrit tehditlerle yüzleşildiğinin altı çizilmiştir. Kitle imha silahlarının ve gelişmiş füze teknolojisinin yaygınlaşmasının da İttifakın güvenliğini tehdit ettiğine işaret edilmiştir.⁷¹⁹

Diğer zirvelerde tartışılan bütçe ve yük paylaşımı, RF'nin daha önce bağlı olduğu tüm uluslararası angajmanlara uygun davranmaya çağırılması, özelde RF'nin

⁷¹⁸ "Summit Meetings".

⁷¹⁹ "Brussels Summit Declaration", NATO, Paragraf 2. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#27 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

saldırgan ve saldırgan olmayan tüm faaliyetleri neticesinde etkilenen devletler, terörizm tehdidi, NATO'nun kabiliyetleri hususları yeniden gündeme gelmiştir.⁷²⁰

NATO'nun caydırıcılık ve savunma duruşunun her alanda güçlendirilmesi hususu tartışılmış ve özellikle denizlerde etkinlik sağlayacak şekilde geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷²¹

İttifakın güvenliğine yönelik hem devlet hem de devlet dışı unsurlardan kaynaklanan siber tehditlerin gittikçe artan bir sıklıkla, daha karmaşık, daha yıkıcı ve daha zorlayıcı biçimlerde ortaya çıktığına değinilmiştir. NATO'nun siber tehditlerle mücadele edebilmek maksadıyla gerekli tedbirleri aldığı ve almaya devam edeceği belirtilmiş, ayrıca siber savunma İttifakın kolektif savunma görevinin bir parçası olarak addedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, siber tehditler Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesi kapsamına dâhil edilmiştir. Ayrıca, değişen ve gelişen yeni güvenlik ortamı kapsamında öne çıkan bir husus ise, NATO'nun "siber uzayda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına destek olacağı" ifadesi olmuştur.⁷²²

Barış, kriz ve çatışma arasındaki çizgileri bulanıklaştırarak bir belirsizlik ortamı oluşturmayı amaçlayan hibrit faaliyetlerin hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından sıklıkla kullanıldığına işaret edilmiştir. Hibrit tehditleri savuşturmada birincil sorumluluğunun tehditlerin yöneldiği devlet olduğunun bilincinde olan NATO, Müttefiklerine yönelecek hibrit tehditleri savuşturma hususunda yardım olma niyetini dile getirmiştir. Müttefiklerden herhangi birine yöneltilecek hibrit savaş durumunda ise Konsey kararıyla Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesinin yürürlüğe konulabileceği vurgulanmıştır.⁷²³

Son üç zirvede olduğu gibi, İttifakın temel görevinin Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesinde yer alan toprakları ve halkları korumak ve savunmak olduğu tekrarlanmıştır.⁷²⁴

Nükleer silahların NATO için bir caydırıcılık unsuru teşkil ettiği yinelenmiş ve nükleer silahlar var oldukça NATO'nun da 'nükleer bir ittifak' olmaya devam

⁷²⁰ a.g.y., Paragraf 3-18.

⁷²¹ a.g.y., Paragraf 19.

⁷²² a.g.y., Paragraf 20.

⁷²³ a.g.y., Paragraf 21.

⁷²⁴ a.g.y., Paragraf 33.

edeceği bildirilmiştir. İttifakın, ama özelde ABD'nin, sahip olduğu bu stratejik unsurun İttifakın güvenliğin en önemli teminatı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, NATO'nun nükleer duruşunun, ABD'nin sahip olduğu nükleer silahların Avrupa'da ileri konuşlandırılması ve ilgili devletler tarafından kabiliyet ve altyapıların sağlanmasına dayandığı belirtilmiştir.⁷²⁵

Balistik füze savunma sistemleri, KİS ve diğer unsurlar ile bunları kullanan devletler, ikili ilişkiler üzerinde durulmuştur. Kore Yarımadası'nın nükleer silahlardan arındırılması, İran'ın nükleer test denemeleri, Suriye, Irak, Malezya ve Birleşik Krallık'ta kimyasal silah kullanımı gibi konular tartışılmıştır. NATO'nun Ortaklarıyla ilişkileri kapsamında her bir Ortakla ilişkilerinin mevcut durumu incelenmiştir.⁷²⁶

Son olarak, Avrupa savunmasının güçlendirilmesi hususu bir kez daha gündeme getirilmiş ve bunun sağlanması için diğer Ortaklarla birlikte çalışılabilirliğin artırılması ve tekrarlardan kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Belirlenen tüm amaçlara erişilmesi durumunda Avrupa-Atlantik bölgesinin daha 'emniyetli' hâle geleceği ifade edilmiştir.⁷²⁷

6.3.3.13. 2019 Londra Zirvesi Bildirisi

NATO'nun kuruluşunun 70'inci yılı dolayısıyla 03-04 Aralık 2019 tarihleri arasında toplanan liderler, ayrıca 'Demir Perde'nin indirilmesinin 30'uncu yılını kutladıklarını ifade etmiştir. NATO'nun; toprakların ve bir milyar vatandaşın güvenliğinin yanı sıra, bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi paylaşılan değerlerin de korunmasını teminat altına aldığı belirtilmiştir. Avrupa ve Atlantik arasındaki özel bağa dikkat çekilmiş ve bu ilişkinin dayandığı Washington Antlaşması'nın 5'inci Maddesi olan 'kolektif savunma' anlayışına vurgu yapılmıştır.⁷²⁸

⁷²⁵ a.g.y., Paragraf 35.

⁷²⁶ a.g.y., Paragraf 36-70.

⁷²⁷ a.g.y., Paragraf 71.

⁷²⁸ "London Declaration", NATO, Paragraf 1.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Bildirinin devamında, İttifak içi yük ve sorumluluk paylaşımı hususları yer alırken İttifak dışı hususlara istinaden RF'nin faaliyetleri, terörizm, göç, siber tehditler, hibrit tehditler hususlarına değinilmiştir. Devlet ve devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen tüm bu unsurların kurallar çerçevesinde oluşan ve bu kurallara dayanan uluslararası düzene tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir.⁷²⁹

NATO'nun bir savunma ittifakı olduğu ve hiçbir devlete tehdit oluşturmadığı tekrar edilmiş ve bu bağlamda yürüttüğü faaliyetlerine (terörizmle mücadele, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, caydırıcılığını artırmak maksadıyla hava ve deniz kabiliyetlerini geliştirme girişimleri vb.) yer verilmiştir. Bu kapsamda NATO'nun aslında 'herkesin' güvenliğini sağlamaya çalıştığı vurgulanmış ve özellikle Ortaklarla siyasi diyalog, destek ve uluslararası örgütler aracılığıyla ilişkiler geliştirmeye çalışıldığı öne çıkarılmıştır. Ayrıca güvende olabilmek için geleceğe birlikte bakmanın önemine işaret eden NATO İttifakı, özellikle yeni teknolojilerin genişliği ve kapsamı üzerinden toplumların ve kritik altyapıların dirençlilik seviyesinin ve enerji güvenliğinin artırılması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca, uzayın NATO için yeni bir harekât alanı olduğu belirtilmiş, siber saldırılara ve hibrit taktiklere karşı araç ve kabiliyet geliştirdikleri ifade edilmiştir. NATO'nun rolünün insani güvenliği kapsayacak şekilde genişletildiği ilan edilmiştir. Bunlara ek olarak, Çin'in büyüyen etkisi ve uluslararası politikalarının hem fırsat hem de sıkıntı yarattığına işaret edilmiş ve bu hususun İttifakın tamamıyla birlikte ele alınması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁷³⁰

NATO AGM'ye etkileri bağlamında değerlendirilecek olursa; 1949 yılında dönemin konjonktürü gereği iki kutuplu sistemin Batı kısmını temsil eden devletler tarafından kurulan NATO, bir ittifak oluşumdur. Diğer bir ifadeyle, belirli bir tehdide karşı bir araya gelen devletler tarafından kurulmuştur. Bu noktadan hareketle, NATO'nun genel itibarıyla Sovyet tehdidine karşı kurulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır; ancak bu varsayım doğru bir analiz yapabilmek için yeterli olmayacaktır. Söz konusu Sovyet tehdidin iki boyutlu olduğu görülmektedir: Sovyet yayılmacılığının durdurulması (içinde siyasi unsurlar da barındırdığının farkında olarak) askerî bir

⁷²⁹ a.g.y., Paragraf 2-3.

⁷³⁰ a.g.y., Paragraf 4-6.

tehdit olarak ifade edilebilecekken, komünizmin yayılması ise daha ziyade siyasi bir tehdit olarak nitelendirilebilecektir. Buna istinaden NATO'nun kendisine hem siyasi hem askerî amaçlar belirlediği de söylenebilecektir. Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine değişen güvenlik ortamı içerisinde kendisine yeni misyonlar edinmeye çalışan NATO, İttifak niteliğini kaybetmeden bir nevi uluslararası örgüt gibi faaliyet göstermeye çalışmıştır. Özellikle BM tarafından yürütülen 'Barışı Koruma' ve 'Barışı İnşa Etme' operasyonlarına benzer şekilde 'alan-dışı müdahale' kapsamında kriz yönetimi operasyonları icra etmektedir. Günümüzde de daha ziyade bir uluslararası örgüt gibi faaliyet gösterdiği değerlendirilmektedir. AGM'yi de bu iki şapkalı görevleri bağlamında desteklemeye çalıştığı düşünülmektedir. Temel amaçlarına istinaden korumaya çalıştığı referans nesnelere yönelik tehditlerin artması neticesinde birçok farklı güvenlik sektöründe etkili olmaya başlayan NATO, bu alanları stratejik belgelerinde ilan etmiştir. Genel itibariyle ekonomi ve ekonomik güvenlik üzerine bir çaba sarf etmesi beklenmeyen NATO, bu alanda özel bir çabası olmamasına rağmen güvenliğin bütüncül doğası gereği diğer güvenlik sektörlerini güçlendirmek maksadıyla aldığı tedbirlerin günün sonunda ekonomi alanında da etkisi olduğu görülmüştür. Buna istinaden, NATO'nun AGM kapsamında kendisi için belirlenen askerî güvenlik sektörüne ek olarak siyasi güvenlik, toplumsal güvenlik ve son stratejik konseptte belirtildiği üzere çevresel güvenlik sektörlerinde rol belirlediği görülmektedir. Doğrudan İttifakın ekonomisinin geliştirilmesine yönelik bir amacı, politikası ya da faaliyeti olmamasına rağmen diğer güvenlik sektörlerinde icra ettiği faaliyetler aracılığıyla ekonomik güvenlik sektörünü de dolaylı olarak etkilediği değerlendirilmektedir.

7. AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ VE NATO’NUN AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu bölümde ilk olarak AK, AB ve NATO’nun üyeleri ele alınacak ve her üç örgütte yer alan üyeler tespit edilecektir. Sonrasında söz konusu örgütlerin AGM’ye yaptıkları katkılar Kopenhag Okulu’nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu bağlamda öncelikle her bir örgütün kurulma amaçlarına odaklanılarak kendilerine belirledikleri görev tanımı irdelenecek, daha sonra güvenlik hususunda hangi referans nesnesinin güvenliğini sağlamayı hedeflediği incelenecek ve en son söz konusu referans nesnelere yönelen/yöneltilen tehditler tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu tehditler üzerinden birtakım güvenlik hususları belirlenecek ve bu hususların hangi sektör altında yer aldığı analiz edilerek ve bir değerlendirme yapılacaktır.

Aşağıda verilen örgütler, üyeleri ve üyelik tarihi tablosu incelendiğinde yirmi bir devletin üç örgüte de üye olduğu göze çarpmaktadır. Bu devletler; Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İspanya, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan’dır. Bu devletlerin tamamının Avrupa devleti olduğu göz önünde tutulursa, özellikle AB ve AK çerçevesinde daha etkili oldukları, ancak NATO kapsamında belirli bir etkileri olsa dahi ABD kadar etkili olmadıkları değerlendirilmektedir.

Tablo 7.1. AK, AB ve NATO Üye Devletler Tablosu

DEVLETLER VE KATILIS TARİHLERİ	ÖRGÜTLER VE KURULUŞ TARİHLERİ		
	AK ⁷³¹ (1949)	AB ⁷³² (1958)	NATO ⁷³³ (1949)
Almanya ⁷³⁴	X (1950)	✓ (1958)	+ (1955)
Amerika Birleşik Devletleri			+ (1949)
Andorra	X (1994)		
Arnavutluk	X (1995)		+ (2009)
Avusturya	X (1956)	✓ (1995)	
Azerbaycan	X (2001)		
Belçika	X (1949)	✓ (1958)	+ (1949)
Birleşik Krallık ⁷³⁵	X (1949)	(1973-2020)	+ (1949)
Bosna-Hersek	X (2002)		

⁷³¹ AK'ye üye devletlerin bilgileri için bkz. "47 Member States", Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁷³² AB'ye üye devletlerin bilgileri için bkz. "Countries", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#tab-0-1 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁷³³ NATO'ya üye devletlerin bilgileri için bkz. "Member Countries", NATO.

⁷³⁴ Söz konusu örgütlere katılım tarihlerine istinaden Batı Almanya olarak da ifade edilen Federal Almanya Cumhuriyeti'nden bahsedilmektedir.

⁷³⁵ Birleşik Krallık 1 Şubat 2020 tarihi itibarıyla AB'den ayrılmıştır.

DEVLETLER VE KATILIS TARİHLERİ	ÖRGÜTLER VE KURULUŞ TARİHLERİ		
	AK ⁷³¹ (1949)	AB ⁷³² (1958)	NATO ⁷³³ (1949)
Bulgaristan	X (1992)	✓ (2007)	+ (2004)
Çek Cumhuriyeti	X (1993)	✓ (2004)	+ (1999)
Danimarka	X (1949)	✓ (1973)	+ (1949)
Ermenistan	X (2001)		
Estonya	X (1993)	✓ (2004)	+ (2004)
Finlandiya	X (1989)	✓ (1995)	
Fransa	X (1949)	✓ (1958)	+ (1949)
GKRY ⁷³⁶	X (1961)	✓ (2004)	
Gürcistan	X (1999)		
Hırvatistan	X (1996)	✓ (2004)	+ (2009)
Hollanda	X (1949)	✓ (1958)	+ (1949)

⁷³⁶ GKRY AK'ye üye olduğu 1961 tarihinde, 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti adına başvurmuştur. Bkz. "Cyprus (Historical Overview)", Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-_historical-overview_.en.mfa [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

DEVLETLER VE KATILIŞ TARİHLERİ	ÖRGÜTLER VE KURULUŞ TARİHLERİ		
	AK ⁷³¹ (1949)	AB ⁷³² (1958)	NATO ⁷³³ (1949)
İrlanda	X (1949)	✓ (1973)	
İspanya	X (1977)	✓ (1986)	+ (1982)
İsveç	X (1949)	✓ (1995)	
İsviçre	X (1963)		
İtalya	X (1949)	✓ (1958)	+ (1949)
İzlanda	X (1950)		+ (1949)
Kanada			+ (1949)
Karadağ	X (2007)		+ (2017)
Kuzey Makedonya ⁷³⁷	X (1995)		+ (2020)
Letonya	X (1995)	✓ (2004)	+ (2004)
Lihtenştayn	X (1978)		

⁷³⁷ Makedonya'nın, Yunanistan ile yaşadığı isim krizi sonucunda 'Kuzey Makedonya' isminde mutabık kalınmış ve Şubat 2019 itibarıyla Makedonya 'Kuzey Makedonya' olarak anılmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. "Yugoslavia and Successor States: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, North Macedonia, Serbia, Slovenia", United Nations, <https://www.un.org/en/about-us/member-states/yugoslavia> [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

DEVLETLER VE KATILIS TARİHLERİ	ÖRGÜTLER VE KURULUŞ TARİHLERİ		
	AK ⁷³¹ (1949)	AB ⁷³² (1958)	NATO ⁷³³ (1949)
Litvanya	X (1993)	✓ (2004)	+ (2004)
Lüksemburg	X (1949)	✓ (1958)	+ (1949)
Macaristan	X (1990)	✓ (2004)	+ (1999)
Malta	X (1965)	✓ (2004)	
Moldova	X (1995)		
Monako	X (2004)		
Norveç	X (1949)		+ (1949)
Polonya	X (1991)	✓ (2004)	+ (1999)
Portekiz	X (1976)	✓ (1986)	+ (1949)
Romanya	X (1993)	✓ (2007)	+ (2004)
Rusya Federasyonu	X (1996)		
San Marino	X (1988)		
Sırbistan	X (2003)		

DEVLETLER VE KATILİŞ TARİHLERİ	ÖRGÜTLER VE KURULUŞ TARİHLERİ		
	AK ⁷³¹ (1949)	AB ⁷³² (1958)	NATO ⁷³³ (1949)
Slovakya	X (1993)	✓ (2004)	+ (2004)
Slovenya	X (1993)	✓ (2004)	+ (2004)
Türkiye	X (1950)		+ (1952)
Ukrayna	X (1995)		
Yunanistan	X (1949)	✓ (1982)	+ (1952)
TOPLAM	47	27	30

Çalışma kapsamında incelenen ilk örgüt AK olmuştur. Öncelikle AK'nin amacı dikkate alındığında; Avrupa devletlerinin ortak mirası olan ilke ve değerleri korumak, yaymak ve demokratik istikrarı sağlamlaştırmak olarak belirlediği görülmüştür. Kuruluş antlaşmalarında önemle vurgulanan husus ise millî güvenlik ile ilgili meselelerinin temel amaçlarının arasında yer almadığı olarak öne çıkmıştır. Tüm hususlarla bir arada ele alındığında AK'nin korunması gereken referans nesnesi olarak belirlediği çoğulcu parlamenter demokrasi, insan haklarının evrenselliği ve bölünmezliği, hukukun üstünlüğü ve çeşitliliğe dayanan ortak kültürel miras unsurlarının demokratik güvenlik çerçevesinde birleştiği değerlendirilmektedir. Değerler kapsamında; adalet, işbirliği gibi değerlerin yanı sıra insan toplulukları ve uygarlıklar gibi unsurlara da korunması gereken değerler arasında yer verdiği düşünülmektedir. Bunlara ek olarak, vatandaşların güvenliği hususu da referans nesneleri arasında yer almaktadır. Söz konusu referans nesnelere yönelik tehditler incelendiğinde ise; bu tehditlerin genel itibarıyla ikiye ayrıldığı düşünülmektedir. Öncelikle Avrupa'nın ortak mirası olarak addedilen değerlerin korunması gereken tehditler, daha çok aşırı uçlarda yer alan ideolojiler ve milliyetçilik, hoşgörüsüz ve

totaliter uygulamalar olarak ifade edilebilir. Vatandaşların güvenliği referans nesnesi olarak ele alındığında öncelikle vatandaş olarak ne kastedildiği incelenmelidir. Burada vatandaşlar ifadesinin hem tek tek bireylerden oluşan vatandaşlar hem de bu bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan halktan bahsedildiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu referans nesnesine yönelik tehditler kapsamında terör eylemleri, organize suçlar, uyuşturucu bağımlılığı gibi daha somut tehditler olduğu görülmektedir. Bu tehditlere yönelik tedbirlerin de somut olacağı düşünüldüğünde daha rahat savuşturulabileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır. AK'nin AGM kapsamında belirlediği tüm referans nesneleriyle tehdit eşleştirilmesi yapıldığında ortaya çıkan güvenlik hususları; demokratik güvenlik ve bireysel güvenlik olarak ifade edilmektedir. Söz konusu hususlar ve sektörel eşleştirme ise şu şekilde yapılmaktadır:

- **Demokratik güvenlik:** Demokratik güvenlik hususunun birden çok boyutu bulunmaktadır. Öncelikle, doğrudan Avrupa'nın temel yönetim sistemi olan demokrasilerin güvenliğini ifade etmektedir. Dolayısıyla doğrudan Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde siyasi güvenlik sektöründe yer alması gerektiği çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak, unutulmaması gereken bir diğer unsur demokrasi olarak nitelendirilen yönetim biçiminin ilk olarak Eski Yunan'da ortaya çıkmış olması gerçeğidir. Eski Yunan'da ortaya çıkan bu demokrasi anlayışı ve geleneği binyıllar boyunca bir kültürel değer olarak Avrupa kıtasında nesillerden nesillere aktarılmış, sonrasında Coğrafi Keşifler aracılığıyla kolonileştirme ve sömürgeleştirme faaliyetleri neticesinde tüm dünyaya yayılmıştır. Dolayısıyla artık sadece 'bir yönetim biçimi' olarak ifade edilemeyecek olan demokrasi sadece Avrupa'nın değil, insan uygarlığının önemli bir değeri hâline gelmiştir. Tüm bunlara istinaden demokratik güvenlik hususunun siyasi güvenlik sektörünün yanı sıra toplumsal güvenlik sektörü içerisinde de yer alması gerektiği değerlendirilmektedir.

- **Vatandaşların güvenliği:** AK çerçevesinde vatandaşların güvenliği daha önce belirtildiği üzere birey ve halkların güvenliğini kapsamaktadır. Dolayısıyla burada hem tek tek bireylerin güvenliğinden hem de bütün hâlinde halkların güvenliğinden bahsetmek mümkün olacaktır. Hatta, bu kapsamda kadınlar, çocuklar gibi belirli grupların güvenliği dahi ön plana çıkmaktadır. Terör eylemleri gibi tehditlerin bireylerin yanı sıra tüm halka yönelik olarak değerlendirildiği, uyuşturucu

bağımlılığı gibi tehditlerin ise daha çok gençleri hedef aldığı düşünülmektedir. Ayrıca, kendini Avrupa'nın temel insan hakları örgütü olarak ilan eden AK, birey güvenliği kapsamında insan haklarını ele almaktadır. Özellikle, terörizmle ilgili sözleşmeleri kapsamında suçlulara yapılacak muamelelerin insan haklarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği defalarca vurgulanmıştır. Hatta bu kapsamda idam cezası dahi kaldırılmıştır.⁷³⁸ Dolayısıyla AK kapsamında vatandaşların güvenliği altında irdelenen bireysel güvenlik ve halkların güvenliği hususları Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde toplumsal güvenlik sektörü altında yer alması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çalışmada yer alan ikinci örgüt AB'nin, AK'ye nazaran daha geniş bir amaç tanımlaması yaptığı görülmektedir. AK'ye benzer şekilde barış, değerler, temel hak ve özgürlükleri korumanın yanı sıra dengeli ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma, sosyal ayrımcılıkla mücadele gibi farklı alanlarda da amaçlar belirlemiştir. Buna istinaden AB'nin hem referans nesneleri hem de öngördüğü tehditler daha fazladır. AB tarafından belirlenen referans nesneleri incelendiğinde; genel itibarıyla AB vatandaşları ve AB toprakları şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bunlara ek olarak özellikle terörizm, KİS'in yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler, organize suçlar, hibrit tehditler, siber tehditler, iklim değişikliği, ekonomik dalgalanma, enerji güvenliği gibi tehditler üzerinden belirlediği referans nesneleri ise (yukarıda belirtilenlere ek olarak); temel değerler, kritik altyapılar, doğal kaynaklar olarak geçmektedir. Bu referans nesneleri ile tehditler bir araya geldiğinde ortaya çıkması muhtemel güvenlik hususları ve sektörel eşleştirmeleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- **AB vatandaşlarının güvenliği:** AK'de belirlenen vatandaşların güvenliği hususuna benzer bir şekilde AB vatandaşlarının güvenliği kapsamında bireysel güvenlik ile halkların güvenliği bulunmaktadır. AB vatandaşları olarak ifade edilen hususun ise Avrupa bütünleşme sürecinin bir parçası olan ve AB üye devletlerinin vatandaşlarının ortak değerler, ortak çıkarlar ve ortak kimlik çerçevesinde

⁷³⁸ Türkiye'de 1984 yılından itibaren fiilen, 2004 yılından itibaren de hem hukuken hem de fiilen idam cezası uygulanmamaktadır. Bkz. Rahmi Gündüz, "Avrupa Konseyi yine uyardı: İdam cezası geri gelirse Türkiye'nin üyeliği biter", Euronews, 10.08.2018, <https://tr.euronews.com/2018/08/10/avrupa-konseyi-yine-uyardi-idam-cezası-geri-gelirse-türkiye-nin-uyeliği-biter> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

birleştirilmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Ayrıca, AB vatandaşlığı bağlamında AB üyesi devletlerin vatandaşlarının kendi devletlerine olduğu kadar AB'ye karşı da birtakım görev ve sorumlulukları olması bağlamında siyasi güvenlikle ilişkilendirilmektedir. Bunlara ek olarak, AB'nin stratejik belgelerinde AB vatandaşlarının güvenliğinin, AB vatandaşlarının haricindeki vatandaşların güvenliğinin sağlanmasıyla pekiştirileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu hususun içinde AB vatandaşlarının güvenliğine ek olarak AB vatandaşlarının haricindeki diğer devletlerin vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması hususuna yer verildiği değerlendirilmektedir. Özellikle gittikçe küreselleşen dünyada güvenliğin iç ve dış boyutunun iç içe geçtiğini vurgulayan AB, bu nedenle küresel çapta yaşanan çatışmalardaki sivil ölümlerinin yanı sıra hem yerinden edilmiş kişilere hem de sınır dışına göç eden mültecilere işaret etmektedir. Uluslararası güvenlik kapsamında önemli bir sorun olarak öne çıkan mülteci sorunu, insan kaçakçılığı yapan suç şebekelerinin güçlenmesine sebep olmakta ve neticede uluslararası güvenliği daha güçsüz bir konuma sürüklemektedir. Bu bağlamda AB vatandaşlarının güvenliği hususunun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde toplumsal güvenlik sektörü ve siyasi güvenlik sektörü altında yer aldığı değerlendirilmektedir.

- **AB topraklarının güvenliği:** Bu kapsamda daha çok terörizm, hibrit tehdit gibi tehditlerle birlikte, iklim değişikliği ve doğal afetler sonucu oluşan tehditlerden bahsedildiği değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu hususun söz konusu topraklar üzerinde yer alan ulusal veya uluslararası, devlet ya da özel olmak üzere tüm kurum, kuruluş, tesisleri de içine aldığı düşünülmektedir. Buna dayanarak, bu hususun Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde askerî güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik ve çevresel güvenlik sektörleri altında yer aldığı değerlendirilmektedir.

- **AB ekonomisinin güvenliği:** AB'nin kurumsal tarihçesi incelendiğinde AB'nin öncüsü olarak nitelendirilen AKÇT'nin iki düşman devleti bir araya getirerek bir üst otorite altında birleştirmek gibi siyasi bir amacın yanı sıra, dönemin en önemli savaş ham maddeleri olan kömür ve çeliğin bir havuzda toplanmasını sağlamak amacıyla 1951 yılında kurulduğu, daha sonrasında 1957 Roma Antlaşması'yla AET'nin kurulması dikkate alındığında AB için her dönem ekonomi ve ekonomik kalkınmanın önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, ekonomik ve parasal birlik seviyesine ulaşmış AB için ekonomiye yönelik tehditler arasında; küresel

çaptaki ekonomik krizlerden üye devletlerden birinin yaşadığı ekonomik sıkıntılara, enerji arzında yaşanabilecek herhangi bir aksamadan siber tehditlere birçok unsurun yer aldığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, günümüzde dünyanın ikinci en büyük ekonomisine sahip AB'nin⁷³⁹ AB ekonomisinin güvenliğinin sağlanması kapsamında ekonomik güvenlik sektöründe oldukça aktif bir şekilde faaliyet gösterdiği değerlendirilmektedir.

- **Kritik altyapıların güvenliği:** AB topraklarının güvenliği hususu altında yer alabilecek olan kritik altyapıların güvenliği oldukça geniş kapsamlı ve oldukça farklı bir şekilde ele alınması gereken bir husus olduğu için ayrı bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Buna istinaden, geleneksel altyapılar olarak tabir edilen ulaştırmadan iletişime, enerjiden doğal kaynaklara birçok referans nesnesi bu güvenlik hususunun altında yer almaktadır. Bu bağlamda, herhangi bir bölgede yaşanabilecek bir elektrik kesintisi⁷⁴⁰ günlük hayatı durdurma noktasına getirebileceği gibi ekonomik açıdan da olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Özellikle kesintinin coğrafi açıdan genişliği ve süresinin fazla olmasına istinaden söz konusu bölgede yaratacağı etkinin ve kayıpların oldukça fazla olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımına göre; kritik altyapıların güvenliği hususu tüm güvenlik sektörleri kapsamında değerlendirilmektedir.

- **Doğal kaynakların güvenliği:** İklim değişikliğine bağlı olarak birtakım tehditlere maruz kalan doğal kaynaklar, insan kaynaklı tehditlerden de gittikçe artan ölçüde etkilenmektedir. Özellikle temiz su ve içme suyu kapsamında öne çıkarılabilecek bu doğal kaynaklar, askerî tehditler kadar dikkate alınmamaktadır. Ancak, insan yaşamının temel unsuru olan suyun yok olmasının insanın yok olmasıyla aynı anlama geldiği düşünülürse, doğal kaynaklara yönelik herhangi bir tehdidin bir tür varoluşsal tehdit teşkil ettiği oldukça net bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla, doğal kaynakların güvenliği hususunun Kopenhag Okulu'nun Sektörel

⁷³⁹ “GDP (Current US\$)”, World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2019&most_recent_value_desc=true&start=2019&view=bar [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

⁷⁴⁰ Söz konusu bir kesinti; hastane, okul, banka gibi kamusal hizmet veren kurumların yanı sıra ulaştırma ve iletişim gibi alanlarda da kaosa neden olabilecektir.

(Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik sektörleri altında yer aldığı değerdendirilmektedir.

- **Enerji güvenliği:** Kritik altyapıların güvenliği hususundan ayrı olarak değerdendirilecek olan enerji güvenliği, bu hususun kendine özgü doğasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, burada bahsedilecek enerji güvenliği AB'nin ekonomisinin temelinde yatan sanayi ve bu sanayinin sürdürülebilirliği için gerekli olan ham madde ihtiyacının karşılanmasıyla alakalıdır. Enerji arzının güvenliği olarak da ifade edilen bu durum, dünyanın ikinci en büyük ekonomisine sahip AB için oldukça mühimdir. Özellikle enerji arzının güvenliğinin sağlanabilmesi hususunun, fiziksel açıdan boru hatları gibi ulaşım kanallarının korunmasından, ithalat yapılan devletlerle ikili ilişkiler sonucunda yaşanan sorunlara kadar geniş bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Buna istinaden, enerji ithalatının tek bir kanal üzerinden değil, oldukça çeşitlendirilmiş bir şekilde pek çok farklı kanal aracılığıyla yapılması gerektiği dikkate alınmalıdır. Doğrudan Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde ekonomik güvenlik sektörü kapsamına giren enerji güvenliği, siyasi güvenlik ve çevresel güvenlik sektörleri altında da yer almaktadır.

- **Siber güvenlik:** Özellikle son yıllarda teknolojik gelişmelerle birlikte internet ve internete bağlı sistemlere bağlılık ve bağımlılık gittikçe artmaktadır. Sıradan bir doktor muayenesinden genel seçimlere, sosyal medya hesaplarından devletin gizli bilgilerinin tutulduğu arşivlere kadar tüm sistemler siber saldırı tehdidi altındadır. Günümüzde fiziksel saldırılar yerine gittikçe artan ölçüde siber saldırıların tercih edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Terörist eylemler, hasım devletlerin birbirine yönelik faaliyetleri, hibrit tehditler gibi yöntemler aracılığıyla gerçekteşirilen siber saldırılar yukarıda bahsedilen tüm güvenlik unsurlarına yönelik bir tehdit olduğu için siber güvenlik en çok dikkate alınması gereken hususlardan biridir. Bu bağlamda siber güvenlik hususunun, Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde tüm sektörlerde etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

- **Kültürel güvenlik:** AK gibi AB de Avrupa'nın dayandığı temel değerd, ilke ve kurallara bağlıdır ve bunların korunması hususunun da azami önem taşıdığını bilmektedir. Genel itibariyle toplumsal güvenlik sektörü içerisinde yer alabilecek kültürel güvenlik hususu, azınlıklar, etnik unsurlar ve bunların korunması

bağlamında düşünüldüğünde siyasi güvenlik sektöründe de etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Son olarak NATO incelendiğinde, kendisine NATO içi ve NATO dışı olmak üzere şu amaçları belirlediği tespit edilmiştir: (1) NATO içinde Müttefiklerin özgürlük ve güvenliğini korumak, (2) NATO dışında ise yaşanabilecek her türlü kriz ve çatışmanın İttifakın amaç ve hedeflerini tehlikeye düşürebileceğinden hareketle üçüncü devletlerde yürütülecek kriz yönetimi operasyonları düzenleyerek barış ve istikrarının korunmasını sağlamak. Bu amaçlar dikkate alındığında NATO'nun referans nesnelerinin; halklar, topraklar, altyapılar ve kuvvetler olarak belirtildiği görülmektedir. Realist yaklaşımlar tarafından Realist ihtiyaçlar doğrultusunda kurulan bir ittifak olan NATO'nun sıralamasının ters olması dikkate değer bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu referans nesnelerinin korunması gereken temel tehditler; terörizm, KİS'in yayılması, sınıraşan suçların artması, elektronik savaş ve siber uzaydan gelebilecek tehditler ile çevre sorunları gibi daha AB'ye benzer tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Bu kapsamda ileri sürdüğü güvenlik hususları (diğer örgütler tarafından sunulanlardan farklı olmayacak şekilde) bireysel güvenlik, halkların güvenliği, toprakların güvenliği, kritik altyapıların güvenliği, siber güvenlik ve kuvvetlerin güvenliğidir. Diğer güvenlik hususları diğer örgütler bağlamında açıklandığından kuvvetlerin güvenliği hususuna ek olarak NATO'nun AGM'ye ekonomik güvenlik sektörü üzerinden dolaylı etkisine de değinilecektir.

- **Kuvvetlerin güvenliği:** Askerî bir ittifak yapılanması çerçevesinde yer alan NATO, bu hususu ileri süren tek örgüttür. Özellikle kendisine ait çok az daimî gücü olan NATO'nun,⁷⁴¹ sadece bunları değil, aynı zamanda kolektif savunma ilkesi çerçevesinde Müttefiklerin askerî kuvvetlerini de koruma altına almayı amaçladığı Kuzey Atlantik Antlaşması'yla teminat altına alınmıştır. Buna istinaden kuvvetlerin güvenliği hususunun doğrudan askerî güvenlik sektörüyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, askerî güvenlik kapsamında ilgili kuvvetlerin veya birimlerin kullanılacağı teçhizat ve mühimmatın temini, bunların gelişen teknolojiye uygun bir şekilde güncellenmesi gibi hususlar belirli bir bütçe

⁷⁴¹ “NATO Kontrol Listesi”, NATO, https://www.nato.int/nato-welcome/files/checklist_tr.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

gerektireceği için dolaylı yoldan ekonomik güvenlik sektörüyle bağlantısı olduğu da düşünülmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda NATO'nun, AGM'yi ekonomik güvenlik sektörü üzerinden de etkilediği ve dolaylı olarak katkı sağladığı tespit edilmiştir. Genel itibariyle NATO'nun ekonomik politikalar oluşturmadığı bilinmekle beraber hem İttifak toprakları hem de İttifak toprakları ötesinde sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ekonomik güvenlik sektörüne de katkı sağladığı düşünülmektedir. Öncelikle İttifak içerisinde icra ettiği faaliyetlerin AGM'ye ekonomik güvenlik sektörü üzerinden etkisi incelendiğinde; bu etkinin kritik altyapıların güvenliği, siber güvenlik ve kuvvetlerin güvenliği üzerinden görüldüğü değerlendirilmektedir. Kritik altyapılara yönelik tehditlerin ekonomik açıdan yarattığı olumsuz etkiler AB kapsamında değerlendirilmiştir. Aynı şekilde siber güvenlik hususu, kritik altyapılara yönelik siber saldırı gerçekleştiğinde özellikle bankacılık, ulaştırma, enerji gibi alanlarda yaşabilecek olayların ekonomik güvenliğe dolaylı bir etki oluşturacağı ifade edilebilir. İttifak dışındaki etkisi ise; dışarıda yürüttüğü operasyonların üzerinden değerlendirilmektedir. Özellikle başarısız ya da kırılgan olarak ifade edilen devletlerin uluslararası güvenliğe tehdit oluşturduğu varsayımından hareketle, bu devletlerin sürdürülebilir kalkınma kapsamında güçlendirilmesinin birtakım ekonomik unsurların uygulanmasını da içerdiği dikkate alındığında NATO'nun ekonomik güvenliğe dolaylı olarak katkı sağladığı ifade edilebilir. Kısacası, özel olarak ekonomi politikası ya da devletlerin ekonomilerine yönelik hedefler belirlemeyen NATO, ekonomik güvenlik sektöründe dolaylı olarak da olsa AGM'yi etkilediği değerlendirilmektedir.

Tablo 7.2. Güvenlik Hususları ve Sektörel Güvenlik Eşleştirme Tablosu

GÜVENLİK HUSUSLARI	KOPENHAG OKULU GÜVENLİK SEKTÖRLERİ				
	Askerî güvenlik	Siyasi güvenlik	Ekonomik güvenlik	Toplumsal güvenlik	Çevresel güvenlik
Demokratik güvenlik		X ✓		X ✓	
Bireysel güvenlik				X ✓ +	
Kültürel güvenlik		X ✓		X ✓	
Enerji güvenliği		✓	✓		✓
Siber güvenlik	✓ +	✓ +	✓	✓	✓
Halkların (vatandaşların) güvenliği			✓	X ✓ +	
Altyapıların güvenliği	✓ +	✓ +	✓	✓	✓ +
Doğal kaynakların güvenliği			✓	✓	✓
Toprak güvenliği	✓ +	✓ +	✓		✓
Kuvvetlerin güvenliği	+				

Lejant: Örgütlerin etki alanları kendilerine belirlenmiş işaretleyicilerle sağlanmıştır:

AK: X, AB: ✓, NATO: +

Tablo 7.1. incelendiğinde her bir örgütün hangi güvenlik hususlarında etkileri olduğu net bir şekilde görülmektedir. Tabloda verilen güvenlik hususlarının AK, AB ve NATO örgütleri üzerinden Kopenhag Okulu’nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde yer alan sektörlere uyarlanmış hâli Tablo 7.3’te verilmiştir.

Tablo 7.3. Sektörel Güvenlik ve Örgütler Eşleştirme Tablosu

SEKTÖRLER	ÖRGÜTLER		
	AK	AB	NATO
Askerî güvenlik		✓	+
Siyasi güvenlik	X	✓	+
Ekonomik güvenlik		✓	+
Toplumsal güvenlik	X	✓	+
Çevresel güvenlik		✓	+

Lejant: Örgütlerin etki alanları kendilerine belirlenmiş işaretleyicilerle sağlanmıştır:

AK: X, AB: ✓, NATO: +

Tablo 7.2.'ye istinaden şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Özellikle AK'nin AB ve NATO'ya nazaran daha kısıtlı bir sektörel güvenlik alanında etkili olduğu, AB'nin bu sektörel alanların hepsinde etkisi olduğu görülmektedir. NATO'nun ise ekonomik güvenlik sektöründe dolaylı olmak üzere diğer bütün sektörlerde doğrudan etkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak söz konusu örgütlerin pek çok sektörel alanda faaliyet gösteriyor olması, o alanlardaki etkilerinin eş değer olduğu anlamına gelmemektedir.

Örneğin AB'nin askerî güvenlik sektöründeki etkisi NATO'nun etkisiyle kıyaslanamayacak derecede azdır. Tam tersi şekilde NATO'nun ekonomik etkisinin AB'nin ekonomik etkisinden daha az olduğu da düşünülmektedir. Özellikle AB'nin askerî güvenlik sektörü hariç tutularak diğer güvenlik sektörlerinde AGM'ye en fazla etkisi ve katkısı olduğu değerlendirilmektedir.

AK, AB ve NATO'nun AGM'ye benzer ve farklı etkileri şu şekilde analiz edilmiştir. Öncelikle söz konusu üç örgütün kuruluş amaçlarına uygun bir şekilde, özeldeler referans nesnesi olarak belirledikleri ve bunlara yönelik hangi tehditleri tanımladıkları incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda; söylenebilecek ilk şey

her bir örgütün öncelikle Avrupa'nın temel değerleri olan demokrasi, insan hakları ile hukukun üstünlüğünü vurguladığı ve tüm faaliyetlerini bu ilkeler çerçevesinde gerçekleştirdikleridir. Söz konusu ilkeler, doğrudan siyasi güvenlik ve toplumsal güvenlik sektörleri ile alakalı olduğundan AK, AB ve NATO'nun üçünün de siyasi güvenlik ve toplumsal güvenlik sektörlerinde AGM'ye benzer bir şekilde katkı bulundukları değerlendirilmektedir. Bu durumun farkında olan örgütler, özellikle AB ve NATO (AK daha çok insan hakları kapsamında katkı sağladığı için), yürütülen girişimlerin birbirini tekrarlanmaması ve daha uyumlu bir işbirliği geliştirilmesi kapsamında birlikte çalışabilme üzerine çalışmalar yapmaktadır.

Örgütlerin farklılaştıkları noktalar ise, söz konusu örgütlerin henüz kurulma aşamasında kendilerine tahsis edilen temel görevler üzerinden açıklanmaktadır. Avrupa'nın bütünleşmesini sağlamak için üç örgüt arasından kurulan ilk örgüt olan AK'ye daha siyasi bir görev verilmiş ve kurulduğu dönemde yönetim biçimleri ya da eğilimleri fark etmeksizin tüm Avrupa devletlerini kapsayan bir örgüt olması hedeflenmiştir.

AB'nin öncüsü olarak tabir edilen AKÇT ise; birbirine hasım iki devletin bir daha birbirleriyle savaşmasına mahal vermemek amacıyla savaş sanayinde kullanılan kömür ve çeliğin bir araya getirilip uluslararası bir otorite altında birleştirilmesiyle kurulmuştur. Dolayısıyla, AKÇT'ye siyasi güvenlik sektörünün yanı sıra ekonomik güvenlik sektöründe de birtakım görevler tahsis edildiği görülmektedir. 1957 Roma Antlaşmaları ile kurulan AET ise, bu örgütün ekonomik güvenlik sektöründe faaliyet göstereceği ve bu alanda AGM'ye katkı sağlayacağını açık bir şekilde ifade edilmesi olarak değerlendirilmektedir.

NATO incelendiğinde ise, kurulduğu döneme ve kurulma amacına istinaden doğrudan askerî güvenlik ve siyasi güvenlik alanlarında AGM'ye katkı sağlamasının planlandığı söylenebilir. Batı Bloğunun Sovyet tehdidine karşı korunması amacıyla bir ittifak olarak örgütlenen NATO'nun diğer örgütlerden farklılaştığı alan askerî güvenlik sektörü üzerinden değerlendirilmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni tehditler karşısında kendisine yeni misyonlar belirleyen NATO'nun; askerî güvenlik, siyasi güvenlik, toplumsal güvenlik sektörlerinin yanı sıra diğer güvenlik sektörlerinde de etkili olmaya başladığı ve AGM'ye katkı sağladığı görülmektedir.

8. SONUÇ

Binyıllar boyunca birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olan Avrupa'da güvenlik hususu her zaman büyük önem arz etmiştir. Doğası gereği; ortaya çıkan, büyüyen, gelişen ve sonunda dağılmaya mahkûm olan bu medeniyetlerin oluşturduğu siyasi birimler bekalarını korumak ve bu süreci olabildiğince uzatmak için çabalamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde bu medeniyetlerin oluşturduğu ve günümüz uluslararası sisteminin temel aktörü olan en son siyasi birim, 1648 yılında Westphalia Barış Antlaşmaları ile kurulan 'egemen bağımsız devlet' olmuştur. Süreç içerisinde gelişimine devam eden bu egemen bağımsız devlet, 1789 Büyük Fransız Devrimi'yle nitelikleri arasına ulusal sıfatını da ekleyerek ulus-devlet formunu almıştır. Bu ulus-devletin var olma sebebi yani *raison d'état* önceki yapılanmalara benzer şekilde hayatta kalma olarak ortaya çıkmıştır. Buna istinaden Avrupa içinde birbirini tehdit olarak gören ve dolayısıyla birbiri üzerinde üstünlük kurmaya çalışan bu ulus-devletler arasında din savaşları, saltanat çekişmeleri, taht kavgaları sürekli devam etmiştir. Her ne kadar kıta içinde birbirine hasım devletler olarak hareket etseler de kıta dışından gelen tehditler karşısında bir araya gelerek ortak tehdiye karşı mücadele ederek başarılı olmuşlardır. Ancak, Avrupa devletleri arasındaki söz konusu üstünlük mücadelesi özellikle Sanayi Devrimi'yle yaşanan gelişmişlik düzeyine erişme, sömürgelere sahip olma, deniz ticaret yollarının denetimini ele geçirme gibi hususlar üzerinden gittikçe şiddetlenmiş ve bu sürecin sonunda Avrupa'nın tam kalbinde başlayan iki büyük dünya savaşına sebep olmuştur.

Yaklaşık yirmi yıl arayla yaşanan bu iki yıkıcı savaş sonrasında tüm Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi gerekmiştir. Bu inşanın; dışarıdan gelecek yardımların yanı sıra Avrupa içinde gerçekleştirilecek bir birleşme ve bütünleşme hareketiyle gerçekleşebileceği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, dönemin liderleri ve siyasi adamları tarafından Avrupa devletlerinin bir çeşit 'Avrupa Birleşik Devletleri' altında birleştirilmesi gibi fikirler ileri sürülmüştür. Bunlara istinaden öncelikle Avrupa devletlerinin birleştirilmesini öngören birtakım projeler oluşturulmuştur.

Bu projeler arasında yer alan AK, Avrupa’da siyasi değerler olarak nitelendirilen demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin korunması amacıyla kurulmuştur. Avrupa’nın bu zayıf konumundan faydalanmaya çalışan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfuz alanını gittikçe genişleten Sovyet tehdidi karşısında Avrupa’nın askerî açıdan da korunması gerektiği fark edilmiştir. Bu alanda ise Avrupa’yı yanına almak isteyen ABD öncülüğünde, NATO kurulmuştur. Kolektif savunma çerçevesinde hareket edecek olan NATO’nun hem Avrupa’nın askerî alanda güvenliğinin sağlanması hem de Sovyetler Birliği karşısında dengenin kurulması maksadıyla kurulduğu değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen diğer örgüt olan AB’nin öncüsü olarak düşünülen AKÇT ve devamında AET, Avrupa’nın ekonomik açıdan gelişmesini ve kalkınmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

Netice olarak, 1950’li yılların başında Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemi ve konjonktürüne uygun bir şekilde siyasi, askerî ve ekonomik açıdan Batı Bloğu yapılanmasının bu örgütler ve onlara tahsis edilen güvenlik alanları üzerinden oluşturulduğu değerlendirilmektedir.

Ancak, zaman içerisinde temel tehdit unsuru olarak görülen Sovyetler Birliği’nin dağılması ve 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırıları gibi yaşanan tarihsel olayların yanı sıra, bilimsel ve teknolojik gelişmelere istinaden güvenliğe yönelik tehditler değişmiştir. Gittikçe küreselleşen dünyada bu değişen ve gelişen yeni tehditler tek bir alandan ziyade pek çok alana etki edebilecek duruma gelmiştir. Buna bağlı olarak; AK, AB ve NATO kendi referans nesnelerinin güvenliğini sağlayabilmek maksadıyla, kendileri için belirlenen temel güvenlik sektörlerine ek olarak farklı alanlarda da etkinlik göstermeye çabalamıştır. Çalışma boyunca, söz konusu örgütlerin bu çabaları Kopenhag Okulu’nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda; söz konusu örgütlerin AGM’ye katkılarının daha net bir şekilde analiz edilebilmesi için Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımının sektörel güvenlik boyutları olan askerî güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik kavramlarından istifade edilmiştir. AK, AB ve NATO’nun resmî belgelerinde belirlenen amaç, hedef ve politikalarıyla bu güvenlik sektörleri eşleştirilmeye çalışılmış ve buna istinaden bir analiz yapılmıştır.

Çalışmanın soruları ve önemi bağlamında belirlenen hususlara istinaden ilk maddede yer alan AK, AB ve NATO örgütlerinin AGM'yi etkileme konusunda farklılaştıkları noktalar üzerinden hangi alanda daha etkili olduklarının belirlenmesi kapsamında;

- AK'nin siyasi güvenlik ve toplumsal güvenlik sektörlerinde,
- AB'nin askerî güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik olmak üzere tüm sektörlerde,
- NATO'nun askerî güvenlik, siyasi güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik olmak üzere doğrudan dört sektörde ve dolaylı olarak ekonomik güvenlik sektöründe etkili oldukları tespit edilmiştir.

İkinci maddede yer alan söz konusu örgütlerin etkinlik durumlarındaki bu farklılıkların diğer (ortak olmayan) üyelerin örgüt içerisindeki etkinliklerine dayanıp dayanmadığının tespit edilmesi kapsamında;

- AK'de Avrupa ve Asya kıtalarından, diğer bir ifadeyle Avrasya bölgesinden 47 üye devlet bulunmaktadır. Normal şartlarda üye sayısı bağlamında hantal bir örgüt olarak değerlendirilen AK'nin, etki alanının (siyasi güvenlik ve toplumsal güvenlik olmak üzere) sınırlı sektörlerde yer aldığı değerlendirilmektedir. Ayrıca, genel itibariyle üzerinde uzlaşması nispeten daha kolay hususlarla ilgili faaliyet gösterdiği de söylenebilir. Örgütün 47 üyesinin de siyasi güvenlik ve toplumsal güvenlik alanlarında aynı seviyede olmadığı net bir şekilde görülmektedir. Özellikle AK'nin temel referans nesneleri olan demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi unsurlar evrensel değerler olarak kabul edilmekle beraber her devlette aynı şekilde korunmadıkları ya da korunamadıkları düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Kopenhag Kriterleri arasında yer alan bu ilkeler Batı Avrupa devletlerinde on yıllardır uygulanmaktayken, özellikle SSCB ve Doğu Bloğunun dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan devletlerde 1990'ların başında yeni yeni uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca, uygulama yöntemlerindeki farklılıklara istinaden bazı devletlerde hâlâ istenilen seviyeye ulaşamadığı aşîkardır. Dolayısıyla, AK'e üye devletlerin siyasi güvenlik sektöründe üzerinde uzlaşılması nispeten daha kolay hususlarla ilgilenmelerine rağmen, AK'nin tüm üyelerini arzu edilen seviyeye taşımanın büyük bir yük ve sorumluluk gerektireceğini değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Tüm bunlara istinaden AK'nin AGM'ye etkisinin kendisine kuruluş yıllarında emanet edilen siyasi güvenlik sektöründe yoğunlaştığı ve bu kapsamda diğer örgütlerin üyesi olmayan devletler üzerinden farklılaştığı

değerlendirilmektedir. Ancak bu etkinin, söz konusu devletlerin tüm üye devletlerle aynı seviye getirilmesi maksadıyla AK tarafından birtakım tedbirler alınması ve faaliyetler gerçekleştirilmesi yoluyla gerçekleştiği düşünülmektedir.

- Bu örgütler arasında üye sayısı en az olan (27 üye) olan AB'nin tüm üyeleri AK'nin de üyesidir, ancak hepsi NATO'ya üye değildir. AB'nin her güvenlik sektöründe etkili olduğu dikkate alındığında, bu durumun üye sayısının az olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmemelidir. Çünkü, AB'nin diğer örgütlere nazaran her sektörde etkili olabilmesi üye sayısının azlığından ziyade kendisine özgü yani *sui generis* yapısıyla açıklanmaktadır. Diğer örgütler tamamen hükûmetlerarası bir temel üzerine yapılandırılmışken, AB'nin hem hükûmetlerarası hem de uluslararası yapıları kendisine esneklik kazandırmaktadır. Ancak bu esneklik uzun yıllar boyunca askerî güvenlik sektöründe diğer güvenlik sektörlerinde olduğu gibi bir esneklik yaratamamıştır. Askerî güvenlik sektörünün istisna oluşturması ise genel itibarıyla güvenlik ve savunma alanlarında egemenliğin bir üst otoriteye devredilmesiyle alakalıdır. Neticede egemenliklerini elde edebilmek için birbirleriyle yüzlerce yıl boyunca savaşan Avrupa devletlerinin bir anda bundan vazgeçmelerini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen iki kutuplu uluslararası sistemde Batı Bloğu içerisinde ve ABD'nin yanında yer alan Avrupa devletlerinin bu sayede dönemin en büyük sorunu olarak görülen Sovyet tehdidine karşı NATO'nun nükleer güvenlik şemsiyesi altında kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bu ittifak şemsiyesinin altında bütçe sorumluluklarını asgari ölçüde bile karşılamayan AB devletlerinin bir kısmı, askerî güvenliğin ABD'nin de içinde yer aldığı ve hükûmetlerarası niteliğe haiz bu ittifak oluşumu aracılığıyla sağlanmasını desteklemektedir. Diğer bir kısmı da Avrupa'nın Avrupalılar tarafından savunulması görüşüne istinaden daha bütünleşik bir girişim olan 'Avrupa Ordusu' tarzı bir girişimde bulunulmasının elzem olduğunu iddia etmektedir. Ancak tüm bu tutum ve görüşlere rağmen son yıllarda yaşanan gelişmelere istinaden (özellikle Lizbon Antlaşması'yla kurulan PESCO aracılığıyla) askerî güvenlik sektöründe de gittikçe etkili olmaya başladığı değerlendirilmektedir. AB'nin AGM'ye etkileri kapsamındaki bir diğer husus ise, AB'nin AK ve NATO'ya nazaran coğrafi açıdan daha dar bir bölgesel alanda faaliyet göstermesidir. Neticede AB, güvenlik kapsamında Atlantik bölgesinin endişeleriyle de Kafkaslar bölgesindeki devletlerin sorunlarıyla da ilgilenmemektedir. AB'nin faaliyet alanında yer alan devletler, ortak değerler çerçevesinde yüzyıllar önce Westphalia Barış Antlaşmaları'nı imzalayan ve

Büyük Fransız Devrimi sonrası Avrupa Uyumu'nu kuran devletlerdir. Dolayısıyla söz konusu devletler, yüzyıllardır kendi aralarında belirli diplomatik, ticari, askerî ilişkiler geliştirmiş, birtakım hukuki teamüller oluşturmuş ve ortak değerlere dayalı bir sistem kurmuştur. Söz konusu devletlerin, 20'nci yüzyılın son dönemine gelindiğinde ayrı ayrı yürütülen bu çabaları bütünleştirmeye çalıştığı değerlendirilmektedir. 1648 yılından bu yana bir arada yaşamaya çalışan bu hasım devletlerin AB çatısı altında 60 yıldır çok fazla özveri gerektiren bu bütünleşme çabalarının aslında nispeten çok hızlı bir şekilde gerçekleştiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, AB'nin diğer örgütlere nazaran daha fazla sektördeki etkisinin ve etkinliğinin örgütün hükûmetlerarası ve uluslarüstü *sui generis* ikili yapısıyla, coğrafi açıdan daha sınırlı ve ortak değerlerin paylaşıldığı bir bölgede faaliyet göstermesiyle ve her alanda daha bütüncül bir Avrupa oluşturulması fikirleriyle alakalı olduğu değerlendirilmektedir.

- 2020 yılı itibariyle 30 üyeye sahip olan NATO askerî bir ittifak olduğundan en etkili olduğu güvenlik sektörünün askerî güvenlik olması beklenen bir sonuçtur. Sovyet tehdidinin askerî boyutu olan Sovyet yayılmacılığını durdurmak ve siyasi boyutu olan komünizmin yayılmasını engellemek maksadıyla kolektif savunma ilkesi çerçevesinde bir ittifak olarak örgütlenen NATO'nun, temel olarak iki güvenlik alanında faaliyet göstermeyi hedeflediği bilinmektedir. Ancak, diğer örgütlerde olduğu gibi NATO tarafından belirlenen halklar, topraklar, altyapılar ve kuvvetler olarak belirlediği referans nesnelere yönelik tehditler de artık sadece bu iki güvenlik sektörü üzerinden gerçekleşmemektedir. Zaman içerisinde güvenliği tesis edilecek referans nesnelerinin artmasına paralel bir şekilde bunlara yönelik tehditlerin de çeşitlenmesi ve çok boyutlu bir hâl alması neticesinde NATO, pek çok güvenlik boyutunda faaliyet göstermeye ve tüm güvenlik boyutlarında etkili olmaya başlamıştır. Askerî güvenlik ve siyasi güvenlik sektörlerinin yanı sıra gittikçe toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik sektörlerinde de doğrudan etkili olmaya başladığı görülmektedir. Ekonomik güvenlik sektörü kapsamında da doğrudan hedefleri olmamasına rağmen diğer güvenlik sektörlerinde yaptığı faaliyetler aracılığıyla bu sektör altında da AGM'ye etkileri olduğu değerlendirilmektedir. NATO'nun AGM'ye etkisi, çok net bir şekilde diğer örgütlerde yer almayan üyesi olan ABD üzerinden açıklanabilir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, Avrupa devletlerinin kıtada gittikçe yayılan ve güçlenen Sovyetler karşısında ABD'nin nükleer gücüne dayanan bir askerî duruş belirlemeleri bu durumun en belirgin

göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak Sovyetlerin de nükleer silah üretebilme kabiliyetine erişmesiyle, Avrupa devletleri muhtemel bir Sovyet saldırısında ABD'nin onları koruyup korumayacağı kaygısına kapılmıştır. Böyle bir durum karşısında ABD'nin Avrupa için Sovyetlerle karşı karşıya gelip nükleer bir savaşa sürüklenmek isteyip istemeyeceğine dair ciddi endişeler ortaya çıkmıştır. Bu duruma istinaden de bazı Avrupa devletleri yukarıda bahsedildiği üzere sadece Avrupalılardan oluşan bir Avrupa Ordusu kurma fikri geliştirmişlerdir.

Üçüncü maddede yer alan, etkin bir AGM oluşturulması için bu örgütlerin faaliyetlerinin aynı doğrultuda hareket edebilme kapasitelerinin ortaya çıkarılması kapsamında ise; söz konusu örgütlerin özellikle AB ve NATO'nun birlikte çalışma ve aynı alanlarda çabaların tekrarlanmaması yönünde işbirliği geliştirdikleri görülmektedir. Ancak, AB'nin doğrudan Avrupa kökenli bir örgüt olması ve “Avrupa'yı Avrupalıların koruması” mottosundan hareketle askerî güvenlik sektöründe daha etkili olmak için çaba sarf ettiği görülmektedir.

Avrupa güvenliği ve AGM kapsamında çalışmanın dayandığı varsayımlar incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- AK, AB ve NATO'nun her biri belirli oranlarda AGM'yi etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir: Çalışma kapsamında söz konusu örgütlerin resmî belgeleri üzerinden yapılan incelemelerde, her bir örgütün AGM'yi belirli oranda etkilediği ve etkilemeye devam edeceği görülmüştür.
- Her bir örgüt AGM'yi hem benzer hem de farklı şekillerde etkilemektedir: Her üç örgütün de aynı güvenlik sektörlerinde faaliyet gösterdiği ve buna ek olarak farklı güvenlik sektörlerinde diğer örgütlere nazaran daha etkili oldukları tespit edilmiştir.
- Örgütler, etki alanlarını resmî belgelerinde belirtmektedir: Örgütlerin amaçlarını, hedeflerini, referans nesneleri ile bunlara yönelik tehditleri resmî belgelerinde açık bir şekilde belirttikleri ortaya çıkarılmıştır.
- Zaman içerisinde gelişen olaylara ve değişen dinamiklere göre bu örgütlerin AGM'ye etkilerinin yoğunluğu değişmektedir: Tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmelere istinaden bazı güvenlik sektörlerine daha yoğun bir şekilde ilgi gösterildiği tespit edilmiştir.

Çalışma boyunca Kopenhag Okulu'nun Sektörel (Genişletilmiş) Güvenlik Yaklaşımı çerçevesinde AK, AB ve NATO'nun AGM inşasına katkıları sektörel güvenlik boyutları üzerinden incelenmiş ve analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, farklı örgütlerin farklı güvenlik sektörlerinde daha etkili oldukları değerlendirilmektedir. Ancak günümüzde bu örgütler tarafından korunması gerektiği belirtilen referans nesnelerinin fazlalığı ve bunlara yönelik tüm tehditlerin gittikçe artması neticesinde, söz konusu tehditlerin bertaraf edilmesi maksadıyla icra edilen faaliyetlerin sadece ilgili sektöre etki etmediği düşünülmektedir. Ayrıca, bir güvenlik sektörünü güçlendirmek adına yürütülen bir girişimin diğer bir güvenlik sektörünü de olumlu ya da olumsuz açılardan etkilediği bir gerçektir. Bunlara yol açan sebeplerden biri, günümüzde karşılaşılan her bir tehdidin sadece tek bir güvenlik sektörüne yönelik olmamasından kaynaklanmaktadır. Gittikçe daha karmaşık hâle gelen bu tehditler, güvenliğin doğası gereği tüm sektörlerde güvenlik açığı oluşturabilmektedir. Ayrıca, bu çalışma kapsamında söz konusu örgütlerin AGM'ye etkilerinin incelenmesi ve daha rahat bir şekilde analiz edilmesi amacıyla sektörlerle ayrılan güvenliğin bu bağlamda aslında bir bütün olduğu ve bu şekilde algılanması gerektiği unutulmamalıdır.

Neticede hem Avrupa'nın hem de güvenliğin bir bütün hâlinde ele alınması gerektiğinden hareketle, çalışmanın önceki bölümlerinde AGM kapsamında ifade edilen metafora atıfta bulunmak uygun olacaktır. Bölgesel ve uluslararası örgütlerin söz konusu yapının temel sütunları, ortak politikaların yapı içerisindeki demir teller, devletlerin ortak güvenlik faaliyetlerinin/eylemlerinin tuğlalar ve bireylerden oluşan toplumun da çimento olarak değerlendirilmesine istinaden bu dört unsurun düzgün ve uyumlu bir şekilde birleştirilmesi sonucunda etkili bir AGM'ye erişilebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. “Birleşmiş Milletler Antlaşması”.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi”.
https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/ak/turkce/AK185_SanaLOrtamdaIslenenSuclar.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi”.
https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/ak/turkce/196_TUR.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi”.
https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/ak/turkce/090_tur.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. “Avrupa Konseyi Sözleşmeleri”.
<https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/ak.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Ağca, Fehmi. *AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2010.
- Akdemir, Erhan. “Avrupa Bütünleşmesi: 1957 Öncesi”. *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. ed. Belgin Akçay ve İlke Göçmen. 3. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- “Anadolu Güneşi Tatbikatı Başladı”. *Amerika'nın Sesi*. 26 Mayıs 2006.
<https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2006-05-26-voa15-88028277/850537.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- “Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları”. İktisadi Kalkınma Vakfı.
<https://www.ikv.org.tr/images/files/A6%2Dtr.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Arends, J. Frederik M. “Homeros'tan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”. *Uluslararası İlişkiler*. C. 6. No. 22. (Yaz 2009): 3-33.
- Arıboğan, Ülke. Gülden Ayman. Beril Dedeoğlu. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. der. Faruk Sönmezoğlu. 4. bs. İstanbul: Der Yayınları, 2010.

- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. 18. bs. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- _____. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. 25. bs. İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- “Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma”. İktisadi Kalkınma Vakfı. <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Bal, Mehmet Ali. *Modern Devlet ve Güvenlik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003 (Aktaran Karabulut, Bilal. *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Ankara: Barış Kitabevi, 2015).
- Baldwin, David. A. “The Concept of Security”. *Review of International Studies*. C. 23. No. 1. (Jan, 1997): 5-26. <https://doi.org/10.1017/S0260210597000053>.
- Baylis, John. “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. çev. Burcu Yavuz. *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. 2. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2015. 153-166.
- BİLGESAM. “Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konseptinin Geçirdiği Evreler”. http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.XAQQ_WQzYy4 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Bilgin, Pınar. “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”. *Stratejik Araştırmalar*. C. 8. No. 14. (Ocak 2010): 70-96.
- Britannica. “Europa”. <https://www.britannica.com/topic/Europa-Greek-mythology>. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Buzan, Barry. *İnsanlar, Devletler & Korku*. 2. bs.dan çev. Emre Çıtak. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015.
- _____. “Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations”. *Journal of Peace Research*. C. 21. No. 2. (June 1984): 119-125.
- _____. *Peoples, States, and Fear*. Sussex: Wheatsheaf Books, 1983.
- Buzan, Barry, Ole Wæver. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Caşın, Mesut Hakkı. Uğur Özgöker. Halil Çolak. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe (CVCE). “A Secure Europe in a

Better World - European Security Strategy”.
https://www.cvce.eu/content/publication/2004/10/11/1df262f2-260c-486f-b414-db8dc112b6b/publishable_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Address given by Winston Churchill to the Council of Europe (Strasbourg, 11 August 1950)”.
https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/ed9e513b-af3b-47a0-b03c-8335a7aa237d/publishable_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Agreement establishing an association between the EEC and Turkey (Ankara, 12 September 1963)”.
https://www.cvce.eu/en/obj/agreement_establishing_an_association_between_the_eec_and_turkey_ankara_12_september_1963-en-4a2e37da-9c31-4909-a45d-de6a751091f7.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Cuban Crisis”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/7d49b649-a6c9-4b25-857e-9791ffbb5356> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)”.
https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Economic and monetary cooperation”.
<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/cf1d0ef1-0668-4cec-8e18-496b6328a453> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Final Act of the Nine-Power Conference (London, 28 September – 3 October, 1954)”.
https://www.cvce.eu/en/obj/final_act_of_the_nine_power_conference_london_28_september_3_october_1954-en-9929e166-3f19-4768-94fd-74564959bc5a.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “France and NATO”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/c4bbe3c4-b6d7-406d-bb2b-607dbdf37207> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “General de Gaulle’s second veto”.
<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0ae5df93-212b-417d-b875-857f4f310c21> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Gorbachev’s reforms in the Soviet Union”.
<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/cf38d617-0419-4e69-9cd2-37215b9bae6b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “How European Political Cooperation worked in practice”.

<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/8b20a4f9-5ed2-48ff-b875-b45b30d23d0b>
[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Introduction”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/349989e7-7e38-4406-96dd-07896caccbda> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Modified Brussels Treaty (Paris, 23 October 1954)”. https://www.cvce.eu/obj/modified_brussels_treaty_paris_23_october_1954-en-7d182408-0ff6-432e-b793-0d1065ebe695.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “1969–1979 Completion, deepening and widening”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/469b10f9-50bd-481a-a6aa-27852fe3eae6>
[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Preparations for the Single European Act”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/be52c2a6-47ec-4917-bf96-58eaa9ae8682>
[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Second enlargement: Greece”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/4a6854b3-62e2-4e41-aba6-9ccf2cf5a859>
[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Statement by René Pleven on the establishment of a European army (24 October 1950)”. https://www.cvce.eu/en/obj/statement_by_rene_pleven_on_the_establishment_of_a_european_army_24_october_1950-en-4a3f4499-daf1-44c1-b313-212b31cad878.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The accession of Portugal”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/80bdbc0-3c45-4c93-a3e2-f822c56f0a53> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The accession of Spain”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/15bb0adb-1ff0-4299-b0aa-a9563ce40459> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Berlin Question”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0022f507-d5cf-46b8-ac87-a3f3f4f295b6> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The birth of the ECU”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/7558ef36-3084-4889-9ab3-826f416f224d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Brussels Treaty (17 March 1948)”. https://www.cvce.eu/en/obj/the_brussels_treaty_17_march_1948-en-

3467de5e-9802-4b65-8076-778bc7d164d3.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The collapse of the Bretton Woods System”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/b09e240f-3f85-47bd-ac50-4f572488218c> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Congress of Europe in The Hague (7 to 10 May 1948)”. https://www.cvce.eu/en/obj/the_congress_of_europe_in_the_hague_7_to_10_may_1948-en-89514ecf-b9c1-46ec-b310-60f406ae6e25.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The crises and the relaunch of the EEC”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/64b37161-93ba-4008-88fd-b7b5f6cf7277> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Davignon proposals”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56b69a5e-3f16-4775-ba38-b4ef440fdccb> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The empty chair crisis”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/62cd6534-f1a9-442a-b6fb-0bab7c842180> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The European Economic Area”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/346d8b19-175c-4c8b-9df8-5b4c81f74833> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The European Parliament’s proposals”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0ba23ba2-f832-402f-b0fe-f05f52ade914> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The European Political Community (EPC)”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/6550430e-98c0-4441-8a60-ec7c001c357b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Fouchet Plans”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a70e642a-8531-494e-94b2-e459383192c9> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The fourth enlargement”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/167d49c9-64b7-4b47-a3fd-c6553b8b2e1c> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Franco-German Treaty of Friendship”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/e186f474-22ac-4360-bc1d-d923d8ecadc4>

[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Hague Summit”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a4b76b9e-9b8b-4752-9657-05e26c5a1f5d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Helsinki Summit”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/855ff1ee-e76b-4b28-97a9-d6aa3482e4be> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Hungarian Revolt”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a9efcc47-6ef1-43f1-b39b-28467f3fe18d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Luxembourg Compromise”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/7847215b-b917-472d-beb1-a266c1a49f03> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The oil crisis”, <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/548d2b44-a4f0-460e-a26d-999028832012> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The organisation of post-war defence in Europe (1948–1954)”. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/f631cc13-af3d-43dd-8965-bd15e658155b> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Suez Crisis”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/178e0373-75b1-4c85-bf6b-81c444b33c26> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Tindemans Report”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/63f5fca7-54ec-4792-8723-1e626324f9e3> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Treaty of Amsterdam”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56e15a9a-7508-4a2b-9bbe-b5c3d2605ae4> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Treaty on European Union”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/b6c5b951-9a99-42d7-b7c6-4d4d0b984715> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The United Kingdom and its applications for accession to the Common Market”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/ec56cb11-9d4e-473f-8a87-5d0236e09ac5> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The United Kingdom’s first application for accession to the Common Market”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/->

/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/a125033c-90ee-4355-a320-b38e7aaf4cca [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The United Kingdom’s second application for accession to the Common Market”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/35d99c8a-0d73-4797-b0eb-e2ed9c8bae6c> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Treaty of Alliance and Mutual Assistance between the United Kingdom and France (Dunkirk, 4 March 1947)”. https://www.cvce.eu/en/obj/treaty_of_alliance_and_mutual_assistance_between_the_united_kingdom_and_france_dunkirk_4_march_1947-en-1fb9f4b5-64e2-4337-bc78-db7e1978de09.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Combined Maritime Forces. “CTF-151: Counter Piracy”. <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Coşkun, Enis. *Bütünleşme Sürecinde AB ve Türkiye*. İstanbul: Cem Yayınevi, 2001 (Aktaran: Ağca, Fehmi. *AB’nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye’nin Konumu*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2010).

Council of Europe. “A Look Inside: The World Forum for Democracy”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680693fe5> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Action Plan”. Warsaw Summit. https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008160f> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168047c5ea> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Administrative Entities”. <https://www.coe.int/en/web/portal/organisation> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Bridging the gap: democracy between old models and new realities”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1899> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Chairmanship”. <https://www.coe.int/en/web/cm/cm-chairmanship> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- _____. Commissioner for Human Rights. “Mandate”. <https://www.coe.int/en/web/commissioner/mandate> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Congress of Local and Regional Authorities. “Origins and History”. <https://www.coe.int/en/web/congress/origins-and-history> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Connecting institutions and citizens in the digital age”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1783> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Democracy and equality - does education matter?”. <https://rm.coe.int/16806fd49f> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “European Cultural Convention”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168006457e> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. European Court of Human Rights. “The Court on brief”. https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_TUR.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Final declaration and Action Plan of the Second Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe”. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168058f093 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “47 Member States”. <https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Freedom vs. Control: For A Democratic Response”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168063e1fb> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “From participation to influence: can youth revitalise democracy?”. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b1656> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Gender Equality: Whose Battle?”. <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2018-final-report/16809231b5> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Is democracy in danger in the information age?”. <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2019-is-democracy-in-danger-in-the-informati/1680997f54> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Is Populism a Problem?”. <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2017-final-report/16807840c7> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Members of the Committee of Ministers”. <https://www.coe.int/en/web/cm/members-cm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- _____. “Objectives and Mission”.
<https://www.coe.int/en/web/sarajevo/objectives-mission> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Parliamentary Assembly. “The general committees of the Assembly”.
<https://pace.coe.int/en/pages/committees> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Statute of the Council of Europe”.
https://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/Statut_CE_2015-EN.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Structure”. <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The Council of Europe, guardian of human rights (2020)”.
<https://edoc.coe.int/en/an-overview/6206-the-council-of-europe-guardian-of-human-rights.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Timeline-1943”. <https://www.coe.int/en/web/documents-records-archives-information/timeline-1943> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Treaty Office. “Protocol amending the European Convention on the Suppression of Terrorism”.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008370d> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Vienna Declaration”.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680536c83 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Warsaw Declaration”.
https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_decl_varsovie_en.asp [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “World Forum for Democracy 2012”.
<https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2012-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “World Forum for Democracy 2013”.
<https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2013-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “World Forum for Democracy 2014”.
<https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2014-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “World Forum for Democracy 2015”.
<https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/2015-forum> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “World Forum for Democracy 2016”.
<https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2016> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Tarihi: 01.06.2021].

_____. “World Forum for Democracy 2017”. <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2017> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “World Forum for Democracy 2018”. <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2018> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “World Forum for Democracy 2019”. <https://www.coe.int/en/web/world-forum-democracy/forum-2019> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Crafts, Nicholas ve Gianni Toniolo. “‘Les Trente Glorieuses’: From The Marshall Plan to the Oil Crisis”. *The Oxford Handbook of Postwar European History*. eds. Dan Stone. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. 4. bs. İstanbul: Vadi Yayınları, 2016.

Dedeoğlu, Beril. “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”. *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. der. Beril Dedeoğlu. İstanbul: Boyut Kitapları, 2003a.

_____. “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği’nin Yakın Geçmişi”, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, der. Beril Dedeoğlu. İstanbul: Boyut Kitapları, 2003b.

_____. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları, 2014.

Dışişleri Bakanlığı. “Akdeniz için Birlik (AİB)”, Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Askerî Terminoloji”. <http://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/askeri-terminoloji-032015.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Avrupa Konseyi Statüsü (Avrupa Konseyinin Kurulması Hakkında İmzalanmış Olan Statü) (Londra, 05.05.1949)”. <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?2379> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Avrupa Kültür Anlaşması (Paris, 19.12.1954)”. <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?2522> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Cyprus (Historical Overview)”. https://www.mfa.gov.tr/cyprus-historical-overview_.en.mfa [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

_____. “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- _____. “Medeniyetler İttifakı Girişimi”. <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “NATO Genel Bilgi Notu”. <http://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “No:78 - 22 Mayıs 2006, -Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi- hk.”. http://www.mfa.gov.tr/no_78---22-mayis-2006_-_kitle-imha-silahlarinin-yayilmasina-karsi-guvenlik-inisiyatifi_-hk_.tr.mfa [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “P5+1 ülkeleri ile İran arasındaki yeni tur müzakereler İstanbul’da gerçekleştirildi.”. <https://www.mfa.gov.tr/p5-ulkeleri-ile-iran-arasindaki-yeni-tur-muzakereler-istanbulda-gerceklestirildi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Türkiye’nin DAESH ile mücadelesi ve Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) konusuna yaklaşımı”. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Avrupa Birliği Başkanlığı. “Avrupa Birliği’nin Kurumları”. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-kurumlari_45641.html. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Avrupa Birliği Başkanlığı. “Avrupa Birliğinin Tarihçesi”. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Dünyayı Değiştiren Konuşmalar*. İstanbul: İndigo Kitap, 2019.
- Erdem, Engin. “11 Eylül Terör Eylemleri ve Küresel Düzen”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı. 7.bs. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Erşen, Emre. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı. 7.bs. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Eur-Lex. “European Security and Defence Identity”. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/european_security_defence_identity.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Treaty of Lisbon”. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Treaty of Nice”. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=EN> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Institutions and Bodies”. <https://europa.eu/european-union/about->

eu/institutions-bodies_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Treaty Establishing the European Coal and Steel Community and Annexes I-III”. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11951K:EN:PDF> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “The Schuman Declaration – 9 May 1950”. https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Treaty of Amsterdam”. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Treaty on European Union”. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Council of the European Union”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/council-eu_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Countries”. https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#tab-0-1 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Court of Justice of the European Union”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “EU in brief”. https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. EU Naval Force Somalia. “Mission”. <https://eunavfor.eu/mission/> [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

_____. “European Central Bank”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-central-bank_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “European Commission”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “European Council”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-council_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “European Court of Auditors”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-court-auditors_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “European Parliament”. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-parliament_en

- eu/institutions-bodies/european-parliament_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “EU Treaties”. https://europa.eu/european-union/law/treaties_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Greece”. https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/greece_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “NATO Security and Defence Identity”. <https://www.nato.int/docu/topics/eng/page04.pdf>. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. European Central Bank. “Our Money”. <https://www.ecb.europa.eu/euro/intro/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. European Commission. “Capacity Building in support of Security and Development (CBSD)”. https://ec.europa.eu/europeaid/tags/capacity-building-support-security-and-development-cbsd_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. European Commission. “DCFTA”. https://ec.europa.eu/europeaid/tags/dcfta_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Institute for Security Studies. “European Capabilities Action Plan (ECAP)”. <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/06-bsecap.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- European Union External Action. “European Neighbourhood Policy (ENP)”. European Union External Action, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp_en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”. http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Griffiths, Martin, Terry O’Callaghan, Steven C. Roach. *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. 2. bs.dan çev. CESRAN. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- Gündüz, Rahmi. “Avrupa Konseyi yine uyardı: İdam cezası geri gelirse Türkiye’nin üyeliği biter”. Euronews. 10.08.2018. <https://tr.euronews.com/2018/08/10/avrupa-konseyi-yine-uyardi-idam-cezasi-geri-gelirse-turkiye-nin-uyelig-biter> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Herz, John H. “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”. *World Politics*. C. 2. No. 2. (Jan., 1950), 157-180.
- Hill, Christopher and Karen E. Smith. *European Foreign Policy: Key documents*.

London: Routledge, 2000.

“İlk Modern Siber Atak: Estonya”. TUIÇ Akademi. <http://www.tuicakademi.org/ilk-modern-siber-atak-estonya/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

İskit, Temel. *Diplomasi*. 6. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2018.

“İstanbul’da El Kaide gölgesi”. Deutsche Welle. 21.11.2003. <https://www.dw.com/tr/istanbulda-el-kaide-golgesi/a-2527434> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Karabulut, Bilal. *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Ankara: Barış Kitabevi, 2015.

Karaosmanoğlu, Ali L. “NATO’nun Dönüşümü”. *Uluslararası İlişkiler*. C. 10. No. 40. (Kış 2014), 3-38.

“Kürecik radarı NATO Füze Savunma Sisteminin en önemli unsuru”. Euronews. 16.12.2019. <https://tr.euronews.com/2019/12/16/kurecik-radar-turkiyenin-elindeki-stratejik-kozu-mu> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

“Liquid Democracy In Simple Terms”. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=fg0_Vhldz-8 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Lutz, Brenda ve James Lutz. “Terrorism”. *Contemporary Security Studies*. ed. Alan Collins. Oxford: Oxford University Press, 2013, 273-288.

McCormick, John. *Avrupa Birliği’ni Anlamak*. 5. bs.dan çev. Yusuf Şahin ve Hasan Hüseyin Şahin. 2. bs. Ankara: BB101 Yayınları, 2018.

McSweeney, Bill. *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Millî Savunma Bakanlığı. Genelkurmay Başkanlığı. “Türkiye’nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

NATO. “A Short History of NATO”. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Active Engagement, Modern Defence”. https://www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_68580.htm? [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Brussels Summit Declaration”. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#27 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- _____. “Bucharest Summit Declaration”.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm?mo [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Chicago Summit Declaration”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?mo [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Cooperative Security as NATO’s Core Task”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77718.htm?selectedLocale=en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Declaration on Alliance Security”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “EULEX Kosovo”. https://eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/missions-and-operations/eulex-kosovo/pdf/factsheet_eulex_kosovo_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Final Decision on MC 14/2 (Revised) A Report by the Military Committee on Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area”. NATO Archives.
<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Harmel Raporunun 40. Yıldönümü”.
<https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/history.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “ISAF’s Strategic Vision”.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm?mode=pressrelease [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Istanbul Summit Communiqué”.
<https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Kuzey Atlantik Antlaşması”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Lisbon Summit Declaration”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm?mo [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “London Declaration”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Member Countries”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

01.06.2021].

_____. “Military organisation and structures”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO Command Structure”.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/1802-Factsheet-NATO-Command-Structure_en.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO-EU Partnership”. <https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO Headquarters”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49284.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO Kontrol Listesi”. https://www.nato.int/nato-welcome/files/checklist_tr.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO – Russia Council: Rome Summit 2002”.
<https://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO Security and Defence Identity”.
<https://www.nato.int/docu/topics/eng/page04.pdf>. [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO’s policy guidelines on counter-terrorism”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87905.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO’s purpose”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “9/11 – Chronology of events”.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/events_77648.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “1990 Summit: a turning point in 'East-West' relations”.
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/news_116133.htm?selectedLocale=en [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Prague Capabilities Commitment (PCC) (Archived)”.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50087.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Prague Summit Declaration”. <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

- _____. “Riga Summit Declaration”. <https://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Rome Summit-28 May 2002”. <https://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Statement”. <https://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-022e.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Strasbourg/Kehl Summit Declaration”. https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Strategic Concepts”. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en# [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “Summit Meetings”. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50115.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. Temel Noktalar. “NATO Nedir?”. https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The Alliance’s Strategic Concept”. https://www.nato.int/cps/ie/natohq/official_texts_27433.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The Alliance’s New Strategic Concept”. https://www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_23847.htm? [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The Future Tasks of the Alliance: Report of the Council - 'The Harmel Report'”. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_26700.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The New NATO and the European Security Architecture”. https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_25726.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The North Atlantic Treaty (1949)”. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- _____. “The Partnership Action Plan against Terrorism (Archived)”. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50084.htm [Erişim Tarihi: 25.06.2021].
- _____. “The Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Area”. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Wales Summit Declaration”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Warsaw Summit Communiqué”.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?sele
[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

NATO Archives. “A Report By The Military Committee to the Defence Planning Committee on Overall Strategic Concept For the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area”.
<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “NATO Strategy Documents”.
<https://www.nato.int/archives/strategy.htm> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “North Atlantic Military Committee Decision on M.C. 14/1A Report by the Standing Group on Strategic Guidance”.
<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Note by the Secretary to the North Atlantic Military Committee on the Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Area”.
<https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

NATO Belgeler. NATO Enformasyon Servisi. Brüksel.

Organisation for Security and Co-operation in Europe. “Ensuring military transparency – the Vienna Document”. <https://www.osce.org/fsc/74528>
[Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Helsinki Final Act”. <https://www.osce.org/helsinki-final-act> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Özda, Barış. *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*. Bursa: Dora Yayıncılık, 2013.

_____. “2. Berlin Krizi”. *Diplomasi Tarihi II.* ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. Bursa: Dora Yayınları, 2019a.

_____. “Berlin Krizi”. *Diplomasi Tarihi II.* ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. Bursa: Dora Yayınları, 2019b.

_____. “Marshall Planı”. *Diplomasi Tarihi II.* ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. Bursa: Dora Yayınları, 2019c.

_____. “Prag Darbesi”. *Diplomasi Tarihi II.* ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. Bursa: Dora Yayınları, 2019d.

- Özdemir, Atasay. “Truman Doktrini”. *Diplomasi Tarihi II*. ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca. Bursa: Dora Yayınları, 2019.
- Özlem, Kader. “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya)”. *Diplomasi Tarihi II*. ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca. Bursa: Dora Yayınları, 2019.
- Öztürk, Zeki. *Avrupa Konseyi Kurumları Organları Mekanizmaları Sözleşmeleri ve Türkiye İlişkileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Pelz, William A. *Modern Avrupa Halkları Tarihi*. çev. Nil Tuna. İstanbul: Kolektif Kitap, 2017.
- Rademacher, Fritz. “NATO’nun Eğitimde İşbirliği Girişimi”. *NATO Dergisi*. (İlkbahar 2007). <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/art3.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- “Resoulution 660”. UNSCR. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/660> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- “Resoulution 678”. UNSCR. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/678> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*. 23. bs. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.
- _____. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*. 24. bs. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2012.
- Savereux, Paul. “Kapsamlı Siyasi Yönerge: Bir Başlangıç”. *NATO Dergisi*. İlkbahar (2007). <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/art2.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- “Speech of Victor Hugo to the Peace Congress at Paris”. Trove. <https://www.thenewfederalist.eu/170-years-since-victor-hugo-s-speech-about-the-united-states-of-europe?lang=fr> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Tait, Robert. “‘Nobody calls it Czechia’: Czech Republic's new name fails to catch on”. *The Guardian*. 25.10.2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/25/nobody-calls-it-czechia-czech-republic-new-fails-catch-on> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Tanilli, Server. *Uygurluk Tarihi*. 33. bs. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2017.
- “The Sinews of Peace (‘Iron Curtain Speech’)”. International Churchill Society. <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. “Paris Şartı”. https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/agit/paris_sarti.htm?TSPD_101_R0=08ffcef486ab2000793571631627e9d96f420177b6c20e2346ff77f2316b8e5ee17102dfc2a6c8d708a3eeff6e143000441fd11be25ccab1c16a5e12e26cf

0a6ada0546fbb0062cec52fb08d2e92cfa2f3efc879eb958b4c9e83da1e4db
91824 [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih 1914-2014*. 11. bs. İstanbul: Der Yayınları, 2019.

Ullman, Richard H. “Redefining Security”. *International Security*. C. 8. No. 1. (Summer 1983): 129-153.

“UN Security Council Resolution 1540 At a Glance”. Arms Control Association.
<https://www.armscontrol.org/factsheets/1540> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

United Nations Digital Library. “Resolution 816 (1993) / adopted by the Security Council at its 3191st meeting, on 31 March 1993.”.
<https://digitallibrary.un.org/record/164634#record-files-collapse-header> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Resolution 1368 (2001) / adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001”.
<https://digitallibrary.un.org/record/448051?ln=en#record-files-collapse-header> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

UNDP, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”,
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

United Nations. “About the Sustainable Development Goals”.
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

_____. “Yugoslavia and Successor States: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, North Macedonia, Serbia, Slovenia”.
<https://www.un.org/en/about-us/member-states/yugoslavia> [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

“United States of Europe”. International Churchill Society.
<https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

University of Pittsburg. “European Defense Community Treaty”.
<https://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Usubaliyev, Murat. “Bağımsız Devletler Topluluğı”. Anadolu Ajansı. 07.06.2016.
<https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/1253> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Vele, Faruk. “18 years since NATO intervened in Bosnia and Herzegovina”. *Anadolu Ajansı*. 30.08.2013. <https://www.aa.com.tr/en/politics/18-years-since-nato-intervened-in-bosnia-and-herzegovina/222132> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

“Warsaw Pact Treaty, 14 May 1955”. Wilson Center.

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/123891> [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Wæver, Ole. “Security, the Speech Act: Analysing the Politics of a Word”. Research Training Seminar. Jerusalem/Tel Aviv. 25-26 June 1989.

———. “Securitization and Desecuritization”. *International Security Volume III: Widening Security*. ed. Barry Buzan and Lene Hansen. London: Sage Publications, 2007. 66-98.

Wæver, Ole, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Pinter Publishers, 1993.

Wolfers, Arnold. ““National Security” as an Ambiguous Symbol”. *Political Science Quarterly*. C. 67. No. 4. (December, 1952): 481-502.

World Bank. “GDP (Current US\$)”. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2019&most_recent_value_desc=true&start=2019&view=bar [Erişim Tarihi: 01.06.2021].

Yiğittepe, Levent. *NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KOYUTÜRK, Berin

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece

Lisans

Üniversite ve Bölüm

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Mezuniyet tarihi

27.06.2010

Yabancı Dil

İngilizce

